Aug

S. AVRELII AVGVSTINI HIPPONEN. EPISCOPI, CONFESSIONVM Libri tredecim.

ROMÆ,
Ex officina Iacobi Tornerij.
M. D. LXXXIX.

PERMISSV SVPERIORVM.

ILLVSTRISSIMO
ET REVERENDISS.
CONSTANTIO SARNANO
S. R. E. CARDINALI.
S. P.

F*Vndamentum esse illud altissimum scimus Cardinalis Amplissime perfectę absolutęq; sapiētiæ, vt & nos ipsos nosse penitus atque perspicere, & summi veriq; Dei naturam quo ad licet in tanta huius vitæ caligine, mentis oculis intueri conemur. Etenim quis ignorat ex nostri ipsorum cognitione demissionem animi honestam & moderationem, ex Dei vero notitia religionem ac pietatem existere vt ceteras opes*

atque diuitias animorū,taceam,quæ ex hac gemina ſcientia manare ſolent. At his duabus maxime virtutibus,modeſtia nimirum germanaq; in Deum pietate nititur ſempiterna hominum ſalus. Intelligebat nimirum id acri vir ingenio Auguſtinus,quippe qui (vt par eſt de viro ſanctiſſimo exiſtimare) verba illa quæ ſcripta reliquit, cum Deo colloquens vſurparet identidem, Nouerim te, nouerim me. Ita enim ſibi perſuaſerat opinor tantum eſſe in hac pia breuiq; precatione momentum; vt ſi vel id vnū ſemel impetraſſet, bona ſe omnia ſimul cōſecutum arbitraretur. Quod ſane ipſi cumulatiſſime fuiſſe cōceſſum tum ex ceteris tanti viri ſcriptis monimentiſq; præclaris,tum ex hoc libello potiſſimum licet aperte perſpicere. in hoc enim quātum & in ſe ipſo & in ſuprema illa diuinaq; natura cognoſcenda profeciſſet, oſtendit. Hìc animi ſui aegritudines

agno-

agnoſcit: quas multo maxima ex parte ſanatas eſſe laetatur à Deo. quarum foeditatem non veretur ingenue ſummiſſeq; confiteri; quo maior medici ſapientiſſimi atque optimi virtus appareat. Hic Dei maieſtatem, poteſtatem, clementiam ceterasq; virtutes praedicat quaeq; in rerum creatarum pulchritudine, varietate, praeſtantia mirabiliter elucent, quæque in iiſdem conſeruandis, reficiendis, tuendisq; verſantur. Quare qui hunc libellum terat aſſidue, nae is meo quidem iudicio in hac tam neceſſaria ſui ipſius Deiq; ſcientia ſalutari longius breui procedet, quam vel multis veterum philoſophorum voluminibus euoluendis. Quo etiam feci libentius, vt eum tuo Cardinalis Illuſtriſſime dicatum nomini in lucem proferendum curarem. Quam enim ſoles ipſe crebro diuina in te beneficia confiteri? quam ſaepe humanam imbecillitatem

 in

in tuis commemorare sermonibus? Vtinam tui similes quam plurimi reperirentur. Vtinam essent ita omnium animi affecti, vt à flagitijs perpetuo sibi abstinendum, virtutumq; praesidium adiungendum putarent. Quod quo commodius effici possit ab ijs praesertim qui sint litteris praediti; non alienum à Christiani typographi officio Iacobus Tornerius existimauit, vt sua industria studiosorũ consuleret vtilitati, librum sane in delicijs habendum denuo proferre; quo maior alacritas, viri disertissimi atque sanctissimi eloquentia & exemplo cum ad execranda & euitanda flagitia, tum ad virtutes persequendas in hominum animis excitetur. Te quidem Cardinalis optime ad extremum oro atque obsecro vt munus hoc tuae in res diuinas egregiae propensioni consentaneum, virtutiq; tuae maxime congruum, non tam ex mea in te obseruantia, quam summam

mam esse pro certo habeas velim, quam ex diuina prouidentia censeas esse profectum; vt si qui sunt diuinorum studiorum minus diligentes fortasse cultores, tuo iam exemplo ad ea recolenda vehementius inflammentur. Vale.

Amplitudinis tuæ,

Seruus humillimus

Pomponius Brunellus.

IACOBVS TORNERIVS typographus Lectori. S.

CONSTAT inter omnes qui S. Augustini confessionum libros accuratius paulo lectitarunt, in ijs offendi non pauca, quæ partim vidētur esse aperte mendosa, partim ita obscura; vt non exiguam afferant mendi suspicionem. In hac nos amice Lector editione tametsi vel probatis exemplaribus vsi sumus, cum quibus loca suspecta contulimus; vel peritorū probabili coniectura nitebamur: non alia tamē corrigere ausi sumus; nisi quæ deprauata sine controuersia videbantur. Cetera enim quæ solum poterant esse suspecta vel tuo prudens Lector iudicio pendenda reliquimus; vel additis quibusdam ad marginem aliarum editionum lectio-

lectionibus, non nihil illustrare conati sumus. quarum nonnullas opere iam excuso, repertas operi tamen praefigendas duximus, ne vel huius quantulicunque laboris fructu fraudareris. Te autem illud ad extremum oro, quoniam (vt sunt humana) operarum lapsus præstari vix omnes possunt, quæ sunt hic notata corrigere ne graueris. Reliqua enim errata leuiora tu pro tua prudentia facile inter legendum animaduertes.

Vale.

Errata ita corriges.

Pagina 1.linea 23.prius fit.21.17.vela pãdét.27.1.adumbratæ 29.19. inuidere. 32. 13. amem te deus.l.19.frustatim.34.23.omnes. 48. 8 imperturbabilis.51.16.tetrarum.52.16.qui. 53.vlt.fraudulen-.54.4.quēquã.54.vlt.fine 57. 19.nominis.62 6.iustitio 62.27.cũt.63.26.Sed nũquid ali-64. 8.illo vte. 64. 12.mores hominũ sunt flagitia;pro 66.6.quidque dele-.67.16. fit l.25.Hæc ego 68.3.decerpitur 71.22.differet 72. 22.appellantur. 73.5 dedecora mea in lau.75.11.dirigerentur. 85.18. cum molestia. 91.12.si dicis.93.18.qui nollet hoc. 94.12.auræ lin-l.18.flagrarem.105.12.dimetiãtur sidereas.l.26.nesciunt ea,&. 108.2.qui te scit.109. vl.ignoret,obest autem.121.23.totus ego.121. 15.vocant.122.21.dissimulaui.129.14.tũc.135. 4.occultum os.l.25.menti suæ. 139.2. cupiebã siue corporalia.141.17.referebã.145.15.vterer l.25.ille vero.147.17.illa ve. 148. 13. secius. 149.18.validissima. 151. 12. cognoscceret. 153. 13.sinebatur.159.25.curarũ.156.4.finiet. l 27. impellebant.157.20.caussans nul-159.6.& stupẽdo.l 22.vxor quæritur.l.23.vt ducerẽ vxo-163.9.& malorum. 171.13.idest vnde.l.17. improuiso. 171.25. est;nisi quia 176.10.quæ domi. l. 11. momenta nas-.180.4.non ibi 185. 8 incommutabilem. 187.24.bona 189. 2. principes.l. 24.& eum. 193.11.sum via. l. 20. supereminens.l.25.progrederentur. 195.27 Photini.196. 10. finerer.197.10 inhabitandam.202. 1.colligabar.207.4.gaudeat. 212.21.perceptione-.213.23.violentia.214.15.vendebam. 222. 8.quadrigis aut pedibus. 215. 21 . indicassem

il-.l.22.ipſo nar›. 224.10.conſenſerint. 235.
9.humeros. 236.2. opportune. l. 27.opperiri.
237.13 cogebar 239.9. ſuper terrā in monte in
ca-.240.5.ſic eum 247.12. tua tibi.248.3. il-
li. ſociauimus eū coæuū 250.2. fragraret.257.
24.vt inde. 258. 11.& vbi.264.16.fudimus. l.
23.vt ſanares.272.doces,& doleat in me quod
dolendum doces.283. 10.habendū.284.2 capa
citas.285.1.tradūt.286.14.cōtinebat.287.16.
differitur.l.vlt.nec.290.10.recolerentur.l.12.
ergo ſic.l.22. non tantum ſonos.291 13.quid.
295.13.repeterent,nō alia.296.23.ſit cū.l.vlt.
memoria.297.12.adſit vbi ſimul.298.22.ideoq.
ha-l.26 an in.l.vlt.memoria 302.19.es,Deus.
309.20.noſtrique propoſiti.311.16. moleſtia.l.
28.voluptuaria.312.12.nonnumquā.l.25. auer.
tere.315.17 ſubiugauerant.l.19.animant. 318.
19.aut quā vi-321.24. libidine. 326.5. pecca-
tor,327.21.abfuerit.328.23.quæ mihi in. 329.
3.ita ſit.330.13.multum.l.17 non ſecundū ſua.
331.17.nec ego 333. 8.ſimilitudinem 336.22.
cur ergo. 339.2.tuū momenta tranſ-340:2.Vi-
de pater.343.6.pertinent.l.22.inde ex. 346.2.
quæreretur. 354.13.poterunt. 355.2. diurnis.
357.24.ex imaginibus.358.15.itaque. 362.25.
homine. 366.7. varie. 372. 4. animo memoria
præ- 380.12.mutabilitatem.391.19.principio.
395.8.ſpiritalem.398.7.veridicarum 400.9 for
mæ.404.21.coniūgar. 405. 10.voui tibi.406.8.
mihi diceret.l.16.quod vterque no- l.19. plue
mihi.407.22.ad finē 412.22.caliginoſam, quæ-
que.415.1.profectò. 425.24.dono.431.22. per
quos eā.436.16 alij.439.7. diei verbū. 445.2.
faciamus.l.12.infertur.448.10.quale my-

Aliæ quædam variæ lectiones & ſcholia.

Pag.32.lin.7.corruptiones.Alias.voluptates. 44.25.iſte.al.ille.109.23.Chriſtianum aliquẽ fratrem.al. Chriſtianorũ aliquẽ fratrũ.157. 20. cauſans.al cantans. l. 22. deſideraremus. al.deſiderauerarrus.176.14.de eodem Firmino.al. eumdem Firminum.222.23. vellem.al. poſſem.ibidem.l.29. in ſola.al.in ſua. 223.14. animus.al. & animus eſt.280.11.ſenſis inuectarum. al. ſenſibus inuentarum. fort.ſenſibus inuectarum.312.16.oremus,accipimus, a te accipimus;& vt hoc poſtea cognoſceremus,a te accipimus. al.oraremus,accepimus, a te accepimus, & vt poſtea cognoſceremus,a te accepimus.324.15.tota.al.ſola.367.12. tranſiri. al. tranſtri. & ita legendum videtur. 425. 24. in dono tuo requieſcimus. al. in domo tua requieſcemus.ſed prior lectio videtur melior.439. 5. deſpectorum. al. deſperatorum.441.12. viueſceret.al.viuificaret. 462.19. appetitus actionis. fort. appetitus rationi.463.1.de te aliqua, fort. de re aliqua.

EX LIBRO RETRA- ctationum D. Augustini. 2. Cap. 6.

Confessionum mearum libri tredecim, & de malis, & de bonis meis, Deum laudant iustum & bonum, atq; in eum excitant humanum intellectum & affectum. Interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt cum scriberentur, & agunt cum leguntur. Quid de illis alij sentiant, ipsi viderint: multis tamen fratribus eos multum placuisse & placere scio. A primo vsque ad decimum de me scripti sunt. In tribus cæteris de scripturis sanctis, ab eo quod scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram, vsque ad sabbati requiem. In quarto libro cum de amici morte animi mei miseriam confiterer, dicens, quod anima mea vna quodam

modo facta fuerat ex duabus: & ideo inquam forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaueram: quæ mihi quasi declamatio leuis quam grauis confessio videtur, quamuis vtcumq; temperata sit hæc ineptia in eo quod additum est, forte. Et illud in libro tertiodecimo, quod dixi: firmamentum factum inter spiritales aquas superiores & corporales inferiores, non satis considerate dictum est. Res autem in abdito est valde. Hoc opus sic incipit: Magnus es Domine & laudabilis valde.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER PRIMVS

¶ Admiratur diuinam maieſtatem accenſus upiditate illam laudibus proſequendi. CAP. I.

MAGNVS es Domine & laudabilis valde, magna virtus tua, et ſapiẽtiæ tuę nõ eſt numerus: & laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ, et homo circumferẽs mortalitatem ſuã, circumferens teſtimonium peccati ſui, & teſtimonium: quia ſuperbis reſiſtis; & tamen laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ; tu enim excitas, vt laudare te, delectet; quia feciſti nos ad te, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te Da mihi Deus ſcire & intelligere, vtrũ ſit prius inuocare te, an laudare te; & ſcire te prius ſit, an inuocare te: ſed quis te inuocat neſciens te? Aliud enim pro alio po-

test inuocare nesciens te: an potius inuocaris, vt sciaris? quo modo autem inuocabūt, in quem non crediderunt? aut quo modo credent sine prædicante? Et laudabūt Dominum, qui requirunt eum; quærentes enim inuenient eum, & inuenientes laudabunt eum. Quæram te Domine inuocans te, et inuocem te credens in te; prædicatus es enim nobis. Inuocat te, Deus, fides mea, quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem filij tui, per ministerium prędicatoris tui.

Ro. 10.

A Deo habēt homo, vt sit, quod Deus in eo, & ipse in Deo. Cap. II.

ET quo modo inuocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? quoniam vtique in me ipsum eum vocabo, cum inuocabo eum, & quis locus est in me, quo veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me, Deus, qui fecit cælum & terram? Ita ne Domine Deus meus est quidquā in me, quod capiat te? an vero cælum & terra, quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te? an quia sine te non esset, quidquid est; fit, vt quidquid est, capiat te? Quoniam itaque & ego sum; quid peto, vt venias in me, qui nō essem,

eſſem, niſi eſſes in me? non enim ego iam in inferis, & tamen etiam ibi es. nam etſi deſcendero in infernum, ades. Non ergo eſſem Deus meus: qui non omnino eſſem, niſi eſſes in me. an potius non eſſem, niſi eſſem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam ſic Domine, etiam ſic. quo te inuoco, cum in te ſim? aut vnde venias in me? Quo enim recedam extra cælum & terram, vt inde in me veniat Deus meus, qui dixit: cælũ & terrã ego impleo?

Pſ.138.

Ier.23.

¶ Deus vbique totus, & non per partes a creatura capitur. Cap. III.

CAPIVNT ergo ne te cælum & terra; quoniam tu imples ea: an imples, & reſtat; quoniam non te capiunt? Et quo refundis, quicquid impleto cęlo & terra reſtat ex te? an non opus habes, vt a quoquam contínearis, qui contines omnia; quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vaſa, quæ te plena ſunt, ſtabilem te faciunt; quia & ſi frangantur, non effunderis: cum effunderis ſuper nos, non tu iaces, ſed erigis nos; nec tu diſpergeris, ſed colligis nos: ſed qui imples omnia, te toto imples omnia. An quia te totum non poſſunt capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem ſi-

mul omnia capiunt; an ſingulas ſingula, maiores maiora, minores minora capiunt? Ergo eſt aliqua pars tua maior, aliqua minor; an vbique totus es, & res nulla te totum capit?

Deus omnibus donat nihil amittens.
Cap. IIII.

QVID es ergo Deus meus? quid, rogo, niſi Dominus Deus? Quis enim dominus præter dominum; aut quis deus præter deum noſtrum? Summe, optime, potentiſſime, omnipotentiſſime, miſericordiſſime & iuſtiſſime, ſecretiſſime & præſentiſſime, pulcherrime & fortiſſime, ſtabilis & incomprehenſibilis, immutabilis, mutās omnia, numquam nouus, numquam vetus, innouans omnia, & in vetuſtatem perducens ſuperbos, & neſciunt: ſemper agens, ſemper quietus, colligens & non egens, portans & implens & protegēs, creans & nutriens & perficiens, quærens cū nihil deſit tibi, amas nec æſtuas, zelas & ſecurus es, pœnitet te & non doles, iraſceris & tranquillus es, opera mutas, nec mutas conſilium, recipis, quod inuenis, & numquā amiſiſti: numquā inops, & gaudes lucris: numquā auarus, & vſuras exigis. Supererogatur

gatur tibi vt debeas,& quis habet quidquā non tuum? Reddis debita nulli debens: donas debita nihil perdens. Et quid dicimus deus meus,vita mea, dulcedo mea sancta,aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et væ tacentibus de te; quoniam loquaces muti sunt.

¶ Orat veniam admissorum & caritatem Dei. Cap. V.

QVIS mihi dabit acquiescere in te? quis mihi dabit, vt venias in cor meum,& inebries illud: vt obliuiscar mala mea,& vnum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miserere, vt loquar. Quid tibi sum ipse,vt amari te iubeas a me, & nisi faciam irascaris mihi,& mineris ingentes miserias. parua ne est ipsa miseria,si non amem te? hei mihi. Dic mihi per miserationes tuas domine deus meus quid sis mihi. dic animæ meæ, salus tua ego sum: sic dic,vt audiā; ecce aures cordis mei ante te. Domine aperi eas, & dic animæ meæ,salus tua ego sum: curram post vocem hanc, & apprehendam te: noli abscondere a me faciem tuam: moriar,ne moriar, vt eam videam. Angusta est domus animæ meæ; quo venias ad eam, dilatetur

abs te: ruinosa est, refice eam. habet, quæ offendant oculos tuos, fateor & scio: sed quis mundabit eam; aut cui alteri præter te clamabo? Ab occultis meis munda me domine, & ab alieuis parce seruo tuo. Credo propter quod & loquor. Domine tu scis. Non ne tibi prolocutus sum aduersum me delicta mea deus meus; & tu dimisisti impietatem cordis mei? Non iudicio contendo tecum, qui veritas es, & ego nolo fallere me ipsum; ne mentiatur iniquitas mea sibi. Non ergo iudicio contendo tecum, quia si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?

Ps. 18. Ps. 115. Psal. 31. Ier. 20. Ps. 26. Ps. 129.

¶ Quod omnia beneficia receperit a deo, & in ipso conseruetur ab ipso. Cap. VI.

SED tamen sine me loqui apud misericordiam tuam me terram & cinerem. Sine me tamen loqui, quoniam ecce misericordia tua est, non homo irrisor meus, cui loquor. Et tu fortasse irrides me, sed conuersus misereberis mei. Quid enim est, quod volo dicere domine deus meus; nisi quia nescio, vnde venerim huc? in istam dico mortalem vitam, mortalem dicam vitam, an mortem vitalem, nescio. Et susce-

perunt me cõſolationes miſerationum tuarum,ſicut audiu i a parentibus carnis meę, ex qua, & in qua formaſti me in tempore; non enim ego memini. Exceperunt ergo me conſolationes lactis humani: nec mater mea,vel nutrices meæ ſibi vbera implebãt; ſed tu domine mihi dabas per eas alimentum infantię ſecundum inſtitutionem tuã & diuitias * vſque ad fundum rerũ diſpoſitas : tu etiam mihi dabas nolle amplius, quam dabas,& nutrientibus me velle mihi dare, quod illis dabas; dare enim mihi per ordinatũ affectum volebãt,quo ex te abundabant.nam bonum erat eis bonum meum ex eis,quod ex eis non,ſed per eas erat: ex te quippe bona omnia deus, & ex deo meo ſalus mihi vniuerſa : quod animaduerti poſtmodum clamante te mihi per hæc ipſa, quæ tribuis intus & foris. nam tunc ſugere noram, & acquieſcere delectationibus: flere autem offenſiones carnis meæ, nihil amplius. Poſthæc ridere cœpi dormiens primo,deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum eſt, & credidi, quoniã ſic videmus & alios infantes: nam iſta mea non memini. Et ecce paulatim ſentiebam, vbi eſſem,& voluntates meas volebã oſtendere eis,per quos implerentur,& non poteram; quia illæ intus erant:foris autem illi,

* bonitatis.

Infãtia S. Auguſtini.

nec vllo suo sensu valebant introire in animam meam. Itaque iactabam membra & voces, signa similia voluntatibus meis pauca, quæ poteram qualia poteram; non enim erant verisimilia: & cum mihi non obtemperabatur vel non intellecto, vel ne obesset, indignabar non subditis, sed maioribus, & liberis non seruientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales esse infantes didici, quos discere potui, & me talem fuisse magis mihi ipsi indicauerunt non scientes, quam scientes nutritores mei: & ecce infantia mea olim mortua est, & ego viuo. Tu autẽ domine, qui & semper viuis, & nihil moritur in te; quoniã ante primordia seculorũ, & ante omne, quod vel ante dici potest, tu es, & deus es dominusq; omniũ, quæ creasti; & apud te rerũ omniũ instabilium stant caussæ, & rerũ omniũ mutabilium immutabiles manẽt origines, & omnium irrationabiliũ & tẽporalium sempiternæ viuũt rationes. dic mihi supplici tuo deus, & misericors misero tuo, dic mihi vtrũ alicui iam ętati meę mortuę successerit infantia mea: an illa est, quã egi intra viscera matris meę? Nã & de illa mihi non nihil indicatũ est, & pręgnantes ipse vidi feminas. quid etiam ante hanc dulcedo mea deus meus? fui ne alicubi aut aliquis? Nam quis mihi dicat,

ista non habeo, nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me ista quærentem te, qui de hoc noui quod laudari te a me iubes, & confiteri me tibi? Confiteor tibi Domine cœli & terræ, laudem dicens tibi de primordijs & infantia mea, quæ non memini, & dedisti ea homini ex alijs de se conijcere, & auctoritatibus etiam muliercularũ multa de se credere. eram enim & viuebã etiam tunc, & signa quibus sensa mea nota alijs facerem, iam in fine infantiæ quærebã. Vnde hoc tale animal nisi abs te domine? An quisquam se faciendi erit artifex, aut vlla vena trahitur aliunde, qua esse & viuere currat in nos, præterquam quod tu facis nos domine, cui esse & viuere non aliud atque aliud est, quia summe esse, atque summe viuere id ipsum est? Summus enim es, & non mutaris: neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur; quia in te sunt & ista omnia; non enim haberent vias transeundi, nisi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies. Et quam multi iam dies nostri & patrum nostrorum per hodiernum tuũ transierunt, & ex illo acceperunt modos, et vtcumque extiterunt, & transibunt adhuc alij, & accipient, & vtcunque existent. Tu

Psl. 102.

autem

auté idem ipſe es, & omnia craſtina atque vltra, omniaq́; heſterna & retro hodie facies, hodie feciſti. Quid ad me, ſi quis non intelligat? gaudeat & ipſe dicens: Quid eſt hoc? Gaudeat etiam ſic, & amet non inueniendo inuenire potius, quam inueniendo non inuenire te.

Infantiam quoque peccatis eſſe obnoxiam. Cap. VII.

EXAVDI deus. Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & miſerèris eius; quoniam tu feciſti eum, & peccatum non feciſti in eo. † Quis mecũ commemorat peccatum infantię meę? Quoniam nemo mũdus a peccato coram te, nec infans, cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã, † Quis mecum commemorat? an quilibet tantillus nunc paruulus, in quo video, quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabã? an quia vberius inhiabam plorans? Nam ſi nunc faciam, nõ quidem vberibus, ſed eſcę congruenti annis meis ita inhians deridebor atque reprehendar iuſtiſſime. Tunc ergo reprehendenda faciebam; ſed quia reprehendentem intelligere non poterã; nec mos reprehendi me, nec ratio ſinebat: nam extirpamus & eijcimus iſta creſcẽtes. Nec

al. Quis me cõmoneat peccati

al. Quís me cõmoneat

vidi quemquam sciētem, cum aliquid purgat,bona proijcere. An † quo tempore etiā illa bona erant flendo petere ? etiam quod noxie daretur, indignari acriter non subiectis hominibus liberis & maioribus, hisq́; a quibus genitus est, multisq́; præterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus feriendo nocere niti,quantum potest ; quia non obeditur imperijs, quibus perniciose obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, non animus infantium. Vidi ego & expertus sum zelantem paruulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista matres atque nutrices,nescio quibus remedijs. Nisi vero & ista innocentia est, in fonte lactis vbertim manante atque abundante opulentissimū, opis egentissimum, & illo adhuc vno alimento vitam ducentem consortem non pati. sed blande tolerantur hæc;non quia nulla vel parua: sed quia ætatis accessu peritura sunt. quod licet probes,tamē ferri æquo animo eadem ipsa non possunt, quando in aliquo annosiore deprehenduntur. Tu itaque domine deus meus, qui dedisti vitam infanti & corpus,quod ita, vt videmus, instruxisti sensibus, compegisti membris,figura

† al.prec?

gura

gura decorasti, proq; eius vniuersitate atque incolumitate omnes conatus animantis insinuasti; iubes me laudare te in istis, & confiteri tibi, & psallere nomini tuo altissime, quia deus es omnipotens & bonus; etiam si sola ista fecisses, quæ nemo alius potest facere, nisi tu vne, a quo est omnis modus; formosissime, qui formas omnia, & lege tua ordinas omnia. Hanc ergo ætatem domine, qua me vixisse non memini, de qua alijs credidi, & quam me egisse ex alijs infantibus conieci, quamquam ista multum fida coniectura sit, piget me annumerare huic vitæ meæ, qua ego viuo in hoc seculo; quantũ enim attinet ad obliuionis meę tenebras, par illi est, qua vixi in matris vtero. quod & si in iniquitate conceptus sum, & in peccatis me mater mea in vtero aluit; vbi, oro te deus meus, vbi domine ego seruus tuus, vbi aut aliquando innocẽs fui? Sed ecce omitto illud tempus: & quid mihi iam cum eo est, cuius nulla vestigia recolo.

Descriptio pueritię. Cap. VIII.

NOn ne ab infantia huc pergẽs veni in pueritiam, vel potius ipsa in me venit, & successit infantiæ? Nec discessit illa; quo enim abiit? & tamen iam non erat; nõ enim eram infans, qui non farer: sed iam

puer loquens eram, & memini hoc, & vnde loqui didiceram, poſt aduerti. non enim docebãt me maiores homines præbentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, ſicut paullo poſt litteras, ſed ego ipſe mente, quam dediſti mihi deus meus cum gemitibus & vocibus varijs, & varijs membrorum motibus, edere vellẽ ſenſa cordis mei, vt voluntati pareretur, nec valerẽ, quæ volebam omnia, nec quibus volebam † omnibus penſabam memoria, cum ipſi appellabant rem aliquam, & cum ſecundum eam vocem corpus ad aliquid mouebant; videbam & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod ſonabant, cum eam vellent oſtẽdere. Hoc autem eos velle ex motu corporis aperiebatur, tamquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, cæterorumq; membrorum actu, & ſonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, reijciendis, fugiendisq; rebus. Ita verba in varijs ſententiis locis ſuis poſita, & crebro audita, quarum rerum ſigna eſſent; paulatim colligebam, measq; iam voluntates ędomito in eis ſignis ore, per hæc enunciabã. Sic cum his, inter quos eram voluntatem enunciandarũ ſigna communicaui, & vitæ humanæ procelloſam ſocietatem altius ingreſſus ſum, pen-

† al. omnia præſtabam memoriæ

pendens ex parentum auctoritate, natuq; maiotum hominum.

Odium litterarum & amor lusus in pueris. Cap. IX.

DEVS deus meus, quas ibi miserias expertus sum & ludificationes? quando quidem mihi recte viuere puero id proponebatur, obtemperare monentibus, vt in hoc seculo florerem, & excellerem linguosis artibus ad honorem hominum, & falsas diuitias famulantibus. Inde ad scholas datus sum, vt discerē litteras, in quibus, quid vtilitatis esset, ignorabam miser; & tamen, si segnis in discendo essem, vapulabam: laudabatur enim hoc a maioribus. Et multi ante nos vitam istam agentes † præstruxerunt ærumnosas vias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore & dolore filijs Adam. Inuenimus autem domine homines rogantes te, & didicimus ab eis, sentientes te, vt poteramus, esse magnum aliquem, qui posses etiam apparens sensibus nostris exaudire nos, & subuenire nobis. Nam puer cœpi rogare te auxilium & refugium meum, & in tuam inuocationem rumpebam nodos linguæ meæ, & rogabam te paruus non paruo affectu, ne in schola vapularem.

† al. præstruxerant.

pularem. & cum me non exaudiebas, quod Psal. 21
non erat ad insipientiam mihi, ridebantur
a maioribus hominibus vsque ab ipsis parentibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc & graue
malum meum. Est ne quisquam domine
tam magnus animus præ grandi affectu tibi cohærens, est ne inquam quisquam? (Facit enim hoc etiam quædam stoliditas) Est
ergo, qui tibi pie cohærendo ita sit affectus
granditer, vt eculeos & vngulas atque huiuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis tibi per vniuersas terras cum timore magno supplicatur: ita parui æstimet irridens eos, qui hæc acerbissime infligunt,
quemadmodum parentes nostri ridebant
tormenta, quibus pueri a magistris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his euadendis deprecabamur; & peccabamus tamen minus scribendo aut legendo aut cogitando de litteris, quam exigebatur a nobis. Non enim
deerat domine memoria vel ingeniũ, quæ
nos habere voluisti pro illa ætate satis, sed
delectabat ludere, & vindicabatur in nos
ab eis, qui talia agebant; sed maiorum nugæ negocia vocantur: puerorum autem talia cum sint, puniuntur a maioribus, & nemo miseratur pueros, vel illos vel vtrosque,
nisi

nisi vero approbet quisquam bonus rerum arbiter vapulasse me; quia ludebam pila puer, & eo ludo impediebar, quo minus celeriter discerem litteras, quibus maior deformius luderem: haud aliud faciebat idem ipse, a quo vapulabam, qui si in aliqua quæstiuncula a condoctore suo victus esset, magis bile atq; inuidia torqueretur, quã ego, cũ in certamine pilę a collusore superabar.

Ob pilæ lusum neglexit iussa parentum. Cap. X.

ET tamen peccabam domine deus, ordinator & creator omnium rerum naturalium; peccatorum autem tantum nõ ordinator. Domine deus meus peccabã faciendo contra pręcepta parentum & magistrorum illorum; poteram enim postea bene vti litteris, quas volebant, vt discerem quocunque animo, illi mei. nõ enim meliora eligens, erã inobediens, sed amore ludẽdi amans in certaminibus superbas victorias, & † scalpi aures meas falsis fabellis, quo prurirent ardentius, eadem curiositate magis magisq; per oculos periculosa micante in spectacula ludosq; maiorũ: quos tamen qui edunt, ea dignitate præditi excellũt, vt hoc pene omnes optent paruulis suis, quos tamen

† scalpsi

tamen cædi libenter patiuntur, si spectaculis talibus impediantur a studio, quo eos ad talia edenda cupiunt peruenire. Vide ista domine misericorditer, & libera nos iam inuocantes te, libera etiam eos, qui nondū te inuocant, vt inuocent te, & liberes eos.

Puer morbo corripitur, reualescens baptismū differt. Cap. XI.

AVdierā enim ego adhuc puer de vita æterna nobis promissa per humilitatē domini dei nostri descendentis ad superbiā nostram, & signabar iam signo crucis eius, & condiebar eius sale, iam inde ab vtero matris meæ, quæ multum sperauit in te. Vidisti domine, cum adhuc puer essem, & quodam die pressus stomachi dolore, repēte æstuarem pene moriturus: vidisti deus meus, quoniam custos meus iam eras; quo motu animi & qua fide baptismum Christi tui, dei & domini mei, flagitaui a pietate matris meæ, & matris omnium nostrum ecclesiæ tuæ: & conturbata mater carnis meæ; quoniam & sempiternam salutem meam carius parturiebat corde casto in fide tua; iam curaret festinabunda, vt sacramentis salutaribus initiarer & abluerer, te domine Iesu confitens in remissionē

peccatorum, nisi statim recreatus essem. Dilata est itaque mundatio mea, quasi necesse esset adhuc sordidari, si viuerem; quia videlicet post lauacrum illud maior & periculosior in sordibus delictorum reatus foret. Ita iam credebam, & illa & omnis domus, nisi pater solus, qui tamen non euicit in me ius maternæ pietatis, quo minus in Christum crederem, sicut ille nõ dum crediderat. nam illa satagebat, vt tu mihi pater esses deus meus potius quam ille, & in hoc adiuuabas eam, vt superaret virum, cui melior seruiebat; quia & in hoc tibi vtique id iubenti seruiebat. Rogo te deus meus, vellem scire, si tu etiam velles, quo consilio dilatus sum, ne tunc baptizarer, vtrum bono meo mihi quasi laxata sint lora peccandi, an non laxata sint. Vnde ergo etiam nũc de alijs atque alijs sonat vndique in auribus nostris: Sine illum, faciat quod vult, nõdum enim baptizatus est: & tamen in salute corporis non dicimus: Sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est? Quanto ergo melius, vt cito sanarer, & id ageretur mecum meorum meaq; diligentia, vt recepta salus animæ meæ tuta esset tutela tua, qui dedisses eã? Melius vero. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum post pueritiam videbantur, nouerat eos iã illa

illa mater, & sibi tam eos, vnde postea formarer, quam ipsam iam effigiem committere volebat.

Ad litteras cogebatur, quo tamen deus vtebatur bene. Cap. XII.

IN ipsa tamen pueritia, de qua mihi minus quam de adolescentia metuebatur, non amabam litteras, & me in eas vrgeri oderam, & vrgebar tamen, & mihi bene fiebat, nec faciebam ego bene; non enim discerem, nisi cogerer. Nemo autem inuitus bene facit, etiam si bonum est, quod facit. Nec qui me vrgebant, bene faciebant, sed bene mihi fiebat abs te deus meus. Illi enim non intuebanrur, quo referrem, quod me discere cogebant, præterquam ad satiãdas insatiabiles cupiditates copiosæ inopiæ & ignominiosæ glorię. Tu vero, cui numerati sunt capilli capitis nostri, errore omniũ, qui mihi instabant, vt discerẽ, vtebaris ad vtilitatem meã: meo autem, qui discere nolebã, vtebaris ad pœnam meã, qua plecti nõ eram indignus tantillus puer & tantus peccator. Ita nõ de bene faciẽtib. tu bene faciebas mihi, & de peccãte me ipso iuste retribuebas mihi; iussisti enim, & sic est, vt pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.

tis meæ,non te amabã,& fornicabar abs te, & fornicanti ſonabat vndique euge euge. Amicitia enim huius mundi, fornicatio eſt abs te: & euge euge dicitur,vt pudeat,ſi non ita homo ſit.Et hæc nõ flebam,ſed flebã Didonẽ extinctã,ferroq. extrema ſecutam,ſequens ipſe extrema cõdita tua relicto te, e terra iens in terrã,& ſi prohiberer ea legere dolerẽ;quia nõ legerem,quod dolerẽ. Tali demẽtia honeſtiores & vberiores litteræ putantur,quã illę,quibus legere & ſcribere didici. Sed nunc in animam meã clamet deus meus,& veritas tua dicat mihi: Non eſt ita: melior eſt prorſus doctrina illa prior. Nam ecce paratior ſum obliuiſci errores Aeneæ, atque omnia eiuſmodi,quam ſcribere & legere. At enim † vela pendent in liminibus grãmaticarum ſcholarũ; ſed non illa magis honorẽ ſecreti; quam tegumentũ erroris ſignificant.Nõ clament aduerſum me,quos iã non timeo,dũ cõfiteor tibi,quæ vult anima mea deus meus, & acquieſco in reprehenſione malarum viarum mearũ,vt diligã bonas vias tuas. Nõ clament aduerſum me venditores grammaticæ vel emptores; quia ſi proponã eis interrogans, vtrũ verum ſit, quod Aeneã aliquando Carthaginẽ veniſſe poeta dicit; indoctiores ſe neſcire reſpondebũt; doctiores autẽ etiã negabunt verũ eſſe.

Iac. 4

† vela in hoſtiis ludi litterarii

At ſi quæram, quibus litteris ſcribatur Aeneæ nomen,omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum reſpondebunt, ſecundum id pactum & placitum, quo inter ſe homines iſta ſigna firmarunt. Item ſi quæram, quid horum maiore vitæ huius incōmodo quiſque obliuiſcatur,legere & ſcribere,an poetica illa figmenta; quis non videat, quid reſponſurus ſit,qui nō eſt penitus oblitus ſui? Peccabam ego puer, cum illa inania iſtis vtilioribus amore præponebam, vel potius iſta oderam,illa amabam. Iam vero vnum & vnum duo, duo & duo quattuor, odioſa cantio mihi erat, & dulciſſimum ſpectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis,& Troiæ incendium,atque ipſius vmbra Creuſæ.

De litteris Græcis & Latinis. Cap. XIII.

CVR ergo Græcam grammaticam oderam talia cātantem? Nam & Homerus peritus texere tales fabellas,& dulciſſime vanus eſt: mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam Græcis pueris Vırgilius ita ſit,cum eum ſic diſcere coguntur,vt ego illum: videlicet difficultas omnino ediſcēdæ peregrinæ linguæ,quaſi felle aſpergebat

omnes ſuauitates Grẹcas fabuloſarum narrationum; nulla enim verba illa noueram, & ſæuis terroribus ac pœnis vt noſcerem, inſtabatur mihi vehementer. Nam & Latina aliquando infans vtique nulla nouerã, & tamen aduertendo didici ſine vllo metu atque cruciatu, inter blandimenta etiam nutricum & ioca arridentium & lætitias alludentium. Didici vero illa ſine pœnali onere vrgentium, cum me vrgeret cor meũ ad parienda concepta ſua, quæ non poſſem, niſi aliqua verba didiciſſem, non a docentibus, ſed a loquentibus, in quorum & ego auribus parturiebam quidquid ſentiebam. Hinc ſatis elucet maiorem habere vim ad diſcenda iſta liberam curioſitatem, quam meticuloſam neceſſitatem. Sed illius fluxũ reſtringis legibus tuis deus, legibus tuis a magiſtrorum ferulis vſque ad tentationem martyrũ valentibus legibus tuis miſcere ſalubres amaritudiues reuocantes nos ad te a iucunditate peſtifera, qua receſſimus a te.

Precatio ad Deum. Cap. XIV.

EXAVDI Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea ſub diſciplina tua: neque deficiam in confitendo tibi miſerationes tuas, quibus eruiſti me ab

omnibus vijs meis pessimis, vt dulcescas mihi super omnes seductiones, quas sequebar, & amem te validissime, & amplexer manum tuā totis præcordijs meis, vt eruas me ab omni tētatione vsque in finem. Ecce enim tu domine rex meus & deus meus, tibi seruiat quidquid vtile puer didici, tibi seruiat, quod loquor & scribo, & lego, & numero. quoniam cū vana discerem, tu mihi disciplinam dabas, & in eis vanis peccata delectationum mearum dimisisti mihi; didici enim in eis multa verba vtilia, sed & in rebus non vanis disci possunt, & ea via tuta est, in qua pueri ambularent.

In lasciuas fabulas, Cap. XVI.

SED væ tibi flumem moris humani, quis resistet tibi? Quandiu non siccaberis? Quousq. volues Euæ filios in mare magnū & formidolosum, quod vix transeunt, qui lignum conscenderint? non ne ego in te lego tonantem Iouem & adulterantem? Et vtique non posset hæc duo, sed actum est: vt haberet auctoritatē ad imirandum verum adulteriū, lenocinante falso tonitruo. quis autē penulatorū magistrorū audiat aure sobria ex eodē puluere hominē clamantem & dicentē: Fingebat hæc Homerus: & huma-

Penulati magistri, grammatici. ꝓpter palliū vile.

na ad

na ad deos transferebat: diuina mallem ad nos; sed verius dicitur, quod fingebat. hæc quidem ille, sed hominibus flagitiosis diuina tribuẽdo, ne flagitia putarẽtur: & vt quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cælestes deos videretur imitatus. Et tamen o flumen tartareum, iactantur in te filij hominum cum mercedibus, vt hæc discant, & magna res agitur: cũ hoc agitur publice in foro, in conspectu legũ † super mercedẽ salaria decernentium: & saxa tua percutis & sonas, dicẽs: Hinc verba discuntur, hinc acquiritur eloquentia rebus persuadẽdis, sententijsq. explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognosceremus verba hæc, imbrẽ aureum & gremium & fucũ & templa cæli & alia verba, quæ in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequã adolescentem proponentem sibi Iouem ad exemplũ stupri, dum spectat tabulam quamdam pictam in pariete, vbi inerat pictura hęc: Iouẽ quo pacto Danaæ misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureũ fucum factũ mulieri. Et vide quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi cælesti magisterio. At quem deũ, inquit, qui templa cæli summo sonitu concutit, ego homuncio id non facerem? Ego vero illud sponte feci ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem

† al supra

In Eunucho.

verba

verba iſta commodius diſcuntur, ſed per hæc verba turpitudo iſta confidentius perpetratur. Non accuſo verba quaſi vaſa electa precioſa, ſed vinum erroris, quod in eis nobis propinatur ab ebrijs doctoribus, & niſi biberemus, cædebamur, nec appellare ad aliquem iudicem ſobrium licebat. Et tamen ego deus meus, in cuius conſpectu iam ſecura eſt recordatio mea, libenter hęc didici, & in eis delectabar miſer, & ob hoc bonæ ſpei puer appellabar.

Modus exercendæ iuuentutis in recitandis & mutandis verſibus.
Cap. XVII.

SINE me deus meus dicere aliquid & de ingenio meo munere tuo, in quibus a me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negocium animæ meæ ſatis inquietum præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu, vt dicerem verba Iunonis iraſcentis & dolentis, quod non poſſet Italia Teucrorum auertere regem, quæ numquam Iunonem dixiſſe audieram: ſed figmentorum poeticorum veſtigia errantes ſequi cogebamur, & tale aliquid dicere ſolutis verbis, quale poeta dixiſſet verſibus. Et ille dicebat laudabilius, in quo pro dignitate adum-

te adumbrate perſonæ, iræ ac doloris ſimilior affectus eminebat verbis ſententias cõgruentes veſtientibus. Vt quid mihi illud o vera vita mea deus meus, quid mihi recitanti acclamabatur præ multis coetaneis & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus & ventus? Ita ne aliud non erat, vbi exerceretur ingenium meũ & lingua meã laude tua domine? Laudes tuæ per ſcripturas tuas ſuſpenderent palmitẽ cordis mei, & non raperetur per inania nugarum turpis præda volatilibus? Non enim vno modo ſacrificatur tranſgreſſoribus angelis.

Quod homines curant ſeruare leges grammaticorum, & non diuinorum præceptorum. Cap. XVIII.

QVID autem mirum quod in vanitates ita ferebar, & a te deus meus ibam foras; quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta ſua non mala, ſi cum barbariſmo aut ſolœciſmo enũciarent, reprehenſi confundebãtur? ſi autem libidines ſuas integris & rite conſequentibus verbis copioſe ornateq; narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc domine & taces, longanimis & multum miſericos & verax. Numquid ſemper tacebis? & non

& nõ eruis de hoc immaniſſimo profundo quærentem te animam, & ſitienté delectationes tuas, & cuius cor dicit tibi: Quæſiui vultum tuũ, vultũ tuum domine requiram? nam longe a vultu tuo in affectu tenebroſo receſſeram; non enim pedibus aut ſpacijs locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor, equos aut currus vel naues quæſiuit, aut auolauit penna viſibili, aut moto poplite iter egit, vt in longinqua regione viués prodige diſſiparet, quod dederas proficiſcenti: dulcis pater quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoſo; id enim eſt tenebroſo, atque ideſt longe a vultu tuo. Vide domine deus, & patienter, vt vides, vide, quo modo diligẽter obſeruent filij hominũ pacta litterarũ & ſyllabarum, accepta a prioribus locutorib. & a te accepta æterna pacta perpetuæ ſalutis negligant; vt qui illa ſonorũ vetera placita teneat aut doceat, ſi contra diſciplinam grãmaticam, ſine aſpiratione primæ ſyllabæ ominé dixerit, magis diſpliceat hominibus, quam ſi cõtra tua præcepta hominé oderit, cum ſit homo. Quaſi vero quélibet inimicũ hominé pernicioſius ſentiat, quam ipſum odiũ, quo in eũ irritatur, aut vaſtet quiſquam perſequédo aliũ grauius, quàm cor ſuũ vaſtat inimicãdo. Et certe nõ eſt in-

Pſ. 26.

Luc. 15

aſpiratio exprimẽda.

est interior litterarũ sciẽtia, quã scripta cõscientia, id se alteri facere, quod nolit pati. quam tu secretus es habitans in excelsis in silentio deus solus magnus, lege infatigabili spargẽs pœnales cœcitates super illicitas cupiditates. Cum homo eloquẽtiæ famam quærit astans ante hominẽ iudicem, circũstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans vigilantissime cauet; ne per linguæ errorem dicat inter † homines, & ne per mentis furorẽ hominem auferat ex hominibus, non cauet.

Tob. 4. Mat. 7.

† hominibus.

Quod plus curauit vitare barbarismum, quam vitia morum. Cap. XIX.

HOrum ergo puer morum in limine iacebam miser, & huius arenæ palæstra erat illa, vbi magis timebam barbarismum facere, quam cauebam, si facerem, non facientibus hæc inuiderẽ. Dico enim & confiteor tibi deus meus, in quibus laudabar ab eis, quibus placere tunc mihi erat honeste viuere. non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam proiectus eram ab oculis tuis. Nam in illis iam quid me fœdius fuit, vbi etiam talibus displicebam, fallendo innumerabilibus mendacijs & pædagogum & magistros & parentes

amore ludendi,ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicram inquietudinem? Furta etiam faciebam de cellario parentum & de menſa,vel gula imperitante,vel vt haberem,quod darem pueris,ludum ſuum mihi,quo pariter vtique delectabantur, tamẽ vendentibus.In quo etiam ludo fraudulentas uictorias ipſe vanæ excellentiæ cupiditate victus ſæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, ſi deprehenderem,arguebam, quam id, quod alijs faciebam? & ſi deprehenſus arguerer, ſæuire magis quam cedere libebat. Iſta ne eſt innocentia puerilis? Non eſt domine,nõ eſt, oro te deus meus. Nam hæc ipſa ſunt, quæ a pædagogis & magiſtris, a nucibus & pilulis & paſſeribus ad præfectos & reges aurum,prædia,mancipia:hæc ipſa omnino, quæ ſuccedentibus maioribus ętatibus trãſeunt,ſicuti ferulis maiora ſupplicia ſuccedunt. Humilitatis ergo ſignum in ſtatura pueritiæ rex noſter probaſti,cum aiſti:taliũ eſt regnum cælorum.

Pro bonis operibus ſibi collatis deo gratias agit. Cap. XX.

SED tamen domine tibi excellentiſſimo atque optimo conditori & rectori vniuer-

vniuerſitatis deo noſtro gratias, etiam ſi me puerum tantum eſſe voluiſſes. Eram enim, & iam tunc viuebam atque ſentiebam, meamq́; incolumitatem, veſtigium ſecretiſſimę vnitatis, ex qua eram, curæ habebã, cuſtodiebam interiore ſenſu integritatem ſenſuum meorum, inq́; ipſis paruis paruarumq́; rerum cogitationibus veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebam, locutione inſtruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abiectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque † delectabile? At iſta omnia dei mei dona ſunt: non mihi ego dedi hæc, & bona ſunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo eſt, qui fecit me, & ipſe eſt bonum meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipſo, ſed in creaturis eius me atque cæteras voluptates, ſublimitates, veritates quærebã, atque ita irruebam in dolores, confuſiones, & errores. Gratias tibi dulcedo mea & honor meus, & fiducia mea deus meus. Gratias tibi de donis tuis, ſed tu mihi ea ſerua. Ita enim ſeruabis me, & augebuntur & perficientur, quæ dediſti mihi, & ero ipſe tecum; quia & vt ſim, tu dediſti mihi.

† al. laudabile.

LIBRI I. FINIS.

D.AV-

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER II.

Adolescentiæ ætatem & vitia ingreditur. CAPVT I.

RECORDARI volo transactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, non † quod eas amẽ, sed vt amẽ deus me. Amore amoris tui facio illud, recolens vias meas nequissimas in amaritudine recogitationis meæ, vt tu dulcescas mihi dulcedo non fallax, dulcedo felix & secura, & colligens me a dispersione, in qua frustratim discissus sum, dum ab vno te auersus in multa euanui. exarsi enim aliquando satiari in inferis in adolescentia, & siluescere ausus sum varijs & vmbrosis amoribus, & contabuit species mea, & computrui coram oculis tuis placens mihi & placere cupiens oculis hominum.

† al. quo

Accu-

Accusat adolescentiam in ardore libidinoso consumptam. Cap. II.

ET quid erat, quod me delectabat, nisi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo vsque ad animum, quatenus est luminosus limes amicitiæ, sed exalabantur nebulę de limosa concupiscentia carnis & scatebra pubertatis, & obnubilabant atque obfuscabant cor meum, vt non discerneretur serenitas dilectionis a caligine libidinis. Vtrumque in confuso æstuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum, atque mersabat gurgite flagitiorum. Inualuerat super me ira tua, & nesciebam: obsurdueram stridore catenæ mortalitatis meæ, pœna superbiæ animæ meæ, & ibam longius a te, & sinebas, & iactabar, & effundebar, & diffluebã, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gaudium meum. Tacebas tũc, & ego ibam porro longe a te in plurima & plura sterilia semina dolorum, superba deiectione & inquieta lassitudine. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & nouissimarum rerum fugaces pulchritudines in vsum verteret, earumq. suauitatibus metas præfigeret, vt vsque ad coniugale littus exæstuarent fluctus ætatis meæ, si tranquillitas in eis nõ poterat esse sine procreandorũ

liberorum contēta, ſicut præſcribit lex tua, domine, qui formas etiam propaginē mortalitalis noſtrę, potēs imponere leuem manum ad temperamentum ſpinarum a paradiſo tuo ſecluſarum? Non enim longe eſt a nobis omnipotentia tua, etiam cum longe ſumus a te; tamen aut certe ſonitum nubium tuarum vigilantius aduerterem, Tribulationem autem carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco. Et, Bonum eſt homini mulierem non tangere. Et, Qui ſine vxore eſt, cogitat ea, quæ ſunt dei, quomodo placeat deo: qui autem matrimonio iunctus eſt, cogitat ea, quæ ſunt mundi, quo modo placeat vxori. Has ergo voces exaudirem vigilantior, & abſciſſus propter regnum cælorum, felicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miſer ſequens impetum fluxus mei relicto te, & exceſſi omnia legittima tua, nec euaſi flagella tua; quis enim hoc mortalium? Nam tu ſemper aderas miſericorditer ſæuiens, & amariſſimis aſpergens offenſionibus omnibus illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem ſine offenſione iucundari. Et vbi hoc poſſem non inuenirem quidquam præter te domine, præter te, qui fingis dolorem in præcepto; & percutis, vt ſanes; & occidis nos, ne moriamur abs te? Vbi erā & quam lōge exulabam

1.Cor.7

bã a deliciis domus tuæ,anno illo sexto decimo ætatis carnis meæ,cum accepit in me sceptrũ,& totas manus ei dedi,*vesania* libidinis licentiosæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum ruentem excipere me matrimonio, sed cura fuit tantum, vt discerem sermonem facere quam optimum, & persuadere dictione.

vesaniç luxuria

De peregrinatione studiorum caussa & parentum proposito. Cap. III.

ET anno quidem illo intermissa erant studia mea, dum mihi reducto a Madauris,in qua vicina vrbe iam cœperam litteraturæ atque oratoriç percipiendæ gratia peregrinari, longinquioris apud Cartaginẽ peregrinationis sumptus præparabantur animositate magis quam opibus patris municipis Thagastensis admodum tenuis. Cui narro hæc? neque enim tibi deus meus,sed apud te narro hæc generi meo, generi humano, quantulacumque ex particula incidere potest in istas meas litteras. & vt quid hoc? vt videlicet ego & quisquis hæc legit, cogitemus de quam profundo clamandũ sit ad te, & quid propius auribus tuis, si cor confitens & vita ex fide est? Quis enim nõ

extollebat laudibus tunc hominem patrem meum, quod vltra vires rei familiaris ſuæ impenderet filio, quidquid etiam longe peregrinãti ſtudiorum cauſſa opus eſſet? multorum enim ciuium longe opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat: cum interea nõ ſatageret idem pater, qualis creſcerem tibi, aut quam caſtus eſſem, dummodo eſſem diſertus, vel deſertus potius a cultura tua deus, qui es vnus, verus & bonus dominus agri tui cordis mei. ſed vbi ſexto illo decimo anno interpoſito ocio ex neceſſitate domeſtica feriatus ab omni ſchola cum parentibus eſſe cœpi; exceſſerunt caput meum vepres libidinum, & nulla erat eradicans manus. quin imo vbi me ille pater in balneis vidit pubeſcentem, & inquieta indutum adoleſcentia, quaſi iam ex hoc in nepotes geſtiret, gaudẽs matri indicauit, gaudens vinolentia, in qua te iſte mundus oblitus eſt creatorem ſuum, & creaturam tuam pro te amauit diuino, inuiſibili peruerſe atque inclinate in ima voluntatis ſuę. ſed matris in pectore iam inchoaueras templũ tuum, & exordiũ ſanctæ habitationis tuæ. nam ille adhuc catechumenus, & hoc recẽs erat. Itaque illa exiliuit pia trepidatione ac tremore, & quamuis mihi nondum fideli, timuit tamen vias diſtortas, in quibus ambu-

lant, qui ponunt ad te tergum & non faciē: Hei mihi, & audeo dicere tacuisse te Deus meus, cum irem abs te longius. ita ne tu tacebas tunc mihi? & cuius erant nisi tua verba illa per matrem meam fidelem tuam, quæ cātasti in aures meas? Nec inde quidquam descendit in cor meum, vt facerem illud; volebat enim illa (& secreto memini, vt monuerit cum solicitudine ingenti) ne fornicarer, maximeq. ne adulterarem cuiusquam vxorem. qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubescerem: illi autem tui erant & nesciebam & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas, & in illa contemnebaris a me filio eius, filio ancillæ tuæ seruo tuo: sed nesciebam, & præceps ibam tāta cęcitate, vt inter coetaneos meos puderet me minoris dedecoris, quam audiebam eos iactantes flagitia sua, & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent, & libebat malum facere non solum libidine facti, verumetiam laudis. quid dignum est vituperatione, nisi vitium? Ego, ne vituperarer, vitiosior fiebam: & vbi non suberat, quo admisso æquarer perditis, fingebam me fecisse, quod non feceram, ne viderer abiectior, quo eram innocentior, & ne vilior haberer, quo eram castior. Ecce cum quibus

comitibus iter agebam platearum Babyloniæ, & volutabar in cœno eius tamquam in cinamomis & unguentis preciosis, & in vmbilico eius quo tenacius hærerem, calcabat me inimicus inuisibilis, & seducebat me quia ego seductilis eram. non enim & illa quæ iam de medio Babylonis fugerat, sed ibat in cæteris eius tardior mater carnis meę, sicut monuit me pudicitiam, ita curauit, quod de me a viro suo audierat. Iamq. pestilentiosum & in posterum periculosum sentiebat coercere termino coniugalis affectus, si resecari ad viuum non poterat: non curauit hoc; quia metus erat, ne impediretur spes mea compede vxoria: non spes illa, quā te in futuri seculi habebat mater, sed spes litterarum, quas vt nossem, nimis volebat parens vterque: ille, quia de tę prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non solum nullo detrimento, sed etiam non nullo adiumento ad te adipiscendum profutura existimabat vsitata illa studia doctrinæ. ita enim conijcio recolens, vt possum, mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ vltra temperamentum seueritatis in dissolutionem affectionum variarum, & in omnibus erat caligo intercludens mihi deus meus serenitatem veritatis tuæ,

&pro-

& prodibat tamquam ex adipe iniquitas mea.

Furtum Auguſtini. Cap. IIII.

FVrtum certe punit lex tua domine, & lex ſcripta in cordibus hominum, quã ne ipſa quidem delet iniquitas. quis enim fur æquo animo furem patitur? nec copioſus adactum inopia. Et ego furtum facere volui & feci, nulla compulſus egeſtate nec penuria, ſed faſtidio iuſtitiæ, & ſagina iniquitatis. nam id furatus ſum, quod mihi abundabat & multo melius: nec ea re volebam frui, quam furto appetebam, ſed ipſo furto & peccato. Arbor erat pirus in vicinia vineæ noſtræ pomis onuſta, nec forma nec ſapore illecebroſis. ad hanc excutiendam, atque adſportandam nequiſſimi adoleſcẽtuli perreximus nocte intempeſta, quouſque ludum de peſtilẽtiæ more in areis produxeramus, & abſtulimus inde onera ingẽtia non ad noſtras epulas, ſed vel proijcienda porcis, etiã ſi aliquid inde comedimus; dum tamen fieret a nobis, quod eo liberet, quo non liceret. Ecce cor meũ deus meus, ecce cor meum, quod miſeratus es in imo abyſſi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat, vt eſſem gratis malus &

malitiæ meæ caussa nulla esset nisi malitia. fœda erat & amaui eam. Amaui perire, amaui defectum meum, non illud, ad quod deficiebam, sed defectum ipsum meum amaui turpis anima & dissiliens a firmamento tuo in exterminium, non decore aliquid, sed dedecus appetens.

Neminem peccare sine caussa. Cap. V.

ETenim species est pulchris corporibus, & auro & argento & omnibus & in cōtactu carnis congruentia valet plurimum, cæterisq. sensibus est sua cuique accommodata modificatio corporum. habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque superandi potentia suũ decus, vnde etiam vindictæ auiditas oritur; & tamē in cuncta hęc adipiscenda non est egrediendum abs te domine, neque deuiandum a lege tua. Et vita, qua hic viuimus, habet illecebram suam, propter quemdam modum decoris sui, & conuenientiam cum his omnibus infimis pulchris. amicitia quoque hominum caro nodo dulcis est propter vnitatem de multis animis. Propter vniuersa hæc atque huiusmodi peccatum admittitur, dum immoderata in ista inclinatione cum extrema bona

ſint,meliora & ſumma deſeruntur, tu domine deus noſter, & veritas tua & lex tua: habent enim & hæc ima delectationes, ſed nõ ſicut deus meus,qui fecit omnia; quia in ipſo delectatur iuſtus, & ipſe eſt deliciæ rectorum corde. Cũ itaque de facinore quæritur,qua cauſſa factum ſit, credi non ſolet, niſi cum appetitus adipiſcendi alicuius illorum bonorũ, quæ infima diximus, eſſe potuiſſe apparuerit,aut metus amittendi. pulchra ſunt enim & decora, quamquam præ bonis ſuperioribus & beatificis abiecta & iacentia.homicidiũ fecit,cur fecit? adamauit eius coniugẽ, aut prędiũ, aut voluit deprædari,vnde viueret, aut timuit ab illo tale aliquid amittere,aut læſus vlciſci ſe exarſit. num homicidiũ ſine cauſſa faceret ipſo homicidio delectatus?quis crediderit? nam & de quo dictũ eſt,vecordi & nimis crudeli homine, quod gratuito potius malus atque crudelis erat; prædicta eſt tamen cauſſa,ne per ociũ inquit torpeſceret manus aut animus.quare id quoque?cur ita?vt ſcilicet illa exercitatione ſcelerũ capta vrbe, honores, imperia, diuitias aſſequeretur, & careret metu legũ & difficultate rerũ propter inopiã rei familiaris & conſcientiã ſcelerũ. nec ipſe igitur Catilina amauit facinora ſua,ſed vtique aliud,cuius cauſſa illa faciebat:

Omnia,

Omnia quæ boni specie nos ad vitia inuitãt, in solo deo esse vera & perfecta. Cap. VI.

QVID ego miser in te amaui o furtũ meum, o facinus illud meum nocturnum sexti decimi anni ætatis meæ? non enim pulchrum eras, cum furtũ esses, aut vero aliquid es, et loquar ad te? pulchra erant poma illa, quæ furati sumus; quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium creator, omnium deus bone, deus summum bonum, & bonum verum meũ: pulchra erant illa poma, sed non ipsa concupiuit anima mea miserabilis; erat enim mihi meliorum copia, illa autem decerpsi, tantum, vt furarer. nam decerpta proieci, epulatus inde solam iniquitatem, qua lętabar fruens. nam & si quid illorum pomorum intrauit in os meum, condimentum ibi facinus erat. & nũc domine deus meus, quæro, quid me in furto delectauerit, & ecce species nulla est. non dico sicut in æquitate atque prudentia, sed neque sicut in mente hominis atque memoria & sensibus & vegetãte vita, neque sicut speciosa sunt sidera & decora locis suis, & terra & mare plena fœtibus, qui succedunt nascendo decedentibus, non saltem vt est quædam defectiua species & vmbratica vitijs fallentibus.

tibus. nam & superbia celsitudinem imitatur, cum tu sis vnus super omnia deus excelsus: & ambitio quid nisi honores quærit & gloriam, cum tu sis præ cunctis honorandus vnus & gloriosus in ęternum: & sæuitia potestatem timeri vult. Quis autem timēdus, nisi vnus deus? cuius potestati eripi aut subtrahi quid potest: quando aut vbi, aut quo, vel a quo potest? Et blanditiæ lasciuiētium amari volunt; sed neque blandius est aliquid tua caritate, nec amatur quidquā salubrius quam illla præ cunctis formosa & luminosa veritas tua: et curiositas affectare videtur studium scientiæ, cum tu omnia summe noueris. ignorantia quoque ipsa atque stultitia simplicitatis & innocentiæ nomine tegitur; quia te simplicius quidquā non reperitur. quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica sunt? & ignauia quasi quietem appetit. quæ vero quies certa præter dominum? luxuria satietatem atque abundantiam se cupit vocari; tu tamen es plenitudo & indeficiens copia incorruptibilis suauitatis. Effusio liberalitatis obtendit vmbram; sed bonorum omnium largitor affluētissimus tu es. Auaritia multa possidere vult, & tu possides omnia. inuidia de excellentia litigat, quid te excellētius? Ira vindictam quærit, te iustius

quis

quis vindicat? timor insolita & repentina exhorrescit rebus, quæ amantur, aduersantia, dũ præcauet securitati. tibi enim quid insolitum, quid repentinum? aut quis a te separat, quod diligis? aut vbi nisi apud te firma securitas? tristitia rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas; quia ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil potest. ita fornicatur anima, cum auertitur abs te, & quærit extra te ea, quæ pura & liquida non inuenit, nisi cum redit ad te. peruerse te imitantur omnes, qui longe se a te faciũt & extollunt se aduersum te; sed etiam sic te imitando indicant creatorem te esse omnis naturæ; & ideo non esse, quo a te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi, & in quo dominum meum vel vitiose atque peruerse imitatus sum? an libuit facere contra legem saltem fallacia; quia potentatu non poteram, vt mancam libertatẽ captiuus imitarer faciẽdo impune, quod nõ liceret, tenebrosa omnipotẽtię similitudine?

Gratias agit deo pro remissione peccatorum quędq. a multis seruatus sit. Cap. VII.

ECce est iste seruus fugiens dominum suum, & consecutus vmbram. o putredo, o monstrum vitæ & mortis profundi-

tas. potuit ne libere, quod non licebat? † nō ob aliud nisi quia non licebat? Quid retribuam domino, quod recolit hæc memoria mea, & anima mea non † meruit inde? diligam te domine & gratias agam, & confitear nomini tuo; quoniam tanta dimisisti mihi mala & nefaria opera mea. gratiæ tuæ deputo & misericordiæ tuæ, quod peccata mea tamquam glaciem soluisti: gratiæ tuæ deputo & quæcumque non feci mala. quid enim non facere potui, qui etiam gratuitũ facinus amaui? Et omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribus suis tribuere castitatem atque innocentiam suam, vt minus amet te, quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, qua donas peccata conuersis ad te? Qui enim vocatus a te, secutus est vocem tuam, & vitauit ea, quæ me de meipso recordantem & fatentē legit, non me derideat ab eo medico ægrum sanari, a quo sibi præstitum est, vt non ægrotaret, vel potius vt minus ægrotaret? Et ideo te tantumdem, imo vero amplius diligat; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari.

al. non aliud.

inde diligam.

Quid

Quid amauerit in furto. Cap. VIII.

QVem fructum habui miser aliquãdo in his, quæ nunc recolens erubesco, maxime in illo furto, in quo ipsum furtum amaui, nihil aliud, cum & ipsum esset nihil, & eo ipso ego miserior? & tamen solus id non fecissem: sic recordor animum tunc meum, solus omni modo id non fecissem. Ergo ibi amaui etiam consortium eorum, cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud quam furtum amaui, imo vero nihil aliud; quia & illud nihil est. quid est re uera? quis est qui doceat me, nisi qui illuminat cor meum, & discernit vmbras eius? quid est, quod mihi venit in mentem quærere, & discutere, & considerare? quia si tũc amarem poma illa, quæ furatus sum, & eis frui cuperem; possem etiam solus, si satis esset committere illam iniquitatem, qua peruenirẽ ad voluptatem meam, nec † cõfricatione consciorum animorum accenderem † pruritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quam faciebat cõsortium simul peccantium.

al. confricatione
al. pruritu

Contagiosa res sodales mali ?
Cap. IX.

QVID erat ille affectus animi? Certe enim plane turpis erat nimis; & væ mihi erat, qui habebam illum. sed tamen quid erat? Delicta quis intelligit? Risus erat, quasi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc a nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. cur ergo eo me delectabar, quo id non faciebam solus? an quia etiam nemo facile solus ridet? nemo quidem facile; sed tamen etiam solos & singulos homines, cum alius nemo præsens est, vincit risus aliquando, si aliquid nimis ridiculum vel sensibus occurrerit, vel animo. at ego illud solus non facerem, non facerem omnino solus. ecce est coram te deus meus viua recordatio animæ meæ: solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar; sed quia furabar, quod me solum facere prorsus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia; seductio mentis inuestigabilis; ex ludo & ioco nocendi auiditas, & alieni damni appetitus, nulla lucri mei, nulla vlciscendi libidine, sed cum dicitur: Eamus, faciamus; & pudet non esse impudentem.

In deo omne bonum.
Cap. X.

QVIS exaperit istam tortuosissimã & implicatissimam nodositatem? fœda est, nolo in eam intendere; nolo eam videre: te volo iustitia & innocentia, pulchra & decora honestis luminibus, & insatiabili satietate. quies est apud te valde, & vita imperturabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & non timebit, & habebit se optime in optimo. Defluxi abs te ego & erraui deus meus, nimis deuius a stabilitate tua in adolescẽtia, & factus sum mihi regio egestatis.

LIBRI II. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER TERTIVS

Amore, quem venabatur, capitur. CAP. I.

VENI Carthaginem & circunstrepebat me vndique sartago flagitiosorum amorũ. nondum amabã & † amare amabam, & secretiore indigentia oderã me minus indigentẽ. quærebã quid amarem amãs † amare, & oderam securitatẽ, & viã sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo te ipso Deus meus, & ea fame nõ esuriebam, sed erã sine desiderio alimentorũ incorruptibiliũ; non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior: & ideo non bene valebat anima mea, & vlcerosa proijciebat se foras miserabiliter scalpi auida contactu sensibilium; sed si non haberent animam non vtique amarẽtur. amare & amari dulce mihi erat, magis

† amari

† amari

si etiam amantis corpore fruerer. venam igitur amicitiæ coinquinabam sordibus cōcupiscentiæ, candoremq. eius obnubilabā de tartarea libidine, & tamen fœdus atque inhonestus, elegans & vrbanus esse gestiebā abundanti vanitate. rui etiam in amorem, quo cupiebam capi: Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suauitatem illā, & quam bonus aspersisti; quia & amatus sum, & perueni occulte ad vinculum fruendi, & colligabar lætus ęrumnosis nexibus, vt cæderer virgis ferreis ardentibus zeli & suspicionum & timorum & irarum atque rixarum. Rapiebant me spectacula theatrica plena imaginibus miseriarum mearum & fomitibus ignis mei.

Spectacula tragica. Cap. II.

QVid est, quod homo ibi vult dolere, cum spectat luctuosa atque tragica, quæ tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem spectator, & dolor ipse est voluptas eius; quid enim est nisi miserabilis insania? nam eo magis eis mouetur quisque, quo minus a talibus sanus est affectibus: quamquam cū ipse patitur, miseria; cū alijs cōpatitur, misericordia dici solet. sed qualis tandē misericordia in rebus

in rebus fictis & scænicis? non enim ad subueniendum prouocatur auditor, sed tantũ ad dolendum inuitatur: & † auctori earum imaginum amplius fauet, cum amplius dolet: & si calamitates illæ hominum vel antiquæ, vel falsæ sic agantur, vt qui spectat non doleat, abscedit inde fastidiens & reprehẽdens: si autem doleat, manet intentus & gaudẽs lachrymatur.* ergo amãtur & dolores. certè omnis homo gaudere vult; an cum miserum neminem esse libeat, libet tamen esse misericordem? quod quia non sine dolore est, hac vna causa amantur dolores: & hoc de illa vena amicitiæ est; sed quo uadit, quo fluit? vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, * in æstus immanes tetrarũ libidinũ, in quo ipsa mutatur & vertitur per nutum proprium de cælesti serenitate detorta atque deiecta? repudietur ergo misericordia? nequaquam: ergo amentur dolores aliquando. Sed caue immunditiam anima mea sub tutore deo meo, deo patrum nostrorum, & laudabili & superexaltato in omnia sæcula: caue immunditiam. neque enim nunc non misereor, sed tunc in theatris congaudebam amãtibus, cum sese fruebantur per flagitia, quamuis hæc imaginarie gererentur in ludo spectaculi. cum autẽ sese amittebant, quasi misericors contrista-

actorũ

lachrimæ

bul. æstus.

bar, & vtrumque delectabat tamen. nunc vero magis misereor gaudētem in flagitio, quā velut dura perpessium detrimēto perniciosæ voluptatis, & amissione miseræ felicitatis. hæc certe verior misericordia, sed non in ea delectatur † cor. nam & si approbatur officio caritatis, qui dolet miserum; mallet tamen vtique non esse; quod doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est mali uola beneuolentia, quod fieri nō potest, potest & ille, qui veraciter sinceriterq; miseretur: cupere esse miseros, vt misereatur. Nō nullus itaque dolor approbandus, nullus amādus est; hoc enim tu domine deus, qui animas amas, longe † alteq. purius quam nos, & incorruptibilius misereris, quo nullo dolore sauciaris: & ad hæc quis idoneus? At ego tunc miser dolere amabam, & quærebam, vt esset, quod dolerem; quando mihi in ærumna aliena & falsa & saltatoria, ea magis placebat actio histrionis, meq. alliciebat vehementius, qua mihi lacrymæ excutiebantur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans a grege tuo, & impatiens custodiæ tuæ turpi scabie fœdarer? & inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer (non enim amabam talia perpeti, qualia spectarem) sed quibus auditis & fictis, tamquam in superficie raderet;

dolor

lateq.

quos

quos tamen quasi vngues scalpentium feruidus tumor & tabes & sanies horrida consequebatur. Talis vita mea, numquid vita erat deus meus?

In foro versatur inter causidicos.
Cap. III.

ET circumuolabat super me fidelis a longe misericordia tua. In quantas iniquitates distabui, & sacrilegam curiositatem secutus sum, vt deserentem te deduceret me ad ima infida, & circumuentoria obsequia dæmoniorum, quibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solennitatum tuarum, intra parietes ecclesiæ tuæ concupiscere & agere negocium procurandi fructus mortis; vnde me verberasti grauibus pœnis, sed nihil ad culpam meam, O tu prægrandis misericordia mea deus meus refugium meum a terribilibus nocentibus; in quibus vagatus sum præfidenti collo ad longe recedendum a te amans vias meas & non tuas, amans fugitiuã libertatẽ. Habebant & illa studia, quæ honesta vocabantur, ductum suum intuẽtem fora litigiosa, vt excellerem in eis, eo laudabilior, quo fraudolentior: tanta est

cæcitas hominum de cæcitate etiam gloriãtium. Et maior iam erã in schola rhetoris, & gaudebam superbe, & tumebam typho, quamque longe sedatior, domine tu scis, & remotus omnino ab euersionibus, quas faciebant euersores; (hoc enim nomẽ sæuũ & diabolicum, velut insigne vrbanitatis est) inter quos viuebam pudore impudẽti; quia talis non eram, & cum eis eram, & amicitijs eorum delectabar aliquando, a quorum semper factis abhorrebam, hoc est ab euersionibus, quibus proterue insectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo atque inde pascendo maleuolas lætitias suas: nihil est in illo actu similius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius quam euersores vocantur? euersi plane prius ipsi atque peruersi, deridẽtibus eos & seducentibus fallacibus occulte spiritibus in eo ipso, quo alios irridere amant & fallere.

Hortensius Ciceronis excitauit illum ad ardorem philosophiæ. Cap. IV.

INter hos ego imbecilla tunc ætate discebam libros eloquentiæ, in qua eminere cupiebam fine dãnabili & ventoso per gaudia

gaudia vanitatis humanæ, & vsitato iam discendi ordine perueneram in librũ quendam cuiusdam Ciceronis, cuius linguam fere omnes mirantur, pectus non ita. sed liber ille ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur Hortensius. ille vero liber mutauit affectum meum, & ad te ipsum domine mutauit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili, & surgere iam cœperã, vt ad te redirẽ; non enim ad acuendã linguã, quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum ætatis vndeuigesimum, iam defuncto patre ante bienniũ. Non ergo ad acuendã linguam referebam illum librum, neq; mihi locutionẽ, sed quod loquebatur, persuaserat. Quo modo ardebã deus meus, quo modo ardebã euolare a terrenis ad te, & nesciebã quod ageres mecũ; apud te est enim sapientia. amor autem sapientiæ nomen græcum habet, philosophiam, quo me accendebant illæ literæ. sunt qui seducant per philosophiam magno & blando & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. & prope omnes, qui ex illis & supra temporibus tales erant, notãtur in eo libro & demonstrantur, & manifestatur ibi saluti-

fera illa admonitio spiritus tui per seruum tuum bonum & pium. videte ne vos decipiat per philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum; quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. & ego illo tempore, scis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apostolica nota erāt; hoc tamē solo delectabar in illa exhortatione, quod non illam aut illam sectam, sed ipsam quæcūque esset, sapientiā vt diligerem & quærerem & assequerer & tenerem atq; amplexarer fortiter, excitabar sermone illo & accendebar & ardebā: & hoc solum me in tanta flagrantia refringebat, quod nomen Christi non erat ibi; quoniā hoc nomen secundū misericordiam tuam domine, hoc nomen saluatoris mei filij tui in ipso adhuc lacte matris tenerum cor meum pie biberat & alte retinebat, & quidquid sine hoc nomine fuisset, quamuis litteratum & expolitum & veridicum; non me totum rapiebat.

Fastidijt sacras litteras propter simplicitatem styli. Cap. V.

ITaque institui animū intendere in scripturas sanctas, vt viderem, quales essent.

Et ecce video rē nō compertā superbis, neque nudatā pueris, sed incessu humilē, successu excelsam, & velatam mysterijs: & non erā ego talis, vt intrare in eā possem, aut inclinare ceruicē ad eius gressus. non enim sicut modo loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturam, sed visa mihi est indigna, quam Tullianæ dignitati compararem; tumor enim meus refugiebat † modicū eius & acies mea non penetrabat interiora eius; veruntamen illa erat quæ cresceret cum paruulis, sed ego dedignabar esse paruulus, & turgidus fastu mihi grandis videbar.

modū

A Manichæis quo modo captus.
Cap. VI.

INcidi itaque in homines superbe delirantes, & carnales nimis & loquaces, in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectū commixtione syllabarum nominis tui, † sed & nomini Iesu Christi, & paracleti consolatoris spiritus sancti; hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ, cæterum cor inane veri. et dicebāt: Veritas & veritas, & † multi eā dicebant mihi, & nusquam erat in eis, sed falsa loquebātur non de te, tantum, qui vere veritas es, sed etiā de istis elemētis huius mundi creaturis tuis, de quibus etiā vera dicētes philo-

tui & Domini.

multū

philoſophos tranſgredi debui præ amore tuo,mi pater ſumme bone,pulchritudo pulchrorum omnium: o veritas, quam intime etiam tunc medullæ animi mei ſuſpirabāt tibi, cum te illi ſonarent mihi frequenter & multipliciter voce ſola & libris multis & ingentibus, & illa erant fercula, in quibus mihi eſurienti te,inferebantur pro te Sol & luna pulchra opera tua,ſed tamē opera tua, non tu,nec ipſa prima;priora enim ſpiritualia opera tua,quam iſta corporea, quamuis lucida & cæleſtia. At ego nec priora illa,ſed temet ipſum,te veritas,in qua non eſt commutatio,nec momenti obumbratio, eſuriebam & ſitiebā, & apponebantur adhuc mihi in illis ferculis fantaſmata ſplendida,quibus iam melius erat amare iſtū ſolem, ſaltem iſtis oculis verum, quam illa falſa animo decepto per oculos.& tamen quia te putabam, manducabam, non auide quidem; quia nec ſapiebas in ore meo ſicuti es: neque enim tu eras figmenta illa inania, nec nutriebar eis,ſed exhauriebar magis. cibus enim in ſomnis ſimillimus eſt cibis vigilantium,quo tamen dormientes non aluntur; dormiunt enim. At illa nec ſimilia erāt vllo modo tibi,ſicut nunc mihi locutus es; quia illa erant corporalia fantaſmata, falſa corpora,quibus certiora ſunt vera corpora iſta,
quæ

quæ videmus, viſu carneo ſiue cæleſtia ſiue terreſtria, cũ pecudibus & volatilibus videmus hæc, & certiora ſunt, quã cũ imaginamur ea: et rurſus certius imaginamur ea, quam ex eis ſuſpicamur alia grãdiora & infinita, quæ omnino nulla ſunt, qualibus ego tunc paſcebar inanibus, & nõ paſcebar. At tu amor meus, in quẽ deficio, vt fortis ſim; nec iſta corpora es, quæ videmus, quamquã de cælo, nec ea es, quæ nõ videmus ibi, quia tu iſta condidiſti, nec in ſummis tuis conditionibus † habes. Quanto ergo longe es a fantaſmatibus illis meis, fantaſmatibus corporum, quæ omnino non ſunt, quibus certiores ſunt fantaſiæ corporum eorum, quæ ſunt, & eis certiora corpora, quæ tamen nõ es, ſed nec anima es, quę vita eſt corporum. ideo melior vita corporum, certiorq. quam corpora; ſed tu vita es animarum, vita vitarum, viuens te ipſa, & non mutaris vita animæ meæ. vbi ergo mihi tunc eras, & quã longe? & longe peregrinabar abs te excluſus, & a ſiliquis porcorum, quos de ſiliquis paſcebam. quanto enim meliores grammaticorum & poetarum fabellæ, quam illa decipula? nam verſus & carmen, & Medea volans, vtiliores certe quam quinque elementa varie fucata propter quinque antra tenebrarum, quæ omnino nulla ſunt & occidunt

al abes

cidunt credentem. nam versum & carmen etiam ad vera elementa transfero: volantē autem Medeam & si cantabam, non asserebam, & si cantari audiebam, non credebā; illa autem credidi. Væ væ quibus gradibus deductus sum in profunda inferi? quippe laborans & æstuans inopia veri, cum te deus meus (tibi enim confiteor, qui me miseratus es & non dum confitentem) cum te non secundum intellectum mentis, quo me præstare voluisti belluis, sed secundum sensum carnis quærerem; tu autem eras interior intimo meo, & superior summo meo; offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, sedentem super sellam in foribus & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtiuam bibite. Quæ me seduxit, quia inuenit foris habitantem in oculo carnis meę, & talia ruminātem apud me, qualia per † illam vorassem.

al. illā

Doctrina Manichæorum absurda.

Cap. VII.

NEsciebam enim aliud vere, quod est; & quasi acutule mouebar, vt suffragarer stultis deceptoribus, cum a me quærerent, vnde malum; & vtrum forma corporea deus finiretur, & haberet capillos & vngues, & vtrum iusti existimandi essent, qui habe-

haberent multas vxores simul, & occiderét homines, & sacrificarét de animalibus. quibus rebus ignarus perturbabar, & recedens a veritate ire in eam mihi videbar; quia nó noueram malum non esse nisi priuationem boni, vsque ad quod omnino non est. quod vnde viderem, cuius videre vsque ad corpus erat oculis, & animæ vsque ad fantasma? Et non noueram deum esse spiritum, cui non membra essent per longum & latum, nec cui moles esset, quia moles in parte minor est quam in toto suo; & si infinita sit, minor est, in aliqua parte certo spacio definita, quam per infinitum, & non est tota vbique sicut spiritus, sicut deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes deo, & recte in scripturis diceremur ad imaginé dei, prorsus ignorabam & non noueram iustitiam veram interiorem, non ex consuetudine iudicantem, sed ex lege rectissima dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipsa vbique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter, secundum quam iusti essent Abraham & Isaac & Iacob & Moyses & Dauid & illi omnes laudati ore dei; sed eos ab imperitis iudicari iniquos iudicantibus ex humano die, & vniuersos mores humani generis ex parte

moris

cidunt credentem. nam verſum & carmen etiam ad vera elementa transfero: volantē autem Medeam & ſi cantabam, non aſſerebam, & ſi cantari audiebam, non credebā; illa autem credidi. Væ væ quibus gradibus deductus ſum in profunda inferi? quippe laborans & æſtuans inopia veri, cum te deus meus (tibi enim confiteor, qui me miſeratus es & non dum confitentem) cum te non ſecundum intellectum mentis, quo me præſtare voluiſti belluis, ſed ſecundum ſenſum carnis quærerem; tu autem eras interior intimo meo, & ſuperior ſummo meo; offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, ſedentem ſuper ſellam in foribus & dicentem: Panes occultos libenter edite, & aquam dulcem furtiuam bibite. Quæ me ſeduxit, quia inuenit foris habitantem in oculo carnis meę, & talia ruminātem apud me, qualia per † illam voraſſem.

al. illū

Doctrina Manichæorum abſurda. Cap. VII.

NEſciebam enim aliud vere, quod eſt & quaſi acutule mouebar, vt ſuffragarer ſtultis deceptoribus, cum a me quærerent, vnde malum; & vtrum forma corporea deus finiretur, & haberet capillos & vngues, & vtrum iuſti exiſtimandi eſſent, qui

habe-

haberent multas vxores simul, & occiderēt homines,& sacrificarēt de animalibus. quibus rebus ignarus perturbabar, & recedens a veritate ire in eam mihi videbar; quia nō noueram malum non esse nisi priuationem boni,vsque ad quod omnino non est. quod vnde viderem,cuius videre vsque ad corpus erat oculis, & animæ vsque ad fantasma? Et non noueram deum esse spiritum, cui non membra essent per longum & latum, nec cui moles esset, quia moles in parte minor est quam in toto suo;& si infinita sit,minor est,in aliqua parte certo spacio definita, quam per infinitum, & non est tota vbique sicut spiritus,sicut deus.Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes deo, & recte in scripturis diceremur ad imaginē dei,prorsus ignorabam & non noueram iustitiam veram interiorem, non ex consuetudine iudicantem, sed ex lege rectissima dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipsa vbique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter, secundum quam iusti essent Abraham & Isaac & Iacob & Moyses & Dauid & illi omnes laudati ore dei; sed eos ab imperitis iudicari iniquos iudicantibus ex humano die, & vniuersos mores humani generis ex parte moris

moris ſui metiētibus tanquā ſi quis neſciēs armamentis, quid cuique membro accommodatū ſit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari, & murmuret, quod non apte cōueniat: aut in vno die indicto a pomeridianis horis iuſticio, quiſquā ſtomachetur non ſibi cōcedi quid venale proponere, quia mane conceſſum eſt: aut in vna domo videat aliquid tractari manibus a quoquam ſeruo, quod facere non ſinatur, qui pocula miniſtrat aut aliquid poſt præſepia fieri, quod ante menſam prohibeatur, & indignetur, cū ſit vnum habitaculum & vna familia, non vbique atque omnibus idem tribui. Sic ſunt iſti, qui indignantur, cum audierint illo ſeculo licuiſſe iuſtis aliquid, quod iſto non licet iuſtis: & quia illis aliud præcepit deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſſis, cum eidem iuſtitiæ vtrique ſeruierint, cum in vno homine, & in vno die, & in vnis ædibus videant aliud alij mēbro congruere, & aliud iam dudum licuiſſe, & poſt horam non licere quiddam in illo angulo permitti, aut iuberi, quod in iſto iuſte vetetur & vindicetur. numquid iuſtitia varia eſt & mutabilis? Sed tempora, quibus præſidet, non pariter erunt; tempora enim ſunt: homines autem, quorum vita ſuper terram breuis eſt, quia ſenſu non valent cauſas contexere ſeculorū

prio-

priorum, aliarumq. gentium, quas experti non sunt, cum his, quas experti sunt: in vno autem corpore vel die vel domo facile possunt videre quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus, personisve congruat; in illis offenduntur, his seruiunt. hæc ego tunc nesciebam, & non aduertebam, & feriebant vndiq; ista oculos meos, & non videbam: & cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet vbilibet, sed in alio atq; alio metro aliter atq; aliter, & in vno aliquo versu non omnibus locis eumdem pedem: & ars ipsa, qua canebam, non habebat aliud alibi, sed omnia simul: & non intuebar iustitiam, cui seruirent boni & sancti homines, longe excellentius atq; sublimius habere simul omnia, quæ præcepit*, & nulla ex parte variari; & tamen varijs temporibus non omnia simul, sed propria distribuentem ac præcipientem. & reprehendebam cæcus pios patres, non solum sicut deus iuberet atque inspiraret vtentes præsentibus; verum quoq. sicut deus reuelaret, futura prænunciantes.

Deus.

Flagitia quæ quomodo punienda.
Cap. VIII.

NVmquid aliquando aut alicubi iniustum est diligere deum, ex toto corde ex to-

ex tota anima, ex tota mente, diligere proximum tamquam se ipsum? Itaque flagitia, quæ sunt contra naturam, vbiq; ac semper detestanda atq; punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt, quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu diuina lege tenerentur, quæ non sic fecit homines, vt se vllo vterentur modo. violatur quippe ipsa societas, quæ cum deo nobis esse debet, cũ eadem natura, cuius ille auctor est, libidinis peruersitate polluitur. quæ autem contra mores hominum sunt flagitia? pro morũ diuersitate vitanda sunt, vt pactum inter se ciuitatis aut gentis consuetudine, vel lege firmatum nulla ciuis aut peregrini libidine violetur; turpis enim omnis pars est suo vniuerso non congruens, cum autẽ deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, & si numquam ibi factum est, faciendum est: & si omissum, instaurandum: & si institutum non erat, instituendum est. si enim regi licet in ciuitate, cui regnat, iubere aliquid, quod neq; ante illum quisquã nec ipse vmquã iusserat, & non contra societaté ciuitatis eius obtemperatur, imo cõtra † societaté ciuitatis eius obtẽperatur: generale quippe pactũ est societatis humanę obedire regibus suis; quãto magis deo regnatori vniuersę creaturæ suę ad ea, quæ iusserit, sine

† al. soc. non obtemp.

ſine dubitatione ſeruiẽdum eſt? ſicut enim in poteſtatibus ſocietatis humanæ maior poteſtas minori ad obediendum præponitur; ita deus omnibus. item in facinoribus: vbi libido eſt nocendi, ſiue per contumeliã, ſiue per iniuriam, & vtrunque vel vlciſcendi cauſſa, ſicut inimico inimicus, vel adipiſcendi alicuius extra commodi, ſicut latro viatori; vel euitandi mali, ſicut ei, qui timetur: vel inuidendo, ſicut feliciori miſerior: aut in aliquo proſperatus, ei quẽ ſibi æquari timet, aut æqualem dolet, vel ſola voluptate alieni mali, ſicut ſpectatores gladiatorum, aut irriſores, aut illuſores quorumlibet Hæc ſunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi & ſpectandi & ſentiendi libidine, aut vna, aut duabus earum, aut ſimul omnibus. Et viuitur male aduerſus tria & ſeptem, pſalterium decem chordarum decalogum tuũ deus altiſſime & dulciſſime. ſed quæ flagitia in te, qui non corrumperis? aut quæ aduerſus te facinora, cui noceri nõ poteſt? ſed hoc vindicas, quod in ſe homines perpetrant; quia etiam cum in te peccant, impie faciunt in animas ſuas, & mentitur iniquitas ſibi, ſiue corrumpendo ac peruertẽdo naturã ſuã, quã tu feciſti & ordinaſti: vel immoderate vtẽdo cõceſſis rebus, vel in non cõceſſa flagrando in eum vſum, qui eſt

contra naturam,aut rei tenentur, animo & verbis sæuientes aduerſus te, & aduerſus ſtimulum calcitrantes : aut cum diruptis limitibus humanæ ſocietatis, lætantur audaces priuatis cõciliationibus aut direptionibus,prout † quique delectauerit aut offenderit, & ea fiunt cum tu derelinqueris fons vitæ,qui es vnus & verus creator & rector vniuerſitatis,& priuata ſuperbia diligitur in parte vnum falſum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos a conſuetudine mala,& propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & ſoluis a vinculis,quæ nobis fecimus,ſi iam non erigamus aduerſus te cornua falſæ libertatis, auaritia plus habendi, & damno totum amittendi, amplius amando proprium noſtrum,quam te omnium bonum.

† quiſq.

Diſcrimen inter peccata, & inter dei iudicia & hominum. Cap. IX.

SEd inter flagitia & facinora & tã multas iniquitates ſunt peccata proficientium, quæ a bene iudicantibus & vituperãtur ex regula perfectionis, & laudantur ſpe frugis,ſicut herba ſegetis. Et ſunt quædam ſimilia vel flagitio vel facinori, & non ſunt peccata;quia nec te offendunt dominum & deum

deum nostrum, nec sociale consortium, cũ conciliantur aliqua in vsum vitæ congruæ tempori, & incertum est an libidine habẽdi: aut puniuntur corrigendi studio potestate ordinata, & incertum est an libidine nocendi. Multa itaque facta, quæ hominibus improbanda videntur, testimonio tuo approbata sunt, & multa laudata ab hominibus, te teste damnantur, cum sæpe se aliter habet species facti & aliter facientis animus atque articulus occulti temporis. cum vero tu aliquid repente insitatum & improuisum imperas, etiam si hoc aliquando vetuisti, quamuis caussam imperij tui pro tempore occultes, & quamuis contra pactũ sis aliquorum hominum societatis, quis dubitat esse faciendum, quando ea iusta est societas hominum, quæ seruit tibi? Sed beati, qui te imperasse sciunt. fiunt enim omnia a seruientibus tibi vel ad exhibẽdum, quod ad præsens opus est, vel ad futura prænuncianda.

Rursus de ficu furto sublata cum irrisione Manichæi. Cap. X.

HAec ergo nesciens irridebã illos sanctos seruos & prophetas tuos. & quid agebam cum irridebam eos, nisi vt irride-

rer abs te, sensim atq. paulatim perductus ad eas nugas, vt crederem ficum plorare cũ derpitur, & matrẽ eius arborem lachrymis lacteis? quã tamen ficũ si comedisset aliquis sanctus alieno sane nõ suo scelere decerptã, misceret visceribus & anhelaret de illa angelos, imo vero particulas dei gemendo in oratione atque ructãdo, quę particulæ summi & veri dei ligatæ fuissent in illo pomo, nisi electi sancti dente ac ventre soluerẽtur. & credidi miser magis esse misericordiã præstandam fructibus terræ, quam hominibus, propter quos nascerentur. si quis enim esuriens peteret qui Manichæus non esset, quasi capitali supplicio damnanda buccella videretur, si ei daretur.

Somnium matris de filio. Cap. XI.

ET misisti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruisti animam meam, cum pro me ploraret ad te mea mater fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera; videbat enim illa mortem meam ex fide & spiritu, quem ex te habebat, & exaudisti eam domine. Exaudisti eam, nec despexisti lachrymas eius, cum profluentes rigarent terram sub oculis eius in omni loco orationis eius, & exaudisti eã. nam vnde illud somnium, quo eam consolatus

latus es, vt viuere me secum crederes, & habere secum eamdẽ mensam in domo, quod nolle cœperat aduersans & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea, & aduenientem ad se iuuenem splendidum, hilarem atque arridentem sibi, cum illa esset mœrens & mœrore confecta. qui cum causas quæsisset ab ea mœstitiæ suæ, quotidianarumq. lachrymarum, docendi, vt assolet, non discẽdi gratia: atque illa respondisset perditionẽ meam se plangere, iussisse illum, quo secura esset, atque admonuisse, vt attenderet & videret, vbi esset illa, ibi esse & me. quod illa vbi attendit, vidit me iuxta se in eadem regula stantem. Vnde hoc; nisi quia erant aures tuæ ad cor eius? o tu bone omnipotens, qui sic curas vnumquemque nostrum tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos: vnde illud etiam, quod cum mihi narrasset ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, vt illa se potius non desperaret futuram esse, quod eram continuo sine aliqua hæsitatione; nõ, inquit, nõ enim mihi dictũ est: vbi ille, ibi & tu, sed vbi tu, ibi & ille. Confiteor tibi domine recordationẽ meã, quantũ recolo, quod sæpe nõ tacui, amplius me isto per matrem vigilantẽ responso tuo, quod tam vicina inter-

pretationis falsitate turbata non est,& tam cito vidit,quod videndũ fuit, quod ego certe,antequam dixisset,non videram,etiam tũ commotum fuisse, quam ipso somnio,quo feminæ piæ gaudium tanto post futurum ad consolationem tunc præsentis sollicitudinis tanto ante prædictum est.nam nouem ferme anni secuti sunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falsitatis, cum sæpe surgere conarer, & grauius alliderer, volutatus sum;cum tamen illa vidua casta, pia & sobria,quales amas, iam quidem spe alacrior,sed fletu & gemitu non segnior,nõ desineret horis omnibus orationum suarũ de me plangere ad te, & intrabant in conspectũ tuũ preces eius, & me tamen dimittebas adhuc volui & inuolui in illa caligine.

Quale responsum mater Augustini acceperit a quodam Episcopo de ipsius conuersione. Cap. XII.

ET dedisti alterum responsum interim, quod recolo.nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea,quæ me magis vrgent confiteri tibi,& multa non memini. Dedisti ergo alterum per sacerdotem tuũ quemdam episcopum nutritum in ecclesia, & exercitatum in libris tuis. quem cum illa

femina

femina rogasset, vt dignaretur mecum colloqui,& refellere errores meos,& dedocere me mala ac docere bona (faciebat enim hoc,si quos forte idoneos inuenisset) noluit ille prudenter sane, quantum sensi postea: respondit enim me adhuc esse indocilem, eo quod inflatus essem nouitate hæresis illius,& nonnullis quæstiunculis iam multos imperitos exagitassem,sicut illa indicauerat ei. sed sine,inquit,illum ibi,& tantum roga pro eo dominum, ipse legendo reperiet, quis ille sit error,& quanta impietas. simul etiam narrauit se quoque paruulum a seducta matre sua datum fuisse Manichæis, & omnes pene non legisse tantum, verum etiã sciptitasse libros eorum, sibique apparuisse nullo contra disputante & conuincente, quam esset illa secta fugiẽda,itaque fugisse. quæ cum ille dixisset, atque illa nollet acquiescere, sed instaret magis deprecando, & vbertim flendo, vt me videret & mecum dissertet;ille iam substomachãs tędio vade, inquit, a me, ita viuas; fieri enim non potest, vt filius istarum lachrimarum pereat. Quod illa ita se accepisse inter colloquia sua mecum sæpe recordabatur, ac si de cœlo sonuisset.

LIBRI III. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER QVARTVS

Quamdiu & quo modo alios seduxerit. Cap. I.

PER idem tempus annorum nouem ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, vsque ad duodetrecesimum † seducebamur, falsi atque fallentes in varijs cupiditatibus, & palam per doctrinas, quas liberales vocant, occulte autẽ falso nomine religionis, hic superbi, ibi superstitiosi, vbiq. vani ac popularis gloriæ sectantes inanitatem vsq. ad theatricos plausus, & cõtentiosa † certamina & agonẽ coronarũ fœnearũ & spectaculorũ nugas & intemperantiã libidinum. illac autem purgari nos ab istis sordibus expetẽtes cum eis, qui appellẽtur electi & sãcti, afferebamus escas, de quibus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent angelos & deos, per quos libera-

† & seducebam⁹

† carmina

remur,& sectabar ista atque faciebam cum amicis meis per me ac mecum deceptis. Irrideant me arrogantes, & nondum salubriter prostrati & elisi a te deus meus: ego tamen confiteor tibi dedecora in laude tua. sine me obsecro, & da mihi circumire præsenti memoria præteritos circuitus erroris mei, & immolare tibi hostiam iubilationis; quid enim ego sum mihi sine te nisi dux in præceps? aut quid sum, cum mihi bene est, nisi sugens lac tuum, aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? & quis homo est quilibet homo, cum sit homo? sed irrideant nos fortes & potentes: nos autem infirmi & inopes confiteamur tibi.

Rhetoricam docet, & aruspicem, qui victoriã promittebat, contemnit. Cap. II.

DOcebam in illis annis artem rhetoricam, & victoriosam loquacitatem victus cupiditate vendebam; malebam tamen domine, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni, & eos sine dolo docebam dolos, non in quibus contra caput innocentis agerent, sed aliquando pro capite nocentis: & tu Deus vidisti de longinquo lapsantem in lubrico, & in multo fumo scintillitantẽ fidem meã, quam

exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitatem, & quærentibus mendacium socius eorum. In illis annis vnam habebam non eo, quod legitimum vocatur, coniugio cognitam, sed quam indagauerat vagus ardor inops prudentiæ: sed vnam tamen ei quoque seruans thori fidem, in qua sane experirer exemplo meo, quid distaret inter coniugalis placiti modum, quod fœderatũ esset generandi gratia, & pactum libidinosi amoris, vbi proles etiam contra votum nascitur, quamuis iam nata cogat se diligi. Recolo etiam, cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mãdasse mihi nescio quem aruspicẽ, quid ei dare mercedis vellem, vt vincerem: me autem fœda illa sacramenta detestatum & abominatum respondisse: Nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscam pro victoria mea sinerẽ necari: necaturus enim erat ille in sacrificijs suis animantia, & illis honoribus inuitaturus mihi suffragatura dæmonia videbatur. sed hoc quoque malum nõ ex tua † caritate repudiaui deus cordis mei; non enim amare te noueram, qui nisi fulgores corporeos cogitare non noueram. talibus enim figmentis suspirans anima, nonne fornicatur abs te, & fidit in falsis, & pascit ventos? Sed videlicet sacrificari pro me nollẽ dæ-

† castitate

monibus

monibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quam ipsos pascere: hoc est, errando eis esse voluptati atque derisui?

Astrologiæ deditus a sene medicinæ & rerum perito reuocatur. Cap. III.

IDeo illos planetarios, quos mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi eis nullum esset sacrificiũ, & nullæ preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigentur. quod tamen Christiana & vera pietas consequenter repellit & damnat; bonum est enim confiteri tibi domine & dicere: Miserere mei, cura animam meam, quoniam peccaui tibi: neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, sed meminisse dominicæ vocis: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi salubtitatem interficere conantur, cum dicunt: De cælo tibi est ineuitabilis caussa peccandi, & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars, scilicet vt homo sine culpa sit, caro & sanguis & superba putredo: culpandus sit autem cæli ac siderum creator & ordinator. & quis est hic nisi deus noster, suauitas

& ori-

& origo iuſtitiæ,qui reddis vnicuique ſecũdum opera eius,& cor contritum & humiliatum non ſpernis? Erat eo tempore vir ſagax,medicinæ artis peritiſſimus atque in ea nobiliſsimus,qui † pro cõſule manu ſua coronam illam agoniſticam impoſuerat nõ ſano capiti meo, ſed non vt medicus. nam illius morbi tu ſanator, qui reſiſtis ſuperbis,humilibus autem das gratiã; numquid tamen etiam per illum ſenem deſuiſti mihi,aut deſtitiſti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior,& eius ſermonibus(erant enim ſine verborum cultu, viuacitate ſententiarum iucundi & graues) aſsiduus & fixus inhærebam. vbi cognouit ex colloquio meo libris genethlyacorũ eſſe me deditum, benigne ac paterne me monuit,vt eos abijcerem,neque curã & operam rebus utilibus neceſſariam illi vanitatati fruſtra impenderem, dicẽs ita ſe illam didiciſſe † vt uictus eius profeſsionem primis annis ætatis ſuæ differre voluiſſet,qua uitam degeret, &ſi Hippocratem intellexiſſet,& illas vtique litteras potuiſſet intelligere:& tamen non ob aliam cauſam ſe poſtea illis relictis medicinam aſſecutum,niſi quod eas falſiſſimas comperiſſet, & nollet vir grauis decipiendis hominibus victum quærere. At tu,inquit,quo te in hominibus ſuſten-

procon ſul

vtcius

ſuſtentas, rhetoricam tenes; hanc autem fallaciam libero ſtudio, non neceſſitate rei familiaris ſectaris, quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tam perfecte diſcere elaboraui, quam ex ea ſola uiuere volui: A quo ego cum quæſiſſem, qua ex cauſa hoc fieret, ut multa inde vera pronunciarentur; reſpondit ille vt potuit, vim ſortis hoc facere in rerum natura vſquequaque diffuſam; ſi enim de paganis poetæ cuiuſpiam longe aliud canentis atque intendentis cum ſorte quis conſuluit, mirabiliter cõſonus negocio ſæpe uerſus exiret; mirandum non eſſe dicebat, ſi ex anima humana ſuperiore aliquo inſtinctu neſciente, quid in ſe fieret, non arte ſed ſorte ſonaret aliquid, quod interrogantis rebus factisq. concineret. Et hoc quidem ab illo, vel per illum procuraſti mihi, & quid ipſe poſtea per me ipſum quærerem in memoria mea delineaſti: tunc autem nec ipſe, nec cariſſimus meus Nebridius adoleſcens valde bonus & valde cautus, irridens totum illud diuinationis genus perſuadere mihi potuerunt, vt hæc abiicerem; quoniam me amplius ipſorum auctorum mouebat auctoritas, & nullum certũ, quale quærebam, documentum adhuc inueneram, quo mihi ſine ambiguitate appareret, quæ ab eis conſulti

sultis vera dicerentur, forte non arte inspectorum syderum.

Morbum & baptismum amici narrat, quem etiam suis erroribus inuoluerat, eoq. morte sublato dolet grauissime. Cap. IV.

IN illis annis, quo primũ tempore in municipio, quo natus sum, docere cœperã, comparaueram amicum societate studiorũ nimis carum, coæuum mihi & conflorentẽ flore adolesceutiæ. mecum puer creuerat, & pariter in scholam ieramus, paritérq. luseramus: sed nõdum sic erat amicus; quamquam ne tunc quidem, sicuti est vera amicitia; quia non est vera, nisi cum eam tu agglutinas inter inhærẽtes tibi caritate diffusa in cordibus nostris per spiritũ sanctum, qui datus est nobis. sed tamen dulcis erat nimis cocta feruore parilium studiorum. nam a fide vera, quã & si germanitus & penitus adolescens tenebat, deflexeram eum in superstitiosas fabellas & perniciosas, propter quas plãgebat me mater: mecum iam errabat in animo homo ille, & non poterat anima mea sine illo. Et ecce tu imminens dorso fugitiuorum tuorum, deus vltionum & fons misericordiarum, simulq. conuertẽs nos ad te miris modis, ecce abstulisti hominem

nem de hac vita cum vix expleuisset annũ in amicitia mea suauis mihi super omnes suauitates illius vitæ meæ. Quis laudes tuas enumerat vnus, in se vno quas expertus est? quid tunc fecisti deus meus, & quam inuestigabilis abyssus iudiciorum tuorum? cum enim laboraret ille febribus, iacuit diu sine sensu in sudore letali. Et cũ desperaretur, baptizatus est nesciens, me non curante, & præsumente id retinere potius animã eius, quod a me acceperat, non quod in nescientis corpore fiebat. longe autem aliter erat; nam recreatus est & saluus factus. statimque vt primum cum eo loqui potui, (potui autẽ mox vt ille potuit, quoniam nõ discedebam, & nimis pendebamus ex inuicem) tentaui apud illum irridere tamquã & illo irrisuro mecum baptismũ, quem acceperat mente atque sensu absentissimus, sed tamen iam se accepisse didicerat. at ille ita me exhorruit vt inimicum, admonuit mirabili & repentina libertate, vt si amicus esse vellem, talia sibi dicere desinerem. ego autem stupefactus atque turbatus distuli omnes motus meos, vt conualescens prius, essetq. idoneus viribus valetudinis, cũ quo agere possem, quod vellem. sed ille abreptus dementiæ meę, vt apud te seruaretur consolationi meæ, post paucos dies me absente

repe-

repetitur febribus & defungitur. quo dolore contenebratum est cor meum, & quidquid aspiciebam, mors erat: & erat mihi patria supplicium, & paterna domus mira infelicitas, & quidquid cum illo communicaueram, sine illo in cruciatum immané vertebatur. expetebant eũ vndique oculi mei & non dabatur mihi, & oderã omnia; quia non haberẽt eũ: nec mihi iam dicere poterant, ecce veniet, sicut cum viueret, quando absens erat. & factus eram ipse mihi magna quæstio, & interrogabam animam meam, quare tristis esset, & quare conturbaret me valde, & nihil nouerat respondere mihi: & si dicebam: Spera in deo, iuste non obtẽperabat; quia verior erat & melior homo, quem carissimũ amiserat, quam fantasma, in quod sperare iubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & successerat amico in delicijs animi mei.

Lachrymæ in precibus & dolore rei caræ amissæ. Cap. V.

ET nunc domine iam illa transierunt, & tempore lenitũ est vulnus meum. Possum ne audire abs te, qui veritas es, & admouere aurem cordis mei ori tuo, vt dicas mihi

mihi, cur fletus dulcis sit miseris? an tu quãuis vbique adsis, longe abiecisti a te miseriam nostram? & tu in te manes, nos autem in experimentis voluimur: & tamen nisi ad aures tuas ploraremus, nihil residui de spe nostra fieret. Vnde igitur suauis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere & flere & suspirare & conqueri? an hoc ibi dulce est, quod speramus exaudire te? recte istud in precibus; quia desiderium perueniendi habent. numquid in dolore amissæ rei & luctu, quo tũc operiebar? neque enim sperabam reuiuiscere illum, aut hoc petebã lachrymis, sed tantum dolebam & flebam; miser enim eram, & amiseram gaudium meum. an & fletus res amara est præ fastidio rerum, quibus prius fruebamur, & tũc dum ab eis abhorremus, delectat?

Explicat magnum affectum, quo diligebat amicum. Cap. VI.

QVid autem ista loquor? non enim tempus quærendi nunc est, sed confitendi tibi: miser enim eram & miser est omnis animus vinctus amicitia rerũ mortaliũ, & dilaniatur, cũ eas amittit, & tũc sentit miseriã, qua miser est, antequã

amittat eas: sic enim ego eram illo tempore, & flebam amarissime, & requiescebam in amaritudine. ita miser eram & habebam cariorem illo amico meo vitam ipsam miseram. nam quamuis eam mutare vellem; nollem tamen amittere magis quam illum. & nescio an vellem vel pro illo, sicut de Oreste & Pylade traditur, si non fingitur: qui vellent pro inuicem vel simul mori, quia morte peius eis erat non simul viuere; sed in me nescio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat, & tædium viuendi erat in me grauissimum, & moriendi metus: credo quo magis illum amabã, eo magis mortem, quæ mihi eum abstulerat tamquam atrocissimam inimicam oderam & timebã, & eam repente consumpturam omnes homines putabam; quia illum potuit. sic eram omnino, memini. Ecce cor meũ deus meus, ecce intus vide, quia memini, spes mea, qui me mundas a talium affectionum immunditia dirigens oculos meos ad te, & euellẽs de laqueo pedes meos. mirabar enim cæteros mortales viuere; quia ille, quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat, & me magis; quia ille alter eram; viuere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo, dimidium animæ meæ. nam ego sensi animam meam & animam illius vnam

fuisse

fuisse animā in duobus corporibus: & ideo mihi horrori erat vita; quia nolebam dimidius viuere:& ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaueram.

Impatientia doloris mutat locum. Cap. VII.

O Dementiam nescientem diligere homines humaniter, o stultum hominē immoderate humana patientem, quod ego tunc eram. itaque æstuabam, suspirabam, flebam, turbabar, nec requies erat nec consilium: portabam enim conscissam & cruentam animam meam impatiētem a me portari, & vbi eam ponerem non inueniebam: Non in amœnis nemoribus, non in ludis atque cantibus, nec in suaue olentibus locis, nec in conuiuijs apparatis, neque in voluptate cubilis & lecti, non denique in libris atque carminibus acquiescebam: horrebāt omnia, & ipsa lux, & quidquid non erat, quod ille erat, improbum & odiosum erat præter gemitum & lachrymas. nam in eis solis aliquantula requies: vbi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis sarcina miseriæ, quæ a te domine leuanda erat & curanda: sciebam, sed nec volebā,

 nec va-

nec valebam eo magis; quia non mihi eras aliquid solidum & firmum, cum de te cogitabam; non enim tu eras, sed vanum fantasma & error meus erat deus meus: si conabar eam ibi ponere, vt requiesceret, per inane labebatur, & iterum ruebat super me, & ego mihi remanseram infelix locus, vbi nec esse possem, nec inde recedere: quo enim cor meum fugeret a corde meo? quo a me ipso fugerem? quo me non sequerer? & tamen fugi de patria; minus enim eum quærebant oculi mei, vbi videre non solebant, atque a Tagastensi oppido veni Carthaginem.

Tempus dolori medetur. Cap. VIII.

NOn vacant tempora, nec ociose voluuntur per sensus nostros, faciunt in animo mira opera: ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prętereũdo † inferebãt mihi species alias, & alias memorias, & paulatim resarciebant me pristinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille: sed succedebant non quidem dolores alij, caussæ tamen aliorum dolorum. nam vnde me facillime & in intima dolor ille penetrauerat; nisi quia fuderam in arenam animam meam diligendo mo-

† inferebant

do moriturum ac si non moriturum? maxime quippe me reparabant atque recreabāt aliorum amicorum solatia, cū quibus amabam, quod pro te amabam, & hoc erat ingens fabula & longum mendacium, cuius adulterina confricatione corrumpebatur mens nostra pruriens in auribus: sed illa mihi fabula non moriebatur, si quis amicorum meorum moreretur. Alia erat, quæ in eis amplius capiebant animum, colloqui & corridere, & vicissim beneuole obsequi, simul legere libros dulciloquos, simul nugari & simul honestari, dissentire interdum sine odio, tamquam ipse homo secum, atque ipsa rarissima dissentione condire consentiones plurimas, docere aliquid inuicem, aut discere aliquid ab inuicem, desiderare absentes cum modestia, suscipere venientes cum lætitia. his atque huiusmodi signis, a corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratissimos, quasi somitib. conflare animos, & ex pluribus vnū facere,

Humanæ amicitiæ cum diuina comparatio. Cap. IX.

HOc est, quod diligitur in amicis, & sic diligitur, vt rea sit sibi humana conscientia, si non amauerit redamantem,

aut si amantem non redamauerit, nihil quęrens ex eius corpore præter indicia beneuolentiæ. hinc ille luctus, si quis moriatur, & tenebræ dolorum, & versa dulcedine in amaritudinem cor madidum, & ex amissa vita morientium mors viuentium. Beatus qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te; solus enim nullum carum amittit, cui omnes in illo cari sunt, qui non amittitur. [& quis est iste, nisi deus noster, deus, qui fecit cœlum & terram & implet ea, & qui implendo ea, facit ea? te nemo amittit; nisi qui dimittit: & qui dimittit, quo it aut quo fugit, nisi a te placido ad te iratum? nã vbi non inuenit legem tuam in pœna sua? & lex tua veritas, & veritas tu.

Omnis pulchritudo ex Deo est, qui & in omnibus laudandus. Cap. X.

DEus virtutum conuerte nos, & ostẽde faciem tuam, & salui erimus. Nam quaqua versum se verterit anima hominis, ad dolores figitur, alibi præterquam in te: tametsi figitur in pulchris extra te, & extra se, quæ tamen nulla essent, nisi essent abs te, quæ oriuntur & occidunt, & oriendo quasi esse incipiunt, & crescunt, vt perficiantur, &

per

perfecta ſeneſcunt & intereũt: etenim omnia ſeneſcunt, & omnia intereunt. Ergo cum oriuntur & tendunt eſſe, quo magis celeriter creſcunt, vt ſint, eo magis feſtinant, vt non ſint: ſic eſt modus eorum: tantum dediſti eis; quia partes ſunt rerum, quæ nõ ſunt omnes ſimul, ſed decedendo ac ſuccedendo agunt omnes vniuerſum, cuius partes ſunt. ecce ſic peragitur & ſermo noſter per ſigna ſonantia; non enim erit totus ſermo, ſi vnũ verbum non decedat, cum ſonuerit per partes ſuas, vt ſuccedat aliud. Laudet te ex illis anima mea deus creator omnium; ſed non infigatur in eis glutino amoris per ſenſus corporis; eunt enim, quo ibant, vt non ſint, & conſcindunt eam deſiderijs peſtilentioſis: quoniam ipſa eſſe vult, & requieſcere amat in eis, quę amat: in illis autem nõ eſt, vbi, quia non ſtant, fugiunt: & quis ea ſequitur ſenſu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum præſto ſunt? tardus eſt enim ſenſus carnis; quoniam ſenſus carnis eſt, & ipſe eſt modus eius. ſufficit ad aliud, ad quod factus eſt; ad illud autem non ſufficit, vt teneat tranſcurrentia ab initio debito vſque ad finem debitum; in verbo enim tuo per quod creantur, ibi audiunt hinc & huc uſque.

Omnia creata sunt mutabilia in se, Deo stabilia. Cap. XI.

NOli esse vana anima mea, & obsurdescere in aure cordis tumultu vanitatis tuæ: audi & tu. verbum ipsum clamat, vt redeas, & ibi est locus quietis imperturbabilis, vbi non deseritur amor, si ipse non deserat. Ecce illa discedunt, vt alia succedant, & omnibus suis partibus cõstet infima vniuersitas. numquid ego aliquo discedo, ait verbum dei? Ibi fige mansionem tuam, ibi commenda quidquid inde habes anima mea, saltem fatigata fallacijs. veritati commenda, quidquid tibi est a veritate; & nõ perdes aliquid, & reflorescẽt putrida tua, & sanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur, & renouabuntur & cõstringentur ad te, & non te deponent, quo descendunt, sed stabunt tecum, & permanebunt ad semper stantem ac permanentem deum; vt quid peruersam sequeris carnem tuam? Ipsa te sequatur conuersa: quidquid per illã sentis, in parte est, & ignoras totum, cuius hæ partes sunt, & delectat te tamen; sed si ad totum comprehendendũ esset idoneus sensus carnis tuæ, ac non & ipse in parte vniuersi accepisset pro pœna tua iustum modum; velles vt trãsiret quid-

quid

quid existit in præsenti, vt magis tibi omnia placerent. nam & quod loquimur per eumdem sensum carnis, audis, & non vis vtique stare syllabas, sed transuolare, vt aliæ veniāt, & totum audias: ita semper omnia, quibus vnum aliquid constat, & non simul sunt omnia ea, quibus constat. plus delectāt omnia quā singula, si possint sentiri omnia: sed longe his melior, qui fecit omnia, & ipse est deus noster, & non discedit; quia nec succeditur ei. Si placent corpora, deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem, ne in his, quæ tibi placent tu displiceas.

Amor non improbatur modo in his, quæ placent, amemus deum.
Cap. XII.

SI placent animæ, in deo amentur; quia & ipsæ mutabiles sunt, & in illo fixæ stabiliuntur, alioquin irent & perirent. In illo ergo amentur, & rape ad eum tecum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus, ipse fecit hæc, & non est longe; non enim fecit atque abijt, sed ex illo in illo sunt. Ecce vbi est, vbi sapit veritas: intimus cordi est, sed cor errauit ab eo. Redite præuaricatores ad cor, & inhæ-

rete illi, qui fecit vos: ſtate cum eo, & ſtabitis: requieſcite in eo, & quieti eritis. quo itis in aſpera? quo itis? bonum quod amatis ab illo eſt: ſed quantum eſt ad illum, bonũ eſt & ſuaue; ſed amarum erit iuſte; quia iniuſte amatur deſerto illo, quidquid ab illo eſt. quo vobis adhuc & adhuc ambulare vias difficiles & laborioſas? non eſt requies, vbi quæritis eam: quærite, quod quæritis, ſed ibi non eſt, vbi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis: nõ eſt illic; quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Et deſcendit huc ipſa vita noſtra, & tulit mortem noſtram, & occidit eam de abundantia vitæ ſuæ, & tonuit clamans, vt redeamus hinc ad eum in illud ſecretum, vnde proceſſit ad nos, in ipſum primum virginalem vterum, vbi ei nupſit humana creatura caro mortalis, nec ſemper mortalis, & inde velut ſponſus procedens de thalamo ſuo: Exultauit vt gigas ad currendam viam. Non enim tardauit, ſed cucurrit clamans dictis, factis, morte, vita, deſcenſu, aſcenſu: clamans vt redeamus ad eum, & diſceſſit ab oculis, vt redeamus ad cor, & inueniamus eum; abſceſſit enim, & ecce hic eſt: noluit nobiſcũ diu eſſe, & non reliquit nos; illuc enim abſceſſit, vnde numquam receſſit; quia mundus per eum factus eſt., & in hoc mundo

erat,

erat, & venit in hunc mundum peccatores saluos facere, cui confitetur anima mea, vt sanet eam, quia peccauit illi. Filij hominũ vsquequo graues corde? Numquid & post descensum vitæ non vultis ascendere & viuere? sed quo ascenditis, quando in alto estis, & posuistis in cœlum os vestrum? Descẽdite, vt ascendatis, & ascendatis ad deũ: cecidistis enim ascendendo contra eum. dic eis ista, vt plorent in conualle plorationis, & sic eos rape tecum ad deum, quia de spiritu eius hæc dicis eis, † si dicit ardẽs igne caritatis.

† si dicẽs

Amor vnde proueniat. Cap. XIII.

HAec tunc non noueram, & amabam pulchra inferiora, & ibam in profundum, & dicebam amicis meis: Num amamus aliquid nisi pulchrum? quid est ergo pulchrũ: & quid est pulchritudo? quid est, quod nos allicit & conciliat rebus, quas amamus? nisi enim esset in eis decus & species, nullo modo nos ad se mouerent: & animadnertebam & videbam in ipsis corporibus aliud esse quasi totum, & ideo pulchrum: aliud autem quod ideo deceret; quoniam apte accommodaretur alicui: sicut pars corporis ad vniuersum suum, aut

calcea-

calciamentum ad pedem, & ſimilia. & iſta conſideratio ſcaturiuit in animo meo ex intimo corde meo, & ſcripſi libros de pulchro & apto, puto duos aut tres. tu ſcis deus. nam excidit mihi, non enim habemus eos, ſed aberrauerunt a nobis, neſcio quomodo.

Liber de apto & pulchro.
Cap. XIIII.

QVid eſt autem, quod me mouit domine deus meus, vt ad Icherium Romanæ vrbis oratorem ſcriberem illos libros, quem non nouerā facie, ſed amaueram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat, & quædam verba eius audieram, & placuerant mihi? ſed magis quia placebat aliis, & efferebant eum laudibus ſtupentes, quod ex homine Syro docto prius Græcæ facundiæ, poſtea in Latina etiā † doctor mirabilis extitiſſet & eſſet ſcientiſſimus rerum ad ſtudium ſapientiæ pertinentium, mihi placebat. laudatur homo, & amatur abſens; vtrum nam ab ore laudantis intrat in cor audientis amor ille? abſit: ſed ex amante alio accenditur alius; hinc enim amatur, qui laudatur, dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur, ideſt, cum amans eum

† dictamter

lau-

laudat ; ſic enim tunc amabam homines ex hominum iudicio ; non enim ex tuo deus meus, in quo nemo fallitur. ſed tamen cur non ſicut auriga ille nobilis, ſicut venator ſtudijs popularibus diffamatus, ſed longe aliter & grauiter, & ita quemadmodum & me laudari vellem ? non autem vellem ita laudari, & amari me vt histriones, quamquam eos & ipſe laudarem & amarem, ſed eligens latere, quam ita notum eſſe, & velle haberi odio, quam ſic amari. Vbi diſtribuuntur iſta pondera variorum & diuerſorum amorum in anima vna? quid eſt, quod amo in alio, quod rurſus niſi odiſſem, non a me deteſtarer, & repellerem, cum ſit vterque noſtrum homo? non enim ſicut equus bonus amatur ab eo, qui nolle hoc eſſe, etiam ſi poſſet: hoc & de hiſtrione dicendum eſt, qui naturæ noſtræ ſocius eſt. ergo ne amo in homine, quod odi eſſe, cum ſim homo? grande profundum eſt ipſe homo, cuius etiam capillos tu domine numeratos habes & non minunntur in te ; & tamen capilli eius magis numerabiles ſunt, quam affectus eius, & motus cordis eius. at ille rhetor ex eo erat genere, quem ſic amabam, vt vellē me eſſe talē, & errabam typho & circū ferebar omni vēto, & nimis occulte guberna-

nabar abs te. & vnde ſcio, & vnde certus confiteor tibi, quod illum in amore laudantium magis amaueram, quam in rebus ipſis, de quibus laudabatur; quia ſi non laudatum eum vituperarent, cum idem ipſi & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent; non accenderer in eum & non excitarer, & certe res non aliæ forent, nec homo ipſe alius, ſed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce vbi iacet anima infirma, non dum hærens ſoliditati veritatis. ſicut aureæ linguarum flauerint a pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur ueritas: & ecce eſt ante nos. & magnum quiddam mihi erat, ſi ſermo meus & ſtudia mea illi viro innoteſcerēt. quæ ſi probaret, flagraram magis: ſi autem improbaret, ſauciaretur cor vanum & inane ſoliditatis tuæ. & tamen pulchrum illud atque aptum, vnde ad eum ſcripſeram, libēter animo verſabam, † ob os contemplationis meæ, & nullo collaudatore mirabar.

modos

Quod corporalibus imaginibus contenebratus non potuit capere ſpiritualia.

Cap. XV.

SEd tantæ rei cardinem in arte tua nondum videbam omnipotens, qui facis mirabilia ſolus, & ibat animus meus per for-

formas corporeas, & pulchrum, quod per se ipsum, aptum autem quod ad aliquid accommodatum deceret, definiebam & distinguebam, & exemplis corporeis astruebam: & conuerti me ad animi naturam: & non me sinebat falsa opinio, quam de spiritalibus habebam, verum cernere: & irruebat in oculos meos ipsa vis veri, & auertebam palpitantem mentem ab incorporea re ad lineaméta & colores, & tumentes magnitudines. & quia non poteram ea videre in animo, putabam me non posse videre animum meum: & cum in virtute pacem amarem, in vitiositate autem odissem discordiam; in illa vnitatem, in ista quamdam diuisionem notabam. inque illa vnitate mens rationalis, & natura veritatis ac summi boni mihi esse videbatur; in ista vero diuisione irrationalis vitæ nescio quam substantiam & naturam summi mali, quæ non solum esset substantia, sed omnino vita esset, & tamen abs te nō esset deus meus, ex quo sunt omnia, miser opinabar. & tamen illam monaden appellabam, tamquam sine vllo sexu mentem: hanc vero dyaden iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, nesciens quid loquerer; non enim noueram neque didiceram, nec vllam substantiam malum esse, nec ipsam mentem nostram summum

atque

atque incommutabile bonum; sicut enim facinora sunt, si vitiosus est ille animi motus, in quo est impetus, & se iactat insolenter ac turbide: & flagitia, si est immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates; ita & falsæ opiniones vitam contaminant, si rationalis mens ipsa vitiosa est, qualis in me tunc erat nesciente alio lumine illam illustrandam esse, vt sit particeps veritatis, quia non est ipsa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, domine deus meus, illuminabis tenebras meas, & de plenitudine tua nos omnes accepimus. es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; quia in te non est transmutatio, nec momenti obumbratio. sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, vt saperem mortem, quoniam superbis resistis: quid autem superbius, quam vt assererem mira dementia me id esse naturaliter, quod tu es? cum enim ego essem mutabilis, & eo mihi manifestum esset, quod ideo vtique sapiens esse cupiebam, vt ex deteriore melior fierē; malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quam me non hoc esse, quod tu es. itaque repellebar, & resistebās ventosæ ceruici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accusabam, & spiritus ambulans
non-

nondum reuertebar ad te, & ambulando ambulabam in ea, quæ non sunt neque in te, neque in me, neque in corpore: neque mihi creabantur a veritate tua, sed a mea vanitate fingebatur ex corpore, & dicebam paruulis fidelibus tuis ciuibus meis, a quibus nesciens exulabam: dicebam illis garrulus & ineptus: Cur ergo errat anima, quam fecit deus? Et mihi nolebam dici: cur ergo errat deus? Et contendebam magis incommutabilem tuam substantiã coactam errare, quam meam mutabilem spõte deuiasse, & pene errare confitebar: & eram ætate annorum fortasse vigintisex aut septem, cum illa volumina scripsi voluens apud me corporea figmenta obstrepentia cordi meo & auribus, quas intendebã dulcis veritas in interiorem melodiam tuam, cogitans de pulchro & apto, & stare cupiẽs & audire te, & gaudio gaudere propter vocem sponsi, & non poteram, quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere superbiæ meæ in ima decidebam; non enim dabas auditui meo gaudiũ & lætitiam, aut exultabant ossa, quæ humiliata non erant.

Prædicamenta per se intellexit. Cap. XVI.

ET quid mihi proderat, quod annos natus ferme viginti, cum in manus

 meas

meas venissent Aristotelica quædam, quas appellant decem cathegorias (quarum nomine cum eas rhetor Carthaginensis magister meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebantur) tamquam in nescio quid magnum & diuinum suspensus inhiabam? legi eas solus & intellexi: quas cum contulissem cum eis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis, non loquentibus tantum, sed multa in puluere depingentibus intellexisse; nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quam ego solus apud me ipsum legens cognoueram. & satis aperte mihi videbantur loquẽtes de substantijs, sicuti est homo, & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis, qualis sit, & statura, quot pedum sit, & cognatio, cuius frater sit, aut vbi sit constitutus, aut quando natus, aut stet, aut sedeat, aut calceatus vel armatus sit, aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid, & quæcumque in his nouem generibus, quorum exempli gratia quædam posui, vel in ipso substantiæ genere innumerabilia reperiuntur. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat, cũ etiam te deus meus mirabiliter simplicem atque incommutabilem illis decem prædicamẽtis putans, quidquid esset omnino comprehensum, sic intelligere conarer, quasi & tu subie-

subiectus esses magnitudini tuæ aut pulchri tudini, vt illa essent in te quasi in subiecto sicut in corpore, cum tua magnitudo & tua pulchritudo tu ipse sis, corpus autem non eo sit magnum & pulchrũ, quo corpus est; quia & si minus magnum & minus pulchrũ esset: nihilominus corpus esset. falsitas enim erat, quam de te cogitabam, non veritas & figmenta miseriæ meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ; iusseras enim & ita fiebat in me, vt terra spinas & tribulos pareret mihi, & cum labore peruenirem ad panem meum. & quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tunc nequissimus malarum cupiditatum seruus per me ipsum legi, & intellexi, quoscumque legere potui, & gaudebam in eis, & nesciebam vnde esset, quidquid ibi verũ & certum esset? dorsum enim habebam ad lumen & ad ea, quæ illuminant faciẽ, vnde ipsa facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. quidquid de arte loquendi & disserendi, quidquid de dimensionibus figurarum & de musicis & de numeris sine magna difficultate nullo hominum tradente intellexi, scis tu domine deus meus; quia & celeritas intelligendi, & discendi acumen donum tuum est; sed non inde sacrificabam tibi. itaque mihi non ad

vſum, ſed ad perniciē magis valebat; quia tam bonam partem ſubſtantiæ meæ ſategi habere in poteſtate, & fortitudinem meam non ad te cuſtodiebam: ſed profectus ſum abs te in longinquam regionem, vt eam diſſiparem in meretriceas cupiditates. nam quid mihi proderat bona res non vtenti bene? nō enim ſentiebam illas artes etiam ab ſtudioſis & ingenioſis difficillime intelligi, niſi cum eis eaſdem conabar exponere? & erat ille excellentiſſimus in eis, qui me exponentem non tardius ſequeretur. ſed quid ergo mihi hoc proderat putanti, quod tu domine, deus meus veritas, corpus eſſes lucidum & immenſum, & ego fruſtū de illo corpore? nimia peruerſitas, ſed ſic eram: nec erubeſco deus meus confiteri tibi in me miſericordias tuas, & inuocare te, qui non erubui tunc profiteri hominibus blaſphemias meas, & latrare aduerſum te quid ergo mihi tunc proderat ingeniū per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magiſterij tot nodoſiſſimi libri enodari, cum deformiter & ſacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? aut quid tantum oberat paruulis tuis lōge tardius ingenium, cum a te longe non recederent, vt in nido eccleſiæ tuæ tuti plumeſcerent, & alas caritatis alimēto ſanę fidei nu-

trirent? O domine deus noſter, in velamẽto alarum tuarum ſperamus, & protege nos & porta nos: tu portabis & paruulos, & vſque ad canos tu portabis; quoniam firmitas noſtra quando tu es, tunc eſt firmitas: cum autem noſtra eſt, infirmitas eſt. Viuit apud te ſemper bonum noſtrũ, & quia inde auerſi ſumus, peruerſi ſumus. Reuertamur iam domine, vt non euertamur; quia viuit apud te ſine vllo defectu bonum noſtrum, quod tu ipſe es, & non timebimus, ne non ſit, quò redeamus; quia nos inde ruimus: nobis autem abſentibus non ruit domus noſtra æternitas tua.

LIBRI IIII. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER QVINTVS.

Excitat mentem ad deum laudandam. CAP. I.

ACCIPE ſacrificiũ cõfeſſionum mearum de manu linguæ meæ, quam formaſti & excitaſti, vt confiteatur nomini tuo, & ſana omnia oſſa mea,& dicant: Domine quis ſimilis tibi? Neque enim docet te quid in ſe agatur, qui tibi confitetur; quia oculum tuum non excludit cor clauſum,nec manum tuam repellit duritia hominum,ſed ſoluis eam , cũ voles,aut miſerans aut vindicans, & nõ eſt, qui ſe abſcondat a calore tuo . ſed te laudet anima mea, vt amet te, & confiteatur tibi miſerationes tuas , vt laudet te : non ceſſat nec tacet laudes tuas vniuerſa creatura tua nec ſpiritus omnis per os conuerſum ad te, nec animalia nec corporalia per os conſideran-

rantium ea, vt exurgat in te a lassitudine anima nostra innitens eis, quæ fecisti, & transiens ad te, qui fecisti hæc mirabiliter, & ibi refectio & vera fortitudo.

Dei præsentiam neminem effugere, cum sit vbique. Cap. II.

EAnt & fugiant te inquieti & iniqui, & tu vides eos,& distinguis vmbras,& ecce pulchra sunt cum eis omnia,& ipsi turpes sunt: et quid nocuerunt tibi,aut in quo imperium tuum dehonestauerunt a cælis vsque in nouissima iustum & integrum? quo enim fugerunt, cum fugerent a facie tua,aut vbi tu non inuenis eos?sed fugerũt, vt non viderent te videntem se,atque excæcati in te offenderent; quia non deseris aliquid eorum,quæ fecisti: in te offenderent iniusti,& iuste vexarentur, subtrahentes se lenitati tuæ, & offendẽtes in rectitudinem tuam,& cadentes in asperitatem tuam, videlicet nesciunt, quod vbique sis, quem nullus circumscribit locus, & solus es præsens etiam his,qui longe fiunt a te. conuertantur ergo & quærant te; quia non sicut ipsi deseruerunt te creatorem suum, ita & tu deseruisti creaturam tuam: ipsi conuertantur & quærant te,& ecce ibi es in corde

eorum, in corde confitentium tibi, & proiicientium se in te, & plorantium in sinu tuo post vias suas difficiles, & tu facilis terges lacrymas eorum, vt magis plorent & gaudeant in fletibus; quoniam tu domine non aliquis homo caro & sanguis, sed tu domine, qui fecisti, reficis & consolaris eos: & vbi ego eram, quando te quærebam? & tu eras ante me, ego autem & a me discesseram, nec me inueniebam, quanto minus te.

De Fausto Manichæo & de Astrologia. Caput. III.

PRoloquar in conspectu dei mei annum illum vndetricesimum ætatis meæ. Iam venerat Carthaginem quidam Manichæorum Episcopus Faustus nomine, magnus laqueus diaboli, & multi implicabantur in eo per illecebram suauiloquentiæ: quam ego tametsi laudabam, discernebam tamen a veritate rerum, quarum discendarum auidus eram, nec quali vasculo sermonis, sed quid mihi scientiæ comedendum apponeret nominatus apud eos ille Faustus, intuebar; fama enim de illo prolocuta mihi erat, quod esset honestarum omnium doctrinarum peritissimus, & apprime disciplinis liberalibus eruditus: & quoniam multa philosoporum legeram,

memoriæque mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis, & mihi probabiliora ista videbantur, quæ dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, vt possent æstimare seculum: quamquam eius dominum minime inuenerint. Quoniam magnus es domine, & humilia respicis, excelsa autem a longe cognoscis: nec propinquas nisi obtritis corde, nec inueniris a superbis, nec si illi curiosa peritia numerent stellas & arenam, & dimentiantur sideras plagas, & inuestigent vias astrorum; mente enim sua quærunt ista, & ingenio, quod tu dedisti eis, & multa inuenerunt, & prænunciauerunt ante multos annos defectus luminarium solis & lunæ, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri essent: & non eos fefellit numerus, & ita factum est, vt prænunciauerunt: & scripserunt regulas indagatas, & leguntur hodie, atque ex eis prænũciatur quo anno, & quo mense anni, & quo die mensis, & qua hora diei, & quota parte luminis sui defectura sit luna vel sol, & ita fiet, vt prænũciatur. & mirantur hæc homines, & stupent, qui nesciunt eam, & exultant atque extolluntur, qui sciunt, & per impiam superbiam recedentes & deficientes a lumine tuo, tanto ante solis defectũ futurũ pręuident, & in

præ-

præsentia suum non vident; non enim religiose quærunt, vnde habeāt ingenium, quo ista quærunt. & inuenientes, quia tu fecisti eos, non ipsi se dant tibi, vt serues, quod fecisti, & quales se ipsi fecerant, occidunt se tibi & trucidant exultationes suas sicut volatilia, & curiositates suas sicut pisces maris, quibus perambulant secretas semitas abyssi, & luxurias suas sicut pecora campi; vt tu deus ignis edax consumas mortuas curas eorum recreans eos immortaliter. sed non nouerunt viam, verbum tuum, per quod fecisti omnia ea, quæ numerant & ipsos, qui numerant, & sensum, quo cernunt quæ numerant, & mentem, de qua numerant, & sapientiæ tuæ non est numerus: ipse autem vnigenitus factus est nobis sapientia & iustitia & sanctificatio, & numeratus est inter nos, & soluit tributum Cæsari. Non nouerunt hanc viam, qua descendant ad illum a se, & per eam ascendant ad eum: non nouerunt hanc viam: & putant se excelsos esse cum sideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram, & obscuratum est insipiens cor eorum: & multa vera de creatura dicunt, & † verū creaturæ artificem non pie quærunt, & ideo non inueniunt: aut si inueniūt, cognoscentes deum non sicut deum honorant, aut gratias agunt, sed euanescunt in cogi-

† veritatem

cogitationibus suis, & dicunt se esse sapientes sibi tribuendo, quæ tua sunt: ac per hoc student peruersissima cæcitate etiam tibi tribuere, quæ sua sunt, mendacia scilicet in te conferentes, qui veritas es, & immutantes gloriam incorrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum: & conuertunt veritatem tuam in mendacium, & colunt & seruiunt creaturæ potius quam creatori. multa tamen ab eis ex ipsa creatura vera dicta retinebam, & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem têporum & visibiles attestationes siderum, & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa scripsit, copiosissime delirans, & non mihi occurrebat ratio, nec solstitiorum & æquinoctiorum, nec defectuũ luminarium, nec quidquid tale in libris secularis sapientiæ didiceram. ibi autem credere iubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat, & longe diuersum erat.

lunarium

Sola dei cognitio beat. Cap. IV.

NVmquid domine deus meus veritatis quisquis nouit ista, iam placet tibi? Infelix

infelix enim homo, qui ſcit illa omnia, te autem neſcit: Beatus autem, qui ſcit, etiam ſi illa neſciat. qui vero te & illa nouit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt, ſi cognoſcens te ſicut Deum glorificet & gratias agat, & non euaneſcat in cogitationibus ſuis; ſicut enim melior eſt, qui nouit poſſidere arborem, & de vſu eius tibi gratias agit; quamuis neſciat vel quot cubitis alta ſit, vel quanta latitudine diffuſa; quam ille, qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat, & neque poſſidet eam, neque creatorem eius nouit aut † didicit: diligit ſic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia poſſidet inhærendo tibi, cui ſeruiunt omnia; quamuis nec ſaltem ſeptentrionum gyros nouerit, dubitare ſtultum eſt, quin vtique melior ſit, quam menſor cæli & numerator ſiderum, & penſor elementorum, & negligens tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti.

Temeritas Fauſti docentis, quod neſciebat. Cap. V.

SEd tamen quis quærebat Manichæum neſcio quem etiã iſta ſcribere, ſine quorum peritia pietas diſci poterat? Dixiſti enim

enim homini:Ecce pietas est sapientia, quā ille ignorare posset, etiam si ista perfecte nosset: ista vero, quia non nouerat, impudentissime audens docere, prorsus illā nosse non posset; vanitas est enim mundana ista etiam nota profiteri, pietas autem tibi confiteri: vnde ille deuius ad hæc ista multum locutus est, vt cum victus ab eis, qui ista vere didicissent, quis esset eius sensus in cæteris, quæ abditiora sunt, manifeste cognosceretur? non enim parui existimari se voluit, sed spiritum sanctum consolatorem & ditatorem fidelium tuorum, auctoritate plenaria personaliter in se esse persuadere conatus est. Itaq. cum de cælo ac stellis, & de solis ac lunæ motibus falsa dixisse deprehenderetur; quamuis ad doctrinā religionis ista non pertineant; tamen ausus eius sacrilegos fuisse satis emineret, cū ea non solū ignorata, sed etiā falsa vel † falsata tā vesana superbiæ vanitate diceret, vt ea tamquā diuinæ personæ tribuere sibi niteretur. cū enim audio Christianum aliquē fratrem illum aut illum ista nescientem, & aliud pro alio sentientē, patienter intueor opinātem hominem, nec illi obesse video, cū de te domine creator omnium non credat indigna, si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. autem si hoc ad ipsam doctri-

falsata vesana sup. uā.

doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat, quod ignorat. sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis a caritate matre sustinetur donec assurgat nouus homo in virum perfectum, & circumferri non possit omni vento doctrinæ: in illo autem, qui doctor, qui auctor, qui dux & princeps eorum, quibus illa suaderet, ita fieri ausus est, vt qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarétur. quis tantam dementiam sicubi falsa dixisse conuinceretur, non detestandam lõgeq. abiiciendam esse iudicaret? Sed tamẽ liquido nõdum compereram, vtrum etiam secundum eius verba vicissitudines longiorum & breuiorum dierum atque noctium, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminũ, & siquid eiusmodi in alijs libris legeram, posset exponi: vt si forte posset, incertum quidem mihi fieret, vtrum se res ita haberet, an non ita: sed ad fidem meam illius auctoritatem propter creditam sanctitatem proponerem.

Faustus natura non arte facundus. Cap. VI.

ET per annos ferme ipsos nouem, quibus eos animo vagabundus audiui, nimis extento

extento desiderio venturum expectabam istum Faustum: cæteri enim eorum, in quos forte incurrissem, qui talium rerum quæstionibus a me obiectis deficiebant; illum mihi promittebant, cuius aduentu collatoque colloquio facillime mihi hæc, & si qua forte maiora quærerem, enodatissime expedirentur. ergo vbi venit, expertus sum hominem gratum & iucundum verbis, ea ipsa, quæ illi solent dicere, multo suauius garrientem. sed quid ad meam sitim preciosorum poculorum decentissimus ministrator? iam rebus talibus satiatæ erant aures meæ, nec ideo mihi meliora videbantur; quia melius dicebãtur: nec ideo vera; quia diserta: nec ideo sapiens anima; quia vultus congruus & decorum eloquium: illi autem qui eum mihi promittebant, non boni rerum æstimatores erant, & ideo illis videbatur prudens & sapiens; quia delectabat eos loquens. Sensi autem aliud genus hominũ etiam veritatem habere suspectam, & ei nolle acquiescere, si compto atque vberi sermone promeretur: me autem iam docueras deus meus, miris & occultis modis: & propterea credo, quod tu me docueris; quoniam verum est, nec quisquam præter te alius est doctor veri, vbicumque & vndecũque claruerit. iam ergo abs te didicerã, nec eo de-

eo debere videri aliquid verum dici; quia eloquenter dicitur: nec eo falsum; quia incomposite sonant signa labiorum. rursus nec ideo verum; quia impolite enunciatur, nec ideo falsum; quia splendidus sermo est: sed perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt tibi vtiles & inutiles, verbis autẽ ornatis & inornatis, sicut vasis vrbanis & rusticanis vtrosq. cibos posse ministrari. igitur auiditas mea, qua illum tanto tempore expectaueram hominem, delectabatur quidem motu affectuq. disputantis, & verbis congruentibus, atque ad vestiendas sententias facile occurrentibus. delectabar autem & cum multis, vel etiam præ multis laudabam ac efferebam, sed moleste habebam, quod in cœtu audientium non sinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæstionum mearum, conferendo familiariter & accipiendo ac reddendo sermonẽ. quod vbi potui, & aures eius cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo nõ dedeceret alternis disserere, & protuli quædam, quæ me mouebant, expertus sum prius hominem expertem liberalium disciplinarum, nisi grammaticæ, atque eius ipsius vsitato modo: & quia legerat aliquas Tullianas orationes, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla poetarũ, & suæ sectæ, si

qua

qua volumina Latine atque composite cõscripta erant: & quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquium, quod fiebat acceptius, magisq. seductoriu m moderamine ingenij, & quodam lepore naturali. Itane est vt recolo domine deus meus arbiter conscientiæ meæ? coram te cor meum & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito secreto prouidẽtiæ tuæ, & inhonestos errores meos iam conuertebas ante faciem meam, vt viderem & odissem.

Alienatur a Secta Manichæorum. Cap. VII.

NAm posteaquam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaueram, satis apparuit; desperare cœpi posse eum mihi illa, quæ me mouebant, aperire atque dissoluere, quorum quidem ignarus posset veritatem tenere pietatis, sed si Manichæus non esset; libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis de cœlo & sideribus, & sole & luna, quæ mihi cũ, quod vtique cupiebam, collatis numerorum rationibus, † quos alibi ego legeram, vtrum potius † ita essent vt Manichæi libris continebantur, an certe vel par etiam

inde ratio redderetur, subtiliter explicare
posse iam non arbitrabar: quæ tamen vbi
consideranda & discutienda protuli, mode-
ste sane ille nec ausus est subire ipsam sar-
cinam: nouerat enim se ista non nosse, nec
eum puduit confiteri. non erat de talibus,
quales multos loquaces passus eram, conā-
tes ea me docere, & dicentes mihi nihil.
iste vero cor habebat, & si nō rectum ad te,
nec tamen nimis incautum ad seipsum. nō
vsquequaque imperitus erat imperitiæ suæ
& noluit se temere in ea disputando coar-
ctari, vnde nec exitus ei ullus, nec facilis es-
set reditus: etiam hinc mihi amplius pla-
cuit; pulchrior est enim temperantia confi-
tentis animi, quam illa, quæ nosse cupiebā,
& eum in omnibus difficilioribus & subti-
lioribus quæstionibus talem inueniebam.
Refracto itaque studio, quo intenderam in
Manichæi litteras, magisq. desperans de
cæteris eorum doctoribus, quando in mul-
tis, quæ me mouebant ita ille nominatus
apparuit, cœpi cum eo pro studio eius age-
re vitam, quo ipse flagrabat in eas litteras,
quas tunc iam rhetor Carthaginis adolescē
tes docebam, et legere cum eo, siue quę ille
audita desideraret, siue quæ ipse tali inge-
nio apta existimarem. cæterum omnis co-
natus meus, quo proficere in illa secta † sta-
tueram,

† statuerам

tueram, illo homine cognito prorsus intercidit, non vt ab eis omnino separarer, sed quasi melius quidquam non inueniens eo, quo iam quoquo modo irrueram, contentus interim esse decreueram, nisi aliquid forte, quod magis eligendum esset, eluceret. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum, quo captus eram relaxare iam cœperat nec volens nec sciens: manus enim tuæ deus meus in abdito prouidétiæ tuæ, non deserebant animam meam, & de sanguine cordis matris meæ per lachrymas eius diebus ac noctibus pro me sacrificabâtur tibi, & egisti mecum miris & occultis modis. Tu illud egisti deus meus. nam a domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet. aut quę procuratio salutis præter manum tuam reficientem, quæ fecisti?

Proficiscitur Romam contra matris voluntatem. Cap. VIII.

EGisti ergo mecum, vt mihi persuaderetur Romam pergere, & potius ibi docere, quod docebam Carthagini. & hoc vnde mihi persuasum sit, non præteribo confiteri tibi; quoniam & in his altissimi tui recessus, & præsentissima in nos misericordia tua cogitanda & prædicanda est. Non ideo

Romam pergere volui, quod maiores quæstus, maiorq. mihi dignitas ab amicis, qui hoc suadebant, promittebatur (quamquam & ista ducebant animum tunc meum) sed illa erat tunc caussa maxima & pene sola, quod audiebam quietius ibi studere adolescentes, & ordinatiore disciplinæ coertione sedari, ne in eius scholam, quo magistro non vtuntur, passim & proterue irruant, nec eos admitti omnino, nisi ille permiserit: contra apud Carthaginem fœda est & intemperans licentia scholasticorum: irrumpunt impudenter, & prope furiosa fronte perturbant ordinem, quem quisque discipulis ad proficiendum instituerit: multa iniuriosa faciunt mira hebetudine & puniēda legibus, nisi consuetudo patrona sit, hoc miseriores eos ostendens, quo iam quasi liceat faciunt, quod per tuam æternam legē numquam licebit: & impune se facere arbitrantur, cum ipsa cæcitate faciendi puniantur, & incomparabiliter patiantur peiora, quam faciunt. Ergo quos mores cum studerem, meos esse nolui, eos cum docerem, cogebar perpeti alienos. & ideo placebat ire, vbi talia non fieri omnes, qui nouerant, indicabant. verum autem tu spes mea & portio mea in terra viuentium, ad mutādum terrarum locum pro salute animæ

meæ

meæ,& Carthagini ſtimulos, quibus inde auellerer admouebas,& Romæ illecebras, quibus attraherer,proponebas mihi per homines,qui diligebant vitam mortuam,hinc inſana facientes, inde vana pollicentes, & ad corrigendos greſſus meos vtebaris occulte & illorum & mea peruerſitate. nam & qui perturbabant otium meum, fœda rabie cæci erant:& qui inuitabãt ad aliud, terram ſapiebãt: ego autem qui deteſtabar hic veram miſeriam, illic falſam felicitaté appetebã. ſed quare hinc abiré & illuc iré, tu ſciebas deus,nec indicabas mihi,nec matri,quæ me profectũ atrociter plãxit, & vſque ad mare ſecuta eſt. ſed fefelli eã violéter me tenenté,vt aut reuocaret, aut mecũ pergeret,& finxi me amicũ nolle deſerere, donec vẽto facto nauigaret:& mẽtitus ſum matri,& illi matri, & euaſi; quia & hoc tu dimiſiſti mihi miſericorditer,ſeruãs me ab aquis maris plenũ execrãdis ſordibus vſq. ad aquã gratiæ tuæ,qua me abluto ſiccarentur flumina maternorum oculorum, quibus quotidie tibi rigabat terram pro me ſub vultu ſuo: & tamen recuſanti ſine me redire vix perſuaſi,vt in loco, qui proxim' noſtræ naui erat memoria S.Cypriani,maneret ea nocte: ſed ea nocte clanculo ego ꝓfectus sũ;illa auté remãſit orãdo & flẽdo:

 & quid

& quid a te petebat deus meus tātis lachrymis,nisi vt nauigare me non sineres? sed tu alte consulens & exaudiens cardinem desiderij eius,non curasti, quod tunc petebat, vt in me faceres, quod semper petebat: flauit ventus, & impleuit vela nostra,& littus subtraxit aspectibus nostris: in quo mane illa insaniebat dolore & querelis, ac gemitu implebat aures tuas cōtemnentes ista, cum & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipsas cupiditates, & illius carnale desiderium iusto dolorum flagello vapularet; amabat enim secum præsentiam meam more matrum, sed multis multo amplius, & nesciebat, quid tu illi gaudiorum facturus esses de absentia mea: nesciebat, ideo flebat & eiulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Euę, cum gemitu quærens,quod cum gemitu pepererat: et tamen post accusationem fallaciarum & crudelitatis meę. cōuersa rursus ad deprecādum te pro me abijt ad solita,& ego Romam.

Febri correptus periculose laborat.
Cap. IX.

ET ecce excipior ibi flagello ægritudinis corporalis,& ibam iam ad inferos, por

tans omnia mala, quæ commiſeram, & in te & in me, & in alios multa & grauia ſuper originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur: non enim quidquam eorum mihi donaueras in Chriſto, nec ſoluerat ille in carne ſua inimicitias, quas tecum cõtraxeram peccatis meis quo modo enim eas ſolueret in cruce fantaſmatis, quòd de illo credideram? quam ergo falſa mihi videbatur mors carnis eius, tã vera erat animæ meæ: & quam vera erat mors carnis eius, tam falſa vita animæ meæ, quæ id non credebat. & ingraueſcentibus febribus iã ibam & peribam; quo enim irem, ſi tunc hinc abirem, niſi in ignem atque tormenta digna factis meis in veritate ordinis tui? & illa hoc neſciebat, & tamen pro me orabat abſens: tu autem vbique præſens, vbi erat exaudiebas eam, & vbi eram, miſerebaris mei, vt recuperarem ſalutem corporis mei, adhuc inſanus corde ſacrilego; neque enim deſiderabam in illo tanto periculo baptiſmum tuum, & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitaui, ſicut iã recordatus atque confeſſus ſum. ſed iam in dedecus meum creueram, & conſilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui nõ me ſiuiſti talem bis mori. quo vulnere ſi ferretur cor matris, numquam ſanaretur; non

enim ſatis eloquor, quid erga me habebat animi, & quantum maiore ſolicitudine me parturiebat ſpiritu, quam carne pepererat. Non itaque video quo modo ſanaretur, ſi mea talis illa mors tranſuerberaſſet viſcera dilectionis eius. & vbi eſſent tantæ preces & tam crebræ ſine intermiſſione? nuſquam niſi ad te. an vero tu deus miſericordiarum ſperneres cor contritum & humiliatum viduæ caſtæ ac ſobriæ, frequentantis eleemoſynas, obſequentis atque ſeruientis ſanctis tuis, nullũ diem prætermittentis oblationẽ ad altare tuum: bis in die mane & veſpere ad eccleſiam tuam ſine vlla intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed vt te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus? huiuſne tu lachrymas, quibus non a te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filii ſui; tu, cuius munere talis erat, contemneres, & repelleres ab auxilio tuo? nequaquam domine. imo vero aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædeſtinaueras eſſe faciendum: abſit, vt tu falleres eam in illis viſionibus & reſponſis tuis, quæ iam commemoraui, & quæ non commemoraui: quæ illa fideli pectore tenebat, & ſemper orans tamquam chirographa tua ingerebat

tibi: dignaris enim; quoniam in seculum misericordia tua eis, quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.

Errores ante susceptam euangelij doctrinam. Cap. X.

Recreasti ergo me ab illa ægritudine, & saluum fecisti filium ancillæ tuæ tunc interim corpore, vt esset, cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romæ falsis illis atque fallentibus sanctis; non enim tantum auditoribus eorum, quorum e numero erat etiã is, in cuius domo ægrotaueram & conualueram, sed eis etiam, quos electos vacant; adhuc enim mihi videbatur non esse nos, qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam: & delectabat superbiam meam extra culpam esse, & cũ aliquid mali fecissem, nõ cõfiteri me fecisse, vt sanares animã meam; quoniã peccaui tibi, sed excusare me amabã, & accusare nescio qnid aliud, quod mecũ esset, & ego nõ essem. verũ autem totum ego eram, & aduersum me impietas mea me diuiserat: & id erat peccatum insanabilius, quo peccatorem non esse arbitrabar, & execrabilis iniquitas te Deus omni-

omnipotens te a me ad perniciem meam, quam me a te ad salutem malle superari. nondum ergo posueras custodiam ori meo, & ostium † continentiæ circa labia mea, vt non declinaret cor meum in verba maligna ad excusandas excusationes in peccatis cũ hominibus operantibus iniquitatẽ: & ideo adhuc cõuiuebam cum electis eorum; sed tamen iam desperans in ea falsa doctrina me posse proficere, eaq. ipsa, quibus si nihil melius reperirem, contentus esse decreueram, iam remissius negligentiusq. retinebam. etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuisse illos philosophos, quos Academicos appellant, quod de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine comprehendi posse decreuerant; ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, vt vulgo habetur etiam illorum intentionem nondum intelligenti. nec dissimulauit eumdem hospitem meum reprimere a nimia fiducia, quam sensi eum habere de rebus fabulosis, quibus Manichæi libri pleni sunt: amicitia tamen eorũ familiarius vtebar, quam cæterorum hominum, qui in illa hæresi non fuissent. nec eam defendebam pristina animositate; sed tamen familiaritas eorum, plures enim eos Roma † occultat, pigrius me faciebat aliud quære-

† circumstãtiæ

† occultabat

quęrere,præſertim deſperantem in eccleſia tua domine cæli & terræ, creator omnium viſibilium & inuiſibilium,poſſe inueniri verum, vnde me illi auerterant: multumque mihi turpe videbatur credere te figuram habere humanæ carnis,& membrorum noſtrorũ lineamentis corporalibus terminari: & quoniã cum de deo meo cogitare vellẽ, cogitare niſi moles corporum non nouerã; (neque enim videbatur mihi eſſe quidquã, quod tale nõ eſſet)ea maxima & prope ſola cauſſa erat ineuitabilis erroris mei; hinc enim & mali ſubſtantiam quamdam credebam eſſe talem,& habere ſuam molem terram & deformem,ſiue craſſam, quam terram dicebant,ſiue tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aeris corpus, quam malignã mentem per † illam terram repentem imaginã tur. & quia deum bonum nullam malam naturam creaſſe qualiſcunq. pietas me credere cogebat,conſtituebam ex aduerſo ſibi duas moles,vtramque infinitam, ſed malã anguſtius,bonam grandius,& ex hoc initio peſtilentioſo me cætera ſacrilegia ſequebantur;cum enim conaretur animus meus recurrere in catholicam fidem,repercutiebar;quia non erat catholica fides,quam eſſe arbitrabar.& magis pius mihi videbar, ſi te deus meus, cui confitentur ex me miſeratio-

† terram repẽte

rationes tuæ, vel ex cæteris partibus infinitùm crederem; quamuis ex vna, qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quam si ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri: & melius mihi videbar credere nullum malũ te creasse, quod mihi nescienti non solum aliqua substantia, sed etiam corporea videbatur; quia & mentem cogitare non noueram, nisi eam subtile corpus esse: quod tamen per loci spatia diffunderetur abs te, quã crederẽ abs te esse, qualẽ putabã naturã mali. Ipsum quoque saluatorem nostrũ vnigenitũ tuũ, tamquã de massa lucidissima molis tuæ porrectũ ad nostrã salutẽ ita putabã, vt aliud de illo non crederẽ, nisi quod possem vanitate imaginari. talẽ itaq. naturam nasci nõ posse de Maria Virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur: concerni autem & non inquinari non videbã, quod mihi tale figurabam. metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc spirituales tui blande & amanter ridebunt me, si has confessiones meas legerint: sed tamen talis erã.

Qualiter Augustinus contulerit cum catholicis. Cap. XI.

DEinde quæ illi in scripturis tuis reprehenderant, defendi posse non existimabam:

mabam; sed aliquando sane cupiebam cum aliquo illorum librorum doctissimo conferre singula, & experiri, quid inde sentiret: iam enim Helpidij cuiusdam aduersus eosdem Manichæos coram loquentis, & disserentis sermones etiam apud Carthaginem mouere me cœperant, cum talia de scripturis proferret, quibus resisti facile non posset, & imbecilla mihi responsio videbatur istorum: quam quidem non facile palam promebant, sed nobis secretius, cum dicerent scripturas noui testamenti falsatas fuisse a nescio quibus, qui Iudæorum legem inserere Christianæ fidei voluerunt: atque ipsi incorrupta exẽplaria nulla proferrent. sed me maxime captum & offocatum quodam modo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus anhelans in auram tuæ veritatis liquidam & simplicem respirare non poteram.

Fraus discipulorum Romæ in præceptores. Caput. XII.

SEdulo ergo agere cœperã, propter quod veneram, vt docerem Romæ artem rhetoricam, & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere cœperam, & ecce cognosco alia Romæ fieri quæ

non patiebar in Africa . nã reuera illas euer siones a perditis adolescentibus ibi nô fieri manifestatũ est mihi. sed † subito, inquiũt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multi adolescentes, & transferũt se ad aliũ desertores fidei, & quibus præ pecuniæ caritate iustitia vilis est; oderat etiam istos cor meũ, quamuis non perfecto odio; quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quam eo quod cuilibet illicita faciebant: certe tamen turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum & lucrum luteum, quod cum apprehenditur, manum inquinat, & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem & reuocantem & ignoscentem redeunti ad te meretrici animæ humanę. & nunc tales odi prauos & distortos, quamuis eos corrigẽdos diligam. vt pecuniæ doctrinam ipsam, quam discũt, prẹferant: ei vero te deum veritatem & vbertatem certi boni & pacem castissimã. sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quam fieri bonos propter te volebam.

† sub. ne merce.

Docturus rhetoricam it Mediolanum, ab Ambrosio suscipitur. Cap. XIII.

ITaque posteaquã missum est a Mediolano Romam ad præfectum vrbis, vt illi ciui-

ciuitati rhetoricæ magister prouideretur, impartita etiam euectione publica, ego ipse ambiui per eos ipsos Manichæos vanitatib. ebrios, quibus vt carerem ibam: sed vtrique nesciebamus, vt dictione proposita me probatum præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum, cuius tunc eloquia strenue ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. ad eum autem ducebar abs te nesciens, vt per eum ad te sciens ducerer. suscepit me paterne ille homo dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit. & eum amare cœpi, primo quidem non tamquam doctorem veri; quod in ecclesia tua prorsus desperabam; sed tamquam hominem benignum in me: & studiose audiebam disputātem in populo, non intentione, qua debui; sed quasi explorans eius facundiam, vtrum conueniret famæ suæ, an maior minorve proflueret, quam prædicabatur, & verbis eius suspendebar intentus: rerum autem incuriosus & contemptor adstabam & delectabar suauitate sermonis, quamquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcētis, quam Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. cæterum

rerum

rerum ipſarum nulla comparatio. nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iſte autem ſaluberrime docebat ſalutem : ſed longe eſt a peccatoribus ſalus , qualis ego tunc aderam, & tamen propinquabam ſenſim & neſciui.

Audito Ambroſio paulatim ab erroribus reſiuiſcit. Cap. XIV.

CVm enim non ſatagerem diſcere, quæ dicebat; ſed tantum quemadmodum dicebat ea audire (mihi quippe iam deſperanti ad te viam patere homini inani) cura remanſerat; Sed veniebant in animum meum ſimul cum verbis, quæ diligebam, res etiam , quas negligebam ; neque enim dirimere poteram: & dum cor aperirem ad excipiendum quam diſerte diceret pariter intrabat, & quam vere diceret, gradatim quidem. nam primo etiam ipſa defendi poſſe mihi iam cœperant videri, & fidem Catholicam pro qua nihil poſſe dici aduerſus oppugnantes Manichæos putaueram, iam non impudenter aſſeri exiſtimabam , maxime audito vno atque altero , & ſæpius ænigmate ſoluto de ſcripturis veteribus: vbi cum ad literam acciperem, occidebar.

debar. ſpiritualiter itaque pleriſque illorũ librorum expoſitis locis, iam reprehendebam deſperationẽ meam, illam dumtaxat, qua credideram legem & prophetam deteſtantibus atque irridentibus reſiſti omnino non poſſe: nec tamen iam ideo mihi catholicam viam tenendam eſſe ſentiebam; quia & ipſa poterat habere doctos aſſertores ſuos, qui copioſe, & non abſurde obiecta refellerent, nec ideo iam damnandum illud, quod tenebã; quia defenſionis partes æquabantur; ita enim catholica non mihi victa videbatur, vt nondum etiam victrix appareret: nunc vero fortiter intendi animum, ſi quo modo poſſem certis aliquibus documẽtis Manichæos conuincere falſitatis. quod ſi poſſem ſpiritualem ſubſtantiam cogitare; ſtatim machinamenta illa omnia ſoluerentur, & abijcerentur ex animo meo, ſed non poteram. verumtamen de ipſo mũdi huius corpore † omniq. natura, quã ſenſus carnis attingeret, multo probabiliora pleroſq. ſenſiſſe philoſophos magis magisq. conſiderãs atque comparans iudicabam. itaque Academicorum more, ſicut exiſtimant, dubitans de omnibus atq. inter omnia fluctuãs Manichæos quidẽ relinquẽdos eſſe decreui, nõ arbitrans eo ipſo tẽpore dubitationis meæ in illa ſecta mihi permanendũ eſſe, cui

† omnique

iā nonnullos philoſophos præponebā: quibus tamē philoſophis, quod ſine nomine ſalutari Chriſti eſſent, curationem languoris animæ meæ committere omninǫ recuſabam. Statui ergo tamdiu eſſe catechumenus in catholica eccleſia mihi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo curſum dirigerem.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER SEXTVS.

Auguſtinus nec Manichæus, nec catholicus. CAPVT. I.

SPes mea a iuuentute mea, vbi mihi eras, & quo receſſeras? An vero non tu feceras me, & diſcreueras me a quadrupedibus & volatilibus cœli? ſapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quę-

& quærebam te foris a me, & non inueniebam deum cordis mei, & veneram in profundum maris, & diffidebam & desperabam de inuentione veri. iam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. nam & per marina discrimina ipsos nautas consolabatur, a quibus rudes abyssi viatores, cum perturbantur, consolari solent, pollicens eis peruentionem cum salute; quia hæc ei tu per visum pollicitus eras: & inuenit me periclitantem quidem grauiter desperatione indagandæ veritatis; sed tamen ei cum indicassem, non me quidem iam esse Manichæum, sed neque catholicum Christianum, quasi inopinatum aliquid audierit, exiliuit lætitia, cum iam secura fieret ex ea parte miseriæ meæ, in qua me tamquam mortuum, sed resuscitandum tibi flebat, & feretro cogitationis efferebat, vt diceres filio viduæ: Iuuenis tibi dico, surge, & reuiuisceret & inciperet loqui, & redderes illum matri suæ. nulla ergo turbulenta exultatione trepidauit cor eius cum audisset ex tanta parte iam factum, quod tibi quotidie plangebat, vt fieret, veritatem me nondum adeptum, sed falsitati iam ereptum: immo vero quia certa erat,

quod restabat te daturum, qui totum promiseras, placidissime & pectore pleno fiduciæ respōdit mihi, credere se in Christum, quod priusquam de hac vita emigraret, me visura esset fidelem catholicum: & hoc quidem mihi. tibi autem fons misericordiarū preces & lachrymas densiores, vt accelerares adiutorium tuum, & illuminares tenebras meas, & studiosius ad ecclesiam curre rem, & in Ambrosij hora suspenderet ad fontem salientis aquæ in vitam æternam: diligebat autem illum virum sicut angelū dei, quod per illum cognouerat me interim ad illam ancipitem fluctuationem iam esse perductum, per quem transiturum me ab ægritudine ad sanitatem intercurrente acriore periculo, quasi per accessionem quam criticam medici vocant, certa præsumebat.

Epulæ & synaxis apud sepulchra martyrum. Cap. II.

ITaque cum ad memoriam sanctorum, sicut in Africa solebat, & pultes & panē & merum attulisset, atque ab ostiario pro hiberetur, vbi hoc episcopum vetuisse cognouit, tā pie atq. obedienter amplexa est,

vt ipse

vt ipſe mirarer, quod tam facile accuſatrix potius conſuetudinis ſuæ, quam diſceptatrix illius prohibitionis effecta ſit; nõ enim obſidebat ſpiritum eius vinolentia, eamq. ſtimulabat in odium veri amor vini, ſicut pleroſque mares & feminas, qui ad canticũ ſobrietatis, ſicut ad potionem aquatam madidi nauſeant. ſed illa cum attuliſſet caniſtrum cum ſolennibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quam vnum † pocilium pro ſuo palato ſatis ſobrio temperatum, vnde † dignationem ſumeret, non ponebat; & ſi multæ eſſent, quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipſum vnum; quod vbiq. poneret, circumferebat, quo iam nõ ſolum aquatiſſimo, ſed etiam tepidiſſimo cum ſuis præſentibus per ſorbitiones exiguas partiretur; quia pietatem ibi quærebat, nõ voluptatem. itaque vbi comperit a præclaro prædicatore, atque antiſtite pietatis præceptũ eſſe, iſta non fieri, nec ab eis, qui ſobrie facerent, ne vlla occaſio ſe ingurgitandi daretur ebrioſis: & quia illa quaſi parentalia ſuperſtitioni gentilium eſſent ſimillima, abſtinuit ſe libentiſſime, & pro caniſtro pleno terrenis fructibus, plenum purgatioribus votis pectus ad memorias martyrũ afferre didicerat, & vt quod poſſet

forte potitũ indignationem.

Memorias ſepulcra vocãt.

ſic daret egētibus, & † ſi communicatio dominici corporis illic celebraretur, cuius paſſionis imitatione immolati & coronati ſunt martyres: ſed tamen videtur mihi domine deus meus, & ita eſt in conſpectu tuo, de hac re cor meum non facile fortaſſe de hac amputanda cōſuetudine matrem meā fuiſſe ceſſuram, ſi ab alio prohiberetur, quem non ſicut Ambroſium diligebat, quem propter ſalutem meam maxime diligebat: eam vero ille propter eius religioſiſſimā conuerſationē, qua in bonis operibus tam feruens ſpiritu frequentabat eccleſiam, ita vt ſæpe erumperet, cum videret me in eius prædicatione, gratulans mihi, quod talem matrem haberem, neſciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inueniri poſſe viam vitæ minime putabam.

Occupationes & ſtudia Ambroſij. Caput III.

NEc iam ingemiſcebam orādo vt ſubuenires mihi, ſed ad quærendum intentus, & ad diſſerendum inquietus erat animus meus: ipſumque Ambroſium felicem quemdam hominem ſecundum ſeculum opinabar, quem ſic tantæ poteſtates honorarent, cœlibatus tantum eius mihi laborio-

laborioſus videbatur.quid autē ille ſpei gereret, & aduerſus ipſius excellentiæ tentamenta quid luctaminis haberet,quidve ſolaminis in aduerſis,& occulatū os eius, quod erat in corde eius,quā ſapida gaudia de pane tuo ruminaret,nec conijcere nouerā,nec expertus eram,nec ille ſciebat æſtus meos, nec foueam periculi mei; non enim quærere ab eo poteram,quod volebam,ſicut volebam, ſecludentibus me ab eius aure atq. ore cateruis negocioſorum hominum,quorum infirmitatibus ſeruiebat. cum quibus quando non erat, quod perexiguum temporis erat, aut corpus reficiebat neceſſarijs ſuſtentaculis,aut lectione animum: ſed cū legebat, oculi ducebantur per paginas, & cor intellectum rimabatur; vox autem & lingua quieſcebant. ſæpe cum adeſſemus (nō enim vetabatur quiſquam ingredi,aut ei venientē nunciari mos erat) ſic eum legentē vidimus tacite, & aliter numquā: ſedētesq. in diuturno ſilētio(quis enim tā intēto eſſe oneri auderet?)diſcebamus, & coniectabamus eū paruo ipſo tēpore,quod reparādæ meti ſuę nāciſcebatur feriatum ab ſtrepitu cauſarū alienarū,nolle in aliud auocari,& cauere fortaſſe, ne auditore ſuſpenſo & intento, ſi qua obſcurius poſuiſſet ille, quē legeret,etiam exponere neceſſe eſſet,

aut de aliquibus difficilioribus disceptare quæstionibus, atq. huic operi tẽporibus impẽsis, minus quã vellet voluminũ euolueret: quãquã & caussa seruãdæ vocis, quæ illi facillime obtũdebatur, poterat esse iustior tacite legendi: quolibet tamen animo id ageret, bono vtique ille vir agebat: sed certe mihi nulla dabatur copia sciscitãdi quæ cupiebam de tam sancto oraculo tuo pectore illius, nisi cum aliquid breuiter esset audiendum. æstus autem illi mei ociosum eũ valde, cui effunderentur, requirebant, nec vmquam inueniebant: & eum quidem in populo verbum veritatis recte tractantem, omni die dominico audiebã, & magis magisq. mihi confirmabatur, omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores nostri aduersus diuinos libros innectebant, posse dissolui. vbi vero etiam comperi, ad imaginem tuam hominem a te factum, a spiritalibus filijs tuis, quos de matre Catholica per gratiam regenerasti, non sic intelligi, vt humani te corporis forma determinatum crederent atque cogitarẽt; quamquam quo modo se haberet spiritalis substantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate suspicabar; tamen gaudens erubui non me tot annos aduersus Catholicã fidem, sed contra carnalium cogitationum

figmen-

figmenta latrasse. eo quippe temerarius & impius fueram, quod ea, quæ debebã quærendo discere, accusando dixeram; tu enim altissime & proxime, secretissime & præsentissime, cui membra non sunt alia maiora & alia minora, sed vbique totus es, & nusquam locorum es, non es vtique forma ista corporea; tamen fecisti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipse a capite vsque ad pedes in loco est.

De littera & spiritu. Cap. IV.

CVm ergo nescirẽ quo modo hæc subsisteret imago tua, pulsansq. preponerem, quo modo credendum esset, non insultans opponerẽ quasi ita † creditum esset. tãto igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem, quanto me magis pudebat tamdiu illusum & deceptũ promissione certorum, puerili errore, & animositate tã multa incerta quasi certa garrisse; quod enim falsa essẽt, postea mihi claruit: certum tamen erat, quod incerta essent, & a me aliquãdo pro certis habita fuissent, cum catholicam tuam cæcis contentionibus accusarem, & si nondum compertam vera dicentem, non tamen ea docentẽ, quæ grauiter

† credẽdum.

grauiter accuſabam. itaque confundebar & conuertebar, & gaudebam deus meus, quod eccleſia tua vnica corpus vnici tui, in qua mihi nomen Chriſti infanti eſt inditũ, non ſaperet infantiles nugas, neque hoc haberet in doctrina ſua ſana, quod te creatorem omnium in ſpatium loci, quãuis ſummum & amplum, tamen vndique terminatum membrorum humanorum figura contruderet. gaudebam etiam quod vetera ſcripta legis & prophetarum iam non illo oculo mihi legenda proponerentur, quo antea videbantur abſurda, cum arguebam tamquam ita ſentientes ſanctos tuos; verũ autem non ita ſentiebant: & tamquam regulam diligentiſſime commendaret, ſæpe in popularibus ſermonibus ſuis dicentem Ambroſium lætus audiebam: Littera occidit; ſpiritus autem viuificat: cum ea, quæ ad litteram, peruerſitatem docere videbantur, remoto myſtico velamento ſpiritualiter aperiret non dicens, quod me offenderet; quamuis ea diceret, quæ vtrum vera eſſent adhuc ignorarem, tenebam enim cor meũ ab omni aſſenſione timens præcipitium, & ſuſpendio magis necabar; volebam enim eorum, quæ non viderem ita me certum fieri, vt certus eſſem, quod ſeptem & tria decem ſint; neque enim tam inſanus erã, vt ne

vt ne hoc quidē putarē posse comprehendi, sed sicut hoc, ita cætera cupiebam: siue cor siue corporalia, quæ corā sensibus meis non adessent: siue spiritualia, de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebam. & sanari credendo poteram, vt purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatē tuam semper manentem, & ex nullo deficientem: sed sicut euenire assolet, vt malū medicum expertus etiam bono timeat se committere, ita erat valetudo animæ meæ, quæ vtique nisi credendo sanari non poterat: & ne falsa crederet, curari recusabat resistens manibus tuis, qui medicamenta fidei confecisti, & † sparsisti super morbos orbis terrarum, & tantam illis auctoritatem tribuisti.

asper si sti

De sacrorum librorum auctoritate, & necessario vsu. Cap. V.

EX hoc tamen quoque iam præponens doctrinam catholicam, modestius ibi minimeq. fallaciter sentiebam iuberi, vt crederetur quod non demonstrabatur, siue esset quid, sed cui forte non esset, siue nec quid esset, quam illic temeraria pollicitatio ne scientiæ credulitatem irrideri, & postea tam multa fabulosissima & absurdissima;

quia

quia demonstrari non poterant, credenda imperari. deinde paulatim tu domine manu mitissima & misericordissima pertractans & componens cor meum, consideráti quàm innumerabilia crederem, quæ non viderem, neque cum gererentur affuissem, sicut tam multa in historia gentium, tam multa de locis atque vrbibus, quæ non videram, tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus alijs atque alijs, quæ nisi crederentur omnino in hac vita, nihil ageremus: postremo quam inconcusse fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus essem, quod scire non possem, nisi audiendo credidissem; persuasisti, mihi nō qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus fere gentibus auctoritate fundasti, sed qui non crederent, esse culpandos, nec audiendos esse, si qui forte mihi dicerent: Vnde scis illos libros vnius veri & veracissimi dei spiritu esse humano generi ministratos? id ipsum enim maxime credendū erat; quoniam nulla pugnacitas calumniosarum quæstionum per tam multa, quæ legeram inter se confligētium philosophorū, extorquere mihi potuit, vt aliquando non crederem te esse quidquid esses, quod ego nescirem, aut administrationem rerum humanarum ad te minime pertinere; sed id crede-

credebã aliquando robustius, aliquãdo exilius, semper tamen credidi & esse te, & curam nostri gerere, etiam si ignorabam, vel quid sentiendum esset de substantia tua, vel quæ via duceret aut reduceret ad te. ideoque cum essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset auctoritate sanctarum litterarum; iam credere cœperam nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes iam terras auctoritatem, nisi & per ipsam tibi credi & per ipsam te quæri voluisses; iam enim absurditatem, quæ me in illis litteris solebat offendere, cum multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebant: eoq. mihi illa venerabilior & sacrosancta fide dignior apparebat auctoritas, quo & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore seruaret, verbis apertissimis & humillimo genere loquendi se cunctis præbens, & exercens intentionẽ eorum, qui non sunt leues corde: vt exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te traijceret, multo tamẽ plures, quam si nec tanto apice auctoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret, cogitabã hæc & aderas mihi;

suspi-

ſuſpirabam, & audiebas me: fluctuabam, & gubernabas me: ibam per viam ſeculi latã, nec deſerebas me.

De miſeria ambitioſorum, abducto exemplo mendici lætantis. Cap. VI.

INhiabam honoribus, lucris, coniugio, & tu irridebas: patiebar in eis cupiditatibus amariſſimas difficultates, te propitio tanto magis, quanto minus ſinebas mihi dulceſcere, quod non eras tu. Vide cor meũ domine, qui voluiſti, vt hoc recordarer & confiterer tibi. nunc tibi inhæreat anima, quam de viſco tam tenaci mortis exuiſti, quam miſera erat, & ſenſum vulneris † ami ſerat: tu purgabas, vt relictis omnibus conuerteretur ad te, qui es ſuper omnia, & ſine quo nulla eſſent omnia, conuerteretur & ſanaretur. Quam ergo miſer eram, & quo modo egiſti vt ſentirem miſeriam meam, die illo, quo cum pararem recitare imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faueretur ab ſcientibus, eaſq. curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æſtuaret, tranſiens per quendam vicum Mediolanẽſem, animaduerti pauperem mendicum, iam credo ſaturum

† non habet amiſerat

turum,iocantem atque lætantem, & ingemui,& locutus ſum cum amicis meis, qui mecum erant, multos dolores inſaniarum noſtrarum;quia omnibus talibus conatibus noſtris, qualibus tunc laborabam, ſub ſtimulis cupiditatum trahẽs infelicitatis meæ ſarcinam,& trahendo exaggerans,nihil vellemus aliud niſi ab ſecuram lætitiam perue nire,quo nos mendicus ille iam præceſſiſſet numquam illuc fortaſſe venturos; quod enim iam ille pauculis & emendicatis num mulis adeptus erat,ad hoc ego tam ærumnoſis anfractibus & circuitibus ambiebã, ad lætitiam ſcilicet temporalis felicitatis; non enim verum gaudium habebat, ſed & ego illis ambitionibus multo falſius quære bam:& certe ille lætabatur,ego anxius erã: ſecurus ille,ego trepidus: & ſi quiſquã percunctaretur me,vtrum mallẽ exultare, an metuere: reſponderem exultare. rurſus ſi interrogaret,vtrum me talem mallem,qualis ille,an qualis ego tunc eſſem, me ipſum curis timoribusq. cõfectũ eligerẽ, ſed peruerſitate, numquid veritate? non enim eo me præponere illi debebam, quo doctior eram; quoniam non inde gaudebam, ſed placere inde quærebam hominibus,non vt eos docerem,ſed tantum vt placerem. propterea & tu baculo diſciplinæ tuæ confrin-

gebas

gebas ossa mea. recedât ergo ab anima mea qui dicunt ei: Interest, vnde quis gaudeat: gaudebat mendicus ille vinolentia; tu gaudere cupiebas gloria: qua gloria domine? quæ non est in te. nam sicut illud verum gaudium non erat, ita nec illa vera gloria: & amplius vertebat mentem meam. & ille ipsa nocte digesturus erat ebrietatem suã, ego autem cum mea dormieram, & surrexeram, & dormiturus & surrecturus eram † inde quot diebus. interest vero vnde quis gaudeat: scio, & gaudium spei fidelis incõparabiliter distat ab illa vanitate, sed & tũc distabat inter nos; nimirum quippe ille felicior erat, non tantum quod hilaritate perfundebatur, cum ego curis euiscerarer; verumetiam quod ille bene optando acquisiuerat vinum, ego autem mentiendo quærebam typhum. dixi tunc multa in hac sententia caris meis, & sæpe aduertebam in his, que modo mihi esset, & inueniebam male mihi esse, & dolebam, & conduplicabam ipsum male: & si quid arrisisset prosperum, tædebat apprehendere, quia pene priusquã teneretur, auolabat.

vide

Alipium a Circensium insania conuertit. Cap. VII.

CONgemiscebamus in his, qui simul amice viuebamus, ac maxime ac familia-

miliarissime cum Alipio & Nebridio ista colloquebar: quorum Alipius ex eodem, quo ego ortus eram municipio, parentibus primatibus municipalibus, me minor natu. nam & studuerat apud me, cum in nostro docere cœpi oppido, & postea Carthagini, & diligebat me multum; quod ei doctus & bonus viderer: & ego illum propter magnæ virtutis indolem, quæ in non magna ætate satis eminebat: gurges tamen morum Carthaginensium, quibus nugatoria feruent spectacula, absorbuerat eum insania Circensium. sed eum in eo miserabiliter volueretur, ego autem rhetoricam ibi professus, publica schola vter, nondum me audiebat vt magistrum, propter quamdam simultatem, quæ inter me & patrem eius erat exorta, & comperteram, quod Circum exitiabiliter amaret, & grauiter angebar, quod tantam spem perditurus, vel etiam perdidisse mihi videbatur. sed †morandi eum & aliqua† coercitatione reuocandi nulla erat copia, vel amicitiæ beneuolentia, vel iure magisterij; putabam enim eum de me cum patre sentire, illo vero non sic erat. itaq. postposita in hac re patris voluntate, salutare me cœperat veniés in auditorium meum, & audire aliquid atque abire.† sed enim de memoria mihi

monẽdĩ coertione

sic.

lapſum erat, agere cum illo, ne vanorũ ludorum † cæco & præcipiti ſtudio tam bonũ interimeret ingenium: verum autem domine, tu qui præſides gubernaculis omnium, quæ creaſti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos antiſtitem ſacramenti tui: & vt apertè tibi tribueretur eius correctio, per me quidem illam, ſed neſcientem operatus es. nam quodam die cum ſederẽ loco ſolito, & corã me adeſſent diſcipuli, venit, ſalutauit, ſedit, atq. in ea, quae agebantur animum intendit: & forte lectio in manibus erat, quam dum exponerem, & opportune mihi videretur adhibenda ſimilitudo Circẽſium, quo illud, quod inſinuabam, & iucundius & planius fieret, cum irriſione mordaci eorum, quos illa captiuaſſet inſania; tu ſcis Deus noſter, quod tunc de Alipio ab illa peſte ſanando non cogitauerim. at ille in ſe rapuit, meq. illud non niſi propter ſe dixiſſe credidit: & quod alius acceperit ad ſuccenſendum mihi, accepit honeſtus adoleſcens ad ſuccẽſendum ſibi, & ad me ardentius diligendum; dixeras enim tu iam olim, & innexueras literis tuis: Corripe ſapientem & amabit te. At ego illum iam non corripueram; ſed vtens tu omnibus & ſcientibus & neſcientibus ordine quo noſti, & ille ordo iuſtus eſt, de corde & lingua mea

cæno

mea carbones ardentes operatus es, quibus mentem ſpei bonæ adureres tabeſcentem, ac ſanares. taceat laudes tuas qui miſeratio nes tuas non conſiderat, quæ tibi de medul lis meis confitentur; etenim ille poſt illa verba proripuit ſe ex fouea tam alta, qua libenter demergebatur, & cum mirabili voluptate cæcabatur, & excuſſit animum forti temperantia, & reſiluerũt omnes Circenſium ſordes ab eo, ampliusq. illuc non acceſſit. ſed deinde patrem reluctantem euicit, vt me magiſtro vteretur: ceſſit ille atque † conceſſit: & audire me rurſus incipiens, illa mecum ſuperſtitione inuolutus eſt, amans in Manichæis obſtentationem continentiæ, quam veram & germanam putabat. erat autem ille vecors & ſeductoria, pretioſas animas captiuans, nondum virtutis altitudinem ſcientes tangere, & ſu perficie decipi faciles, ſed tamen adumbra tæ ſimulatæq. virtutis.

† conſeſſit.

Alipius capitur inſania ludorum gladiatoriorum a quibus antea abhorruerat. Cap. VIII.

NOn ſane relinquens incantatam ſibi a parentibus terrenam viam, Romam præc. ſſ.rat, vt ius diſceret, & ibi gladiato-

rij ſpectaculi inhiatu incredibili & incredibiliter abreptus eſt; cum enim auerſaretur & deteſtaretur talia, quidam eius amici & condiſcipuli, cum forte de prandio redeuntibus obuius eſſet, recuſantem vehementer & reſiſtentem familiari violentia duxerunt in amphyteatrum crudelium & funēſtorum ludorum diebus, hæc dicētem: Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi conſtituitis, numquid & animum & oculos meos in illa ſpectacula poteſtis intendere? adero itaque abſens, ac ſic & vos & illa ſuperabo: quibus auditis, illi nihilo ſerius eum adduxerunt ſecum, id ipſum forte explorare cupientes, vtrum poſſet efficere. quo vbi ventum eſt, & ſedibus, quibus potuerunt locati ſunt, feruebant omnia immaniſſimis voluptatibus: ille clauſis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque vtinam & aures obturauiſſet. nam quodam pugnæ caſu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi paratus quidquid illud eſſet, etiam viſum contemnere & vincere, aperuit oculos, & percuſſus eſt grauiore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupiuit, ceciditque miſerabilius quam ille: quo cadente factus eſt clamor, qui per

eius

eius aures intrauit, & reſerauit eius lumina, vt eſſet, qua feriretur & deijceretur, audax adhuc potius quam fortis animus, & eo infirmior, quo de ſe præſumpſerat, qui debuit de te; vt enim vidit illum ſanguinem, immanitatem ſimul ebibit, & non ſe auertit, ſed fixit aſpectum, & hauriebat furias, & neſciebat, & delectabatur ſcelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur: et non erat iam ille, qui venerat, ſed vnus de turba, ad quam venerat, & verus eorum ſocius, a quibus adductus erat. quid plura? ſpectauit, clamauit, exarſit, abſtulit inde ſecum inſaniam, qua ſtimularetur redire, non tantum cum illis, a quibus prius abſtractus eſt; ſed etiam præ illis & alios trahens: et inde tamen manu valiſſima & miſericordiſsima eum tu, & docuiſti non ſui habere, ſed tui fiduciam, ſed longe poſtea.

Alipius ut fur apprehenditur.

Cap. IX.

VErumtamen iam hoc ad medicinam futuram in eius memoria reponebatur: nam & illud quod cum adhuc ſtuderet, iam me audiens apud Carthaginẽ, & medio

die cogitaret in foro quod recitaturus erat, ſicut exerceri ſcholaſtici ſolent, ſiuiſti eum comprehendi ab æditiuis fori tamquam furem: non arbitror aliam ob cauſam te permiſiſſe deus noſter, niſi vt ille vir tantus futurus iam inciperet diſcere, quam non facile in cognoſcendis cauſis homo ab homine damnandus eſſet temeraria crudelitate. quippe ante tribunal deambulabat ſolus cum tabulis ac ſtylo, cum ecce adoleſcens quidam ex numero ſcholaſticorum fur verus, ſecurim clanculo apportans, illo non ſentiente, ingreſſus eſt ad cancellos plumbeos, qui vico argentario deſuper præeminent, & præcidere plumbum cœpit: ſono autem ſecuris audito, ſubmurmurauerunt argentarij, qui ſubter erant, & miſerũt qui apprehenderent quem forte inueniſſent: quorum vocibus auditis, relicto inſtrumento ille diſceſſit, timens, ne cum eo teneretur. Alipius autem qui non viderat intrantem, exeuntem ſenſit, & celeriter vidit abeuntem, & cauſam ſcire cupiens ingreſſus eſt locum, & inuentam ſecurim ſtãs atque admirans conſiderabat; cum ecce illi qui miſſi fuerant, reperiunt eum ſolum ferentem ferrum, cuius ſonitu excitati venerant: tenent, attrahunt, congregatis inquilinis fori, tamquam furem manifeſtum

ſe com-

ſe comprehendiſſe gratulabantur, & inde offerēdus iudicijs ducebatur, ſed hactenus docendus fuit; ſtatim enim domine ſubueniſti innocentiæ, cuius teſtis eras tu ſolus: cum enim duceretur vel ad cuſtodiam, vel ad ſupplicium, fit eis obuiam quidam architectus, cuius maxima erat cura publicarum fabricarum: gaudent illi eum potiſſimum occurriſſe, cui ſolebant in ſuſpicionem venire ablatarum rerum, quæ periſſent de foro, vt quaſi tandem iam ille cognoſcerent, a quibus hæc fierent: verum autem viderat homo ſæpe Alipium in domo cuiuſdam Senatoris, ad quem ſalutādum ventitabat, ſtatimq. cognitum manu apprehenſa ſemouit a turbis, & tanti mali cauſam quærens, quid geſtum eſſet audiuit omneſq. tumultuantes qui aderant & minaciter frementes iuſſit venire ſecum: & venerunt ad domum illius adoleſcentis, qui rem commiſerat. puer vero erat ante oſtiū & tam paruus erat, vt nihil exinde domino ſuo metuens facile poſſet totum indicare; cū eo quippe in foro fuit pediſſequus: quē poſteaquam recoluit Alipius, architecto intimauit: at ille ſecurim demonſtrauit puero, quærens ab eo, cuius eſſet: qui confeſtim noſtra, inquit: deinde interrogatus aperuit cætera. ſic in illam domum tranſlata cauſa,

confusisq. turbis, quæ de illo triumphare iā cœperant, futurus dispensator verbi tui, & multarum in ecclesia tua causarum examinator experientior instructiorque discessit.

De integritate Alipij, & & aduentu Nebridij. Cap. X.

HVnc ergo Romæ inueneram, & adhæsit mihi fortissimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus est, vt nec me desereret, & de iure, quod didicerat aliquid ageret secundum votum parentum magis quam suum. & ibi iam assederat mirabili continentia cæteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentię pręponerent: tentata est quoque eius indoles non solum illecebra cupiditatis, sed etiā stimulo timoris: Romæ assidebat comiti largitionum Italicanarum: erat eo tempore quidam potentissimus senator, cuius & beneficijs obstricti multi, & terrori subditi erant: voluit sibi licere nescio quid ex more potentiæ suæ, quod esset per leges illicitum: Restitit Alipius: promissum est præmium: irrisit animo: prętentæ minæ, calcauit mirantibus omnibus inusitatam animam, quæ hominem tantū & innumerabilibus præstandi nocen-

nocendique modis ingenti fama celebratū, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. ipſe autē iudex, cui conſiliarius erat; quamuis & ipſe fieri nollet, non tamen aperte recuſabat, ſed in iſtum cauſſam transferens, ab eo ſe nō permitti aſſerebat; quia & reuera ſi ipſe faceret, iſte diſcederet. hoc ſolo aūt pene iā illectus erat ſtudio litterario, vt pretijs prætorianis codices ſibi conficiendos curaret, ſed conſulta iuſtitia deliberationē in melius vertit, vtiliorem iudicans æquitatē, qua prohibebatur, quā poteſtatē, qua ſinebatur. paruū eſt hoc, ſed qui in paruo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt: nec vllo modo erit inane, quod de tuę veritatis ore proceſſit. ſi in iniuſto Māmona fideles non fuiſtis, quod verum eſt, quis credet vobis? Et ſi in alieno fideles nō fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis dabit vobis? Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in conſilio, quiſnam eſſet tenēdus vitæ modus. Nebridius etiam qui relicta patria vicina Carthagini atque ipſa Carthagine, vbi frequentiſſimus erat, relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non ſecutura matre, nullam ob aliam cauſſam Mediolanū venerat, niſi vt mecum viueret in flagrantiſſimo ſtudio veritatis atq; ſapientiæ; pariter ſuſpirabat, pariterq; fluctuabat, beatę vitæ inquiſitor

ardens,

ardens,& quæstionum difficillimarum scru tator acerrimus: & erãt egentium ora triũ, & inopiam suam sibimet inuicem anhelantium,& a te expectantium, vt dares eis escam in tẽpore opportuno:& in omni amaritudine,quæ nostros seculares actus de misericordia tua sequebatur, intuentibus nobis finem,cur ea pateremur, occurrebant tenebræ,& auersabamur gementes, & dicebamus: Quamdiu hæc? et hoc crebro dicebamus, & dicentes nõ relinquebamus ea;quia non elucebat certum aliquid,quod illis relictis apprehenderemus.

Deliberat Augustinus de instituenda vita. Cap. XI.

ET ego maxime mirabar satagens & recolens quam longum tempus esset ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, quo feruere cœperam studio sapientiæ, disponens ea inuenta relinquere omnes vanarum cupiditatum species inanes & insanias mendaces. & ecce iam tricenariam ætatem gerebam in eodem luto hæsitans auiditate fruẽdi præsentibus, fugientibus & dissipantib. me,dum dico:cras inueniam,ecce manifestum apparebit,& tenebo, & ecce Faustus veniet, & exponet omnia. o magni viri Academici,

demici,nihil ad agendam vitam certi comprehendi poteſt: imo quæramus diligẽtius & expectemus,vt & non deſperemus. ecce iam non ſunt abſurda in libris eccleſiaſticis,quæ abſurda videbantur, & poſſunt aliter atque honeſte intelligi. figam pedes meos in eo gradu, in quo puer a parẽtibus poſitus eram, donec inueniatur perſpicua veritas; ſed vbi quęretur? quando quæretur? non vacat Ambroſio, non vacat legere. vbi ipſos codices quærimus? vnde aut quando comparamus? a quibus ſumimus? deputentur tempora, diſtribuantur horæ pro ſalute animæ. magna ſpes oborta eſt. nõ docet catholica fides, quod putabamus & vani accuſabamus. nefas habent docti eius credere deum figura humani corporis terminatum,& dubitamus pulſare,quo aperiantur cætera? antemeridianas horas diſcipuli occupant: cæteris quid facimus,cur non id agimus?Sed quando ſalutamus amicos maiores, quorum ſuffragijs opus habemus?quãdo præparamus quod emant ſcholaſtici?quando reparamus nos ipſos,animũ relaxando ab intentione curarum? pereant omnia,& dimittamus hæc vana & inania, conferamus nos ad ſolam inquiſitionem veritatis. vita hæc miſera eſt,mors incerta: ſi ſubito obrepat,quo modo hinc exibimus?

& vbi nobis diſcenda ſunt,quæ hic neglexi-
mus? an non potius huius negligentiæ ſup-
plicia luẽda ſunt? quid ſi mors ipſa omnem
curam cum ſenſu amputabit & finiet? ergo
& hoc quærendum: ſed abſit vt ita ſit. non
vacat,non eſt inane,quod tam eminens cul-
men auctoritatis Chriſtianæ fidei toto or-
be diffunditur. numquam tanta & talia pro
nobis diuinitus agerentur,ſi morte corporis
etiam vita animæ conſumeretur. quid cun-
ctamur igitur relicta ſpe ſeculi,conferre nos
totos ad quærendũ Deum & vitam beatã?
ſed expecta,iucunda ſunt etiam iſta,habent
non paruam dulcedinem ſuam; non facile
ab eis pręcidenda eſt intentio, quia turpe
eſt ad ea rurſum redire: ecce iam quantum
eſt,vt impetretur aliquis honor: & quid am-
plius in his deſiderandum? ſuppetit ami-
corum maiorum copia, vt nihil aliud &
multum feſtinemus, vel † præſulatus dari
poteſt: & ducenda vxor cum aliqua pecu-
nia, ne ſumptũ noſtrum grauet, & illic erit
modus cupiditatis: multi magni viri &
imitatione digniſſimi, ſapientiæ ſtudio
cum coniugibus dediti fuerunt. cum hæc
dicebam, & alternabant hi venti, & im-
pellabant huc atque illuc cor meum, tran-
ſibant tempora, & tardabam conuerti
ad dominum deum, & differebam de die
in di-

præſi-
datus.

in diem viuere in te, & non differebam quotidie in me ipso mori: amans beatam vitam, timebam illam in sede sua, & ab ea fugiens quærebam; eam putabam enim me miserum fore nimis, si feminæ priuarer amplexibus, & medicinam misericordiæ tuæ ad eamdem infirmitatem sanandam non cogitabam; quia expertus non eram, & propriarum virium credebam esse continentiam, quarum mihi non eram conscius, cum tam stultus essem, vt nescirem, sicut scriptum est: neminem esse posse continentem nisi tu dederis. vtique dares, si gemitu interno pulsarem aures tuas, & fide solida in te iactarem curam meam.

Contentio inter Alipium & Augustinum de matrimono & cœlibatu. Caput. XII.

PRohibebat me sane Alipius ab vxore ducenda, caussam nullo modo nos posse securo ocio simul in amore sapientiæ viuere, sicut iam diu desideraremus, si id fecissem; erat enim ipse in ea re etiam tunc castissimus, ita vt mirum esset; quia vel experiẽtiam concubitus cœperat in ingressu adolescentiæ suæ, sed non hæserat magisque doluerat & spreuerat, & deinde iam con-

continentissime viuebat: ego autem resistebam illi exemplis eorum, qui coniugati coluissent sapientiam, & promeruissent deum & habuissent fideliter ac dilexissent amicos: a quorum ego quidem granditate animi longe aberam, & delicatus morbo carnis mortifera suauitate trahebam catenam meam, solui timens, & quasi concusso vulnere repellens verba bene suadentis tamquam manum soluentis. Insuper etiam per me ipsi quoque Alipio loquebatur serpens, & innectebat atque spargebat per linguam meam dulces laqueos in via eius, quibus illi honesti & expediti pedes implicaruntur: cum enim me ille miraretur, quem non paruipenderet ita hærere visco illius voluptatis, vt me affirmarem quotiescumque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo posse degere, atque ita me defenderem, cum illum mirantem viderem, vt dicerem multum interesse inter illud, quod ipse raptim & furtim expertus esset, quod pene iam nec meminisset quidem, atque ideo nulla molestia facile contemneret delectationes cõsuetudinis meæ: ad quas si accessisset honestum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spernere, cæperat & ipse desiderare coniugium, nequaquam vi-

ctus

ctus libidine talis voluptatis, ſed curioſitatis; dicebat enim ſcire ſe cupere quidnam eſſet illud, ſine quo vita mea, quæ illi ſic placebat, non mihi vita ſed pœna videretur; ſtupebat enim liber ab illo vinculo animus ſeruitutem meam, & ſtupendio ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipſam experientiam, atque inde fortaſſe lapſurus in eam, quam ſtupebat ſeruitutem; quoniã ſponſionem volebat facere cum morte. & qui amat periculum, incidet in illud: neutrum enim noſtrum, ſi quod eſt coniugale decus in officio regendi matrimonij & ſuſcipiendorum liberorum, ducebat, niſi tenuiter: magna autem ex parte atque vehementer conſuetudo ſatiandæ inſatiabilis concupiſcentiæ me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat: ſic eramus, donec tu altiſſime non deſerẽs humum noſtram, miſeratus miſeros, ſubuenires miris & occultis modis.

Vxor loquitur Auguſtino. Cap. XIII.

ET inſtabatur impigre, vt docerem vxorem: iam petebam, iam promittebatur, maxime matre dante operam, quo me iam coniugatum baptiſmus ſalutaris ablue

ret, quo me in dies gaudebat aptari, & vota ſua ac promiſſa tua in mea fide compleri animaduertebat; cum ſane & rogatu meo & deſiderio ſuo forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per viſum oſtenderes aliquid de futuro matrimonio meo, nũquam voluiſti. et videbat quædam vana & fantaſtica, quo cogebat impetus de hac re ſatagentis humani ſpiritus, & narrabat mihi, non cum fiducia, qua ſolebat; cum tu demonſtrares ei, ſed contemnens ea; dicebat enim diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare non poterat, quid intereſſet inter reuelãtem te, & animã tuam ſomniantem: inſtabatur tamen, & puella petebatur, cuius ætas ferme biennio minor, quam nubilis erat: & quia ea placebat, expectabatur.

Vita communis. Cap. XIV.

ET multi amici agitaueramus animo, & colloquentes ac deteſtantes turbulentas humanæ vitæ moleſtias, pene iam firmaueramus remoti a turbis ocioſe viuere; id otium ſic moliti, vt ſi quid habere poſſemus conferremus in medium, vnamq. rem familiarem conflaremus ex omnibus, vt per amicitiæ ſinceritatem non eſſet aliud huius

& aliud illius, sed quod ex cunctis fieret vnum, & vniuersum singulorum esset, & omnia omnium: cum videremur nobis esse posse decem ferme homines in eadem societate, essentque inter nos prædiuites, Romanianus maxime communiceps noster, quem tunc graues æstus negotiorum suorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiarissimus: qui maxime instabat huic rei, & magnam in suadendo habebat auctoritatẽ, quod ampla res eius multum cæteris anteibat: et placuerat nobis vt bini annui tamquã magistratus omnia necessaria curarent, cæteris quietis. sed posteaquam cœpit cogitari, vtrũ hoc mulierculæ sinerent, quas & alij nostrum iam habebant, & nos habere volebamus, totum illud placitum quod bene † firmabamus, dissiluit in manibus, atque confractum & abiectum est. inde ad suspiria & gemitus conuertebamur, & gressus ad sequendas latas & tritas vias seculi; quoniam multæ cogitationes erant in corde nostro, consilium autem tuum manet in æternum: ex quo cõsilio deridebas nostra, & tua præparabas, nobis daturus escam in opportunitate, & aperturus manum tuam, atque impleturus animas nostras benedictione.

† formabamus

In locum discedentis concubinæ alia succedit. Cap. XV.

INterea peccata mea multiplicabantur, & auulsa a latere meo tamquam impedimento coniugii, cũ qua cubare solitus erã, cor vbi adhærebat, cõcisum & vulneratum mihi erat, & trahebat sanguinem: & illa in Africam redierat vouens tibi alium se virũ nescituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo. at ego infelix nec feminæ imitator, dilationis impatiens, tamquam post biẽnium accepturus eam, quam petebam, quia non amator coniugij, sed libidinis seruus eram, procuraui aliam nõ vtique coniugem qua tamquam sustentaretur & produceretur vel integer vel auctior morbus animæ meæ satellitio perdurantis consuetudinis in regnum vxorium: nec sanabatur vulnus illud meum, quod prioris præcisione factũ fuerat, sed post feruorem doloremq. acerrimum putrescebat, & quasi frigidius, sed desperatius dolebat.

De immortalitate animæ. Cap. XVI.

TIbi laus, tibi gloria fons misericordiarum: ego fiebam miserior, & tu propin-

pinquior. aderat iam iamque dextera tua
ereptura me de cœno, & ablutura, & igno-
rabam: nec me reuocabat a profundiore
voluptatum carnalium gurgite nisi metus
mortis, & futuri iudicij tui, qui per varias
quidem opiniones, numquam tamen recef-
sit de pectore meo: & disputabam cum ami
cis meis Alipio & Nebridio de finibus bo-
norum & malorum, Epicurum accepturũ
fuisse palmam in animo meo, nisi ego credi
dissem post mortem restare animæ vitam,
& tractus meritorum, quod Epicurus cre-
dere noluit: & quærebam si essemus immor
tales, & in perpetua corporis voluptate sine
vllo amissionis terrore viueremus, cur non
essemus beati, aut quid aliud quæreremus?
nesciens idipsum ad magnam miseriam per
tinere, quod ita demersus & cæcus cogitare
non possem lumen honestatis, & gratis am-
plectendæ pulchritudinis, quam non vidit
oculus carnis, & videtur ex intimo: nec cō-
siderabam miser, ex qua vena mihi mana-
ret, quod ista ipsa fœda, tamen cum amicis
dulciter conferebam, nec esse sine amicis
poteram beatus, etiam secundum sensum,
quem tunc habebam in quantalibet affluē-
tia carnalium voluptatum: quos vtiq. ami-
cos gratis diligebam, vicissimque ab eis me
diligi gratis sentiebam. o tortuosas vias, Væ

animæ audaci, quæ ſperauit ſi a te receſſiſſet, ſe aliquid melius habituram: verſa & reuerſa in tergum, & in latera & in vẽtrem & dura ſunt omnia; et tu ſolus requies. & ecce ades & liberas a miſerabilibus errori-bus, & conſtituis nos in via tua, & conſolaris, & dicis: Currite, ego feram, & ego perducam, & ego ibi feram.

LIBRI VI. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER SEPTIMVS

Quòd imaginibus corporeis reiectis, Deum cœperit agnoſcere incorporeum. CAPVT I.

IAM mortua erat adoleſcentia mea mala & nefanda, & ibam in iuuentutem: quanto ætate maior, tanto vanitate turpior, qui cogitare aliquid ſubſtantiæ niſi tale

tale non poteram,quale per hos oculcs videri ſolet ; non tamen te cogitabam deus in figura corporis humani : ex quo audire aliquid de ſapientia cœpi, ſemper hoc fugi , & gaudebam me hoc reperiſſe in fide ſpiritalis matris noſtræ catholicæ tuæ: Sed quid te aliud cogitarem non occurrebat: & cogitare te conabar homo , & talis homo ſummum & ſolum & verum deum : & te incorruptibilem & inuiolabilem & incommutabilem totis medullis credebã,† quia neſciens vnde & quo modo, plane tamen videbam & certus eram, id quod corrumpi poteſt deterius eſſe, quam id quod non poteſt:& quod violari non poteſt,incunctanter præponebam violabili, & quod nullam patitur mutationem, melius eſſe,quam id quod mutari poteſt. clamabat violenter cor meum aduerſus omnia fantaſmata mea, & hoc vno ictu conabar abigere circumuolantem turbam immunditiæ ab acie mentis meæ: & vix demota in ictu oculi,ecce conglobata rurſus aderat, & irruebat in aſpectum meum,& obnubilabat eum:vt quamuis non formam humani corporis,corporeum tamẽ aliquid cogitare cogerer per ſpatia locorum,ſiue infuſum mũdo, ſiue etiam extra mundum per infinita diffuſum, etiã ipſorum incorruptibile &

quãuis

inuiolabile & incommutabile, quod corruptibili & violabili & commutabili præponebam; quoniam quidquid priuabam ſpatijs talibus, nihil mihi eſſe videbatur. ſed prorſus nihil, ne inane quidem, tamquam ſi corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus & terreno & humido & aereo & cæleſti, ſed tamen ſit locus inanis tamquam ſpatioſum nihil. ego itaque incraſſatus corde, nec mihimet ipſi vel ipſe cõſpicuus, quidquid non per aliquanta ſpatia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet, aut capere poſſet, nihil prorſus eſſe arbitrabar; per quales enim formas ire ſolent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum: nec videbam hanc eamdem intentionem, qua illas ipſas imagines formabam non eſſe tale aliquid, quæ tamen ipſas non formaret, niſi eſſet magnum aliquid. ita etiam te vita vitæ meæ grandem per infinita ſpatia vndiq. cogitabam penetrare tantam mundi molẽ, & extra eam quaquauerſum per immenſa ſine termino, vt haberet te terra, haberet cœlum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu autem nuſquam. ſicut autem luci ſolis non obſiſteret aeris corpus, aeris huius qui ſupra terram eſt, quo minus per eum traijceretur, penetrans eum, non dirumpendo aut

do aut concidendo, ſed implendo eum totum, ſic tibi putabam non ſolum cæli & aeris & maris, ſed etiam terræ corpus peruiũ, & ex omnibus maximis minimisq. partibus penetrabile, ad capiendam præſentiam tuam, occulta inſpiratione intrinſecus adminiſtrantem omnia, quæ creaſti. ita ſuſpicabar, quia cogitare aliud non poteram; nã falſum erat; illo enim modo maior pars terræ maiorem tui partem haberet, & minorem minor, atque ita te plena eſſent omnia, vt amplius tui caperet elephanti corpus quàm paſſeris, quo eſſet iſto grandius, grandioremq. occuparet locum, atque ita fruſtatim partibus mundi, magnis magnas, breuibus breues partes tuas præſentes faceres; non es autem ita: ſed nondum illuminaueras tenebras meas.

Nebridius confutat Manichæos. Cap. II.

SAt erat mihi domine aduerſus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos: ob hoc mutos; quoniam non ex eis ſonabat verbum tuum: ſat erat ergo illud quod iam diu ab vſque Carthagine a Nebridio proponi ſolebat, & omnes qui audieramus concuſſi ſumus. quid erat tibi factura neſcio

quæ gens tenebrarũ, quam ex aduersa mole solent opponere, si tu cum ea pugnare noluisses? si enim responderetur, aliquid fuisse nociturã, violabilis tu & corruptibilis fores: si autem nihil eam nocere potuisse diceretur, nulla afferretur causa pugnandi, & ita pugnandi, vt quædam portio tua & mẽbrum tuum vel proles de ipsa substãtia tua misceretur aduersis potestatibus, & non a te creatis naturis: atque in tantum ab eis corrrumperetur & commutaretur in deterius, vt a beatitudine in miseriam verteretur, & indigeret auxilio, quo erui purgariq. posset: & hanc esse animam, cui tuus sermo seruienti liber, & contaminatæ purus, & corruptæ integer subueniret, sed & ipse corruptibilis; quia ex vna eademq. substantia. itaq. si te quidquid es, idest, substantiam tuam qua es, incorruptibilem dicerent, falsa esse illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilem, id ipsum iam falsum, & prima voce abominandum. Sat ergo erat istud aduersus eos omnino † emouendos a pressura pectoris, quia non habebant, qua exirent sine horribili sacrilegio cordis & linguæ, sentiendo de te ista & loquendo.

euomẽdos

Liberum arbitrium causa peccati.
Cap. III.

SEd & ego adhuc quamuis incontaminabilem & inconuertibilem, & nulla ex parte mutabilem dicerem, firmeq. sentirē dominum nostrum deum verum, qui fecisti non solum animas nostras, sed etiam corpora, nec tantum animas nostras & corpora, sed omnes & omnia, non tenebam explicitam & enodatam causam mali: quæcumque tamen esset, sic eam quærendam videbam, vt non per illam constringerer deum incommutabilem mutabilem credere, ne ipse fierem quod querebam. itaque securus eam quærebam, & certus non esse verum, quod illi dicerent, quos toto animo fugiebam, quia videbam quærendo, vnde malum, repletos malitia, qua opinarentur tuam potius substantiam etiam male pati, quam suam male facere. et intendebam vt cernerem quod audieram, liberum voluntatis arbitrium caussam esse vt malum faceremus, vt rectum iudicium tuum, vt pateremur; & eam liquide cernere non valebam. itaque aciem mentis de profundo educere conatus, mergebar iterum atque iterum; subleuabat enim me in lu-

in lucem tuam,quod sciebam tam me habere voluntatem,quam viuere. itaque cum aliquid vellem aut nollem,non aliud quam me velle ac nolle certissimus eram,& ibi esse causam peccati mei iam iamq. animaduertebam. quod autem inuitus facerem, pati me potius quam facere videbam,& id non culpam sed pœnam esse iudicabã, qua me non iniuste plecti,te iustum cogitans cito fatebar, sed rursus dicebam: Quis fecit me? nonne deus meus, non tantum bonus, sed ipsum bonum? vnde igitur mihi male velle & bene nolle, vt esset cur iuste pœnas luerem? quis in me hoc posuit, & inseruit mihi plantarium amaritudinis, cum totus fierem a dulcissimo deo meo? si diabolus auctor, vnde ipse diabolus? quod si & ipse peruersa voluntate ex bono angelo diabolus factus est,vnde & in ipso voluntas mala qua diabolus fieret, quando totus angelus a conditore optimo factus esset bonus? his cogitationibus deprimebar iterum & suffocabar: sed non vsq. ad illum infernum subducebar erroris, vbi nemo confitebitur tibi,dum tu potius pati quam homo facere putatur.

Deus cogi non potest. Cap.IIII.

SIc enim nitebar cætera inuenire, vt iam inueneram melius esse incorruptibile

quam

quam corruptibile,& ideo te, quidquid esses,esse incorruptibilem confitebar; neque enim vlla anima vmquam potuit, poterit ve cogitare aliquid,quod sit te melius, qui summum & optimum bonum es: cum autem verissime atque certissime incorruptibile corruptibili præponatur,sicut iam ego præponebam; poteram iam cogitatione aliquid attingere,quod esset melius deo meo, nisi tu esses incorruptibilis. vbi igitur videbam incorruptibile corruptibili esse prę-ferendum, ibi te quærere debebam, atque inde aduertere,vbi sit malum, idest, vnde sit ipsa corruptio, qua violari substantia tua nullo modo potest; nullo enim prorsus modo violat corruptio deum nostrum, nulla voluntate, nulla necessitate, nullo improuicasu; quoniã ipse est deus, & quod sibi vult bonum est,& ipse est idem bonum:corrumpi autem non est bonum, nec cogeris inuitus ad aliquid; quia voluntas tua non maior potentia tua: esset autem maior si teipso tu ipse maior esses;voluntas enim & potentia dei deus ipse est. & quid improuisum tibi, qui nosti omnia, & nulla natura est; quia nosti eam? & vt quid multa dicimus, cur nõ sit corruptibilis substantia,quæ deus est,quando si hoc esset,non esset deus:

De reparatione creatoris a creatura, & de vni uersitate iomnium. Cap. V.

ET quærebam, vnde malũ: & male quærebam, & in ipſa inquiſitione mea nõ videbam malum: & conſtituebam in conſpectu ſpiritus mei vniuerſam creaturam, quidquid in ea cernere poſſumus, ſicuti eſt terra, & mare, & aer, & ſidera, & arbores, & animalia mortalia, & quidquid in ea non videmus, ſicut firmamentum cæli, inſuper & omnes angelos, & cuncta ſpiritalia eius; ſed etiam ipſa quaſi corpora eſſent, locis & locis ordinauit imaginatio mea, & feci vnã maſſam grandem, diſtinctam generibus corporum † creaturam tuam ſiue quæ vera corpora erant, ſiue quæ ipſe pro ſpiritibus finxeram: & eam feci grandem non quantum erat, quod ſcire non poteram, ſed quantum libuit, vndique verſum ſane finitam. te autem domine ex omni parte ambientem eam & penetrãtem, ſed vſquequaque infinitum, tanquam ſi mare eſſet vbiq. & vndique per † immenſum infinitum ſolũ mare, & haberet intra ſe ſpongiam quamlibet magnã, ſed finitã, tamen plena eſſet vndique ſpongia illa ex omni ſua parte ex immenſo mãri; ſic creaturã tuam finitã te infinito

creaturarũ tuarum

immenſa ſpacia.

nito

nito plenam putabam,& dicebã: Ecce deus & ecce quæ creauit deus,& bonus eſt deus, atque his validiſſime longiſſimeq. præſtantior,ſed tamen bonus bona creauit, & ecce quo modo ambit atque implet ea. vbi ergo malum,& vnde,& qua huc irrepſit? quæ radix eius,& quod ſemen eius? an omnino nõ eſt? cur ergo timemus, certe vel timor ipſe malum eſt, quo incaſſum ſtimulatur atque excruciatur cor: & tanto grauius malum, quanto non eſt quod timeamus & timemus. idcirco autem eſt malum quod timemus, aut hoc malum eſt; quia timemus. vnde eſt igitur? quoniam deus fecit hæc omnia, bonus bona: maius quidem & ſummũ bonum minora fecit bona: ſed tamen & creans & creata bona ſunt omnia. vnde eſt malum? aut vnde fecit ea? materies aliqua mala erat, & formauit atque ordinauit ea, ſed reliquit aliquid in illa, quod in bonum non conuerteret? cur & hoc? an impotens erat totam conuertere & commutare, vt nihil mali remaneret, cum ſit omnia potens? poſtremo cur inde aliquid facere voluit, ac cur non potius eadem omnipotentiã fecit, vt nulla eſſet omnino? aut vero exiſtere poterat contra eius voluntatem? aut ſi æterna erat, cur tãdiu per infinita retro ſpatia temporũ ſic eã ſiuit eſſe, ac tãto poſt pla-

cuit aliquid ex ea facere? aut iam si aliquid subito voluit agere,hoc potius ageret omnipotens,vt illa non esset,atque ipse solus esset totum,verum & summum & infinitum bonum? aut si non erat bene, vt non aliquid boni etiã fabricaretur.& conderet,qui bonus erat,illa sublata & ad nihilum redacta materia,quæ mala erat,bonam ipse institueret,vnde omnia crearet?non enim esset omnipotens, si condere non posset aliquid boni,nisi ea,quam ipse non cõdiderat,adiuuaretur materia.talia voluebam pectore misero ingrauidato curis mordacissimis de timore mortis:& non inuenta veritate, stabiliter tamen hærebas in corde meo, in catholica Ecclesia fides Christi tui domini & saluatoris nostri, in multis quidem adhuc informis, & præter doctrinæ normam fluctuans, sed tamen non eam relinquebat animus, immo in dies magis magisque imbibebat.

Vanæ Mathematicorum diuinationes.
Cap. VI.

IAm etiam Mathematicorum fallaces diuinationes. & impia deliramenta reiececeram: confiteantur etiam hinc tibi de intimis visceribus animæ meæ miserationes

tuæ

tuæ deus meus; tu enim,tu omnino, (nam quis alius a morte omnis erroris reuocat nos, nisi vita,quæ mori nescit, & sapientia mentes indigentes illuminans, nullo indigens lumine, qua mundus administratur vsque ad arborum volatica folia?) tu procurasti peruicaciæ meę qua obluctatus sum † Vindiciano acuto seni,& Nebridio adolescenti mirabilis animæ, illi vehementer affirmanti,huic cum dubitatione quidem aliqua, sed tamen crebro dicenti:non esse vllam artem futura præuidendi, coniecturas autem hominum habere sæpe vim sortis, & multa dicendo dici pleraq. ventura, nescientibus eis,quid dicerent, sed in ea non tacendo incurrentibus. procurasti ergo tu hominem amicum, non qui sem segnem consultorem mathematicorum,nec eas litteras bene callentem,sed vt dixi consultoré curiosum, & tamen scientem aliquid,quod a patre suo se audisse dicebat, quod quantũ valeret ad illius artis opinionem euertendã ignorabat. is ergo vir nomine Firminus liberaliter institutus,& excultus eloquio, cũ me tamquam carissimum de quibusdam suis rebus, in quas secularis spes eius intumuerat, consuleret, quid mihi secundum suas,quas constellationas appellant,videretur: ego auté qui iam de hac re in Nebridij

† vindicãdo.

sen-

ſententiam flecti cœperam, non quidẽ abnuerem conijcere ac dicere, quod nutanti occurrebat, ſed tamen ſubijcerem prope iã eſſe mihi perſuaſum ridicula eſſe illa & inania: tũ ille mihi narrauit patrem ſuum fuiſſe librorum talium curioſiſſimũ, & habuiſſe amicũ æque illa ſimulq. ſectãtẽ, qui pari ſtudio, & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis, ita vt mutorum quoque animalium, ſi quæ domui parerent, obſeruarent monumenta naſcentium, atque ad ea poſitionem cœli notarent, vnde illius artis quaſi experimenta colligerent . itaque dicebat audiſſe ſe a patre ſuo, quod cum de eodem Firmino prægnãs mater eſſet, etiã illius paterni amici famula quædam pariter vtero grãdeſcebat, quod latere nõ potuit dominũ, qui etiã canũ ſuarũ partus examinatiſſima diligẽtia noſſe curabat. atq. ita factũ eſſe, vt cũ iſte coniugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioresq. horarum articulos cautiſſima obſeruatione numerarent, enixę eſſent ambę ſimul, ita vt eaſdẽ cõſtellationes vſq. ad eaſdẽ minutias vtriq. naſcẽti facere cogerentur, iſte filio, ille ſeruulo. nam cum mulieres parturire cœpiſſent, indicauerũt ſibi ambo quid ſua cuiuſq. domo ageretur, & parauerũt quos ad ſe inuicẽ mitterẽt, ſimul vt natũ, quod parturiebatur, eſſet, cuiq. nuncia-

nuntiatũ,quod tamen vt cõtinuo nunciare tur,tãquã in regno suo facile effecerãt. atq. ita qui ab alterutro missi sunt,tã ex paribus domorum interuallis sibi obuiã factos esse dicebat,vt aliã positionẽ siderũ, aliasq. par• ticulas momentorũ neuter eorũ notare sine retur: et tamen Firminus amplo apud suos loco natus dealbatiores vias seculi cursita• bat,augebaturq. diuitijs, sublimabatur ho• noribus:seruus autem ille condicionis iugo nullatenus relaxato dominis seruiebat, ipso indicante,qui nouerat eum. his itaq. auditis & creditis,talis quippe narrauerat,oĩs illa reluctatio mea resoluta cõcidit, & primo Firminũ ipsum conatus tũ ab illa curiositate reuocare, cũ dicerẽ cõstellationibus eius inspectis, vt vera pronunciarẽ, debuisse me vtiq. videre ibi parẽtes inter suos esse primarios,nobilẽ familiã proprię ciuitatis,natales ingenuos,honestã educationẽ,liberalesq.doctrinas.at si me ille seruus ex eisdẽ cõstellationibus; q̃a & illius ipsæ essent,cõsuluisset vt eidẽ quoq.vera proferrẽ,debuisse me rursum ibi videre abiectissimã familiã cõditionẽ seruilẽ, & cętera lõge a prioribus aliena lõgeq. distãtia. vnde aũt fieret,vt eadẽ inspiciẽs diuersa dicerẽ,si vera dicerẽ:si autẽ eadẽ dicerẽ,falsa dicerẽ:inde certissime collegi ea,q̃ vera cõsideratis cõstellationib. dice-

rentur, non arte dici sed sorte: quæ autem falsa, non artis imperitia sed sortis mendacio: hinc autem accepto aditu, ipse mecū talia ruminando, ne quis eorumdem deliro rum, qui talem quæstum sequerentur, quos iam iamq. inuadere, atque irrisos refellere cupiebam, mihi ita resisteret, quasi aut Firminus mihi, aut illi pater falsa narrauerit; intendit cōsiderationem in eos, qui gemini nascuntur, quorum plerique ita post inuicē funduntur ex vtero, vt paruum ipsum temporis interuallum quantālibet vim in rerū natura habere contendant; colligi tamen humana obseruatione non possit, litterisque signari omnino non valeat, quas Mathematicus inspecturus est, vt vera pronuntiet: & non erunt vera, quia easdem litteras inspiciens, eadem debuit dicere de Esau & Iacob, sed non eadem vtrique acciderunt: falsa ergo diceret, aut si vera diceret, non eadem diceret, si eadem inspiceret. non ergo arte, sed sorte vera diceret; tu enim domine iustissime moderator vniuersitatis, consulentibus consultisq. nescientibus occulto instinctu agis, vt dum quisque consulit, hoc audiat, quod oportet, eum audire occultis meritis animarū ex abysso iusti iudicij tui, cui non dicat homo: quid est hoc? aut vt quid hoc? nō dicat, nō dicat; homo est enim.

Mise-

Misere torquetur inquirens vnde sit malum.
Cap. VII.

IAm itaque me adiutor meus illis vinculis solueras,& quærebam, vnde malum, & non erat exitus : sed me non sinebas vllis fluctib⁹ cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & esse te & esse incommutabilem substantiam tuam,& esse de hominibus curam & iudicium tuum,& in Christo filio tuo domino nostro, atque in scripturis sanctis, quas Ecclesiæ tuæ catholicæ commendaret auctoritas, viam te posuisse salutis humanæ, ad eam vitam,quæ post hanc mortem futura est.his itaq. saluis,atque inconcusse roboratis in animo meo, quærebã æstuans,vnde sit malum? quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus deus meus? & ibi erant aures tuæ nesciente me. & cum in silẽtio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad misericordiam tuam, tacitę contritiones animi mei:tu sciebas quid patiebar,& nullus hominum ; quantum enim erat, quod inde dirigerebatur per linguam meam in aures familiarissimorum meorũ? numquid totus tumultus animæ meæ, cui nec tempora,nec os meum sufficiebat,sonabat eis? totum tamen ibat in auditum tuũ, quod rugiebam a gemitu cordis mei,& ante te erat desiderium meum,& lumen oculorum

lorum meorũ non erat mecum; intus enim erat, egò aunt foris. Nec in loco illud: at ego intendebam in ea, quæ locis continent, & non tibi inueniebam locum ad requiescendum nec recipiebant me ista vt dicerem, sat est & bene est, nec dimittebant redire, vbi mihi satis esset bene; superior enim erã istis, te vero inferior, & te gaudium verum mihi subdito tibi, & tu mihi subieceras quæ infra me creasti. & hoc erat rectum tẽperamentum, & media regio salutis meæ, vt manerem ad imagimen tuam, & tibi seruiens dominarer corpori: sed cum superbe contra te surgerem, & currerem aduersus dominũ in ceruice crassà scuti mei etiã ista infirma supra me facta sũt & premebant, & nusquã erat laxamentũ & respiramentũ. ipsa occurrebant vndiq; aceruatim & cõglobatim cernenti, cogitanti aũt imagines corporũ, ipsæ opponebantur redeũti, quasi diceretur, quo is indigne & sordide ? & hæc de vulnere meo creuerant; quia humiliasti tamquam vulneratum superbum, & tumore meo separabar abs te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos.

Quo modo diuina misericordia subuenerit Augustino. Cap. VIII

TV vero domine in æternũ manes, & nõ in æternum irasceris nobis; quoniam mi-

miseratus es terrã & cinerem, & placuit in conspectu tuo reformare deformia mea, & stimulis internis agitabas me vt impatiens essem, donec mihi per interiorem aspectnm certus esses. & residebat tumor meus ex occulta manu medicinæ tuæ, aciesque contur bata & contenebrata mentis meæ acri colli rio salubrium dolorum meorum de die in diem sanabatur.

Quæ in libris Platonicorum quorumdam inuenerit consentanea doctrinæ Christianæ. Cap. IX.

ET primo volens ostendere mihi, quam resistas superbis, humilibus autem des gratiam, & quanta misericordia tua demostrata sit hominibus via humilitatis, quod verbum tuum caro factum est, & habitauit inter homines; procurasti mihi per quemdã hominem immanissimo typho turgidum quosdam Platonicorum libros ex Græca lin gua in Latinam versos, & ibi legi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino, multis & multiplicibus suaderi rationibus: quod in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum

est nihil. Quod factum est, in eo vita est, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. & quia hominis anima quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed verbum Dei; Deus est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit: quia vero in sua propria venit, & sui eum non receperunt; quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatē filios dei fieri, credentibus in nomine eius, non ibi legi: item ibi legi; quia deus verbū non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis sed ex deo natus est. sed quia verbum caro factū est, & habitauit in nobis: non ibi legi: indagaui quippe in illis litteris varie dictum, & multis modis, quod sit filius in forma patris, non rapinam arbitratus esse æqualis deo, quia naturaliter id ipsum est; sed quia semet ipsum exinaniuit formā serui accipiēs in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit se factus obediens vsque ad mortem, mortem autē crucis, propter quod deus eum exaltauit a mortuis, & donauit ei nomen, quod est super

per omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris: non habent illi libri; quod enim ante omnia tẽpora, & supra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus coæternus tibi: & quia de plenitudine eius accipiunt animæ, vt beatę sint, & quia participatione manentis in se sapientiæ renouantur, vt sapientes sint: est ibi. quod autem secundum tempus pro impijs mortuus est, & filio vnico tuo non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eum: non est ibi; abscondisti enim hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis, vt venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos; quoniam mitis est & humilis corde, & dirigit mites in iudicio, & docet mansuetos vias suas, vidẽs humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittens omnia peccata nostra. qui autem cothurno tamquam doctrinæ sublimioris elati non audiũt dicentem: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: & si cognoscunt deum, non sicut deum glorificant aut gratias agunt, sed euanescunt in cogitationibus suis: & obscuratur insipiens cor eorũ, dicentes se esse sapientes stulti fiunt: & ideo

legebam ibi etiam immutatam gloriam in-corruptionis tuæ in idola, & varia simulacri in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum: & serpentum, videlicet Aegyptium cibum quo Esau perdidit primogenita sua; quoniam caput quadrupedis pro te honorauit populus primogenitus, conuersus corde in Aegyptum, & curuans imaginem tuam animam suam ante imaginem vituli manducantis fœnum, iuueni hæc ibi, & non manducaui; placuit enim tibi dominè auferre opprobrium diminutionis ab Iacob, vt maior seruiret minori, & vocasti gentes in hæreditatem tuam: & ego ad te veneram ex gentibus, & intendi in aurum, quod ab Aegypto voluisti, vt auferret populus tuus; quoniam tuum erat vbicumque erat. & dixisti Atheniensibus per Apostolum, tuum quod in te viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam secundum eos dixerunt: & vtique inde erant illi libri: & non attendi in idola Aegyptiorum, quibus de auro tuo ministrabant, qui transmutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori.

Clarius

Clarius innotescunt iam Augustino diuina. Cap. .

ET inde admonitus redire ad memet ipsum intraui in intima mea duce te; & potui, quoniam factus es adiutor meus. intraui & vidi qualicumq. oculo animæ meæ supra eumdē oculum animæ meæ, supra mentem meam lucem domini incommutabile, non hanc vulgarē & conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere. grandior erat tamquam si ista multo multoque clarius clarescerat, totūq. occuparet magnitudine: nō hoc illa erat sed aliud, aliud valde ab istis omnibus: nec ita erat supra mentē meam, sicut oleū super aquam, nec sicut cœlum super terram, sed superior; quia ipse fecit me, & ego inferiot, quia factus sum ab ea: qui nouit veritatem nouit eam: & qui nouit eam, nouit æternitatem: caritas nouit eam. o æterna veritas, & vera caritas, & cara æternitas: tu es Deus meus, tibi suspiro die, ac nocte; & cum te primum cognoui, tu assumpsisti me, vt viderem esse, quod viderem, & nondum me esse qui viderē: & reuerberasti infirmitatem aspectus mei, radians in me vehementer, & contremui amore & horrore, & inueni me longe esse a te in regione dissimilitudinis,

tam.

tamquam audirem vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium, cresce & manducabis me: nec tu me in te mutabis sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. & cognoui, quoniam pro iniquitate erudisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam meam, & dixi: numquid nihil est veritas, quoniam neque per finita, neque per infinita locorum spatia diffusa est? & clamasti de longinquo, immo vero ego sum qui sum: & audiui, sicut auditur in corde, & non erat prorsus vnde dubitarem: faciliusq. dubitarem viuere me, quàm non esse veritatem, quæ per ea, quæ facta sunt, intellecta conspicitur.

Quo modo creaturæ sunt & non sunt. Cap. XI.

ET inspexi cætera infra te, & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse. esse quidem, quoniam abs te sunt: non esse autem, quoniam id, quod es non sunt; id enim vere est, quod incommutabiliter manet. mihi autem inhærere deo bonum est; quia si non manebo in illo, nec in me potero; ille autem in se manens innouat omnia: & dominus deus meus es; quoniam bonorum meorum non eges.

Omnia

Omnia bona quæ sunt.
Cap. XII.

ET manifestatum est mihi; quoniam bona sunt, quæ corrumpuntur, quæ neq. corrumpi possent, si summa bona essent, neque nisi bona essent, corrumpi possent; quia si summa bona essent, incorruptibilia essent, si autẽ nulla bona essent, quod in eis corrumperetur, non esset: nocet enim corruptio, & nisi bonum minueret, non noceret. aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non potest, aut quod certissimum est, omnia, quæ corrumpuntur, priuantur bono. si autem omni bono priuabuntur, omnino nõ erunt: si enim erunt, & corrumpi iam non poterunt, meliora erunt; quia incorruptibiliter ꝑmanebũt. & quid mõstruosius, quam ea dicere omni bono amisso facta meliora? ergo si omni bono priuabũtur, omnino nulla erũt. ergo quãdiu sunt, bona sunt. Ergo quęcũque sunt, bona sunt; Malumq. illud quod quærebã, vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset; aut enim esset incorruptibilis substãtia, magnũ vtique bonum, aut substantia corruptibilis esset: quæ nisi bono esset, corrumpi non posset. itaque vidi & manifestum est mihi, quia omnia bona tu fecisti, & prorsus nullæ sub-

stan-

ſtantiæ, ſunt quas tu non feciſti. & quoniam non ęqualia omnia feciſti; ideo ſunt omnia; quia ſingula bona ſunt, & ſimul omnia valde bona; quoniam feciſti deus noſter omnia bonę valde.

Omnia condita laudant deum. Cap. XIII.

ET tibi omnino non eſt malum, non ſolum tibi, ſed & vniuerſæ creaturæ tuæ, quia extra te non eſt aliquid, quod irrumpat & corrumpat ordinem, quem poſuiſti ei. in partibus autem eius quædam quibuſdam, quia non conueniunt, mala putantur, & eadem ipſa cõueniunt alijs, & bona ſunt, & in ſemet ipſis bona ſunt. & omnia hęc, quę ſibi inuicem non conueniunt, conueniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habentem cœlum ſuum nubiloſum atquae ventoſum congruum ſibi; & abſit iam vt dicerem non eſſe iſta: quia & ſi ſola iſta cernerem, deſiderarem quidem meliora, ſed iam etiam de ſolis iſtis laudare te debrem: quoniam laudandum te oſtendunt de terra dracones & omnes abyſſi. Ignis grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis quæ faciunt verbum tuũ. Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri: Beſtiæ & omnia

omnia pecora, reptilia & volatila pennata. Reges terræ & omnes populi, princeps & omnes iudices terræ. Iuuenes & virgines, se niores cum iunioribus laudent nomen tuum. cum vero etiam de cœlis te laudent, laudent te deus noster in excelsis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ; sol & luna, omnes stellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ, quæ super cœlos suntlaudēt nomen tuum. non iam desiderabam meliora, quia omnia cogitabam, & meliora quidem supe riora quā inferiora, sed meliora omnia quā sola superiora iudicio saniore pendebam.

Sanæ mentis homini nihil displicet inter creaturas Dei. Cap. XIIII.

NOn est sanitas eis, quibus displicet aliquid creaturæ tuæ, sicut mihi non erat cum displicerent multa, quæ fecisti: & quia non audebat anima mea, vt ei displiceret deus meus, nolebat esse tuum, quidquid ei displicebat: & inde ierat in opinionem duarum substantiarum, & non requiescebat, & aliena loquebatur: & inde rediens fecerat sibi deum per infinita spatia locorū omnium, & eum putauerat esse te, & cum collocauerat in corde suo, & facta erat rursus templum idoli sui abominandum tibi,

Sed posteaquam fouisti caput nescientis, & clausisti oculos meos, ne viderent vanitatem, cessaui de me paululum, & consopita est insania mea: & euigilaui in te, & vidi te infinitum aliter, & visus iste non a carne trahebatur.

Quo modo veritas & falsitas in creaturis. Cap. XV.

ET respexi alia, & vidi tibi debere, quia sunt, & in te cũcta † finita, sed aliter; nõ quasi in loco, sed quia tu es omni tenens manu veritate, & omnia vera sunt, in quantum sunt; nec quidquam est falsitas, nisi cum putatur esse, quod non est. & vidi quia non solũ locis sua quæque suis conueniũt, sed etiã temporibus: & quia tu, qui solus æternus es, non post innumerabilia spatia temporũ cœpisti operari, quia omnia spatia temporum, & quæ præterierunt, & quæ præteribunt, nec abirent nec venirent nisi te operante & manente.

† infinita

Omnia bona, licet quibusdam non apta. Cap. XVI.

ET sensi & expertus sum non esse mirũ, quod palato non sano pœna est panis, qui

qui ſano ſuauis eſt: et oculis ęgris odioſa lux, quæ puris amabilis eſt: & iuſtitia tua diſplicet iniquis, ne dũ vipera & vermiculus, quæ bona creaſti, ſ apta inferiorib⁹ creaturę tuę partibus, quibus & ipſi iniqui apti ſunt; quãto diſſimiliores ſunt tibi: apti autem ſuperioribus, quanto ſimiliores fiunt tibi. & quęſiui, quid eſſet iniquitas, & non inueni ſubſtantiam, ſed a ſumma ſubſtantia te deo detortæ in infima voluntatis peruerſitatem, proijcientis intima ſua, & tumeſcẽtis foras.

aptae

Quæ retardent a cognitione diuinorum. Cap. XVII.

ET mirabar, quod iam te amabam, non pro te phantaſma. & non inſtabã frui deo meo, ſed rapiebar ad te decore tuo, moxq. diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in iſta cum gemitu, & pondus hoc conſuetudo carnalis. ſed mecum erat memoria tui, neque vllo modo dubitabam eſſe, cui cohærerem, ſed non dum eſſe me, qui cohærerem; quoniam corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. eramq. certiſſimus, quod inuiſibilia tua a conſtitutione mundi per ea, quę facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & diuinitas tua. quęrẽs enim,

vnde

vnde approbarem pulchritudinem corporum siue cælestium, siue terrestriũ, & quid mihi præsto esset integre de mutabilibus iudicanti & dicenti: hoc ita esse debet, non illud ita. Hoc ergo quærẽs, vnde iudicarem, cum ita iudicarem, inueneram incommutabilem & veram veritatis æternitatem supra mentem meam commutabilem, atque ita gradatim a corporibus ad sentientem per corpus animam, atque inde ad eius interiorem vim, cui sensus corporis exteriora annũtiaret, & quousque possunt bestiæ, atque inde rursus ad ratiocinantem potentiam, ad quam refertur iudicãdum, quod sumitur a sensibus corporis. quæ se quoque in me cõperiens mutabilem, erexit se ad intelligentiam suam, & abduxit cogitationem a consuetudiue, subtrahẽs se a contradicentibus turbis phantasmatum, vt inueniret quo lumine aspergeretur, cum sine vlla dubitatione clamaret incommutabile præferendũ esse mutabili, vnde nosset ipsum incommutabile: quod nisi aliquo modo nosset, nullo modo illud mutabili certo præponeret, & perueniret ad id, quod est † in ictu trepidantis aspectus. tum vero inuisibilia tua per ea, quæ facta sunt, intellecta conspexi, sed aciẽ figere non valui, & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecum ferebam nisi aman-

amantem memoriam,& quasi olfacta desiderantem,quæ comedere nondum possem.

Solus Christus via ad salutem.
Caput. XVIII

ET quærebam viam comparandi roboris,quod esset idoneum ad fruendum te nec inueniebam donec amplecterer mediatorem dei & hominum, hominem Christum Iesum, qui est super omnia deus benedictus in secula, vocantem:& dicentem: Ego sum via, veritas & vita: & cibum, cui capiendo inualidus eram,miscentem carni; quoniam verbum caro factum est, vt infantiæ nostræ lactesceret sapientia tua, per quam creasti omnia; non enim tenebam dominum meum Iesum Christum, humilis humilem, nec cuius rei magistra esset eius infirmitas,noueram;verbum enim tuũ æterna veritas, superioribus creaturæ tuæ partibus superemines subditos erigit ad se ipsam:in inferioribus autẽ ædificauit sibi humilem domum de limo nostro: per quam subdendos deprimeret a se ipsis,& ad se traijceret sanans tumorem; & nutriens amorem: ne fiducia sui progrederetur longius, sed potius infirmarentur, videntes ante pedes suos infirmam di-

diuinitatem, ex participatione tunicæ pellicex nostræ, & lassi prosternerentur in eã, illa autem surgens leuaret eos.

Quid senserit de Christi incarnatione. Cap. XIX.

EGo vero aliud putabam, tantumq. sentiebam de domino Christo meo, quan tum de excellentis sapientiæ viro, cui nullus posset æquari, præsertim quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplum contemnen dorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, diuina pro nobis cura tantam auctoritatem magisterij meruisse videbatur. quid autem sacramenti haberet, verbũ caro factum, ne suspicari quidem poteram. tantum † cognoueram ex his, quæ de illo scripta traderentur, quia manducauit, bibit, dormiuit, ambulauit, exhilaratus est, contristatus est, sermocinatus est, non hæsisse carnem illam verbo tuo, nisi cũ anima & mente humana. nouit hoc omnis, qui nouit incommutabilitatem verbi tui, quam ego iam noueram, quantum poteram, nec omnino quidquam inde dubitabam; etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere, nunc aliquo affectu affici, nunc non affici, nunc proferre per

per ſigna ſapientes ſententias,nunc eſſe in ſi lentio, propria ſunt mutabilitatis animæ & mentis. quæ ſi falſa de illo ſcripta eſſent, etiam omnia periclitarentur mendacio,neque in illis litteris vlla fidei ſalus generi humano remaneret. quia itaque vera ſcripta ſunt, totum hominem in Chriſto agnoſcebam, non corpus tantum hominis, aut cũ corpore ſine mente animam, ſed ipſum hominem non perſona veritatis, ſed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione ſapientiæ præferri cæteris arbitrabar. Alipius autem deum carne indutum,ita putabat credi a catholicis, vt præter deum & carnem non eſſet in Chriſto anima mentemq. hominis non exiſtimabat in eo prædicari: et quoniam bene perſuaſum tenebat,ea quæ de illo memoriæ mandata ſunt, ſine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipſam Chriſtianam fidem pigrius mouebatur. ſed poſtea hære ticorum Apollinariſtarum hunc errorem eſſe cognoſcens, catholicæ fidei collætatus & contemperatus eſt. ego autem aliquanto poſterius didiciſſe me fateor, in eo quod verbum caro factum eſt, quo modo catholica veritas a Fõtini falſitate dirimatur. improbatio quippe hæreticorum facit eminere,quid eccleſia tua ſentiat, & quid habeat

ſana doctrina; oportuit enim & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fierent inter infirmos.

Platonici libri varij. Cap. XX.

SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, poſtea quam inde admonitus quærerem incorpoream veritatem; inuiſibilia tua per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpexi, & repulſus ſenſi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non ſineret certus eſſe te & infinitum eſſe; nec tamen per locos finitos infinitos ve diffundi, & vere te eſſe, qui ſemper idem ipſe eſſes ex nulla parte nulloque motu aliter aut aliter, cætera vero ex te eſſe omnia, hoc ſolo firmiſſimo documento, quia ſunt. certus quidem in iſtis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te: garriebam plane quaſi peritus, & niſi in Chriſto ſaluatore noſtro viam tuam quærerē, non peritus, ſed periturus eſſem; iā enim cœperam velle videri ſapiēs, plenus pœna mea, & non flebam, inſuper inflabar ſcientia; vbi enim erat illa ædificās caritas a fundamento humilitatis, quod eſt Chriſtus Ieſus? aut quando illi libri me docerent eam, in quos me propterea priuſquam ſcripturas tuas conſiderarem, credo voluiſti incu-

incurrere, vt imprimeretur memoriæ mea, quo modo ex eis affectus essem: & cum postea in libris tuis mansuefactus essem, & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, discernerem atque distinguerem, quid interesset inter præsumptionem & confessionem, intervidentes, quo eundum sit, nec videntes qua, & viam ducentem ad beatificam patriam non tantum cernendam, sed & inhabitandum. nam si primo sanctis tuis litteris informatus essem & in earum familiaritate obdulcuisses mihi, & postea in illa volumina incidissem, fortasse aut abripuissent me a solidamento pietatis, aut si in affectu, quem salubrem imbiberam, perstitissem, putarem etiam ex illis libris eum posse concipi, si eos solos quisquam didicisset.

Quid in sacris libris inuenerit non inuentum in Platonicis. Cap. XXI.

Itaque auidissime arripui venerabilem stilum spiritus tui, & præ cæteris apostolum Paulum, & perierunt illæ quæstiones, in quibus mihi aliquando visus est aduersari sibi, & non congruere testimonijs legis & prophetarum textus sermonis eius.

& apparuit mihi vna facies eloquiorum castorum,& exultare cum tremore didici, & cœpi, & inueni quidquid in illa verum legeram, ac cum commendatione gratiæ tuæ dici; vt qui videt, non sic glorietur, quasi non acceperit non solum id, quod videt, sed etiam vt videat; quid enim habet quod non accepit? & vt te, qui es semper idem, non solum admoneatur, vt videat, sed etiam sanetur vt teneat & qui de longinquo videre non potest viam, tamen ambulet, qua veniat, & videat, & teneat; quia & si condelectetur homo legi dei secundum interiorē hominem, quid faciet de alia lege in membris suis repugnante legi mentis suæ, & se captiuum ducente in lege peccati, quæ est in membris eius? quoniā iustus es domine, nos autem peccauimus, inique fecimus, impie gessimus, & grauata est super nos manus tua, & iuste traditi sumus antiquo peccatori præposito mortis, quia persuasit voluntati nostræ similitudinem volūtatis suę, qua in veritate tua non stetit. quid faciet miser homo? quis eum liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua per Iesum Christum Dominum nostrum, quem genuisti coæternum, & creasti in principio viarum tuarum, in quo princeps huius mundi non inuenit quidquam morte dignum, &

occi-

occidit eum, & euacuatũ est chirographũ, quod erat contrarium nobis? hoc illæ litteræ non habent,non habent illæ paginæ vultum pietatis huius,lachrymas confeſſionis, ſacrificium tuum,ſpiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi ſalutêm,ſponſam,ciuitatem, arram ſpiritus ſancti,poculum precij noſtri: nemo ibi cantat: Nonne deo ſubdita erit anima mea?ab ipſo enim ſalutare meum. etenim ipſe eſt deus meus,& ſalutaris meus, ſuſceptor meus, nõ mouebor amplius:nemo ibi audit vocantẽ: Venite ad me qui laboratis:dedignantur ab eo diſcere,quoniam mitis eſt & humilis corde: abſcondiſti enim hæc a ſapientibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea paruulis.& aliud eſt de ſilueſtri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non inuenire, & fruſtra conari per inuia,circum obſidentibus & inſidiantibus fugitiuis deſertoribus cum principe ſuo leone & dracone; & aliud tenere viam illuc ducentem cura cœleſtis imperatoris munitam, vbi non latrocinantur, qui cœleſtem militiam deſeruerunt; vitãt enim eam ſicut ſupplicium. Hæc mihi inuiſcerabantur miris modis, cum minimum apoſtolorum tuorum legerem, & conſideraueram opera tua & expaueram.

LIBRI VII. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER OCTAVVS

Accensus amore diuinorum ad Simplicianum ire statuit.

CAP. I.

DEVS MEVS recorder in gratiarũ actione tibi, & cõfitear misericordias tuas super me. perfundantur ossa mea † delectatione tua, & dicant: Domine quis similis tibi? Dirupisti vincula mea, sacrificem tibi sacrificium laudis. quo modo dirupisti ea, narrabo, & dicent omnes, qui adorant te, cum audiunt hæc: Benedictus dominus in cælo & in terra, magnum & mirabile nomẽ eius. inhæserãt præcordijs meis verba tua, & vndique circũuallabar abs te: de vita tua æterna certus eram, quamuis eam in ænigmate, & quasi per speculum videram. dubita-

† dilectione

bitatio tamen omnis de incorruptibili substantia, quod ab illa esset omnis substantia, ablata mihi erat, nec certior de te, sed stabilior in te esse cupiebam: de mea vero temporali vita nutabant omnia, & mundandum erat cor a fermento veteri, & placebat via ipse saluator, & ire per eius angustias adhuc pigebat: & immisisti in mentem meam, visumq. est bonum in conspectu meo pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat seruus tuus, & lucebat in eo gratia túa: audieram etiam, quod a iuuentute sua deuotissime tibi viueret: iam vero tunc senuerat, & longa ætate in tam bono studio sectandæ vitæ tuæ, multa expertus, multa edoctus mihi videbatur, & vere sic erat. vnde mihi vt proferret, volebam conferenti secum æstus meos, quis esset aptus modus sic affecto, vt ego eram ad ambulandum in via tua; videbam enim plenam ecclesiam tuam, & alius sic ibat, alius autem sic, mihi autem displicebat quod agebam in seculo, & oneri mihi erat valde, non iam inflãmantibus cupiditatibus, vt solebant, spe honoris & pecuniæ, ad tolerandã illã seruitutem tã grauem; iam enim me illa non delectabãt præ dulcedine tua, & decore domus tuæ, quam dilexi; sed adhuc tenaciter

ter colligebar ex femina, nec me prohibebat Apostolus coniugari, quamuis exhortaretur ad melius, maxime volens omnes homines sic esse, vt ipse erat; sed ego infirmior eligebam molliorem locum: & propter hoc vnum voluebar in cæteris languidus, & tabescens curis marcidus, quod & in alijs rebus, quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ coniugali, cui deditus obstringebar: audieram ex ore veritatis esse spadones, qui se ipsos absciderunt propter regnum cælorum, sed qui potest, inquit, capere, capiat. vani sunt certe omnes homines, quibus non inest dei scientia, nec de his, quæ videntur bona, potuerunt inuenire eum qui est. at ego iam non eram in illa vanitate: transcenderam eam, & contestante vniuersa creatura tua, inueneram te creatorem nostrum, & verbum tuum apud te deum, tecumque cum spiritu sancto vnum deum, per quod creasti omnia: & est aliud genus impiorum, qui cognoscentes deum non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. in hoc quoque incideram, & dextera tua deus suscepit me, & inde ablatum posuisti, vbi conualescerem, quia dixisti homini: ecce pietas est sapientia, & noli velle videri sapiens; quoniam dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. & inueneram iam

bonam margaritam, & venditis omnibus quæ haberem, emenda erat & dubitabam.

De Victorino rhetore conuerso. Cap. II.

PErrexi ergo ad Simplicianum patrem in accipienda gratia tua tunc episcopi Ambrosij, & quē vere vt patrem diligebat: narraui ei circumitus erroris mei. vbi autē commmoraui legisse me quosdam libros Platonicorum, quos Victorinus quondam rhetor vrbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in Latinam linguā transtulisset, gratulatus est mihi, quod non in aliorum philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum & deceptionum secundum elementa huius mundi, in istis autem omnibus modis insinuari deum & eius verbum. deinde vt me exhortaretur ad humilitatem Christi, sapientibus abscōditam, & reuelatam paruulis; Victorinum ipsum recordatus est, quem Romæ cum esset, familiarissime nouerat, deque illo mihi narrauit, quod non silebo; habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, quique philosophorum tam multa le-

gerat,

gerat,& diiudicauerat & dilucidauerat,doctor tot nobilium senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant,statuā in Romano foro meruerat & acceperat, vsque ad illam ætatem venerator idolorum, sacrorūq. sacrilegorū particeps,quibus tunc tota fere Romana nobilitas inflata spirabat † populi vsiam, & omnigenium deum monstra, & Anubem latratorem,quæ aliquando contra Neptunum & Venerem,contraque Mineruam tela tenuerant,& a se victis iam Roma supplicabat, quę me senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitauerat, non erubuerit esse puer Christi tui & infans fontis tui,subiecto collo ad humilitatis iugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium. o domine,domine, qui inclinasti cælos & descendisti,tetigisti montes & fumigauerunt, quibus modis te insinuasti illi pectori?legebat,sicut ait Simplicianus,sanctam scripturam,omnesq. Christianas litteras inuestigabat studiosissime,& perscrutabatur,& dicebat Simpliciano non palam sed secretius & familiarius: noueris me iam esse Christianum.et respondebat ille: non credam, nec putabo te inter Cbristianos, nisi in ecclesia Christi te videro.ille autem irridebat eum dicens; ergo ne parietes faciunt Christianos?

populis etiā omnia

nos? et hoc sæpe: dicebat iam se esse Christianum, & Simplicianus illud sæpe respondebat, & sæpe ab illo parietum irrisio repetebatur; amicos enim suos verebatur offendere superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis, quasi ex cedris Libani, quas nondum contriuerat dominus, grauiter ruituras in se inimicitias arbitrabatur. sed postea quam legendo & inhiãdo † auxit firmitatem, timuitq. negari a Christo coram angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus confiteri, reusque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramentis humilitatis verbi tui, & non erubescendo de sacris sacrilegis superbo ũ dæmoniorum, quæ imitator superbus acceperat, depuduit vanitati & erubuit veritati subitoq. inopinatus ait Simpliciano, vt ipse narrabat: eamus in ecclesiam, Christianus volo fieri: at ille non capiens se lætitia perrexit cum eo. vbi autem imbutus est primis iustructionum sacramentis, non multo post etiam nomen dedit, vt per baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente ecclesia. superbi videbant & irascebantur, dentibus suis stridebant, & tabescebant, seruo autem † tuo dominus deus erat spes eius, & non respiciebat in vanitates & insanias mendaces. denique vt

hausit

suo

ventu m

ventum eſt ad horam profitendæ fidei,quæ verbis certis conceptis retentiſque memoriter de loco eminentiore in conſpectu populi fidelis,Romę reddi ſolet ab eis,qui acceſſuri ſunt ad gratiam tuam; oblatum eſſe dicebat Victorino a presbyteris,vt ſecretius redderet,ſicut nonnullis qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluiſſe ſalutem ſuam in conſpectu ſanctæ multitudinis profiteri ; non enim erat ſalus, quàm docebat in rhetorica & tamen eam publice profeſſus erat. quanto minus ergo vereri debuit manſuetum gregem tuum pronuncians verbum tuum, qu non verebatur in verbis ſuis turbas inſanorum? itaque vbi aſcendit, vt redderet, omnes ſibimet inuicem quiſque vt eum nouerat, ſtrepuerunt nomen eius ſtrepitu congratulationis. quis autem ibi non eum nouerat ? et ſonuit preſſo ſonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus Victorinus : cito ſonuerunt exultatione , quia videbant eum,& cito ſiluerunt intentione, vt audirent eum : pronunciauit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor ſuum , & rapiebant amando & gaudendo: hæ rapientium manus erant.

Quod

Quod deus & angeli magis gaudent in peccatorum conuerſione. Cap. III.

DEus bone quid agitur in homine, vt plus gaudet de ſalute deſperatæ animæ, & de maiore periculo liberatæ, quam ſi ſpes ei ſemper affuiſſet, aut periculum minus fuiſſet; etenim tu quoque miſericors pater, plus gaudes de vno pœnitente, quam de nonagintanouem iuſtis, quibus non eſt opus pœnitentia: et nos cum magna iucunditate audimus, cum audimus, quã exultantis paſtoris humeris reportetur ouis, quæ errauerat, & drachma referatur in theſauros tuos collætantibus vicinis mulieri, quæ inuenit: & lachrymas excutit gaudium ſolemnitatis domus tuæ, cum legitur in domo tua de minore filio, quoniam mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt: gaudes quippe in nobis & in angelis tuis ſancta caritate ſanctis. nam tu ſemper idem, qui ea, quæ non ſemper nec eodem modo ſunt, eodem modo ſemper noſti omnia. quid ergo agitur in anima, cum amplius delectatur inuentis aut redditis rebus, quas diligit, quam ſi eas ſemper habuiſſet? conteſtantur enim & cætera, & plena ſunt omnia teſtimonijs clamantibus, ita eſt. triumphat victor imperator

perator, & non viciſſet, niſi pugnauiſſet: & quanto maius periculum fuit in prælio, tanto maius eſt gaudiũ in trium pho. iactat tẽpeſtas nauigantes, minaturq; naufragiũ, omnes futura morte palleſcunt. tranquillatur cælum & mare, & exultant nimis, quoniã timuerũt nimis. aeger eſt carus, & vna eius malũ renunciat; omnes qui eum ſaluum cupiunt, ægrotant ſimul animo: fit ei recte, & nondum ambulat priſtinis viribus; & fit iá tale gaudiũ, quale nõ fuit cũ antea ſaluus & fortis ambularet, easq; ipſas voluptates humanæ vitæ etiam non inopinatis & præter voluntaté irruentibus, ſed inſtitutis & voluntarijs moleſtijs homines acquirunt. edendi & bibendi voluptas nulla eſt, niſi præcedat eſuriendi & ſitiendi moleſtia: & ebrioſi quędam ſalſiuſcula comedunt; quo fiat moleſtus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio. & inſtitutum eſt vt iam pactæ ſponſæ non tradantur ſtatim, ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpirauerit ſponſus dilatam. hoc in turpi & execranda lætitia, hoc in ea, quæ conceſſa & licita eſt, hoc in ipſa ſinceriſſima honeſtate amicitię, hoc in eo qui mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt: ubiq; maius gaudium moleſtia † maiori præcedit. quid eſt hoc domine deus meus, cum tu æternum tibi

maiori præceditur

tu

tu ipse sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant; quid est quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu, offensionibus & reconciliationibus? an is est modus earum, & tantum dedisti eis cum a summis cælorum vsque ad ima terrarum, ab initio vsque in finem seculorũ, ab angelo vsque ad vermiculum, a motu primo vsque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia iusta opera tua suis quæque sedibus locares, & suis quæque temporibus ageres? hei mihi quam excelsus es in excelsis, & quam profundus es in profundis, & nusquam recedis, & vix redimus ad te.

Quare plus lætandum sit in magni peccatoris conuersione. Cap. IIII.

AGe domine & fac, excita & reuoca nos, accende & rape, flagra, dulcesce, iam amemus & curramus. nonne multi ex profundiore tartaro cæcitatis, quam Victorinus redeunt ad te, & accedũt & illuminantur recipientes lumen? quod si qui recipiunt, accipiunt a te potestatem, vt filij tui fiant. sed si minus noti sint populi, minus de illis gaudent, etiam qui nouerunt eos; quando enim cum multis gaudetur, & in singulis vberius est gaudium, quia

feruere faciunt se,& & inflammantur ex alterutro. deinde quod multis noti, multis sunt auctoritati ad salutem, & multis præeunt secuturis, ideoq. multum de illis,& qui eos præcesserunt lætantur: quia non de solis lætantur. absit enim vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ diuitum,aut præ ignobilibus nobiles,quando potius infirma mundi elegisti,vt confunderes fortia, & ignobilia huius mundi elegisti & cõtemptibilia,& ea quæ nõ sunt,tamquã quę sunt,vt eá quæ sunt euacuares. & tamẽ idẽ ipse minimus apostolorũ tuorũ, per cuius linguã tu ista verba sonuisti, cũ Paulus proconsul per eius militiam debellata superbia,sub leni iugo Christi tui missus esset regis magni prouincialis effectus, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit, ob tam magnæ insigne victoriæ; plus enim hostis vincitur in eo,quem plus tenet,& de quo plures tenet: plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus,quod tamquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat,Victorini lingua,quo telo grãdi & acuto multos peremerat, tanto abũdantius exultare oportuit filios tuos, quia rex noster alligauit fortem, & videbant vasa eius

ere-

erepta mundari, & aptari in honorem tuum, & fieri vtilia domino ad omne opus bonum.

Quæ remorabantur eum a conuersione.
Cap. V.

SEd vbi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narrauit, exarsi ad imitandum; ad hoc enim & ille narrauerat. postea quam vero & illud addidit, quod imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere litteraturam & oratoriam, quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas; non mihi fortior quam felicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi. cui rei ego suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate: velle meũ tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me; quippe ex volũtate peruersa facta est libido. & dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis, vnde catenam appellaui, tenebat me obstrictum dura seruitus; voluntas autem noua, quæ mihi esse cęperat, vt te gratis colerem, fruiq. te vellem deus sola

feruere faciunt ſe,& & inflammantur ex alterutro. deinde quod multis noti, multis ſunt auctoritati ad ſalutem, & multis præeunt ſecuturis, ideoq. multum de illis,& qui eos præceſſerunt lætantur: quia non de ſolis lætantur. abſit enim vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur perſonæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles, quando potius infirma mundi elegiſti, vt confunderes fortia, & ignobilia huius mundi elegiſti & cõtemptibilia,& ea quæ nõ ſunt, tamquã quę ſunt, vt ea quæ ſunt euacuares. & tamẽ idẽ ipſe minimus apoſtolorũ tuorũ, per cuius linguã tu iſta verba ſonuiſti, cũ Paulus proconſul per eius militiam debellata ſuperbia, ſub leni iugo Chriſti tui miſſus eſſet regis magni prouincialis effectus, ipſe quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit, ob tam magnæ inſigne victoriæ; plus enim hoſtis vincitur in eo, quem plus tenet,& de quo plures tenet: plus autem ſuperbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tamquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat, Victorini lingua, quo telo grãdi & acuto multos peremerat, tanto abũdantius exultare oportuit filios tuos, quia rex noſter alligauit fortem, & videbant vaſa eius ere-

erepta mundari, & aptari in honorem tuum,& fieri vtilia domino ad omne opus bonum.

Quæ remorabantur eum a conuersione.
Cap. V.

SEd vbi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narrauit,exarsi ad imitandum; ad hoc enim & ille narrauerat. posteaquam vero & illud addidit,quod imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere litteraturam & oratoriam, quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit,quam verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas; non mihi fortior quam felicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi. cui rei ego suspirabam ligatus, non ferro alieno,sed mea ferrea voluntate: velle meũ tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat,& constrinxerat me; quippe ex volũtate peruersa facta est libido. & dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis,vnde catenam appellaui, tenebat me obstrictum dura seruitus; voluntas autem noua, quæ mihi esse cęperat, vt te gratis colerem, truiq. te vellem deus sola

certa iucunditas, nondũ erat idonea ad supe
randam priorem vetustate roboratam. ita,
duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua;
illa carnalis, illa spiritalis cõfligebãt inter se
atque discordando dissipabant animam me
am. sic intelligebã me † ipso experimẽto id
quod legeram, quomodo caro concupisce-
ret aduersus spiritum, & spiritus aduersus
carnem. ego quidem in vtroque, sed magis
ego in eo, quod in me approbabam; quam
in eo, quod in me improbabam. ibi enim
magis iam non ego, quia ex magna parte
id patiebar inuitus, † quam faciebã volens.
sed tamen consuetudo aduersus me pugna-
cior ex me facta erat, quoniam volens quo
nollem perueneram. & quis iure contra-
diceret, cum peccantem iusta pœna seque-
retur, & non erat iam vlla excusatio, qua
videri mihi solebam, propterea nondum
me contempto seculo seruire tibi, quia in-
certa mihi esset derceptio veritatis; iam
enim & ipsa certa erat: ego autem adhuc
terra obligatus militare tibi recusabam, &
impedimẽtis omnibus sic timebam expedi
ri, quomadmodum impediri timendum
est. ita sarcina seculi, velut somno assolet,
dulciter premebat, & cogitationes, quibus
meditabar in te, similes erant conatibus
expergisci volentiũ: qui tamẽ superati sopo
ris

in me

quod

ris altitudine remergũtur: & ſicut nemo eſt qui dormire sẽper velit, omniũq; ſano iudicio vigilare præſtat: differt tamẽ plerunq; homo ſomnũ excutere, cũ grauis torpor in membris eſt, eumq; iam diſplicentem carpit libentius, quãuis ſurgendi tempus aduenerit: ita certum habebã eſſe melius tuæ caritati me dedere, quã meæ cupiditati cedere. ſed illud placebat & vincebat, hoc libebat & vinciebat; non enim erat quod tibi reſponderem dicẽti mihi: ſurge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus: & vndique oſtẽdenti vera te dicere nõ erat omnino quid reſponderẽ veritate cõuictus, niſi tantum verba lenta & ſomnolenta. modo, ecce modo, ſine paululũ, ſed modo & modo nõ habebant modũ, & ſine paulũ, in longũ ibat. fruſtra condelectabar legi tuę ſecundum interiorem hominem, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meę, & captiuum me duceret in lege peccati, quæ in membris meis erat; lex enim peccati eſt violenta cõſuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam inuitus animus eo merito, quo in eam volens illabitur. miſerum ergo me quis liberaret de corpore mortis huius, niſi gratia tua per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrum?

Potitianus narrat Antonij vitam.
Cap. VI.

ET de vinculo quidem desiderij concubitus, quo arctissime tenebar, & secularium negotiorum seruitute quemadmodum me exemeris, narrabo, & consitebor nomini tuo domine adiutor meus & redemptor meus. agebam solita crescente anxietudine, & quotidie suspirabam tibi: frequentabam ecclesiam tuam, quãtum vacabat ab eis negotijs sub quorum pondere † gemebam. mecum erat Alipius otiosus ab opere iurisperitorum post assessionem tertiam, expectans, quibus iterum consilia venderet, sicut ego vẽdebam dicendi facultatem, si qua docẽdo præstari potest. Nebridius autem amicitiæ nostræ cesserat, vt omnium nostrum familiarissimo Verecundo Mediolanensi & ciui & gramatico subdoceret vehementer desideranti & familiaritatis iure flagitanti de numero nostro fidele adiutoriũ, quo indigebat nimis. non itaque Nebridium cupiditas commodorum eo traxit, maiora enim posset, si vellet, de litteris agere: sed officio beneuolentiæ petitionem nostram contemnere noluit amicus dulcissimus & mitissimus. agebat autem illud prudentissime, cauens innotescere personis secundum hoc seculum maioribus, deuitans in

† al. degebam

in eis omnem inquietudinem animi, quem-volebat habere liberum,& quã multis posſet horis feriatum ad quærendum aliquid vel legendũ vel audiendũ de ſapientia: quodam igitur die non recolo cauſam, qua erat abſens Nebridius, cum ecce ad nos domũ venit ad me,& Alipium Potitianus quidam ciuis noſter inquantũ Afer, præclare in palatio militans, neſcio quid a nobis volebat,& cõſedimus, vt colloqueremur: & forte ſupra menſam luſoriam, quæ ante nos erat: attendit codicem, tulit, aperuit, inuenit apoſtolũ Paulum, inopinate ſane, putauerat enim aliquid de libris, quorum profeſſio me conterebat. tum vero arridens, meque intuens gratulatorie miratus eſt, quod eas & ſolas præ oculis meis litteras repente comperiſſet. Chriſtianus quippe & fidelis erat, & ſæpe tibi deo noſtro proſternebatur in Eccleſia crebris & diuturnis orationibus. cui ego cũ iudicaſſem illis me ſcripturis curam maximam impendere, ortus eſt ſermo ipſe narrante de Antonio Aegyptio monacho, cuius nomen excellenter clarebat apud ſeruos tuos, nos autem vſq; in illam horã latebat: quod ille vbi comperit, immoratus eſt in eo ſermone, inſinuans tantum virum ignorantibus, & admirans eamdem noſtram ignorantiam: ſtupebamus autem audien-

tes tam recenti memoria, & prope nostris temporibus testatissima mirabilia tua in fide recta & catholica ecclesia: omnes mirabamur, & nos quia tam magna erant, & ille quia inaudita nobis erant. inde sermo eius deuolutus est ad monasteriorum greges, & mores suaueolentiæ tuæ, & vbera deserta eremi, quorum nos nihil sciebamus: et erat monasterium Mediolani plenum bonis fratribus extra vrbis mœnia sub Ambrosio nutritore, & non noueramus: pertendebat ille & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. vnde incidit, vt diceret nescio quando se & tres alios contubernales suos, nimirum apud Treuiros, cum imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, exisse deambulatum in hortos muris contiguos, atque illic, vt forte combinati spatiabantur, vnum secum seorsum, & alios duos itidem seorsum pariterque digressos: sed illos vagabundos irruisse in quamdam casam, vbi habitabãt quidã serui tui spiritu pauperes, qualium est regnum cælorum, & inuenisse ibi codicem, in quo scripta erat VITA ANTONII. quam legere cœpit vnus eorum, & mirari & accẽdi, & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia seculari seruire tibi: erat autem ex eis quos dicunt agentes in rebus.

tunc

tunc subito repletus amore sancto,& sobrio pudore,iratus ita sibi coniecit oculos in amicum,& ait illi: dic quæso te , omnibus istis laboribus nostris,quo ambimus peruenire? quid quærimus?cuius rei causa militamus? maior ne esse poterit spes nostra in palatio, quam vt amici imperatoris simus? & ibi quid non fragile , plenumque periculis? & per quot pericula peruenitur ad grandius periculum?& quamdiu istud erit? amicus autem dei,si voluero , ecce nunc fio. dixit hoc, & turbidus † parturitione nouæ vitæ reddidit oculos paginis, & legebat & mutabatur intus,vbi tu videbas,& exuebatur mũdo mens eius,vt mox apparuit. namque dũ legit,& voluit fluctus cordis sui, infremuit aliquando & discreuit,decreuitq. meliora, † iam iamq. tuus ait amico suo.ego iam abrupi me ab illa spe nostra,& deo seruire statui, & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior,te si piget imitari,noli aduersari.respõdit ille adhærere se socio tantæ mercedis tantæq. militiæ. & ambo iam tui ædificabant turrim sumptu idoneo relinquendi omnia & sequendi te.tũ Potitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos deuenerunt in eundem locum, & inuenientes admonuerunt, vt redirent, quoniam declinasset dies.

turgid'

iamque quietus ait,&c.

at illi narrato placito & proposito suo, quoque modo in eis talis voluntas orta esset, atque firmata, petiuerunt, ne sibi molesti essent, si adiungi recusarent: isti autem nihilo mutati a pristinis, fleuerunt se tamen vt dicebat, atque illis pie congratulati sunt, & commendauerunt se orationibus eorum, & trahentes cor in terram abierunt in palatium: illi autem affigentes cor cœlo manserunt in casa. et ambo habebant sponsas: quæ posteaquam hoc audierunt, dicauerũt etiam ipsæ virginitatem tibi. narrabat hæc Potitianus.

Displicuit sibi audito Potitiano. Cap. VII.

TV autem domine inter verba eius retorquebas me ad me ipsũ, auferẽs me a dorso meo, vbi me posueram, dum nollẽ me attendere, & constituebas me ante faciem meam, vt viderem quã turpis essem, quam distortus & sordidus, maculosus & vlcerosus: & videbam & horrebam, & quo a me fugerem non erat: & si conabar a me auertere aspectum, narrabat ille, quod narrabat, & tu me rursus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, vt inuenirem iniquitatem meam & odissem: nouerã eam,

ram, sed dissimulabam, & cõniuebam, & obliuiscebar. tunc vero quanto ardentius amabam illos, de quibus audiebam salubres affectus, quod se totos tibi sanandos dederant, tanto execrabilius me comparatum eis oderam; quoniam multi mei anni mecum effluxerant, forte duodecim anni, ex quo ab vndeuigesimo anno ætatis meæ lecto Ciceronis Hortensio, excitatus erã studio sapientiæ, & differebam contempta felicitate terrena ad eam inuestigandam vacare, cuius non inuentio, sed vel sola inquisitio iam præponenda erat etiam inuentis thesauris regnisq. gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus. at ego adolescens miser valde, miser in exordio ipsius adolescentiæ etiam petieram a te castitatem, & dixeram: da mihi castitatẽ & continentiam, sed noli modo; timebam enim, ne me exaudires, & cito sanares a morbo concupiscentiæ, quem malebam expleri, quam extingui: & ieram per vias prauas superstitione sacrilega, non quidẽ certus in ea, sed quasi prẹponens eam ceteris, quæ non pie quærebam, sed inimice oppugnabam: & putaueram me propterea differre de die in diẽ contempta spe seculi te solum sequi, quia non mihi apparebat certum aliquid, quo dirigerem cursum meũ:

&

& venerat dies quo nudarer mihi, & increparet me conſcientia mea. vbi eſt lingua? nempe tu dicebas propter incertum verum nolle te abiicere ſarcinam vanitatis. ecce iam certum eſt, & illa te adhuc premit humerisq. liberioribus pennas recipiunt, qui neque ita inquirendo attriti ſunt, nec decennio & amplius iſta meditati. ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer, cum Potitianus talia loqueretur. terminato autẽ ſermone, & cauſſa, qua venerat, abijt ille: & ego ad me: quæ non in mę dixi? quibus ſententiarum verberibus non flagellaui animam meam, vt ſequeretur me conantem poſt te ire? & retinebatur, recuſabat, & non ſe excuſabat: conſumpta erant & conuicta argumenta omnia, remanſerat muta trepidatio, & quaſi mortem reformidabat rẽſtringi a fluxu conſuetudinis, quo tabeſcebat in mortem.

In horto quid fecerit:
Cap. VIII.

TVm in illa grandi rixa interioris domus meę, quam fortiter excitauerã cum anima mea in cubiculo noſtro corde meo, tam vultu, quam mente turbatus, inuado Alipium & exclamo: quid patimur? quid

quid eſt hoc? quid audiſti? ſurgunt indo-
cti, & cælum rapiunt,& nos cum doctrinis
noſtris ſine corde ecce vbi volutamur in car
ne & ſanguine? an quia præceſſerunt pudet
ſequi, & non pudet nec ſaltem ſequi? dixi
neſcio quæ talia,& abripuit me ab illo æſtus
meus,cum taceret attonitus me intuens;
neque enim ſolita ſonabam, plusq. allo-
quebantur animam meam frons,genæ,ocu-
li, color, modus vocis, quam verba, quæ
promebam. hortulus quidam erat hoſpi-
tij noſtri, quo nos vtebamur ſicut tota do-
mo; nam hoſpes ibi non habitabat domi-
nus domus. illuc me abſtulerat tumultus
pectoris,vbi nemo impediret ardētem litē,
quam mecum aggreſſus erā, donec exiret,
qua tu ſciebas.ego autem non ſciebam, ſed
tantum inſaniebam ſalubriter, & morie-
bar vitaliter gnarus quid mali eſſem,& igna
rus quid boni poſt paululum futurus eſſem:
abſceſſi ergo in hortum, & Alipius pe-
dem poſt pedem; neque enim ſecretum
meum non erat, vbi ille aderat: aut
quando me ſic affectum deſereret? ſe-
dimus quantum potuimus remoti ab ædi-
bus: ego fremebam ſpiritu indignans tur
bulentiſſima indignatione, quod non
irem in placitum & pactum tecum Deus
meus, in quod eundum eſſe omnia

offa

ossa mea clamabant,& in cœlum tollebant laudibus,& nõ illuc ibatur nauibus,aut qua dirigis, aut perdibus, quantum saltem de domo in eum locum ieram,vbi sedebamus. nam non solum ire, verum etiam peruenire illuc nihil erat aliud quam velle ire,sed velle fortiter & integre, non semisauciam hac atq. hac versare & iactare voluntatẽ,†partẽ assurgentẽ cum alia parte cadente luctantẽ.denique tam multa faciebam corpore in ipsis cunctationis æstibus, quæ aliquando volunt homines & non valent, si aut ipsa membra non habeant, aut ea vel colligata vinculis,vel resoluta languore,vel quoquomodo impedita sint:si vulsi capillum,si percussi frontem, si consertis digitis amplexatus sum genu;quia volui,feci :potui autem velle & non facere,si mobilitas membrorũ non obsequeretur. tam multa ergo feci,vbi non hoc erat velle quod posse,& non faciebam, quod & incõparabili affectu amplius mihi placebat, & mox vt vellem possem, quia mox vt vellem vtiq. vellem . ibi enim facultas ea quæ voluntas, & ipsum velle iã facere erat,& tamen non fiebat,faciliusque obtemperabat corpus tenuissimæ voluntati animæ, vt ad nutum * membra mouerentur, quam ipsa sibi anima ad voluptatẽ suã magnã in sola voluntate perficiendam.

† al. cum hac parte assurgente.

* mẽtis

Ani-

Animus quare ad bonum tardus. Cap. IX.

VNde hoc monſtrum? & quare iſtud? luceat miſericordia tua, & interrogē ſi forte mihi reſpōdere poſſint latebræ pœnarum hominum, & tenebroſiſſimæ contritiones filiorum Adam. vnde hoc monſtrū, & quare iſtud? imperat animus corpori, & paretur ſtatim: imperat animus ſibi & reſiſtitur. imperat animus vt moueatur manus, & tanta eſt facilitas, vt vix a ſeruitio diſcernatur imperium: & animus animus eſt, manus autē corpus eſt: imperat animus vt velit animus, nec alter eſt, nec facit tamen. vnde hoc monſtrum? & quare iſtud? imperat (inquam) vt velit, qui non imperaret niſi vellet, & non fit quod imperat. ſed non ex toto vult, non ergo ex toto imperat. nam in tantum imperat, in quantum vult: & in tantum non fit quod imperat, in quantum non vult. quoniam voluntas imperat vt ſit voluntas, nec alia ſed ipſa. non vtique plena imperat, ideo nō eſt quod imperat: nam ſi plena eſſet, nec imperaret vt eſſet, quia iam eſſet: non igitur monſtrum, partim velle partim nolle, ſed ægritudo animi eſt, quia non totus aſſurgit veritate ſubleuatus, cōſuetudine prægrauatus. & ideo ſunt duæ volun-

voluntates,quia vna earum tota non eſt, & hoc adeſt alteri, quod deeſt alteri.

Varia hominis voluntas. Cap.X.

PEreant a facie tua deus, ſicuti pereunt vaniloqui & mentis ſeductores, qui cũ duas voluntates in deliberando animaduerterint, duas naturas duarum mentium eſſe aſſeuerant,vnam bonam, alteram malam: ipſi vero mali ſunt, cum iſta mala ſentiunt, & ijdem ipſi boni erunt,ſi vera ſenſerint, veriſque conſenſerit, vt dicat eis Apoſtolus tuus: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. illi enim dum volunt eſſe lux, non in domino, ſed in ſe ipſis, putando animæ naturam hoc eſſe, quod deus eſt, ita facti ſunt denſiores tenebræ,quoniam longius a te receſſerunt horrenda arrogantia, a te vero lumine illuminante omnem hominem venientem in hũc mundum. attendite quid dicatis & erubeſcite,& accedite ad eum & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent. ego cum deliberabam,vt iam ſeruirem domino deo meo,ſicut diu diſpoſueram, ego eram, qui volebam, ego qui nolebam, ego eram: nec plene volebam,nec plene nolebã. ideo

mecum

mecum contendebam, & dissipabar a me ipso. & ipsa dissipatio me inuito quidem fiebat, nec tamen ostendebat naturam mentis alienæ, sed pœnam meam: et ideo non iam ego operabar illam, sed quod habitabat in me peccatum de supplicio liberioris peccati; quia eram filius Adam. nam si tot sunt contrariæ naturæ, quot voluntates sibi resistunt, non iam duæ sed plures erunt. si deliberet quisquam, vtrum ad conuenticulũ eorũ pergat, an ad theatrum, clamãt isti: ecce duæ naturæ, vna bona, hac ad conuẽticulũ ducit, altera mala, illac ad theatrum reducit. nam vnde ista cunctatio sibimet aduersantium voluntatum? ego autem dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & quæ ad theatrum reducit. sed non credunt nisi bonã esse, qua itur ad eos. quid si ergo quisquam nostrum deliberet, & secum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, vtrum ad theatrum pergat an ad ecclesiam nostram, nonne & isti quid respondeant fluctuabunt? aut enim fatebuntur, quod nolunt bona voluntate pergi in ecclesiam nostram, sicut in eam pergunt, qui sacramentis eius imbuti sunt, atque detinentur: aut duas malas naturas, & duas malas mentes in vno homine confligere putabunt, & non erit verum quod so-

lent dicere: vnam bonam & alteram malã, aut conuertẽtur ad verum, & non negabũt, cum quiſque deliberat, animam vnam diuerſis voluntatibus æſtuare. iam ergo non dicant, cum duas voluntates in homine vno aduerſari ſibi ſentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrarijs ſubſtantijs, & de duobus contrarijs principijs contendere, vnam bonam, alteram malam. nam tu deus verax improbas eos, & redarguis atque conuincis eos, ſicut in vtraque mala voluntate, cum quiſque deliberat, vtrum hominem veneno interimat an ferro: vtrum fundum alienum illum, an illum inuadat, quando vtrumque non poteſt: vtrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam ſeruet auaritia, vtrum ad circum pergat an ad theatrum, ſi vno die vtrumque exhibeatur, addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, ſi ſubeſt occaſio: addo & quartum, an ad committendum adulterium, ſi & inde ſimul facultas aperitur; ſi omnia concurrant in vnũ articulũ temporis, pariterq. capiantur omnia, quæ ſimul agi nequeũt; diſcerpunt enim animum ſibimet aduerſantibus quattuor voluntatibus, vel etiam pluribus in tanta copia rerum, quæ appetuntur, nec tamen tantam multitudinem diuerſarum ſubſtantiarum ſolent dicere: ita & in bonis voluntatibus.

tibus. nam quæro ab eis, vtrum bonum sit delectari lectione apostoli, & vtrum bonum sit delectari psalmo sobrio, & vtrum bonum sit euangelium disserere. respondebunt ad singula: Bonum: quid si ergo pariter delectent omnia simulq. vno tempore? nonne diuersæ voluntates distendunt cor hominis, cùm deliberatur, quid potissimum arripiamus? & omnes bonæ sunt, & certant secum, donec eligatur vnum, quo feratur tota volũtas vna, quæ in plures diuidebatur. ita etiam cum æternitas delectat superius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est non tota voluntate illud aut hoc volens, & ideo discerpitur graui molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

Lucta spiritus & carnis in Augustino. Cad. XI.

SIc ægrotabam, & excruciabar accusans memet ipsum solito acerbius nimis, ac voluens & versans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum, quo iam exiguo tenebar, sed tenebar tamen, & instabas tu in occultis meis domine seuera misericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rursus cessarem, & non abrumperetur

id ipſum exiguum & tenue, quod remanſerat, & reualeſceret iterum & me robuſtius alligaret; dicebam enim apud me intus: ecce modo fiat, modo fiat. & cũ verbo iam ibam in placitum, iam pene faciebam & non faciebam, nec relabebar tamen in priſtina, ſed de proximo ſtabam & reſpirabam: & item conabar & paulominus ibi eram, & paulominus iam iamque attingebam & tenebam, & non ibi eram, nec attingebam nec tenebam, hæſitans mori morti, & vitæ viuere: pluſque in me valebat deterius inolitum, quam melius inſolitum, punctumque ipſum temporis quo aliud futurus eram, quanto propius admouebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem, ſed non repercutiebat retro, nec auertebat, ſed ſuſpendebat: retinebant me nugæ nugarum, & vanitates vanitatum antiquæ amicæ meę, & ſuccutiebant veſtem meam carneam & ſubmurmurabant: dimittis ne nos? & a momento iſto non erimus tecum vltra in æternum, & a momento iſto non tibi licebit hoc & illud vltra in æternum? et quæ ſuggerebant in eo, quod dixi, hoc & illud, quæ ſuggerebant deus meus, auertat ab anima ſerui tui in miſericordia tua, quas ſordes ſuggerebãt, quæ dedecora? & audiebam eas iã

longe

longe minus quam dimidius, non tamquam libere in contradicentes eundo obuiam, sed veluti a dorso mussitantes, & discedentem quasi furtim vellicantes, vt respicerem; retardabant tamen me cunctantem abripere atque excutere ab eis, & transilire quo vocabar, cum diceret mihi consuetudo violenta: putas ne sine istis poteris? sed iam tepidissime hoc dicebat; aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, & quo transire trepidabam, casta dignitas continentiæ, serena, & non dissolute hilaris, honeste blandiens, vt venirem neque dubitarem, & extendens ad me suscipiendum, & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum: ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines, anus, & in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te domine: & irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: tu non poteris, quod isti & istæ? an vero isti & istæ in semet ipsis possunt, ac non in domino deo suo? dominus deus eorum me dedit eis, quid in te stas, & nõ stas? proijce te in eum, noli metuere, nõ se subtrahet, vt cadas. proijce te securus, excipiet te

& saluabit te: & erubescebam nimis, quia illarum nugarum murmur adhuc audiebã, & cunctabundus pendebam: & rursus illa, quasi diceret: obsurdesce aduersus immunda illa membra tua super terram, vt mortificentur. narrant tibi delectationes, sed nõ sicut lex domini dei tui. ista controuersia in corde meo, non nisi de me ipso aduersus me ipsum. at Alipius affixus lateri meo, inusitati motus mei exitũ tacitus operiebatur.

Vocis admonitu quomodo totus conuersus. Cap. XII.

VBi vero a fundo arcano alta consideratio contraxit & congessit totam miseriam meam in conspectum cordis mei; oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum: & vt totum effunderem cum vocibus suis, surrexi ab Alipio: solitudo mihi ad negotium flendi aptior suggerebatur. et secessi remotius, quam vt posset mihi onerosa esse etiam eius præsentia: sic tunc eram, & ille sensit nescio quid. aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat sonus vocis meæ iam fletu grauidus, & sic surrexeram. mansit ergo ille, vbi sedebamus, nimie stupens. ego sub quadam fici arbore straui me nescio quo modo, & dimisi

dimisi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile sacrificium tuum: & non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi tibi: & tu domine vsquequo? Vsquequo domine, irasceris in finem? ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum; sentiebam enim me ab eis teneri, & iactabam voces miserabiles: quādiu, quamdiu, cras & cras? quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ? dicebam hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei. et ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & crebro repetentis quasi pueri, an puellæ, nescio: tolle lege, tolle lege: statimque mutato vultu intentissimus cogitare cœpi, vtrum nam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid, nec occurrebat omnino audiuisse me vspiam: repressoq. impetu lachrymarum, surrexi nihil aliud interpretans diuinitus mihi iuberi, nisi vt aperirem codicem & legerem, quod primum capitulum inuenissem. audierā enim de Antonio, quod ex euangelica lectione, cui forte superuenerat, admonitus fuerit, tamquam sibi diceretur, quod legebatur: vade vende omnia, quę habes, & da pauperibus & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me, & tali ora-

 culo

culo confestim ad te esse conuersum. itaque concitus redij ad eum locum, vbi sedebat Alipius: ibi enim posueram codicem Apostolicum, inde surrexeram: arripui, aperui, & legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt oculi mei: non in commessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs; non in contentione & æmulatione, sed induite dominum Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs. nec vltra volui legere, nec opus erat; statim quippe cum fine huiusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. tum interiecto aut digito, aut nescio quo alio signo codicem clausi, & trãquillo iam vultu indicaui Alipio: at ille quid in se ageretur, quod ego nesciebam sic indicauit: petit videre quid legissem. ostendi, & attendit etiam vltra, quam ego legeram, & ignorabam, quid sequeretur: sequebatur vero: infirmum autẽ in fide assumite. quod ille ad se retulit, mihiq. aperuit, sed tali admonitione firmatus est, placitoq. ac proposito bono, & congruẽtissimo suis moribus, quibus a me in melius iam olim valde longeque distabat, sine vlla turbulenta cunctatione coniunctus est. inde ad matrem ingredimur, indicamus, gaudet, narramus quem-

modum

modum gestum sit, exultat & triumphat & bene dicit tibi, qui potens es vltra, quam petimus aut intelligimus facere, quia tanto amplius sibi a te concessum de me videbat, quam petere solebat miserabilibus eius flebilibusq. gemitibus. conuertisti enim ita me ad te, vt nec vxorem quærerem, nec aliquam spem seculi huius, stans in ea regula fidei, in qua me ante tot annos ei reuelaueras: & conuertisti luctum eius in gaudium multo vberius, quam voluerat, & multo carius atque castius, quam de nepotibus carnis meæ requirebat.

LIBRI VIII. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER NONVS

Laudat Dei bonitatem agnoscens suam miseriam. Cap. I.

DOMINE ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ: dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. laudet te cor meum & lingua mea, & omnia ossa mea dicant: Domine quis similis tibi? dicant, & respóde mihi, & dic animæ meę: Salus tua ego sum. quis igitur ego, & qualis ego? quid non mali ego? aut facta mea, aut si non facta, dicta mea, aut si non dicta, voluntas mea fuit? tu autem domine bonus & misericors, & dextera tua respiciens profunditatem mortis meæ, & a fundo cordis mei, exhauriens abyssum corruptionis. & hoc erat totũ nolle, quod volebas, & velle quod nole-

nolebas. sed vbi erat tam annoso tempore, & de quo imo altoq. secreto euocatum est in momento liberũ arbitrium meum, quod subderem ceruicem leni iugo tuo, & humerus leui sarcinæ tuæ Christe Iesu, adiutor meus & redemptor meus? quam suaue mihi subito factum est carere suauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat; eijciebas enim eas a me, vera tu & summa suauitas. eijciebas & intrabas pro eis omni voluptate dulcior sed non carni & sanguini: omni luce clarior, sed omni secreto interior: omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. iam liber erat animus meus a curis mordacibus ambiendi & acquirendi & volutandi atque scalpendi scabiem libidinum, & garriebam tibi claritati meæ, & diuitijs meis, & saluti meæ domino deo meo.

Deserit Rhetoricæ professionem. Cap, II.

ET placuit mihi in conspectu tuo non tumultuose abripere, sed leniter subtrahere ministerium linguæ meæ nundinis loquacitatis, ne vlterius pueri meditantes non legem tuam, non pacem tuã, sed insanias mendaces, & bella forensia

mercarentur ex ore meo arma furori suo: & opportunæ iã paucissimi dies supererãt ad vindemiales ferias, & statui tolerare illos, vt solemniter abscederẽ; & redemptus a te iã iam nõ redirem venalis. consilium ergo nostrum erat corã te, coram hominibus autẽ nõ nisi nostris erat: & conuenerat inter nos, ne passim cuiquam effunderetur, quamquã tu nobis a cõualle plorationis ascendẽtibus & cãtantibus canticum graduum, dederas sagittas acutas, & carbones vastatores aduersus linguam subdolam, velut consulẽdo cõtradicẽtem, & sicut cibum assolet amando consumentem. sagittaueras tu cor nostrum caritate tua, & gestabamus verba tua trãsfixa visceribus: & exempla seruorũ tuorũ, quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras, cõgesta in signum cogitationis nostræ vrebant & absumebant grauem torporem, ne in ima vergeremus, & accẽdebant nos valde, vt omnis ex lingua subdola cõtradictionis flatus inflãmare nos acrius posset, non extinguere. verumtamen quia propter nomen tuum quod sanctificasti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propositum nostrum, iactantiæ simile videbatur, nõ operiri tam proximum feriarum tempus, sed de publica professione, atque ante oculos omnium sita ante discedere, vt con-

conuersa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicinum vindemialium diem præuenire voluerim, multa dicerent, quod quasi appetissẽ magnus videri. & quo mihi erat istud vt putaretur & disputaretur de anima mea, & blasphemaretur bonũ nostrum? quin etiã quod ipsa æstate litterario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere suspiria, doloribusq. pectoris testari se sauciũ, vocemq. clariorẽ productioremve recusare, primo perturbauerat me, quia magisterij illius sarcinam; pene iam necessitate deponere cogebat, aut si curari & conualescere potuissem, certe intermittere. sed vbi plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es dominus, oborta mihi est atque firmata, nosti deus meus, etiam gaudere cœpi; quod hæc quoque suberat non mẽdax excusatio, quæ offensionem hominum temperaret, qui propter liberos suos me liberum esse nunquam volebant. plenius igitur tali gaudio tolerabam illud interuallum temporis, donec decurreret: nescio vtrum vel viginti dies erant, sed tamen fortiter tolerabantur; quia recesserat cupiditas, quæ mecum solebat ferre graue negocium, & ego præmẽdus remanseram, nisi patientia succederet. peccasse me in hoc quisquam

seruorum tuorum fratrum meorum dixerit, quod iam pleno corde militia tua passus me fuerim vel vna hora sedere in cathedra mendacij. at ego non contendo: sed tu domine misericordissime, nonne & hoc peccatum cum cæteris horrendis & funereis in aqua sancta ignouisti, & remisisti mihi?

Verecundus concedit illi rus suum Cap. III.

MAcerabatur anxietudine Verecundus de isto nostro bono, quod propter vincula sua, quibus tenacissime tenebatur, deseri se nostro consortio videbat nondum Christianus coniuge fideli, ea ipsa tamen arctiore præ ceteris compede ab itinere, quod aggressi eramus, retardabatur. nec Christianum esse alio modo se velle dicebat, quam illo, quo non poterat. benigne sane obtulit, vt quamdiu ibi essemus, in rure eius essemus: retribues illi domine in resurrectione iustorum, quia iam ipsam sortem retribuisti ei. quamuis enim absentibus nobis cum Romæ iam essemus, corporali ægritudine correptus, & in ea Christianus & fidelis † effectus ex vita hac emigrauit: ita misertus es, non solũ eius, sed etiã no-

† Factus

strí,

ſtri,ne cogitantes egregiã erga nos amici hu manitatem, nec eum in grege tuo numerãtes,dolore intolerabili cruciaremur.gratias tibi domine deus noſter,tui ſumus: indicãt hortationes & conſolationes tuæ,fidelis promiſſor reddes. Verecũdo pro rure illo eius Caſſiciaco,vbi ab æſtu ſeculi requieuimus in te,amœnitatem ſempiterne virẽtis paradiſi tui;quoniam dimiſiſti ei peccata ſuper te incaſeato,monte tuo,monte vberi. angebatur ergo tunc ipſe:Nebridius autem collætabatur; quamuis enim & ipſe nondum Chriſtianus in illam foueam pernicioſiſſimi erroris inciderat, vt veritatis filij tui carnem phantaſma crederet, tamen inde emergens ſic ſibi erat, nondum vllis eccleſiæ tuæ † ſacris imbutus, ſed inquiſitor ardentiſſimus veritatis.quem non multo poſt conuerſionem noſtram & regenerationem per baptiſmum tuum ipſum etiam fidelem catholicum caſtitate perfecta atque continentia tibi ſeruientẽ in Aphrica apud ſuos, cũ tota domus eius per eum Chriſtiana facta eſſet, carne ſoluiſti, & nunc ille viuit in ſinu Abraham,quidquid illud eſt: quod illo ſignificatur ſinu, ibi Nebridius meus viuit, dulcis amicus meus, tuus autem domine adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit. nã quis alius tali animæ locus? ibi viuit, vnde me

† ſacramẽtis

multa interrogabat homuncionem inexpertum. iam nō ponit aurem ad os meum, ſed ſpirituale os ad fontem tuum, & bibit quantum poteſt ſapientiam pro auiditate ſua ſine fine felix. nec ſic cum arbitror inebriari ex ea, vt obliuiſcatur mei, cum tu domine, quem potat ille, noſtri ſis memor. ſic ergo eramus Verecundum conſolantes triſtem ſalua amicitia de tali conuerſatione noſtra, & exhortantes ad fidē gradus ſui, vitæ ſcilicet coniugalis: Nebridium autem opperiētes, quando ſequeretur, quod de tam proximo poterat, & erat iam iamq. facturus: cum ecce euoluti ſunt dies illi tandē, nam lōgi & multi videbantur præ amore libertatis otioſę, ad cantandū de medullis omnibus: tibi dixit cor meū, quæſiui vultum tuū, vultum tuum dn̄e requiram.

Quæ ſcripſerit cum Nebridio de pſalmis ac dolore dentium. Cap. III.

ET venit dies in quo etiam actu ſoluerer a profeſſione rhetorica, vnde iam cogitatu ſolutus erā: & factū eſt: & eruiſti linguā meam, vnde iā erueras cor meū, & bene dicebā tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus, ibi quid egerim in litteris, iā

quidẽ ſeruientibus tibi, ſed adhuc in ſuperbiæ ſcholã tamquã in pauſatione anhelantibus teſtantur libri diſputati cũ præſentibus & cũ ipſo me ſolo corã te: quæ autẽ cum abſente Nebridio teſtantur epiſtolæ, & quãdo mihi ſufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præſertim ad alia maiora properãti? re uocat enim me recordatio mea, & dulce mihi fit domine confiteri tibi, quibus internis me ſtimulis perdomueris, & quemadmodũ me complanaueris humilitatis montibus & collibus cogitationũ mearũ, & tortuoſa mea direxeris, & aſpera lenieris, quoq; modo ipſũ etiã Alipiũ fratrẽ cordis mei ſubegeris nomini vnigeniti tui domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quod primo dedignabatur inſeri litteris noſtris. magis enim eas volebat redolere gymnaſiorum cedros, quas iam contriuit dominus, quã ſalubres herbas eccleſiaſticas aduerſas ſerpẽtibus. quas tibi deus meus voces dedi, cum legerẽ pſalmos Dauid cãtica fidelia & ſonos pietatis excludentes turgidũ ſpiritũ, rudis in germano amore tuo catechumenus in villa cum catechumeno Alipio feriatus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili ſecuritate, materna caritate, Chriſtiana pietate: quas tibi voces dabam in pſalmis illis, & quo-

modo in te inflãmabar ex eis, & accẽdebar eos recitare, si possem toto terrarũ orbe aduersus typhũ generis humani? et tamẽ toto orbe cantatur: & non est, qui se abscondat a calore tuo. quam vehementi & acri dolore indignabar Manichæis, & miserebar eos rursus, quod illa sacramenta, illa medicamenta nescirẽt, & insani essent aduersus antidotũ, quo sani esse potuissent. vellem vt alicubi iuxta essent, ignorante me, vtrũ audirẽt: tunc & me nesciente, quod ibi essent, intuerẽtur faciẽ meam & audirent voces meas, quãdo legi quartũ psalmũ, in illo tũc otio, quid de me fecerit ille psalmus: Cũ inuocarẽ, exaudisti me deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. miserere mei domine, & exaudi orationẽ meã: audirent ignorãte me vtrũ audirẽt, ne me propter se illa dicere putarẽt quę inter hęc verba dixerim; quia & reuera nec ea dicerẽ: nec sic ea dicerẽ, si me ab eis audiri viderĩq; sentirẽ: nec si dicerẽ, sic acciperent, quo modo mecũ & mihi corã te de familiari affectu animi mei inhorrui timẽdo, ibidẽq; inferbui sperãdo & exultando in tua misericordia pater. & hæc omnia exibãt per oculos meos & vocẽ meã, cũ cõuersus ad nos spũs tuus bonus, ait nobis: Filij hominũ quousq; graues corde, vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendacium? dilexerã enim

vani-

vanitatem & quęsieram mendacium: & tu domine iam magnificaueras sanctum tuum suscitans eum a mortuis,& collocans ad dexteram tuam,vnde mitteret ex alto promissionem suam paracletũ spiritum veritatis:& miserat eum iam, sed ego nesciebã. miserat eum;quia iam magnificatus erat resurgẽs a mortuis,& ascẽdens in cælum.ante autẽ spiritus nondum erat datus;quia Iesus nondũ erat clarificatus.& clamat propheta:quousque graues corde, vt quid diligitis vanitatẽ, & quęritis mendacium? & scitote quoniam dominus magnificauit sanctum suum. clamat:quousq; clamat,scitote. & ego tam diu nesciens vanitatem dilexi,& mendaciũ quæsiui, & ideo audiui & contremui, quoniam talibus dicitur,qualem me fuisse reminiscebar: in phantasmatibus enim,quae pro veritate tenueram, vanitas erat & mendaciũ: & insonui multa grauiter & fortiter in dolore recordationis meæ.quæ vtinam audissent, qui adhuc diligunt vanitatem, & quærunt mendacium: forte conturbarentur, & euomuissent illud, & exaudires eos,cum clamarent ad te;quoniã vera morte carnis mortuus est pro nobis,qui te interpellat pro nobis.legebam: irascimini & nolite peccare. & quo modo mouebar deus meus, qui iam didicerã irasci mihi de præ-

teritis, vt de cetero non peccarem?Et merito irasci;quia nõ alia natura gẽtis tenebrarũ de me peccabat,ſicut dicunt qui ſibi nõ iraſcuntur,& theſaurizãt ſibi irã in die irę & reuelatiõis iuſti iudicij tui: nec iam bona mea foris erãt,nec oculis carneis in iſto ſole quærebantur; volẽtes enim gaudere forinſecus facile euaneſcũt,& effunduntur in ea,quę videntur & temporalia ſunt,& imagines eorũ famelica cogitatione lambunt.& o ſi fatigẽtur inedia,& dicãt:quis oſtẽdet nobis bona & dicamus & audiãt:Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui domine:non enim lumen nos ſumus quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ſed illuminamur a te, vt qui fuimus aliquando tenebræ, ſimus lux in te. o ſi viderent internũ lumen æternum, quod ego quia guſtauerã, frendebam: quoniã nõ eis poterã oſtendere ſi afferrẽt ad me cor in oculis ſuis foris a te, & dicerẽ:quis oſtẽdet nobis bona? ibi enim vbi mihi iratus erã,intus in cubili vbi cõpũctus erã,vbi ſacrificauerã mactans vetuſtatẽ meã, & inchoata meditatione renouationis meę ſperans in te,† ibi mihi dulceſcere cœperas,& dederas lætitiã in corde meo.& exclamabã legens hęc foris,& agnoſcẽs intus. nec volebã multiplicari terrenis bonis deuorans tẽpora,& deuoratus temporalibus, cũ habe-

al. vbi

haberē in æterna ſimplicitate aliud frumē-tum & vinum & oleum.& clamabam in cō-ſequenti verſu clamore alto cordis mei: o in pace:o in idipſum:o quid dixit?obdormiā & ſomnum capiam;quoniam quis reſiſtet no-bis,cū fiet ſermo,qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria?& tu es id ipſum valde: qui non mutaris, & in te requies obliuiſcēs omniū laborem,quoniā nullus alius tecū;ſed nec ad alia multa adipiſcenda,quæ nō ſunt quod tu , ſed tu domine ſingulariter in ſpe cōſtituiſti me . legebā,ardebā,nec inuenie-bam quid facerē ſurdis mortuis, ex quibus fuerā peſtis,latrator amarus & cæcus aduer ſus litteras de melle cæli melleas,& de lumi ne tuo luminoſas,& ſuper inimicis ſcripturę huius tabeſcebā,quando recordabar omnia dierū illorū feriatorū. ſed nec oblitus ſum , nec ſilebo flagelli tui aſperitatē , & miſeri-cordiæ tuæ mirabilē celeritatē. dolore den-tiū tūc excruciabas me,& cū tantū ingraue-ſceret,vt nō valerē loqui aſcēdit in cor meū admonere omnes meos,qui aderāt,vt depre carētur te pro me deū ſalutis omnimodæ,& ſcripſi hoc in cera, & dedi eis, vt legeretur. mox vt genua ſupplici affectu fiximus , fugit dolor ille.ſed qs dolor?aut quo modo fugit? expaui fateor dn̄e deus meus;nihil enim tale ab ineūte ætate expertus fueram:& inſinuati

ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudẽs in fide laudaui nomen tuum: & ea fides me ſecurum eſſe non ſinebat de preteritis peccatis meis, quæ mihi per baptiſmum tuum remiſſa nondum erant.

Ambroſium conſulit quid legendum. Cap. V.

RENunciaui peractis vindemialibus, vt ſcholaſticis ſuis Mediolanẽſes vẽditorem verborum alium prouiderent, quod & tibi ego ſeruire delegiſſem, & illi profeſſioni præ difficultate ſpirandi ac dolore pectoris non ſufficerem: & inſinuaui per litteras Antiſtiti tuo viro ſancto Ambroſio priſtinos errores meos, & præſens votum meum, vt moneret, quid potiſſimum mihi de libris tuis legendum eſſet, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorq; fierem. at ille iuſſit Eſaiam prophetam, credo quod præ cæteris euangelij vocationiſq; gentium ſit prenunciator apertior: verumtamen ego primã huius lectionem non intelligens, totumq; talem arbitrans diſtuli repetendum † exercitatior in dominico eloquio.

excitatior

Medio-

Mediolani baptizatur.
Caput. VI.

INde vbi tempus aduenit,quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeauimus. placuit & Alipio renasci in te mecum iam induto humilitate sacramentis tuis congrua,& fortissimo domitore corporis, vsq; ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. adiunximus etiam nobis puerum Adeodatum ex me natum carnaliter de peccato meo:tu bene feceras eum : annorum ferme quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos viros: munera tua ibi confiteor domine deus meus, creator omnium, & multum potens reformare nostra deformia. nam ego in illo puero præter delictum nihil habebam.quod enim enutriebatur a nobis in disciplina tua, tu inspiraueras nobis, nullus alius: munera tua tibi confiteor. est liber noster,qui inscribitur De magistro:ipse ibi mecum loquitur. tu scis illius esse sensa omnia,quæ inseruntur ibi ex persona collocutoris mei,cum esset in annis sexdecim. multa eius alia mirabiliora expertus sum: horrori mihi erat illud ingenium : & quis præter te talium miraculorum opifex? cito

de terra abstulisti vitā eius, & securior eum recordor, non timens quidquā pueritiæ, nec adolescētiæ, nec omnino homini illi sociaui mus eum coeuum nobis in gratia tua educādum in disciplina tua, & baptizati sumus & fugit a nobis solicitudo vitæ preteritę. nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili, cōsiderare altitudinem cōsilij tui super salutē generis humani. quātum fleui in hymnis & canticis tuis, suaue sonātis ecclesiæ tuæ voci bus commotus acriter? voces illæ influebāt auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebāt lachrymæ, & bene mihi erat cum eis.

Quæ Mediolani viderit. Caput. VII.

NOn lōge cœperat Mediolanēsis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrū concinētium vocibus & cordibus. nimirum annus erat, aut nō multo amplius, cū Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuū Ambrosiū persequeretur hæresis suę causa qua fuerat seducta ab Arianis, excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum episcopo suo seruo tuo. ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarū primas partes tenens, orationibus viuebat: nos adhuc frigidi a calore spiritus tui, excitabamur tamē: ciuitate

attonita atq; turbata: tũc hymni & psalmi vt canerẽtur secundũ morem oriẽtaliũ partiũ, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernũ retentũ, multis iã ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. tunc memorato antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Protasij & Geruasij, quæ per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, vnde opportune promeres ad coercendã rabiẽ fœmineam, sed regiam; cũ enim propalata & effossa digno cum honore transferrentur ad Ambrosianã basilicam, non solũ quos immũdi vexabant spiritus, confessis eisdem dæmonibus sanabantur, verũ etiã quidã plures annos cæcus ciuis ciuitatiq; notissimus, cum populi tumultuantis lætitię caussam quæsisset atq; audisset, exiliuit, eoq; se vt duceret suum ducem rogauit. quo perductus impetrauit admitti, vt sudario tãgeret feretrum: preciosæ in conspectu tuo mortis sanctorũ tuorum. quod vbi fecit atq; admouit oculis cõfestim aperti sunt. inde fama discurrẽs, inde laudes tuę feruentes lucentes, inde illius inimicę animus, & si ad credendi sanitatẽ non applicatus, a persequendi tamen furore cõpressus est. gratias tibi deus meus: vnde, & quo eduxisti recordationẽ meã, vt

hæc etiam cōfiterer tibi, quæ magna oblitus præterierā? & tamē tunc, cū ita flagraret odor vnguentorū tuorū, nō currebamus post te. ideo plus flebam inter cantica hymnorum tuorum, olim suspirans tibi, & tandem respirans, quantum patet aura in domo fœnea.

Euodij conuersio. Cap. VIII.

QVi habitare facis vnanimes in domo, consociasti nobis & Euodium iuuenem ex nostro municipio: qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conuersus est & baptizatus, & relicta militia seculari, accinctus est in tua. simul eramus, simul habitabamus placito sancto, quærebamus quisnā locus nos vtilius haberet, & seruientes tibi pariter remeabamus in Africam, & cum apud ostia Tyberina essemus, mater defuncta est. multa prætereo; quia multum festino. accipe confessiones meas, & gratiarum actiones deus meus, de rebus innumerabilibus etiam in silentio. sed non præteribo quidquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ me parturiuit & carne, vt in hanc temporalem & corde, vt in æternā lucem renascerer. non eius, sed tua dicam dona in ea. neque enim se ipsam

ſam fecerat,aut educauerat ſe ipsã:tu crea
ſti eam, nec pater nec mater ſciebat, qualis
ex eis fieret illa : et erudiuit eam in timore
tuo virga Chriſti tui, regimen vnici filij tui
in domo fideli bono membro eccleſiæ tuæ,
nec tantam erga ſuam diſciplinam diligen-
tiam matris prædicabat, quantam famulæ
cuiuſdam decrepitæ,quæ patrem eius infan
tem portauerat, ſicut dorſo grandiuſcularũ
puellarum paruuli portari ſolent : cuius rei
gratia, & propter ſenectam ac mores opti-
mos in domo Chriſtiana ſatis a dominis ho
norabatur. vnde etiam curam dominicarũ
filiarum commiſſam ſibi diligẽter gerebat,
& erat in eis coercendis,cum opus eſſet,ſan
cta ſeueritate vehemens, atque in docendis
ſobria prudẽtia.nam eas præter illas horas,
quibus ad menſam parentum moderatiſsi-
me alebantur,etiam ſi exardeſcerẽt ſiti,nec
aquam bibere ſinebat, præcauens conſuetu
dinem malam, & addens verbum ſanum :
modo aquam bibitis, quia in poteſtate vi-
num non habetis : cum autem ad maritos
veneritis, factæ dominæ apothecarũ & cel-
lariorum,aqua ſordebit, ſed mos potandi
præualebit. hac ratione præcipiendi & au-
ctoritate imperandi, frenabat auiditatem
tenerioris ætatis, & ipſam puellarum ſitim
formabat ad honeſtum modum,vt iam nec
libe-

liberet,quod non deceret . & surrepserat tamen,sicut mihi filio famula tua narrabat, surrepserat ei vinolentia.nam cum de more tamquam puella sobria iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere,submisso poculo,qua desuper patet,priusquam in lagunculā funderet merū, primoribus labris sorbebat exiguū,quia non poterat amplius sensu recusante;non enim vlla temulēta cupidine faciebat hoc,sedquibusdam superfluētibus ætatis excessibus,qui ludicris motibus ebulliūt,& in puerilibus animis maiorū pōdere premi solent. itaq; ad illud modicum quotidiana modica addendo, quoniam qui modica spernit, paulatim decidet, in eam consuetudinem lapsa erat,vt prope iam plenos mero caliculos inhianter hauriret. ubi tunc sagax anus, & vehemens illa prohibitio? nunquid valebat aliquid aduersus latentem morbum, nisi tua medicina domine vigilaret super nos? absente patre & matre, & nutritoribus, tu præsens, qui creasti, qui vocas,qui etiam per præpositos homines boni aliquid agis ad animarum salutem, quid tunc egisti deus meus? vnde curasti? vnde sanasti? nonne protulisti durum & acutum ex altera anima conuitium tamquam medicinale ferrum ex occultis prouisionibus tuis, &

vno

vno ictu putredinem illam præcidisti?ancil la enim cũ qua solebat accedere ad cuppã litigans cum domina minore,vt fit, sola cum sola, obiecit hoc crimen amarissima insultatione, vocans meribibulam. quo illa stimulo percussa respexit fœditatem suam, confestimque damnauit atque exuit. sicut amici adulantes peruertunt, sic inimici litigantes plerumque corrigunt. nec tu quod per eos agis, sed quod ipsi voluerunt retribuis eis. illa enim irata exagitare appetiuit minorem dominam non sanare, & ideo clanculo, aut quia ita eãs inueneratlocus & tempus litis, aut ne forte & ipsa periclitaretur, quod tam sero prodidisset. at tu domine rector cœlestium & terrenorum, ad vsus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum seculorum ordinãs turbulẽtum, etiam de alterius animę insania sanasti alteram: nec quisquam cum hoc aduertit potentiæ suæ tribuat, si verbo eius alius corrigatur quem vult corrigi.

Monica qualis erga maritum, Caput IX.

EDucata itaque pudice ac sobrie, potiusque a te subdita parentibus, quã a paren-

parentibus tibi, vbi plenis annis nubilis facta est tradita viro, seruiuit veluti domino, & sategit eũ lucrari tibi, loquens te illi moribus suis, quibus eam pulchram faciebas, & reuerenter amabilem, atque mirabilem viro. ita autem tolerauit cubilis iniurias, vt nullam de hac re cum marito haberet vmquam simultatem; expectabat enim misericordiam tuam super eum: vt in te credens castificaretur: erat vero ille præterea sicut beneuolentia præcipuus, ita ira feruidus: sed nouerat hæc non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem. iam vero refractum & quietum, cũ opportunum viderat, rationem facti sui reddebat, si forte ille inconsideratius commotus fuerat. deniq; cum matronæ multę, quarum viri mansuetiores erant, plagarum vestigia etiã dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam veluti per iocum grauiter admonens, ex quo illas tabulas, quę matrimoniales vocantur, recitari audissent, tamquam instrumenta, quibus ancillæ factæ essent, deputare debuissent: proinde memores conditionis superbire aduersus dominos non oportere, cumq; mirarentur illæ scientes, quam ferocem coniugem sustineret, nunquam fuisse auditũ, aut aliquo indicio claruis-

claruiſſe, quod Patritius cæciderit vxorem, aut quod a ſe inuicem vel vnum diem domeſtica lite diſſenſerint, & cauſſam familiariter quærerēt; docebat illa inſtitutū ſuum, quod ſupra memoraui: quæ obſeruabāt, expertæ gratulabātur: quæ non obſeruabāt, ſubiectæ vexabātur: ſocrum etiā ſuam primo ſuſurris malarū ancillarū aduerſus ſe irritatā, ſic euicit obſequijs, perſeuerans tolerātia & māſuetudine, vt illa vltro filio ſuo medias linguas famularum proderet, quibus inter ſe & nurū pax domeſtica turbabatur, expeteretque vindictam. itaque poſteaquam ille & matri obtemperans, & curans familię diſciplinam, & concordiæ ſuorum conſulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coercuit; promiſit illa talia de ſe præmia ſperare debere, quæcumque de ſua nuru ſibi quo placeret, mali aliquid loqueretur: nullaque iam audente, memorabili inter ſe beneuolentiæ ſuauitate vixerunt: hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creaſti deus meus, miſericordia mea, munus grande donaueras, quod inter diſſidētes atque diſcordes quaſlibet animas, vbi poterat tā ſe prębebat pacificam, vt cum ab vtraque multa de inuicē audiret & amariſſima, qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando præſenti amicæ

de

de absente inimica per acida colloquia cru delitas exhalatur odiorũ; nihil tñ alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliãdas valeret. paruũ hoc bonũ mihi videretur nisi turbas innumerabiles tristis experirer nescio qua horrenda pestilentia peccatorũ latissime peruagante, non solum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ non dicta sunt addere, cum contra animo humano parum esse debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo, nisi eas etiam extinguere bene loquendo studuerit, qualis illa erat docente te magistro intimo in schola pectoris. deniq; etiam virum suum iam in extrema vita temporali eius lucrata est tibi, nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat: erat etiã serua seruorum tuorum; quisquis enim eorum nouerat eam, multũ in ea laudabat & honorabat & diligebat te; quia sentiebat præsentiã tuã in corde eius sanctæ conuersationis fructibus testibus; fuerat enim vnius viri vxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam pie tractauerat, in operibus bonis testimonium habebat. nutrierat filios, toties eos parturiens, quoties abs te deuiare cernebat. postremo nobis domine omnibus, qui ex munere tuo sinis loqui seruis

tuis

tuis, qui ante dormitionem eius in te iam consociati viuebamus; percepta gratia baptismi tui, ita curā gessit, quasi omnes genuisset, ita seruiuit, quasi ab omnib. genita fuisset.

Colloquium cum matre de regno cælorum. Cap. X.

IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diem tu noueras ignorantibus nobis; prouenerat, vt credo, procurāte te occultis tuis modis, vt ego & ipsa soli staremus incumbentes ad quamdam fenestram, vnde hortus intra domum, quæ nos habebat, prospectabatur: illic apud ostia Tyberina, vbi remoti a turbis post longi itineris laborem instaurabamus nos nauigationi. colloquebamur ergo soli valde dulciter: & præterita obliuiscentes, in ea, quæ ante sunt extenti, quærebamus inter nos apud præsentem veritatem quod tu es, qualis futura esset vita æterna sanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. sed inhiabamus ore cordis in superna fluenta fontis tui, fontis vitæ, qui est apud te, vt vnde pro captu nostro aspersi quoquo modo rem tantam cogitaremus. cumque ad eum finem sermo perduceretur, vt carnalium sensuum delectatio quantalibet in quantalibet luce corporea præ illius vitæ iucunditate, non comparatio-

ne, sed ne commemoratione quidem digna videretur, erigentes nos ardentiore affectu in id ipsum, perambulauimus gradatim cũcta corporalia, & ipsum cælum, vnde sol & luna & stellæ lucent super terram: & adhuc ascendebamus interius cogitando & loquẽdo te, & mirando opera tua, & venimus in mentes nostras, & transcendimus eas, vt attingeremus regionem vbertatis indeficientis, vbi pascis Israel in æternum veritatis pabulo, & ibi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista, & quæ fuerunt, & quæ futura sunt: & ipsa non fuit, sed sic est vt fuit, & sic erit semper, quin potius fuisse & futurum esse non est in ea, sed esse solum; quoniam æterna est. nam fuisse & futurum esse non est æternum. & dum loquimur & inhiamus illi, attingimus eã modice toto ictu cordis, & suspirauimus & reliquimus ibi religatas primitias spiritus, & remeauimus ad strepitum oris nostri, vbi verbum & incipitur & finitur: & quid simile verbo tuo domino nostro in se permanenti sine vetustate, atque innouanti omnia? dicebamus ergo: sicut sileat tumultus carnis, sileant phantasiæ terræ & aquarum & aeris, sileant & poli, & ipsa sibi anima sileat, & transeat se non cogitãdo, sileant somnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua & omne signum, & quidquid

transſeundo fit, ſi cui ſileat omnino; quoniã ſi quis audiat,dicunt hæc omnia: Non ipſa nos fecimus,ſed fecit nos,qui manet in æter num.his dictis ſi iam taceant;quoniam erexerunt aurem in eum qui fecit ea,& loquatur ipſe ſolus,non per ea,ſed per ſe ipſum;vt audiamus verbum eius, non per linguam carnis, neque per vocem angeli, neque per ſonitum nubis, neque per ænigma ſimilitudinis, ſed ipſum,quem in his amamus, ipſum ſine his audiamus: ſicut nunc extendimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternam ſapientiam ſuper omnia manentem:ſi continuetur hoc, & ſubtrahãtur aliæ viſiones longe imparis generis, & hæc vna rapiat & abſorbeat & recondat in interiora gaudia ſpectatorem ſuum,vt talis ſit ſempiterna vita, quale fuit hoc momentum intelligentiæ,cui ſuſpirauimus:nonne hoc eſt,intra in gaudium domini tui? at iſtud quando?an cum omnes reſurgemus?ſed non omnes immutabimur. Dicebamus talia,& ſi nõ iſto modo & his verbis, tamen domine tu ſcis,quod illo die cum talia loqueremur,& mundus iſte nobis inter verba vileſceret cum omnibus delectationibus ſuis, tunc ait illa: Fili, quantum ad me attinet, nulla re iam delector in hac vita; quid hic faciam adhuc,& cur hic ſim neſcio,iam conſumpta

ſpe huius ſeculi. vnum erat propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam, vt te Chriſtianum catholicum viderem, priuſquam morerer. cumulatius hoc mihi deus meus præſtitit, vt te etiam contempta felicitate terrena, ſeruum eius videam: quid hic facio?

De ecſtaſi & morte matri.
Cap, XI.

AD hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo. tum interea vix intra quinq; dies aut non multo amplius decumbit febribus. & cum ægrotaret quodam die, defectũ animæ paſſa eſt, & paululũ ſubtracta a præſentibus. nos concurrimus, ſed cito reddita eſt ſenſui, & aſpexit aſtantes me & fratrem meum, & ait nobis quaſi quærenti ſimilis. vbi eram? deinde nos intuens mœrore attonitos: ponetis hic, inquit, matrem veſtram. ego ſilebam, & fletum frenabam. frater autem meus quiddam locutus eſt, quo eã nõ peregre, ſed in patria defũgi tamquã felicius optaret: quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quod talia ſaperet, atque inde me intuens; vide ait, quid dicit: & mox ambobus. ponite, inquit, hoc corpus vbicumque, nihil vos eius cura conturbet. tantum illud vos rogo, vt ad domini alta-

altare memineritis mei,vbi fueritis. cumque hanc fentētiam verbis,quibus poterat, explicaffet,conticuit,& ingrauefcente morbo exercebatur. ego vero cogitans dona tua deus meus inuifibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum,& proueniunt inde fruges admirabiles,gaudebam,& gratias agebam tibi recolens,quod noueram, quanta cura femper æftuaffet de fepulcro, quod fibi prouiderat & præparauerat iuxta corpus viri fui; quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, vt eft animus humanus minus capax diuinorum, adiungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus, conceffum fibi effe poft tranfmarinam peregrinationem, vt coniuncta terra amborum coniugum terra tegeretur: quando autem ifta inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in eius corde non effe, nefciebam & lætabar admirans, quod fic mihi apparuiffet; quanquam & illo fermone noftro ad feneftram cum dixit: iam quid hic facio? non aperuit defiderare in patria mori. audiui etiam poftea,quod iam cum Oftijs effemus, cum quibufdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de contemptu vitæ huius, & bono mortis,vbi ipfe nō aderam:illifque ftupentibus virtutem feminæ, quam tu dede-

ras ei, quærentibusq. vtrũ non formidaret tam longe a sua ciuitate corpus relinquere; nihil inquit longe est deo, neque timendum est, ne ille non agnoscat in fine seculi, vnde me resuscitet. ergo die nono ægritudinis suæ, quinquagesimo & sexto anno ætatis suæ, tricesimo & tertio ætatis meæ anima illa religiosa & pia corpore soluta est.

Quomodo luxerit mortem matris. Caput. XII

PRemebam oculos eius, & confluebat in præcordia mea mœstitudo ingens, & transfluebat in lachrymas, ibidemq́; oculi mei violento animi imperio resorbebant fontem suum vsque ad siccitatem, & in tali luctamine valde male mihi erat. tum vero vbi efflauit extremũ spiritum, puer Adeodatus exclamauit in planctum, atq; ab omnibus nobis coercitus tacuit. hoc modo etiã meum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, iuuenili voce cordis coercebatur, & tacebat; neque enim decere arbitrabamur funus illud questibus lachrymosis gemitibusq́; celebrare; quia his plerũque solet deplorari quædam miseria morientium, aut quasi omnimoda extinctio. at illa nec misere moriebatur, nec omnino moriebatur.

Hoc & documentis morum eius, & fide nõ ficta, rationibusq; certis tenebamus. quid ergo erat, quod intus mihi grauiter dolebat nisi ex consuetudine simul viuendi dulcissima & carissima repente simul disrupta, vulnus recens? gratulabar quidem testimonio eius, quod in ea ipsa vltima ęgritudine obsequijs meis interblãdiens appelabat me piũ, & commemorabat grandi dilectionis affectu numquam se audisse ex ore meo iaculatum in se durum aut contumeliosum sermonem; sed tamen quid tale deus meus, qui fecisti nos, quid comparabile habebat honor a me delatus illi, & seruitus ab illa mihi? quoniã itaque deserebar tam magno eius solatio, sauciabatur anima mea. & quasi dilaniabatur vita, quæ vna facta fuerat ex mea & illius. cohibito ergo a fletu illo puero, psalterium aperuit Euodius, & cantare cœpit psalmum. cui respondebamus omnis domus: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. audito autem quid ageretur, conuenerunt multi fratres ac religiosę fœminę, & de more illis, quorum officium erat, funus curantibus, ego in parte, vbi decenter poteram cum eis, qui me non deserendum esse censebãt, quod erat tempori congruum disputabam, eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum,

 illis

illis ignorantibus & intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. at ego in auribus tuis, vbi eorum nullus audiebat, increpabam mollicicm affectus mei, & constringebam fluxum mœroris, cedebatque mihi paululum, rursusq. impetu suo ferebatur, non vsque ad eruptionem lachrymarum, nec vsque ad vultus mutationem, sed ego sciebam, quid corde premerem. et quia mihi vehementer displicebat tantũ in me posse hæc humana, quæ ordine debito & sorte condicionis nostræ accidere necesse est, alio dolore dolebam dolorem meum, & duplici tristitia macerabar. cum ecce corpus elatum est, imus & redimus sine lachrymis. nam neq. in eis precibus, quas tibi fundimus, cum offerretur pro ea sacrificium pretij nostri, iam iuxta sepulchrum posito cadauere priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego fleui, sed toto die grauiter in occulto mœstus erã, & mente turbata rogabam te, vt poteram; quod sanares dolorem meum, nec faciebas credo commendans memoriæ meæ, vel hoc vno documento omnis consuetudinis vinculum, etiam aduersus mentem, quæ iã non fallaci verbo pascitur. visum etiam mihi est, vt irem lauatum, quod audieram inde balneis nomen inditum, quia Græci βαλανεῖον dixe-

dixerint, quod anxietatem pellat ex anima. ecce & hoc confiteor misericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam laui, & talis erã qualis priusquam lauissem; neque enim exsudauit de corde meo mœroris amaritudo. deinde dormiui & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meũ: atque vt eram in lecto meo solus, recordatus sum veridicos versus Ambrosij tui; tu es enim deus creator omnium, polique rector, vestiens diem decoro lumine, noctem soporis gratia, artus solutos vt quies reddat laboris vsui, mentesq. fessas alleuet, luctusque soluat anxios. Atque inde paulatim reducebam in pristinum sensum ancillam tuam, conuersationemque eius piam in te & sanctam, in nos blandam atque morigeram, qua subito destitutus sum, & libuit flere in conspectu tuo de illa & pro illa, de me & pro me. & dimisi lacrymas, quas continebam vt effluerent quantum vellent, substernens eas cordi meo: & requieuit in eis; quoniam ibi erant aures tuæ, non cuiusquam hominis superbe interpretantis ploratum meum. & nunc domine, confiteor tibi in litteris, legat qui volet, & interpretetur vt volet, & si peccatum inuenerit fleuisse me matrẽ exigua parte horæ, matrẽ oculis meis interim

mor-

mortuam, quæ me multos annos fleuerat, vt oculis tuis viuerem, non irrideat, sed potius, si est grandi caritate, pro peccatis meis fleat ipse ad te patrem omniũ fratrũ Christi tui.

Orat pro matre defuncta. Cap. XIII.

EGo autẽ iam sanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi deus noster pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concusso spiritu, consideratione periculorum omnis animæ, quæ in Adam moritur. quamquam illa in Christo viuificata, etiã nondum carne resoluta sic vixerat, vt laudetur nomen tuũ in fide moribusq; eius, nõ tamẽ audeo dicere, ex quo eã per babtismum regenerasti, nullum verbum exisse ab ore eius contra præceptum tuum. & dictum est a veritate filio tuo: Si quis dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennę ignis: & vę etiã laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. quisquis autem tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat nisi munera tua? o si cognoscant se omnes homines,

nes, & qui gloriantur, in domino glorientnr: ego itaque laus mea & vita mea, deus cordis mei, ſepoſitis paulisper bonis eius actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nũc pro peccatis matris meæ deprecor te, exaudi me per medicinã vulnerum nostrorum, quę pependit in ligno, & ſedẽs ad dexterã tuam, te interpellat pro nobis. ſcio misericorditer operã & ex corde dimiſiſſe debita debitoribus ſuis, dimitte illi & tu debita ſua, ſi qua etiam cõtraxit per tot annos poſt aquam ſalutis. dimitte domine, dimitte obſecro, ne intres cum ea in iudicium. ſuperexaltet miſericordia iudicium; quoniam eloquia tua vera ſunt, & promiſiſti miſericordiam miſericordibus. quod vt eſſent tu dediſti eis, qui miſereberis, cui miſertus eris, & miſericordiam tuam præſtabis, cui miſericors fueris. & credo iã feceris, quod te rogo, ſed voluntaria oris mei approba domine. namque illa, imminente die reſolutiouis ſuæ, non cogitauit ſuum corpus ſumptuoſe contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit ſepulcrum patrium. non iſta mandauit nobis, ſed tantummodo memoriam ſui ad altare tuum fieri deſiderauit, cui nullius diei prætermiſſione ſeruierat, vnde ſciret deſpenſari victimam ſanctam,

qua

qua deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens, quid obijciat, & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. quis ei refundet innocentem sanguinem? quis ei restituet pretium, quo nos emit, vt nos auferat ei? ad cuius pretij nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei: nemo a protectione tua disrumpat eam: non se interponat nec vi nec insidijs leo & draco; neque enim respondebit illa nihil se debere, ne conuincatur & obtineatur ab accusatore callido, sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis nō debens reddidit. sit ergo in pace cũ viro, ante quem nulli, & post quem nulli nupta est, cui seruiuit fructum tibi afferens cum tolerantia, vt eum quoque lucraretur tibi. & inspira domine deus meus, inspira seruis tuis fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus & voce & corde & litteris seruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patritio quondam eius coniuge, per quorũ carnem introduxisti me in hanc vitam, quẽadmodum nescio. meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & fratrum meorum sub te patre in

ma-

matre catholica,& ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu vſque ad reditũ,vt quod a me illa popoſcit extremum, vberius ei præſtetur in multorum orationibus tam per confeſſiones quam per orationes meas.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM, LIBER DECIMVS.

Confeſſio cordis. CAP.I.

COGNOSCAM te cognitor meus, cognoſcam te, ſicut & a te cognitus ſum, virtus animæ meæ intra in eam, & coapta tibi, vt habeas & poſſideas ſine macula & ruga. hæc eſt mea ſpes, ideó loquor, & in ea ſpe gaudeo, quando

meus in conſpectu tuo tibi tacite ſit, & non tacite; tacet enim ſtrepitu, clamat affectu. neque enim dico recte aliquid hominibus, quod non a me tu prius audieris, aut etiam tu aliquid tale audies a me, quod non mihi tu prius dixeris.

Confeſſio malorum ad quid conducat. Cap. III.

QVid mihi ergo eſt cum hominibus vt audiant confeſsiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos? curioſum genus ad cognoſcendam vitam alienam, deſidioſum ad corrigendam ſuam. quid a me quærunt audire, qui ſim, qui nolunt a te audire, qui ſint. et vnde ſciũt, cum a me ipſo de me ipſo audiũt, an verum dicam, quandoquidem nemo ſcit hominum quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ſi autem a te audiant de ſe ipſis non poterunt dicere, mentitur dominus; quid eſt enim a te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? quis porro cognoſcit, & dicit falſum eſt, niſi ipſe mentiatur? ſed quia caritas omnia credit, inter eos vtique quos cõnexos ſibimet vnum facit, ego quoque domine etiam ſic tibi confiteor, vt audiãt homines, quibus demonſtrare non poſſum an

vera confitear, ſed credunt mihi, quorum mihi aures caritas aperit. verumtamen tu medice meus intime, quo fructu iſta faciã eliqua mihi. nam confeſſiones præteritorũ malorum meorum, quæ remiſiſti & texiſti, vt beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo, cum leguntur & audiuntur, excitant cor, ne dormiat in deſperatione, & dicat, non poſſum; ſed euigilet in amore miſericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ: & delectat bonos audire præterita mala eorum, qui iam carent eis: nec ideo delectat, quia mala ſunt; ſed quia fuerunt & nõ ſunt. quo itaque fructu domine deus meus, cui quotidie confitetur conſcientia mea, ſpe miſericordiæ tuæ ſecurior, quam innocentia ſua? quo fructu quæſo etiam hominibus coram te confiteor per has litteras adhuc quis ego ſim, non quis fuerim? nam illum fructum vidi & commemoraui, ſed quis adhuc ſim, ecce in ipſo tempore confeſſionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt, qui me nouerunt, & non me nouerunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt, ſed auris eorũ non eſt ad cor meum, vbi ego ſum quicumque ſum. volunt ergo audire confitentẽ me, quid ipſe intus ſum, quo nec oculu, nec au-

rem,

rem,nec mentē possunt intendere,credituri tamē volunt,numquid cognituri?dicit enim eis caritas qua boni sunt,non mentiri me de me confitentem,& ipsa in eis credit mihi.

Quod magni sunt fructus confessionis. Caput. IIII

SEd quo fructu id volunt? an congratulari mihi cupiunt, cum audierint quantum ad te accedā munere tuo, & orare pro me,cum audierint,quantum retarder pondere meo? indicabo me talibus; non enim paruus est fructus domine deus meus, vt a multis tibi gratiæ agantur de nobis, & a multis rogeris pro nobis. amet in me fraternus animus, quod amandum doces, & dolendum doces. animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. sed fraternus ille, qui cum approbat me,gaudet de me:cum autē improbat me, contristatur de me,quia siue approbet,siue improbet, diligit me. indicabo me talibus: respirēt in bonis meis,suspirēt in malis meis bona mea instituta tua sunt & dona tua,mala mea delicta mea sunt & judicia tua. respi

rent in illis,suspirent in his: & hymnus & fletus ascendant in conspectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis. tu autem domine delectatus odore sancti templi tui, miserere mei secundum magnam misericordiam tuam,propter nomen tuum,& nequaquam deserens cœpta tua, consumma imperfecta mea: hic est fructus confessionum mearum,non qualis fuerim, sed qualis sim,vt hoc confitear, non tantum coram te secreta exultatione cum tremore, & secreto mœrore cum spe, sed etiam in auribus credentium filiorum hominum, sociorum gaudij mei,& consortium mortalitatis meæ, ciuium meorum & mecum peregrinorum præcedentium & consequentium, & comitum vitæ meæ: hi sunt serui tui fratres mei,quos filios tuos esse voluisti dominos meos,quibus iussisti,vt seruiam, si volo tecum de te viuere. & hoc mihi verbũ tuũ parum erat, si loquendo præciperet, nisi & faciendo præiret: & ego id ago factis & dictis, id ago sub alis tuis nimis cum ingenti periculo, nisi quia sub alis tuis tibi subdita est anima mea, & infirmitas mea tibi nota est. paruulus sum, sed viuit semper pater meus, & idoneus est mihi tutor meus; idẽ ipse est enim,qui genuit me & tuetur me: & tu ipse es omnia bona mea,tu omnipotẽs qui

qui mecum es,& priusquam tecum sim. indicabo ergo talibus qualibus iubes vt seruiam, non quis fuerim, sed quis iam sim, & quis adhuc sim,sed neque meipsum diiudico.sic itaque audiar.

Hominem sese totum non nosse,deum in ænigmate cognoscere. Cap.V.

TV enim Domine diiudicas me, quia & si nemo scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; tamen est aliquid hominis,quod nec ipse scit spiritus hominis,qui in ipso est. tu autem domine scis eius omnia, qui fecisti: ego vero quamuis præ tuo cõspectu me despiciam, & æstimem me terram & cinerem, tamen aliquid de te scio,quod de me nescio: & certe nunc videmus per speculum in ænigmate,nondum facie ad faciem: & ideo quamdiu peregrinor abs te, mihi sum praesentior quam tibi, & tamen te noui nullo modo posse violari. ego vero quibus tentationibus resistere valeam, quibusve non valeam nescio: & spes est, quia fidelis es, qui nos non sinis tentari supra id, quam possumus ferre, sed facis cum tentatione etiam exitum, vt possumus su-

ſuſtinere. confitear ergo quid de me ſciam, confitear & quid de me neſciam; quoniam & quod de me ſcio, te mihi lucente ſcio: & quod de me ne ſcio, tam diu neſcio, donec fiant tenebræ meę ſicut meridies in vultu tuo, non dubia ſed certa conſcientia.

Deus quis ſit, & quo modo cognoſcatur: Caput. VI.

DOmine amo te. Percuſſiſti cor meum verbo tuo, & amaui te ſed & cælum & terra, & omnia quæ in eis ſunt ecce vndique mihi dicunt, vt te amem, nec ceſſant dicere omnibus, vt ſint in excuſabiles: altius autem tu miſereberis, cui miſertus eris, & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris; alioquin cælum & terra ſurdis loquuntur laudes tuas. quid autem amo cum te amo? non ſpeciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis, ecce iſtis amicum oculis, non dulces melodias ſuauium cantilenarum omnimodarum, non florum & vnguentorum & aromatum ſuaueolentiam, non manna & mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus, non hæc amo cum

amo deum meum,& tamē amo quamdam lucem, & quādam vocem,& quēdam odorem & quemdam cibum,& quemdam amplexum,cum amo deum meum,lucem, vocem,odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei, vbi fulget animæ meæ quod non capit locus,& vbi ſonat quod non rapit tempus, & vbi olet quod non ſpargit flatus, & vbi ſapit quod non minuit edacitas, & vbi hæret quod non diuellit ſarietas. hoc eſt quod amo cum deum meum amo. et quid eſt hoc? interrogaui terram, & dixit: Non ſum; & quæcunque in eadem ſunt, idem confeſſa ſunt. interrogaui mare & abyſſos& reptilia animarum viuarum,& reſponderunt: Non ſumus deus tuus, quære ſuper nos. interrogaui auras flabiles, & inquit vniuerſus aer cum incolis ſuis: Fallitur Anaximenes,non ſum deus tuus.interrogaui cælum,ſolem, lunam, ſtellas, neque nos ſumus deus,quem quæris,inquiunt: Et dixi omnibus his,quæ circumſtāt fores carnis meæ: Dixiſtis mihi de Deo meo quod vos nō eſtis: dicite mihi de illo aliquid.& exclamauerunt voce magna: ipſe fecit nos. interrogatio mea,intentio mea,& reſponſio eorū, ſpecies eorū,& direxit me ad me,& dixi mihi:Tu quis es? Et reſpondi, homo: Et ecce corpus & anima in me mihi præſto ſunt,

vnũ extertius, & alterũ interius. quid horũ eſt vnde quærere debui deum meũ, quem iam quæſiueram per corpus a terra vſque ad cælum, quouſque potui mittere nuntios, radios oculorum meorum? ſed melius quod interius eſt: quippe renunciabant omnes nuncij corporales præſidenti & iudicanti de ſingulis reſponſionibus cæli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt, dicentium: Non ſumus deus, ſed ipſe fecit nos. homo interior cognouit hæc per exterioris miniſterium, ego interior cognoui hæc, ego ego animus per ſenſus corporis mei. interrogaui mundi molem de deo meo & reſpondit mihi: non ego ſum, ſed ipſe me fecit. nonne omnibus quibus integer ſenſus eſt, apparet hæc ſpecies? cur non omnibus eadem loquitur? animalia puſilla & magna vident eam, ſed interrogare nequeunt; non enim præpoſita eſt in eis nunciantibus ſenſibus iudex ratio: homines autẽ poſſunt interrogare, vt inuiſibilia dei per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciãtur; ſed amore ſubdũtur eis & ſubditi iudicare nõ poſſunt: nec reſpõdent iſta interrogãtibus niſi iudicantibus, nec vocẽ ſuã mutant, id eſt ſpeciem ſuã ſi alius tantum videat, alius autem videns interroget, vt aliter illi appareat, aliter huic ſed eodem modo vtrique apparens, illi mu-

ta eſt,huic loquitur:imo vero omnibus loquitur, ſed illi intelligunt, qui eius vocem acceptam foris,intus cũ veritate conferunt; veritas enim dicit mihi: non eſt deus tuus cælum & terra,neque omne corpus.hoc dicit eorum natura: Vide.en moles minor eſt in parte,quam in toto.iam tu melior es, tibi dico anima; quoniam tu vegetas molem corporis tui,prębens ei vitam,quod nullum corpus præſtat corpori: Deus autem tuus etiam tibi vita eſt.

Corporea virtute deus non inuenitur. Caput. VII.

QVid ergo amo cum deum meũ amo? quis eſt ille ſuper caput animæ meæ? per ipſam animã meam aſcendã ad illum.tranſibo vim meam,qua hæreo corpori, & vitaliter compagem eius repleo. non ea vi reperio deum meum.nam reperiret equus & mulus,quibus non eſt intellectus: & eſt eadem vis, qua viuunt etiam eorum corpora: eſt alia vis non ſolum qua viuifico ſed etiam qua ſenſifico carnem meam, quã mihi fabricauit dominus. iubens oculo,vt non audiat, & auri vt non videat: ſed illi per quem videam, huic per quam audiam:& propria ſigillatim cæteris ſenſibus

ſuis ſedibus & officijs ſuis, quæ diuerſa per eos ago vnus ego animus. tranſibo & iſtam vim meam. nam & hanc habet equus & mulus, ſentiunt enim etiam ipſi per corpus.

Memoriæ vis. Cap. VIII.

TRanſibo ergo & iſtam vim naturæ meæ gradibus aſcendens ad eum, qui fecit me, & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ, vbi ſunt theſauri innumerabilium imaginum de huiuſcemodi rebus ſenſis inuectarum. ibi reconditum eſt, quidquid etiam cogitamus, vel augendo, vel minuendo, vel vtcumque variando ea, quæ ſenſus attigerit, & ſi quid aliud commendatum & repoſitum eſt, quod nondum abſorbuit & ſepeliuit obliuio. ibi quando ſum, poſco vt proferatur quidquid volo, & quædam ſtatim prodeunt, quædam requirũtur diutius, & tamquam de abſtruſioribus quibuſdam receptaculis eruuntur, quædam cateruatim ſe proruunt, & dum aliud petitur, & quæritur, proſiliunt in medium quaſi dicentia: Ne forte nos ſumus? et abigo ea manu cordis a facie recordationis meæ, donec enubiletur illud quod volo, atque in conſpectum prodeat ex abditis. alia faciliter atque imperturbata ſerie, ſicut poſcuntur, ſuggeruntur, & ce-

& cedunt præcedentia consequentibus, & cedendo conduntur iterum cum voluero processura. quod totum fit, cum aliquid narro memoriter. ibi sunt omnia distincte generatimque seruata, quæ suo quæque aditu ingesta sunt: sicut lux atque omnes colores formęque corporum per oculos, per aures autem omnia genera sonorum, omnesque odores per aditum narium, omnes sapores per oris aditum, ad sensum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid callidum, frigidumve, lene, aut asperum, graue seu leue, siue extrinsecus siue intrinsecus corpori. hæc omnia recipit recoléda, cũ opus est & retractanda, grandis memoriæ recessus, & nescio qui secreti, atque ineffabiles sinus eius, quæ omnia suis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in ea, nec ipsa tamen intrant, sed rerum sensarum imagines illic præsto sunt cogitationi reminiscenti eas. quare quo modo fabricatæ sint, quis dicit, cum appareat, quibus sensibus raptæ sint, interiusq. reconditæ? nã & in tenebris atque silentio dum habito, in memoria mea profero si volo colores, & discerno inter albũ & nigrum, & inter quos alios volo: nec incurrũt soni atq. perturbant, quod per oculos haustũ considero, cũ & ipsi ibi sint, & quasi seorsum repositi lateãt. nã & ipsos po-

sco

ſco ſi placet, atque adſunt ilico. & quieſcẽte lingua ac ſilente gutture canto, quantum volo, imaginesq. illæ colorum, quæ nihilominus ibi ſunt, non ſe interponunt, neque interrumpunt, cum theſaurns alius retractatur, qui influxit ab auribus. ita cetera, quæ per ſenſus ceteros ingeſta atque congeſta ſunt, recordor prout libet. et auram liliorũ diſcerno a violis, nihil olfaciens, & mel defruto, lene aſpero, nihil tunc guſtando neq. contrectando, ſed reminiſcendo antepono. intus hæc ago in aula ingẽti memoriæ meæ. ibi enim mihi cælum & terra, & mare pręſto ſunt, cum omnibus, quę in eis ſentire potui præter illa, quæ oblitus ſum. ibi & ipſe mihi occurro, meque recolo, quid, quando, & vbi egerim, quoque modo cnm agerem affectus fuerim. ibi ſunt omnia, quæ ſiue experra a me, ſiue credita memini. ex eadem copia etiam ſimilitudines rerũ, vel expertarum, vel eis, quas expertus ſum creditarum alias atque alias, & ipſe contexo præteritis, atque ex his etiam futuras actiones & euenta & ſpes, & hæc omnia rurſus quaſi præſentia meditor. faciam hoc aut illud, dico apud me in ipſo ingenti ſinu animi mei pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud ſequetur: o ſi eſſet hoc aut illud: auertat deus hoc aut illud: di-

co apud

co apud me iſta, & cum dico, præſto ſunt imagines omnium, quæ dico ex eodem theſauro memoriæ, nec omnino aliquid eorum dicerem, ſi defuiſſent. magna iſta vis eſt memoriæ, magna nimis deus meus, penetrale amplum & infinitum. quis ad fundũ eius peruenit? & vis eſt hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet, nec ego ipſe capio totũ, quod ſum. ergo animus ad habendqm ſe ipſum anguſtus eſt, vt vbi ſit quid ſui: non capiat. numquid extra ipſum, ac non in ipſo? quo modo ergo non capit? multa mihi ſuper hoc oboritur admiratio, ſtupor apprehendit me. & eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris: & latiſſimos lapſus fluminum, & oceani ambitum, & gyros ſiderum, & relinquunt ſe ipſos, nec mirantur. quin etiam hæc omnia cum dicerem, non ea videbam oculis, nec tamen dicerem, niſi montes & fluctus & flumina & ſidera, quæ vidi, & oceanum, quem credidi, intus in memoria mea viderem ſpatijs tam ingentibus, quaſi foris viderem: nec ea tamen videndo abſorbui, quando vidi oculis, nec ipſa ſunt apud me, ſed imagines eorum: & noui, quid ex quo ſenſu corporis impreſſum ſit mihi.

Memo-

Memoria disciplinarum. Cap. IX.

SEd non ea ſola geſtat immenſa iſta capacitatis memoriæ meæ. hinc ſunt & illa omnia, quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt, quaſi remota interiore loco, non loco, nec eorum imagines, ſed res ipſas gero. nam quid ſit litteratura, quid peritia diſputandi, quot genera quæſtionum, quidquid horum ſcio, ſic eſt in memoria mea; vt non retenta imagine rem foris reliquerim, aut ſonuerit & præterierit, ſicut vox impreſſa per aures veſtigio, quo recoleretur, quaſi ſonaret, cum iam non ſonaret: aut ſicut odor, dum tranſit & euaneſcit in ventos, olfactum afficit, vnde traijcit in memoriam imaginem ſui, quam reminiſcẽdo repetamus: aut ſicut cibus, qui certe in ventre iam non ſapit, & tamen in memoria quaſi ſapit: aut ſicut aliquid, quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum a nobis imaginatur memoria. iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tamquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

Senſus

Senſus res tradent memoriæ. Cap. X.

AT vero cum audio tria genera eſſe quæſtionum,an ſit,quid ſit,quale ſit, ſonorum quidem,quibus hæc verba confecta ſunt, imagines teneo, & eos per aures cum ſtrepitu tranſiſſe, ac iam non eſſe ſcio. res vero ipſas, quæ illis ſignificantur ſonis, neque vllo ſenſu corporis attigi, nec vſpiam vidi præter animum meum, & in memoria recondidi,non imagines earum ſed ipſas. quæ vnde ad me intrauerint dicā ſi poſſum. nam percurro ianuas omnes carnis meæ,nec inuenio qua earū ingreſſæ ſint. quippe oculi dicunt:Si coloratæ ſunt,nos eas nunciamus.aures dicunt:Si ſonuerunt,a nobis indicatæ ſunt.Nares dicunt:ſi oluerunt: per nos tranſierunt. dicit etiam ſenſus guſtandi:ſi ſapor non eſt, nihil me interroges. tactus dicit: ſi corpulentum non eſt, non contrectaui, ſi non contrectaui,non indicaui. vnde & qua hæc intrauerunt in memoriam meam? neſcio quo modo. nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, ſed in meo recognoui, & vera eſſe approbaui, & commendaui ei tamquam reponens vnde proferem,cum vellem. Ibi ergo erant,& antequam ea didiciſſem, ſed in

me

memoria non erant. vbi ego aut quare cum discerentur agnoui, & dixi: ita est, & verum est: nisi quia iam erant in memoria, sed tam remota & retrusa, quasi in caueis abditioribus, vt nisi admonente aliquo eruerentur, ea fortasse cogitare non possem.

Species rerum in anima.
Caput XI.

QVocirca inuenimus nihil esse aliud discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus, sicuti sunt per se ipsa intus cernimus, nisi ea, quæ passim indisposite memoria continebant, cogitando quasi colligere, atque animaduertendo curare; vt tāquam ad manum posita in ipsa memoria, vbi sparsa prius & neglecta latitabant, iam familiari intentioni facile occurrant. & quam multa huiusmodi gestat memoria mea, quæ iā inuenta sunt, &, sicut dixi, quasi ad manum posita, quæ & didicisse & nosse dicūtur: quæ si modestis temporum interuallis recolere desiuero ita rursos demerguntur, & quasi in remotiora penetralia dilabuntur, vt denuo velut noua excogitāda sint in idem iterum; neque enim est alia regio eorum, & cogenda rursus vt sciri possint, id est, veluti ex

qua

quadam diſperſione colligenda, vnde dictũ eſt cogitare. nam cogo & cogito ſic eſt, vt ago & actito, facio & factito. verumtamen ſibi animus hoc verbum proprie vendicauit, vt non quod alibi, ſed quod in animo colligitur id eſt, cogitur, cogitari proprie iam dicatur.

Mathematicorum memoria. Caput. XII.

ITem continet memoria numerorum dimenſionumque rationes & leges innumerabiles, quarum nullam corporis ſenſus impreſſit; quia nec ipſe coloratæ ſunt, aut ſonant, aut olent, aut guſtatæ, aut contrectatæ ſunt. audiui ſonos verborum, quibus ſignificantur, cum de his diſſeruitur: ſed illi alij, iſtę autem alię ſunt. nam illi aliter Gręce, aliter Latine ſonãt: iſtę vero res nec Gręcæ nec Latinæ ſunt, nec aliud eloquiorum genus. vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuiſſimas, ſicut filũ araneæ: ſed illæ aliæ nõ ſunt imagines earum, quas mihi nunciauit carnis oculus. nouit eas quiſquis ſine vlla cogitatione qualiſcumque cordis intus agnouit eas. ſenſi etiam numeros omnibus corporis ſenſibus, quos numeramus, ſed illi alij ſunt, quibus numeramus, ne imagines iſtorum

ſunt,

ſunt, & ideo valde ſunt. rideat me iſta dicentem, qui eos non videt, & ego doleam ridentem me.

Affectionum memoria.
Cap. XIII.

HAec omnia memoria teneo, & quoquomodo ea didicerim, memoria teneo. multa etiam, quæ aduerſus hæc falſiſſime diſputantur, audiui, & memoria teneo, quæ tametſi falſa ſunt, tamen ea meminiſſe me non eſt falſum, & diſcreuiſſe me inter illa vera & hæc falſa, quæ contradicuntur. & hoc memini, aliterq. nunc video diſcernere me iſta, aliter autem memini ſæpe me diſcreuiſſe, cum ea ſæpe cogitarem. ergo & intellexiſſe me ſæpius iſta memini; & quod nunc diſcerno & intelligo, recondo in memoria, vt poſtea me nunc intellexiſſe meminerim. ergo & meminiſſe memini; ſicut poſtea, quod hæc reminiſci nunc potui ſi recordabor, vtique per vim memoriæ recordabor. affectiones quoque animi mei eadem memoria continet, non illo modo quo eas habet ipſe animus, cum patitur eas; ſed alio multum diuerſo: ſicut ſe habet vis memoriæ. nam & lætatum me fuiſſe reminiſcor, non lætus, & triſtitiam meam præteritam recordor, nō triſtis; & me aliquādo

timuisse recolo sine timore, & pristinæ cupiditatis sine cupiditate sum memor aliquã do.&e contrario tristitiam meam transactã lætus reminiscor, & tristis lætitiam meam.

Læta non læti quo modo recordamur.
Cap. XIIII.

QVod mirandum non est de corpore, aliud enim animus,aliud corpus.itaque si præteritum doloré corporis gaudens memini,non ita mirum est. hic vero cum animus sit etiam ipsa memoria: nam & cum mandamus aliquid vt memoriter habeatur,dicimus:vide vt illud in animo habeas & cum obliuiscimur dicimus: non fuit in animo,& elapsum est animo,ipsam memoriam vocantes animũ cum ergo ita sit,quid est hoc quod cũ tristitiã meam præteritã lætus memini animus habet lætitiã,& memoria tristitiã,lętusq; est animus, ex eo quod inest ei lætitia, memoria vero ex eo quod inest ei tristitia, tristis non est? num forte non pertinet ad animum? quis hoc dixerit?nimirum ergo memoria quasi venter est animi,lætitia vero atque tristitia quasi cibus dulcis & amarus, cum memoriæ commendantur,quasi traiecta in ventre recondi illic possunt,sapere non possunt.ridiculũ est hęc illis similia putare, nec tamé

T sunt

ſunt omni modo diſſimilia. ſed ecce de memoria profero, cum dico quattuor eſſe perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, triſtitiam: & quidquid de his diſputare potuero, diuidendo ſingula per ſpecies ſui cuiuſque generis, & definiendo, ibi inuenio quid dicam atque inde profero: nec tamen vlla earum perturbatione perturbor, cum eas reminiſcendo commemoro, & antequam recolentur a me & retractarentur, ibi erant, propterea inde per recordationẽ potuero depromi. forte ego ſicut de ventre cibus ruminando, ſic iſta de memoria recordando proferuntur. cur igitur in ore cogitationis non ſentitur a diſputante, hoc eſt, a reminiſcente lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœſtitiæ? an in hoc diſſimile eſt, quod non vndique ſimile eſt? quis enim talia volens loqueretur, ſi quoties triſtitiam metumue nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? & tamen non ea loqueremur nisi in memoria noſtra non tamen ſonus nominum ſecundum imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed etiam rerum ipſarum notiones inueniremus, quas nulla ianua carnis accepimus, ſed eas ipſe animus per experientiam paſſionum ſuarum ſentiens memoriæ commendauit, aut ipſa ſibi hæc etiã commendata non retinuit.

Etiam

Etiam quæ abſunt meminimus. Cap. XV.

SEd vtrum per imagines an non, quis facile dixerit? nomino quippe lapidem, nomino ſolem, cum res ipſæ non adſunt ſenſibus meis, in memoria ſane mea præſto ſunt imagines earum: nomino dolorem corporis, nec mihi adeſt dum nihil dolet: niſi tamẽ adeſſet imago eius in memoria mea, neſcirem quid dicerem, nec eum in diſputando a voluptate diſcernerem: nomino ſalutem corporis, cum ſaluus ſum corpore, adeſt mihi quidem res ipſa: verumtamen niſi & imago eius ineſſet in memoria mea; nullo modo recordarer, quod huius nominis ſignificaret ſonus; nec ægrotantes agnoſcerent ſalute nominata: quid eſſet dictum, niſi eadem imago vi memoriæ teneretur, quamuis ipſa res abeſſet a corpore: nomino numeros, quibus numeramus: en adſunt in memoria mea, non imagines eorum, ſed ipſi: nomino imaginem ſolis, & hæc adeſt in memoria mea; neque enim imaginem imaginis eius ſed ipſam recolo, ipſa mihi reminiſcẽti prȩſto eſt: ſed nomino memoriam, & agnoſco quod nomino; & vbi agnoſco niſi in ipſa memoria? num & ipſa per imaginem ſuam ſibi adeſt, ac non per ſeipſam?

Et obliuionis memoria est. Cap, XVI.

QVid cum obliuionem nomino, atque id idem agnosco, quod nomino, vnde agnoscerem nisi meminissem? nō eumdem sonum nominis dico, sed rem quā significat. quam si oblitus essem, quid ille valeret sonus? agnoscere vtique nō valerē. ergo cū memoriā memini, per se ipsā sibi præsto est ipsa memoria: cū vero memini obliuionē & memoriam, præsto est & obliuio, memoria, qua meminerim, obliuio, quam meminerim. sed quid est obliuio nisi priuatio memoriæ? quomodo ergo adest vt eam meminerim, quando cum adest, meminisse non possum? at si quid meminimus, memoria retinemus, obliuionem autem nisi meminissemus, nequaquam possemus audito isto nomine rem, quæ illo significatur sono, agnoscere. memoria retinetur obliuio. adest ergo, ne obliuiscamur, quæ cum abest obliuiscimur. an ex hoc intelligitur non per se ipsam inesse memoriæ cum eam meminimus, sed per imaginem suam? quia si per se ipsam præsto esset obliuio, non vt meminissemus, sed vt obliuisceremur, efficieret. & hoc quis tandem indagabit? quis comprehēdet quomodo sit? ego certe domine laboro hic, & laboro in me ipso, factus sum mihi terra difficultatis & sudoris nimii. neque enim nūc

scru-

ſcrutamur plagas cæli, aut ſiderum interualla dimetimur, vel terræ libramenta quęrimus. ego ſum qui memini, ego animus, non tam mirum ſi a me longe eſt, quidquid ego non ſum. quid autem propinquius meipſo mihi? & ecce memoriæ meæ vis non comprehenditura me, cum ipſum non me dicam præter illã. quid enim dicturus ſum quando mihi certum eſt meminiſſe me obliuionem? an dicturus ſum non eſſe in memoria mea, quod memini? an dicturus ſum ad hoc ineſſe obliuionem in memoria mea, vt non obliuiſcar? vtrumque abſurdiſſimũ eſt. quid illud tertium? quo pacto dicam imaginem obliuionis teneri in memoria mea, non ipſam obliuionem, cum eam memini? quo pacto & hoc dicã, quãdo quidem cum imprimitur rei cuiuſquam imago in memoria, prius neceſſe eſt, vt adſit res ipſa, vnde illa imago poſſit imprimi? ſic enim Carthaginis memini, ſic omnium locorum, quibus interfui, ſic facies hominum quos vidi & ceterorum ſenſuum nuntiata, ſic ipſius corporis ſalutem ſiue dolorem, cum præſto eſſent iſta, cepit ab eis imagiues memoria, quas intuerer præſentes, & retractarem animo, cum illa & abſentia reminiſcerer. ſi ergo per imaginẽ ſuã non per ſeipſam in memoria tenet obliuio, ipſa vtiq. aderat,

vt eius imago caperetur. cum autem adesset, quomodo per imaginem suam in memoria conscribebat, quando id etiam, quod iam notatum inuenit, præsentia sua delet obliuio? Et tamen quocumque modo, licet sit modus iste incomprehensibilis & inexplicabilis, etiam ipsam obliuionem meminisse me certus sum, qua id, quod meminerimus, obruitur.

Humanæ naturæ vis triplex. Cap. XVIII.

MAgna ista vis est memoriæ, nescio quod horrendum deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus est, & hoc ego ipse sum: quid ergo sum deus meus? quæ natura sum? varia, multimoda vita & immensa vehementer. ecce in memorię meæ campis & antris, & cauernis innumerabilibus atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus, siue per imagines, sicut omnium corporum, siue per præsentiam, sicut artium, siue per nescio quas notiones vel notationes, sicut affectionum animi, quas & cum animus non patitur, memoria tenet; cum in animo sit, quidquid est in memoria, per hæc omnia discurro & volito hac atque illac, penetro etiam quan-

quantum possum,& finis nusquam : tāta vis est memoriæ, tanta vitæ vis est in homine viuente mortaliter. quid igitur agam? tu vera mea vita deus meus?transibo & hanc vim meam,quæ memoria vocatur, trāsibo eam, vt perueniam ad te dulce lumen.quid dicis mihi?ecce ego ascendens per animum meū ad te,qui desuper mihi manes. transibo & istam vim meam, quæ memoria vocatur, volens te attingere,vnde attingi potes,& inhærere tibi,vnde inhæreri tibi potest. habent enim memoriam & pecora & aues, alioquin non cubilia nidosve repeterent, alia multa quibus assuescunt; neque enim & assuescere valerent vllis rebus nisi per memoriam. transibo ergo & memoriam; vt attingam eum qui separauit me a quadrupedibus; & volatilibus cæli sapientiorem me fecit. transibo & memoriam, & vbi te inueniam vere bona & secura suauitas? & vbi te inueniam?

Reminiscentia. Cap. XVIII.

SI præter memoriam meam te inuenio immemor tui sum. Et quomodo iam inueniam te,si memor non sum tui?perdiderat enim mulier drachmam, & quæsiuit eā cum lucerna, & nisi memor eius esset, non

inueniſſet eam. cum enim eſſet inuenta, vnde ſciret vtrum ipſa eſſet, ſi memor eius nõ eſſet? multa memini me perdita quæſiſſe, atq. inueniſſe. inde iſtud ſcio, quia cũ quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, nũ forte hoc eſt, num forte illud? tamdiu dicebam, nõ eſt, donec id offerretur, quod quærebam, cuius niſi memor eſſem, quidquid eſſet, etiam ſi mihi offerretur non inuenirẽ, quia non agnoſcerem. & ſemper ita fit, cum aliquid perditum quærimus & inuenimus. verumtamen ſi forte aliquid ab oculis perit, non a memoria veluti corpus quodlibet viſibile; tenetur intus imago eius, & quæritur, donec reddatur aſpectui. quod cum inuentum fuerit, ex imagine quæ intus eſt recognoſcitur. nec inueniſſe nos dicimus quod perierat, ſi non agnoſcimus, nec agnoſcere poſſumus, ſi non inuenimus. ſed hoc perierat quidem oculis, memoria tenebatur.

Quid eſt reminiſci. Cap. XIX.

QVid cum ipſa memoria perdidit aliquid, ſicut fit cum obliuiſcimur, & quærimus vt recordemur? vbi tandẽ quærimus, niſi in ipſa memoria? & ibi ſi aliud pro alio forte offeratur, reſpuimus; donec illud occurrat, quod quærimus; & cum occurrerit, dicimus: hoc eſt; quod non diceremus, niſi agnoſceremus, nec agnoſcere-

mus,

mus·nisi meminissemus. certe ergo obliti fueramus. an non totum exciderat, sed ex parte qua tenebatur pars alia quærebatur, quia sentiebat se memoria non simul voluere quod simul solebat, & quasi detruncata consuetudine claudicans, reddi quod deerat, flagitabat. tamquam si homo notus siue conspiciatur oculis, siue cogitetur, & nomen eius obliti requiramus, quidquid aliud occurrerit, non connectitur, quia non cum illo cogitari consueuit, ideoque respuitur donec illud adsit simul assuefacta notitia non inæqualiter acquiescat. & vnde adest, nisi ex memoria? nam & cum ab alio commoniti recognoscimus inde adest, non enim quasi nouum credimus, sed recordantes approbamus hoc esse, quod dictum est. si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiscimur. neque enim omnimodo adhuc obliti sumus, quod vel oblitos nos esse meminimus. hoc ergo nec amissum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

Beatitudinem appetunt omnes.
Cap. XX.

QVo modo ergo te quæro domine? cũ enim te deum meũ quæro, vitã beatã quęro. quærã te vt viuat aĩa mea. viuit enim corpus meũ de anima mea & viuit.

uit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam, quia non est mihi donec dicam: sat est illic, vbi oportet, vt dicam? quomodo eam quæro? vtrum per recordationē tamquam eam oblitus sim, oblitumque me esse adhuc teneam: an per appetitum discendi incognitam siue quam numquam scierim siue quam sic oblitus fuerim: vt me nec oblitum esse meminerim? nonne ipsa te beata vita, quam omnes volunt, & omnino qui nolit eam, nemo est. vbi nouerunt eam, quod sic volunt eam? vbi viderunt, vt amarent eam? nimirū habemus eam nescio quo modo. & est alius quidam modus, quo quisque cum habeat eam, tunc beatus est: & sunt qui spe beati sunt, inferiore modo isti habent eam, quā illi iam re ipsa beati sunt, sed tamen meliores quam illi, qui nec re, nec spe beati sunt. qui tamen etiam ipsi nisi aliquo modo haberent eam; non ita vellent beati esse, quod eos velle certissimum est. nescio quomodo nouerunt eam; ideo quae habent eam in nescio qua notitia, de qua satago, vtrum in memoria sit; quia si ibi est, iam beati fuissemus aliquando. vtrum sigillatim omnes: ac in illo homine qui primus peccauit: in quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cum miseria nati sumus, non quæro nunc, sed quęro, vtrum in memoriam

sit

ſit beata vita. neque enim amaremus eam, niſi noſceremus. audimus nomen hoc, & rẽ ipſam omnes nos appetere fatemur; non enim ſono delectamur. nam hoc cum Latine audit Grecus, non delectatur; quia ignorat, quod dictũ ſit; nos autẽ delectamur, ſicut etiam ille: ſi Grecæ hoc audierit, quoniá res ipſa nec Græca nec Latina eſt cui adipiſcendæ Greci Latiniq. inhiant, ceterarumq; linguarũ homines. nota eſt igitur omnibus, qui vna voce ſi interrogari poſſent, vtrum beati eſſe vellẽt, ſine vlla dubitatione velle reſpõderent, quod nõ fieret, niſi res ipſa, cuius hoc nomen eſt eorum memoria teneretur.

Meminimus & eorum quæ nunquam habuimus. Cap. XXI.

NVmquid ita vt meminit Carthaginẽ qui vidit? non; vita enim beata non videtur oculis, quia non eſt corpus. numquid ſicut meminimus numeros? non; hos enim qui habet in notitia, non adhuc quærit adipiſci; vitam vero beatam habemus in notitia, ideoque amamus eã & tamẽ adhuc adipiſci eam volumus, vt beati ſimus. numquid ſicut meminimus eloquentiam? non: quãuis & hoc nominẽ audito recordentur ipſam rem, qui etiam nondum ſunt eloquentes,

mul

multique esse cupiant. vnde apparet eam esse in eorum notitia: tamen per corporis sensus alios eloquentes animaduerterunt,& delectat.similiter hoc esse desiderant, † quā- qua quam nisi in exteriore notitia non delectarentur; neque hoc esse vellent, nisi delectarentur. beatam vero vitam nullo sensu corporis in alijs experimur. numquid sicut meminimus gaudium? fortasse ita. nam gaudium meum ita tristis memini, sicut vitam beatam miser, neque vmquam corporis sensu gaudium meum vel vidi, vel audiui, vel odoratus sum,vel gustaui, vel tetigi; sed expertus sum in animo meo, quando lætatus sum,& adhæsit eius notitia memoriæ meæ; vt id reminisci valeā aliquando cum aspernatione,aliquando cum desiderio, pro earū rerum diuersitate, de quibus me gauisum esse memini. nam & de turpibus gaudio quodam perfusus sum, quod nunc recordans detestor atque execror: aliquando de bonis & honestis, quod desiderans recolo, tametsi forte non adsunt, & ideo tristis gaudium pristinum recolo. vbi ergo & quādo expertus sum vitam meam beatam, vt recorder eam, & amem & desiderem? nec ego tantum,aut cum paucis,sed beati prorsus omnes esse volumus. quod nisi certa notitia nosceremus, non tam certa voluntate

vellemus. sed q d est hoc? Quod si quæratur a duobus, vtrũ militare velint, fieri possit vt alter eorũ velle se, alter nolle respondeat. si autem ab eis quæratur, vtrum beati esse velint, vterque statim se sine vlla dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iste nolit, nisi vt beati sint? num forte quoniã alius hinc, alius inde gaudet? ita se omnes beatos esse velle consonãt, quẽadmodũ consonarent si hoc interrogarentur se velle gaudere; atq. ipsum gaudium vitam beatã vocant. quod & si alius hinc, alius illinc assequitur; vnum est tamen quo peruenire omnes nituntur, vt gaudeant. quæ quoniã res est, quã se expertũ non esse nemo potest dicere, propterea reperta in memoria recognoscitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

Verum gaudium. Cap. XXII.

Absit domine, absit a corde serui tui, qui confitetur tibi, absit vt quocumque gaudio gaudeam, beatum me putem. est enim gaudium quod non datur impijs, sed eis, qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es. & ipsa est beata vita gaudere ad te, de te, propter te ipsa est & non est altera. qui autem aliam putant esse aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum

rum. ab aliqua tamen imagine gaudii voluntas eorum non auertitur.

Beata vita quid & vbi.
Cap. XXIV.

NOn ergo certum eſt, quod omnes eſſe beati volunt; quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ ſola vita beata eſt; non vtique vitam beatam volunt. an omnes hoc volunt? ſed quoniam caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnē, vt non faciant, quod volunt; cadunt in id quod valent, eoque contenti ſunt; quia illud, quod non valent, non tantum volunt quantum ſat eſt, vt valeant. nam quæro ab omnibus, vtrum malint de veritate, quam de falſitate gaudere, tam non dubitant dicere de veritate ſe malle, quam non dubitant dicere beatos eſſe ſe velle. beata quippe vita eſt gaudium de veritate. hoc eſt enim gaudium de te, qui veritas eſt, deus illuminatio mea, ſalus faciei meæ deus meus. hanc vitā beatam omnes volunt, hanc vitam quæ ſola beata eſt, omnes volunt, gaudiū de veritate omnes volunt: multos expertus ſum, qui vellint fallere, qui autem falli neminem. vbi ergo nouerunt hanc vitam beatam; niſi vbi nouerunt etiam veritatem? amant enim &

ipsam,quia falli nolunt. et cum amant beatam vitam,quod non est aliud,quam de veritate gaudium;vtique amant etiam veritatem, nec amarent,nisi esset aliqua notitia eius in memoria eorum. cur ergo non de illa gaudent? cur non beati sunt? quia fortius occupantur in aliis,quæ potius eos faciunt miseros, quam illud beatos,quod tenuiter meminerunt. adhuc enim modicum lumen est in hominibus, ambulent,ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. cur autem veritas parit odium. & inimicus eis factus est homo tuus verum prædicans, cū ametur beata vita, quæ non est nisi gaudiū de veritate, nisi quia sic amatur veritas; vt quicumque aliud amant, hoc quod amant velint esse veritatem; & quia falli nollent, nolunt conuinci quod falsi sint?itaque propter eam rem oderunt veritatem,quam pro veritate amant: amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem; quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam, cum se ipsam indicat,& oderunt eam,cum eos ipsos indicat. inde retribuet eis, vt qui se ab ea manifestari nolunt, & eos nolentes manifestet,& eis ipsa non sit manifesta. sic sic etiam,sic animus humanus etiam, sic cæcus & languidus, turpis atque indecens latere vult, se autem,vt lateat aliquid, non vult,

contra

contra illi redditur, vt ipse non lateat veritatem, ipsum autem veritas lateat. tamen etiã sic dum miser est, veris mauult gaudere quam falsis. beatus ergo erit, si nulla interpellãte molestia, de ipsa, per quam vera sunt omnia, sola veritate gaudebit.

Deum quoque continet memoria. Caput. XXIIII.

ECce quantum spatiatus sum in memoria mea, quærens te domine, & non te inueni extra eam. neque enim aliquid de te inueni, quod non meminissem ex quo didici te. nam ex quo didici te, non sum oblitus tui. vbi eni inueni veritatem, ibi inueni deũ meum, ipsam veritatem, quam, ex quo didici, non sum oblitus. itaque ex quo didici te, manes in memoria mea, & illic te inuenio, cum reminiscor tui & delector in te. hæ sunt sanctæ deliciæ meæ, quas donasti mihi misericordia tua, respiciens paupertatem meam.

In quo memoriæ gradu reperiatur deus. Caput. XXV.

SEd vbi manes in memoria mea domine? Vbi illic manes? quale cubile fabricasti

illic tibi? quale sanctuarium ædificasti tibi? tu dedisti hanc dignationem memoriæ meæ; vt maneas in ea; sed in qua eius parte maneas, hoc considero: transcendi enim partes eius, quas habent & bestiæ, cum te recordarer; quia non ibi te inueniebam inter imagines rerum corporalium: & veni ad partes eius, vbi cómendaui affectiones animi mei, nec illic inueni te. et intraui ad ipsius animi mei sedem, quæ illi est in memoria mea, quoniam sui quoque meminit animus, nec ibi tu eras: quia sicut non es imago corporalis nec affectio viuentis, qualis cum lætamur, contristamur, cupimus, metuimus meminimus, obliuiscimur, & quidquid huiusmodi est, ita nec ipse animus es, quia dominus deus animi tu es. et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes super omnia, & dignatus es habitare in memoria mea, ex quo te didici. & quid quæro, quo loco eius habites, quasi vero loca ibi sint? habitas certe in ea, quoniam tui memini, ex quo te didici: & in ea te inuenio, cum recordor tui.

Vbi inueniatur Deus. Cap. XXVI.

VBi ergo te inueni, vt discerem te? neque enim iã eras in memoria mea,

priusquam te discerem. vbi ergo inueni te, vt discerem te, nisi in te supra me? et nusquam locus, & recedimus & accedimus, & nusquā locus. vbique veritas præsides omnibus consulentibus te, simulque respondes omnibus etiam diuersa consulentibus te. liquide tu respondes, sed non liquide omnes audiunt. omnes vnde volunt, consulunt, sed non semper, quod volunt audiunt. optimus minister tuus est, qui nō magis † intuetur hoc a te audire, quod ipse voluerit, sed potius hoc velle, quod a te audierit.

nititur

Quo modo rapiat hominem deus.
Caput. XXVII.

SEro te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua: sero te amaui. et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam, & in ista formosā, quæ fecisti, deformis irruebā. mecum eras & tecum non eram. ea me tenebant longe a te, quæ si in te non essent, nón essent. vocasti & clamasti, & rupisti surditatem meam. coruscasti, splenduisti & fugasti cæcitatē meam. † flagrasti & duxi spiritum & anhelo tibi. gustaui, & esurio, & sitio. tetigisti me, & exarsi in pacem tuam.

fragrasti.

Mi-

Miseria huius vitæ. Cap. XXVIII.

CVm inhæsero tibi ex omni me, nusquã erit mihi dolor & labor, & viua erit vita mea, tota plena te. nunc autem quoniam quem tu imples, subleuas eum; quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus, & ex qua parte stet victoria nescio. hei mihi, domine miserere mei. contendunt mœrores mei mali cum gaudijs bonis, & ex qua parte stet victoria, nescio. hei mihi, domine miserere mei, hei mihi. ecce vulnera mea non abscondo. medicus es, æger sum: misericors es, miser sum. numquid non tentatio est vita humana super terram? quis velit molestias & difficultates pati? † tolerare iubes eas nõ amari. nemo, quod tolerat, amat; & si tolerare amat. quamuis enim gaudeat se tolerare, mauult tamen non esse, quod toleret. prospera in aduersis desidero, aduersa in prosperis timeo. quis inter hæc medius locus, vbi non sit humanæ vitæ tẽtatio? væ prosperitatibus huius seculi, & semel & iterum, a timore aduersitatis, & a corruptione lætitiæ. væ aduersitatibus seculi, semel & iterum, & tertio a desiderio prosperitatis. et quia ipsa aduersitas dura est, & ne frangat tolerantiã;

† tolerari.

numquid non tentatio est vita humana super terram sine vllo interstitio?

In deo spes: Cap. XXIX.

ET tota spes mea, non nisi in magna valde misericordia tua. da quod iubes, & iube quod vis. imperas nobis contentiam. & cùm scirem ait quidam, quia nemo potest esse continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum. per continentiam quippe colligimur, & redigimur in vnum, a quo in multa defluximus. minus enim te amat, qui tecũ aliquid amat, quod non propter te amat. o amor qui semper ardes, & numquam extingueris, caritas deus meus, accende me. continentiam iubes: da quod iubes, & iube quod vis.

Somniorum ludibria. Cap. XXX.

IVbes certe vt contineam a concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & ambitione seculi. iussisti a concubitu, & de ipso coniugio melius aliquid quam concessisti, monuisti. et quoniam dedisti, factum est, & antequam dispensator sacramenti tui fierem. sed adhuc viuunt in me-

moria mea, de qua multa locutus sum, talium rerum imagines, quasi† ibi consuetudo mea † fixit, & concursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solum vsque ad delectationem, sed etiam vsque ad consensionem, factumque simillimum, & tantum valet imaginis illusio in anima mea & in carne mea, vt dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt. numquid tunc ego non sum domine deus meus? et tamē tantū interest inter me ipsum, & me ipsum, vt intra momentum, quo hinc ad soporē transeo vel huc inde retranseo. vbi est illa ratio, quæ talibus suggestionibus resistit vigilans. & si res ipsæ ingenerantur, inconcussus maneo. numquid clauditur cum oculis? numquid sopitur cum sensibus corporis? & vnde sæpe etiam in somnis resistimus, nostrisque præpositi memores, atque in eo castissime permanentes nullum talibus illecebris adhibemus assensum? & tamen tantum interest, vt cum aliter accidit, euigilantes ad conscientiæ requiem redeamus; ipsaque distantia reperiamus nos non fecisse, quod tamen in nobis quoquo modo factum esse doleamus. nnmquid non potens est manus tua deus omnipotens sanare omnes languores animæ meæ, atque abundā-

sibi.
finxit.

 tiore

tiore gratia tua laſciuos motus etiam mei ſoporis extinguere? augebis domine magis magiſque in me munera tua; vt anima mea ſequatur me ad te concupiſcentiæ viſco expedita; vt non ſolum non perpetret iſtas corruptelarum turpitudines per imagines animales vſque ad carnis fluxum, ſed ne conſentiat quidem: nam vt nihil tale vel tantillum libeat, quantum poſſit nutu cohiberi, etiam in caſto dormientis affectu non tantum in hac vita, ſed etiam in hac ætate non magnum eſt omnipotenti, qui vales facere ſupra quam petimus & intelligimus. nunc tamen quid adhuc ſim in hoc genere mali mei dixi bono domino meo, exultans cum tremore in eo, quod donaſti mihi, & lugens in eo, quod inconſummatus ſum, & ſperās perfecturū te in me miſericordias tuas vſque ad pacem plenariam, quam tecū habebunt interiora & exteriora mea, cum abſorpta fuerit mors in victoria.

Gulæ tentatio. XXXI.

EST alia malitia diei, quæ vtinam ſufficiat ei; reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibendo, priuſquam eſcas & ventrem deſtruas, cum occideris indigentiam meam ſacietate mirifica

& cor-

& corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna. nunc autem suauis est mihi necessitas, & aduersus istam suauitatem pugno ne capiar, & quotidianum bellum gero in ieiunijs sæpius in seruitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur. nam fames & sitis quidam dolores sunt. vrunt & sicut febris necant, nisi alimentorum medicina succurrat. quæ quoniam præsto est, consolatione munerum tuorum, in quibus nostræ infirmitati terra & aqua & cælum seruiunt, calamitates deliciæ vocantur. hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. sed dum ad quietem satietatis ex indigentiæ molestiæ transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ. ipse etiam transitus voluptas est, & non est alius, qua transeatur, quam quo transire cogit necessitas. et cum salus sit caussa edendi & bibendi, adiungit sese tanquam pedisse qua periculosa iucunditas, & plerumq. præire conatur; vt eius caussa fiat quod salutis causa me facere vel dico vel volo; nec idem modus vtriusque est. nam quod salutis est delectationi parum est. & sæpe incertum fit, vtrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditatis fallacia ministerium suppe-

tat. ad hoc incertũ hilarescit infelix anima, & in eo præparat excusationis patrocinium, gaudẽs nõ apparere quid satis sit moderationi valetudinis, vt obtẽtu salutis obũbret negotiũ voluptatis his tẽtationib. quotidie conor resistere, & inuoco dexterã tuã ad salutẽ meã, & ad te refero æstus meos, quia consiliũ mihi de hac re nondũ stat. audio vocẽ iubentis dei mei: nõ grauẽtur corda vestra in crapula & ebrietate. ebrietas lõge est a me, misereberis, ne appropinquet mihi. crapula autem numquam surrepit seruo tuo, misereberis, vt longe fiat a me: nemo enim potest esse continens, nisi tu des. multa nobis orantibus tribuis, & quidquid boni antequam oremus, accipimus, a te accipimus, & vt hoc postea cognosceremus, a te accipimus. ebriosus numquã fui, sed ebriosos a te sobrios factos ego noui. ergo a te factũ est, vt hoc nõ essent, qui numquã fuerũt, a quo factũ est, vt hoc nõ sẽper essent, qui fuerũt, a quo etiã factũ est, vt scirẽt vtriq. a quo factũ est. audiui & aliã vocẽ tuã: post concupiscẽtias tuas nõ eas: & a † voluptate tua auerte. audiui & illã ex munere tuo, quã multũ amaui. neque si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus deerit nobis. hoc est dicere: nec illa res me copiosum faciet, nec illa ærumnosum.

† volun- tate.

audi-

audiui & alteram : ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse,& abundare noui,& penuriam pati noui. omnia possum in eo,qui me confortat. ecce miles castrorum cælestium, non puluis,quod nos sumus sed memento domine quia puluis sumus, & de puluere fecisti hominem, & perierat & inuentus est. nec ille in se potuit, quia idem puluis fuit,quem talia dicentem afflatu tuæ inspirationis adamaui : omnia possum, inquit, in eo,qui me confortat. conforta me,vt omnia possim. da quod iubes, & iube quod vis. iste se accepisse confitetur, & quod gloriatur in domino gloriatur. audiui alium rogantem vt accipiat. aufer a me, inquit, concupiscentias ventris. vnde apparet sancte deus meus te dare,cum fit quod imperas fieri. docuisti me pater bone ; Omnia munda mundis. sed malum esse homini qui per offensionem mãducat, & omnem creaturam tuam bonam esse,nihilq. abijciendũ,quod cum gratiarũ actione percipitur,& quia esca nos non commẽdat deo,vt nemo nos iudicet in cibo aut in potu, & vt qui manducat non manducantem non spernat,& qui non manducat manducantem non iudicet. didici hæc gratias tibi,laudes tibi deo meo,magistro meo,pulsatori auriũ mearũ, illustratori cordis mei.

Eripe

eripe me ab omni tentatione. non ego immunditiam obsonij timeo, sed immunditiã cupiditatis. scio Noe omne carnis genus quod cibo esset vsui manducare permissum, Heliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili abstinentia præditum, animalibus, hoc est, locustis in escã cedentibus nõ fuisse pollutum. & scio Esau lenticulæ concupiscẽtia deceptum, & Dauid propter aquæ desiderium a seipso reprehensum, & regem nostrum non de carne, sed de pane esse tentatũ: ideoq; & populus in eremo, non quia carnes desiderauit, sed quia escæ desiderio aduersus dominũ murmurauit, meruit improbari. in his ergo tentationibus positus, certo quotidie aduersus concupiscentiã manducandi & bibendi; non enim est, quod semel præcidere, & vlterius non attingere decernã, sicut de concubitu potui. itaq; freni gutturis tẽperata relaxatione & constrictione tenendi sunt. & quis est domine qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? quisquis est, magnus est, magnificet nomẽ tuum: ego autẽ non sum, quia peccator homo sum; sed & ego magnifico nomen tuum, & interpellat te pro peccatis meis, qui vicit seculũ, numerans me inter infirma membra corporis sui, quia & imperfectum meũ viderũt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.

Ni-

Nihil ſecurum eſt in hac vita. Cap. XXXII.

DE illecebra odorum non ſatago nimis, cum abſunt, non requiro: cum adſunt, non reſpuo, paratus etiam eis ſemper carere. ita mihi videor, forſitan fallor. ſunt enim & iſtæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me eſt, vt animus meus de viribus ſuis ipſe ſe interrogans non facile ſibi credendum exiſtimet; quia & quod ineſt plerumque occultum eſt, niſi experientia manifeſtetur. & nemo ſecurus eſſe debet in iſta vita, quæ tota tentatio nominatur; vt qui fieri potuit ex deteriore melior non fiat etiam ex meliore deterior. vna ſpes, vna fiducia, vna firma promiſſio, miſericordia tua.

Voluptas aurium. Cap. XXXIII.

VOLVPTATES aurium tenacius me implicauerant & ſubiungauerant: ſed reſoluiſti & liberaſti me: nunc in ſonis, quos animat eloquia tua, cum ſuaui & artificioſa voce cantantur, fateor aliquantulum acquieſco; non quidem vt hæream, ſed vt ſurgam cum volo. attamen cum ipſis ſententijs quibus viuunt, vt admittantur ad me, quærunt in corde meo

non

non nullius dignitatis locum. & vix eis præbeo congruentem. aliquando etiam amplius mihi videor honoris eis tribuere, quã decet, dum ipsis sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moueri animos nostros in flamma pietatis, cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur, & omnes affectus spiritus nostri pro suaui diuersitate habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur. sed delectatio carnis meæ, cui mentem eneruandam non oportet dari, sæpe me fallit; dum rationem sensus non ita comitatur, vt patienter sit posterior, sed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur: ita in his pecco nõ sentiens, sed postea sentio. aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius canens erro nimia seueritate, sed valde interdũm; vt melos omne cantileuarũm suauinm, quibus Dauidicum psalterium frequentatur, ab auribus meis remoueri velim, atque ipsius Ecclesiæ: tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, vt pronuncianti vicinior esset, quam canenti. verũtamen cum reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus

eccle-

ecclesiæ tuæ, in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipse cómoueor, non cantu, sed rebus, quæ cantantur: cum liquida voce & conuenientissima modulatione cantantur, magnā instituti huius vtilitatē rursus agnosco. ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubrilatis, magisq. adducor, non equidem irretractabilem sententiā proferens cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, vt per oblectamenta auriū infirmior animus in affectum pietatis assurgat. tamen cum mihi accidit, vt me amplius cantus quā res, quæ canitur, moueat, pœnaliter me peccare confiteor, & tunc mallem non audire cantantē. ecce vbi sum. flete mecū & pro me flete, qui aliquid boni vobiscū intus agitis vnde facta procedunt. nā qui nō agitis, non vos hæc mouent. tu autem domine deus meus exaudi, respice & vide, & miserere & sana me, in cuius oculis mihi quæstio factus sum, & ipse est languor meus.

Oculorum illecebræ. Cap. XXXIV.

Restat voluptas oculorum istorum carnis meæ, de qua loquar confessiones, quas audient aures templi tui, aures fraternæ ac piæ, vt concludamus tentationes concupiscentiæ carnis meæ, quæ me adhuc pulsant ingemiscentem, & habitacu-

taculum meum, quod de cælo est superin-
dui cupientem, pulchras formas & varias,
nitidos & amœnos colores amant oculi: non
teneãt hæc animam meam, teneat eã deus,
qui hæc fecit, bona quidem valde, sed ipse
est bonum meum, non hæc. & tangunt
me vigilantem totis diebus, nec requies ab
eis datur mihi sicut datur a vocibus canoris
aliquando ab omnibus in silentio. ipsa enim
regina colorum lux ista perfundens cuncta,
quæ cernimus, vbi per diem fuero, multimo-
do allapsu blanditur mihi aliud agenti. &
eam non aduertenti. insinuat autem se ita
vehementer, vt si repente subtrahatur cum
desiderio requiratur; si diu absit contristat
animum: o lux quam videbat Tobias, cum
clausis istis oculis filium docebat vitę viam,
& ei præibat pede caritatis nusquam errans.
aut quando videbat Isaac prægrauatis &
opertis senectute carneis luminibus, cum
filios non agnoscendo benediceret, sed be-
nedicendo agnoscere meruit: aut quam vi-
debat Iacob, cum & ipse prægrandi ætate
captus oculis in filijs præsignata futuri po-
puli genera luminoso corde radiauit, & ne-
potibus suis ex Ioseph diuexas mystice ma-
nus non sicut pater eorum foris corrigebat,
sed sicut ipse intus discernebat, imposuit: ip-
sa est lux, vna est & alia non est; & vnum
omnes.

omnes qui vident & amant eam. at ista corporalis, de qua loquebar, illecebrosa ac periculosa dulcedine condit vitam seculi cæcis amoribus. qui autem & de ipsa laudare te volunt, deus creator omnium, assumũt eam in hymno tuo, non assumuntur ab ea in somno suo. sic esse cupio. resisto seductionibus oculorum, ne implicētur pedes mei, quibus ingredior viam tuam, & erigo ad te inuisibiles oculos; vt tu euellas de laqueo pedes meos. tu subinde euellis eos: nam illaqueantur. tu non cessas euellere: ego autem crebro hæreo in vbique sparsis insidijs quoniam non dormies neque dormitabis, qui custodis Israel. quam innumerabilia varijs artibus & opificijs, in vestibus, calciamentis, vasis, & huiuscemodi fabricationibus, picturis etiam diuersisque figmentis, atque his vsum necessarium atque moderatū & piam significationem longe transgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum foras sequentes, quod faciunt intus relinquentes, a quo facti sunt. at ego deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & sacrifico laudem sacrificatori meo; quoniam pulchra traiecta per animas in manus artificiosas, ab illa pulchritudine veniunt, quæ super animas est; cui suspirat anima mea die ac nocte. sed pulchritudinum

tudinum exteriorum operatores & sectatores inde trahunt † approbandi modum, non autem inde trahunt † vtendi modum. & ibi est, & non vident eum: vt non eant longius, & fortitudinem suam ad te custodiant, nec eam spargant in deliciosas lassitudines. ego autem hæc loquens atque discernens etiam istis pulchris gressum innecto, sed tu euellis domine, euellis tu, quoniam misericordia tua ante oculos meos est. nam ego capior miserabiliter, & tu euellis misericorditer, aliquando non sentientem, quia suspensus incideram, aliquando cum dolore, quia iam inhæseram.

† videdi. † vtédi.

Curiositas cognoscendi. Caput XXXV.

HVc accedit alia forma tẽtationis multiplicius periculosa. præter enim concupiscentiam carnis, quæ inest in delectatione omnium sensuũ & voluptatũ, cui seruiẽtes depereunt qui longe se faciunt a te, inest animæ per eosdem sensus corporis quædam non se oblectandi in carne, sed experiendi carnem vana & curiosa cupiditas, nomine cognitionis & scientiæ palliata. quæ quoniam & in appetitu noscendi est oculi autem sunt ad cognoscendum in sensibus principes

cipes, concupiscentia oculorum eloquio diuino appellata est. ad oculos enim proprie videre pertinet. vtimur autem hoc verbo etiam in cæteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus. neque enim dicimus, audi quid rutilet, aut olfac, quam niteat, aut gusta quã splendeat, aut palpa quam fulgeat. videri enim dicuntur hęc omnia. dicimus autem non solum, vide quid luceat, quod soli oculi sentire possunt, sed vide etiam quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quam durum sit. ideoq; generalis experientia sensuum concupiscentia (sicut dictum est) oculorum vocatur, quia videndi officiũ, in quo primatum oculi tenent, etiam cæteri sensus sibi de similitudine vsurpant, cum aliquid cognitionis explorant: ex hoc autem euidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus, quod voluptas pulchra, canora, suauia, sapida, lenia sectatur. curiositas autem etiam his cõtraria tentandi causa, non ad subeundam molestiam, sed experiẽdi noscendiq; libidinem. quid enim voluptatis habet videre in laniato cadauere quod exhorreas, & tamen sicubi iaceat, concurrũt, vt cõtristẽtur, vt palleant. timent etiã ne in somnis hoc videant, quasi quisquam eos vigilantes videre coegerit, aut pulchritudinis vlla fama persua-

 serit.

ſerit. ita & in ceteris ſenſibus, quæ perſequi longum eſt· & ex hoc morbo cupiditatis in ſpectaculis exhibentur quæque miracula, hinc ad perſcrutanda naturæ ſecreta, quæ præter nos eſt operata proceditur, quæ ſcire, nihil prodeſt, & nihil aliud quam ſcire homines cupiunt. hinc etiam in ipſa ſi quid eodem peruerſæ ſcientiæ fine per artes magicas quæritur. hinc etiam in ipſa religione deus tentatur, cum ſigna & prodigia flagitãtur, non ad aliquam ſalutem, ſed ad ſolam experiẽtiam† deſiderata. in hac tam immẽſa ſylua plena inſidiarum & periculorum, ecce quam multa præciderim & a meo corde diſpulerim, ſicuti donaſti me facere deus ſalutis meæ. attamen quando audeo dicere, cum circumquaque quotidianam vitam noſtram tam multa huius generis rerum circumſtrepant, quando audeo dicere nulla re tali me intentum fieri ad ſpectandum, & vana cura capiendum? ſane me iam theatra non rapiunt, nec curo noſſe tranſitus ſyderum, nec anima mea vmquam reſponſa quæſiuit vmbrarum, omnia ſacrilega ſacramẽta deteſtor: a te domine deus meus, cui humilẽ famulatũ ac ſimplicem debeo, quãtis mecũ ſuggeſtionũ machinationibus agit inimicus vt ſignum aliquod petam? ſed obſecro te per regẽ noſtrum & patriã Hieruſalem,

† deſideratam.

rusalē, simplicem, castam: vt quemadmodū a me longe est ista consensio, ita sit semper longe atq. longius. pro salute autē cuiusquā cum te rogo, alius multum differens finis est intentionis meæ, & te facientem quod vis das mihi, & dabis libenter sequi. verum tamen inquam multis minutissimis & contemptibilibus rebus curiositas quotidie nostra tentatur, & quam sæpe labamur, quis enumerat? quoties narrantes inania, primo quasi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paulatim libenter aduertimus canem currentem post leporem iam non specto cum in circo sit, at vero in agro si casu transeam, auertit me fortassis ab aliqua magna cogitatione, atque ad se conuertit illa venatio, non deuiare cogens corpore iumenti, sed cordis inclinatione. & nisi iam mihi demonstrata infirmitate mea cito admoneas, aut ex ipsa visione per aliquam considerationem in te assurgere, aut totum contemnere atque transire, vanus hebesco. quid cum me domi sedentem stellio muscas captans, vel aranea retibus suis irruentes implicans, sæpe intentum facit? num quia parua sunt animalia, ideo non res eadem geritur? pergo inde ad laudandum te creatorem mirificum: atque ordinatorem rerum omnium, sed non inde esse intentus incipio.

est cito surgere, aliud est non cadere. & talibus vita mea plena est, & vna spes mea magna valde misericordia tua. cum enim in huiusmodi rebus conceptaculum fit cor nostrum, & portat copiosæ vanitatis cateruas, hinc & orationes nostræ sæpe interrumpuntur atque turbantur, & ante conspectũ tuum, dum ad aures tuas voce cordis intendimus, nescio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præciditur.

Superbiæ vitium. Caput. XXXVI.

NVmquid etiam hoc inter cõtemnenda deputabimus, aut aliquid nos reducet in spem, nisi tota misericordia tua, quoniã cœpisti mutare nos? & tu scis quanta ex parte mutaueris, qui me primitus sanas a libidine vindicandi me, vt propitius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis, & sanes omnes languores meos, & redimas de corruptione vitam meam, & corones me in miseratione & misericordia, & saties in bonis desiderium meũ. quia compresisti a timore tuo superbiam meã, & mansuefecisti iugo tuo ceruicẽ meam. & nunc porto illud, & leue est mihi: quoniã sic promisisti & fecisti, & vere sic erat, & nesciebã, quando id

subi-

ſubire metuebam. ſed numquid domine qui ſolus ſine typho dominaris, quia ſolus verus dominus es, qui non habes dominum, numquid hoc quoq; tertium tentationis genus ceſſauit a me, aut ceſſare in hac tota vita poteſt, timeri & amari velle ab hominibus non propter aliud, ſed vt inde ſit gaudium, quod non eſt gaudium? miſera vita eſt, & fœda iactantia, hinc ſit vel maxime nō amare te nec caſte timere te. ideoque tu ſuperbis reſiſtis, humilibus autem das gratiam, & intonas ſuper ambitiones ſeculi, & cōtremiſcunt fundamenta montiũ. itaq; nobis quoniã propter quædã humanæ ſocietatis officia neceſſariũ eſt amari & timeri ab hominibus, inſtat aduerſarius veræ beatitudinis noſtræ, vbiq; ſpargens in laqueis, euge euge, vt dum auide colligimus, incaute capiamur & a veritate tua gaudium noſtrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus, libeatque nos amari & timeri non propter te ſed pro te; atque iſto modo ſui ſimiles factos ſecum habeat, non ad concordiam caritatis, ſed ad conſortium ſupplicij, qui ſtatuit ſedem ſuam ponere in aquilonẽ, vt de peruerſa & diſtorta via imitandi tenebroſi frigidiq. ſeruirent. nos autem domine puſillus grex tuus ecce ſumus, tu nos poſſide, prętende alas tuas, & fugiamus ſub eas. glo-

ria nostra tu esto, propter te amemur, & verbum tuum timeatur a nobis. qui laudari vult ab hominibus vituperante te, nō defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur: damnante te. cum autem nō peccator laudatur in desiderijs animę suæ, nec qui iniqua gerit benedicitur: sed laudatur homo propter aliquod donum, quod dedisti ei, at ille plus gaudet sibi laudari se, quam ipsum donum habere vnde laudatur, etiam iste te vituperante laudatur. & melior iam ille qui laudauit, quam iste qui laudatus est. illi enim placuit in homine donum dei, huic amplius placuit donum hominis quam dei.

Laudes & vituperatio mouent. Caput. XXXVII.

TEntamur his tentationibus quotidie domine, sine cessatione tentamur. quotidiana fornax nostra est humana lingua. impęras nobis & in hoc genere continentiam. da quod iubes, & iube quod vis. tu nosti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorū meorum. neq. enim facile colligo, quam sim ab ista peste mundatior, & multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non est enim qualiscumque in alijs generibus tētationum mihi facultas

ex-

explorandi me,in hoc pene nulla est.nam &
a voluptatibus carnis,& a curiositate super-
uacanea cognoscẽdi,video quãtũ assecutus
sim posse refrenare animum meum, cum
eis rebus careo,vel voluntate,vel cũ absunt.
tũc enim me interrogo quã magis minusue
mihi molestũ sit non habere. diuitiæ vero,
quæ ob hoc expetuntur,vt alicui istarũ triũ
cupiditatum vel duabus earum vel omni-
bus seruiant,si per se discere non potest ani-
mus,vtrũ eas habens contemnat,possunt &
dimitti vt se ꝓbet. laude vero vt careamus,
atq.in eo experiamur,quid possumus:num-
quid male viuendũ est, & tam perdite atq;
inaniter,vt nemo nos nouerit,qui nõ deteste
tur?quæ maior demẽtia dici aut cogitari po
test? at si bonæ vitæ bonorumq. operum co
mes & solet & debet esse laudatio; tã comi-
tatũ eius quam ipsam bonam vitam deseri
non oportet.non autem sentio sine quo esse
aut æquo animo aut ægre possim,nisi cũ af-
fuerit:quid igitur tibi in hoc genere tẽtatio
nis domine cõfiteor?quid? nisi delectari me
laudibus, sed amplius ipsa veritate quã lau-
dibus.nam si mihi proponatur, vtrũ malim
furẽs aut in omnibus rebus errans,ab omni-
bus hominibus laudari,an cõstans & in veri
tate certissimus, ab oĩbus vituperari; video
quid eligã. verumtamẽ nollem vt vel auge-
 ret

ret mihi gaudium cuiuslibet boni mei suffragatio oris alieni. sed auget fateor, non solum, sed & vituperatio minuit. & cum ista miseria mea perturbor, subintrat mihi excusatio, quæ qualis sit, tu scis deus, nam me incertum facit. quia enim nobis imperasti non tantum continentiam, id est, a quibus rebus amorem cohibeamus; verumetiam iustitiam, id est, quo eum conferamus: nec te tantum voluisti a nobis, verumetiam proximum diligi; sæpe mihi videor de profectu aut spe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector, & rursus eius malo contristari, cum eũ audio vituperare, quod aut ignorat, aut bonum est. nam & contristor aliquando laudibus meis, cũ vel ea laudãtur in me, in quibus mihi ipse displiceo, vel etiam bona minora & leuia pluris æstimãtur quam æstimanda sunt. sed rursus vnde scio an propterea sic afficior; quia nolo de meipso a me dissentire laudatorem meũ, non quia illius vtilitate moueor, sed quia eadem bona quæ eum in me placent, iucundiora mihi sunt cum & alteri placent? quodammodo enim non ego laudor, cum de me sententia mea non laudatur, quandoquidẽ aut illa laudantur, quæ mihi displicent, aut illa amplius quæ mihi minus placent. ergo ne de hoc incertus sum mei? ecce in te

veri-

veritas video, nō me laudibus meis propter me, sed propter proximi vtilitatem moueri oportere. & vtrū ita sit nescio, minus mihi in hac re notus sum ipse quam tibi. obsecro te deus meus, & me ipsum mihi indica, vt confitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me saucium comperero. iterum me diligentius interrogem: si vtilitate proximi moueor in laudibus meis: cur minus moueor, si quisquam alius iniuste vituperetur quam si ego? cur ea contūmelia magis mordeor, quæ in me, quam quæ in alium eadem iniquitate coram me iacitur? an & ego hoc nescio? etiam ne id restat vt ipse me seducā, & verum non faciam coram te in corde & lingua mea? insaniam istam domine longe fac a me, ne oleum peccatoris mihi sit os meum, ad impinguandū caput meum. egenus & pauper ego sum, & melior in occulto gemitu displicens mihi, & quærens misericordiā tuā, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur vsque in pacem quam nescit arrogantis oculus.

Et virtuti periculum a vana gloria. Caput. XXXVIII.

SErmo aut ē ore procedens, & facta, quæ innotescunt hominibus, habent tentatiōnem periculosissimam ab amore laudis, qui ad

ad priuatam quamdam excellentiam cōtrahere emendicata suffragia tentat, & cum a me in me arguitur, eo ipso quo arguitur. & sæpe homo de ipso vanæ gloriæ contēptu vanius gloriatur, ideoque non iam de ipso vanæ gloriæ contemptu gloriatur; non enim eam contemnit cum gloriatur intus.

Φιλαυτία. Caput. XXXIX.

ETiam intus est aliud in eodem genere tentationis malum, quo inanescunt, qui placent sibi de se, quamuis alijs vel placeant vel displiceant, nec placere affectent cæteris sed sibi placentes inultum, tibi displicent, non tātum de non bonis quasi bonis, verumetiā de bonis tuis quasi suis, aut etiā sicut de tuis, sed tamquam ex meritis suis, aut etiā sicut ex tua gratia, sed non sua merita, non tamē socialiter gaudētes, sed alijs inuidētes ea. in his omnibus atque huiuscemodi periculis & laboribus vides tremorem cordis mei, & vulnera mea magis subinde a te sanari, quam mihi infligi sentio.

Contra vitia luctai Caput. XL.

VBi non mecum ambulasti veritas, docens quid caueam & quid appetam cum

cum ad te referrem inferiora visa mea, quæ potui, teque consulerem? lustraui mundum foris sensu quo potui, & attendi vitam corporis mei de me, sensusque ipsos meos. inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium, & consideraui & expaui, & nihil eorum discernere potui sine te, & nihil eorum esse te inueni, nec ego ipse inuentor, qui peragraui omnia, & distinguere, & pro suis quæque dignitatibus æstimare conatus sum, excipiens alia nuntiantibus sensibus, & interrogans alia mecum commista sentiens, ipsosque nuntios dignoscens atq. dinumerans, iamq. in memoria elatis opibus alia pertractans, alia recondens, alia eruens. nec ergo ipse cum hæc agerem, id est, vis mea, qua id agebam, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens, quam de omnibus consulebam, an essent, quid essent, quanti pendenda essent. & audiebam dicentem ac iubentem, & sæpe istud facio. hoc me delectat, & ab omnibus actionibus necessitatis quantum relaxari possum ad istam voluptatem refugio. neque in his omnibus, quæ percurro consulens te, inuenio tutum locum animæ meæ nisi in te, quo colligantur sparsa mea, nec a te quidquam recedat ex me.

& aliquando intromittis me in affectum multum inusitatum introrsus,ad nescio quã dulcedinem,quæ si perficiatur in me,nescio quid erit, quod vita ista non erit.sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis & teneor,& multum fleo,sed multum teneor.tantum cõsuetudinis sarcina degrauat. hic esse valeo,nec volo:illic volo, nec valeo,miser vtrobique.

Triplex cupiditas carnis. Caput. XLI.

IDeoq; consideraui languores peccatorum meorum in cupiditate triplici,& dexteram tuam inuocaui ad salutem meam. vidi enim splendorem tuum corde saucio, & repercussus dixi: quis illuc potest?proiectus sum a facie oculorum tuorum.tu es veritas super omnia præsidens.at ego per auaritiam meam non amittere te volui, sed volui tecũ possidere mendacium, sicut nemo vult ita falsum dicere, vt nesciat ipse quid verum sit. itaque amisi te, quia non dignaris cum mendacio possideri.

Remedia vitiorum a dæmonibus. Caput. XLII.

QVem inuenirem qui me reconciliaret tibi?an eumdũ mihi fuit ad angelos? qua

qua prece? quibus sacramentis? multi conantes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentauerunt hæc, & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusionibus. elati enim te quærebant doctrinæ fastu, exerentes potius quam tundentes pectora, & adduxerunt sibi per similitudinem cordis sui conspirantes, & socias superbiæ suæ potestates aeris huius, a quibus per potentias magicas deciperentur; quærentes mediatorem, per quem purgarentur, & non erat. diabolus enim erat transfigurans se in angelum lucis. & multum illuxit superbam carnem, quod carneo corpore ipse non esset. erant enim illi mortales & peccatores, tu autem domine cui reconciliari superbe quærebant, immortalis & sine peccato. mediator autem inter deum & homines, oportebat vt haberet aliquid simile deo, aliquid simile hominibus, ne in vtroque hominibus similis, longe esset a Deo, aut in vtroque deo similis, longe ab hominibus, atque ita mediator non esset. fallax itaque ille mediator, quo per secreta iudicia tua superbia meretur illudi, vnum cum hominibus habet, id est, peccatum, aliud videri vult habere cum deo, vt quia carnis

mortalitate non tegitur, pro immortali se ostentet. sed quia stipendium peccati mors est, hoc habet commune cum hominibus, vnde simul damnetur in mortem.

Christus intercessor efficax Caput. XLIII.

VErax autem mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus, & misisti vt eius exemplo etiam ipsā discerent humilitatem, mediator ille dei & hominum homo Christus Iesus inter mortales peccatores & immortalem iustum apparuit, mortalis cum hominibus iustus cum deo, vt quoniam stipendium iustitiæ vita & pax est, per iustitiam coniunctam deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. hic demonstratus est antiquis sanctis; vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem præteritæ salui fierent. in quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, non medius, quia æqualis deo: & deus apud deū, & simul cum spiritu sancto vnus deus. quo modo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis impijs tradidisti eum?

quo-

quo modo nos non amasti, pro quibus ille nō rapinam arbitratus est esse æqualis tibi, factus est subditus vsque ad morté crucis, vnus ille in mortuis liber; potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam, pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor quia victima, pro nobis tibi sacerdos & sacrificium & ideo sacerdos quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo? merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam & te interpellat pro nobis, alioquin desperarem. multi enim & magni sunt ijdem languores mei, multi sunt & magni, sed maior & amplior est medicina tua. potuimus putare verbum tuum remotum esse a coniunctione hominis, & desperare de nobis, nisi caro fieret & habitaret in nobis. conterritus peccatis meis & mole peccatorum & miseriæ meæ, agitaueram in corde, meditatusque fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti me, & confirmasti me, dicens: ideo pro omnibus. Christus mortuus est, vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est. ecce domine iacto in te curam meam, vt viuam & considerabo mirabilia de lege tua. tu scis

imperitiam meam,& infirmitatem meam, doce me,& sana me. ille tuus vnicus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, redemit me sanguine suo. non calumnientur mihi superbi, quoniam cogito pretium meum,& manduco & bibo & erogo,& pauper cupio saturari ex eo inter illos qui edunt & saturantur, & laudabunt dominum qui requirunt eum

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER VNDECIMVS.

Cur confiteamur deo scienti. Caput. 1.

NVmquid domine cum tua sit ęternitas, ignoras, quę tibi dico, aut ad tempus vides quod fit in tépore? cum ergo tibi tot rerum narrationes digero? non vtique vt per me noueris ea, sed affectum meum

meum excito in te, & eorum qui hæc legunt, vt dicamus omnes: magnus dominus & laudabilis valde. iam dixi,& dicam,amore amoris tui facio iſtud. nam & oramus, & tamen veritas ait: nouit pater veſter quid vobis opus ſit, prius quam petatis ab eo. affectum ergo noſtrum patefacimus in te, confitendo tibi miſerias noſtras, & miſericordias tuas ſuper nos,vt liberes nos omnino quoniam cœpiſti, vt deſinamus eſſe miſeri in nobis, & beatificemur in te, quoniam vocaſti nos vt ſimus pauperes ſpiritu, & mites,& lugentes & eſurientes ac ſitientes iuſtitiam, & miſericordes & mundi cordes & pacifici.ecce narraui tibi multa quæ potui & quæ volui, quoniam tu prior voluiſti, vt confiterer tibi domino deo meo, quoniam bonus es: quoniam in ſeculum miſericordia tua.

Petit liberari a peccato & ab erroribus,& duci ad veram cognitionem. Cap. II.

QVando autem ſufficio calami lingua enunciare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & conſolationes & gubernationes, quibus me perduxiſti prædicare verbum tuum & ſacramentum tuum diſpenſare populo tuo,

lo tuo? et si sufficio hæc enunciare ex ordine, caro mihi valent stillæ temporum, & olim inardesco meditari in lege tua, & in ea tibi confiteri scientiam & imperitiam meã primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quousque deuoretur a fortitudine infirmitas. & nolo in aliud defluant horæ, quas inuenio liberas necessitatibus reficiendi corporis & intentionis animi & seruitutis, quam debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus. domine deus intende orationi meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum; quoniam non mihi soli æstuat, sed vsui vult esse fraternę caritati, & vides in corde meo quia sic est, vt sacrificẽ tibi famulatũ cogitationis, & linguæ meæ, & da quod offeram tibi. inops enim & pauper sum, tu diues in omnes inuocantes te, qui securus curam nostri geris. circũcide ab omni temeritate, ab omnique mendacio interiora & exteriora labia mea. sint castæ deliciæ meæ, scripturæ tuæ nec fallar in eis, vel fallam ex eis. domine attende, & miserere mei domine deus meus, lux cæcorum, & virtus infirmorum, statimque lux viuentium, & virtus fortium attende animam meam, & audi clamantem de profundo. nam nisi adsint, & in profundo aures tuę, quo ibimus? quo clamabimus?

tuus

tuus est dies,& tua est nox. ad nutum tuum memoria mea transuolant. largire inde spatium meditationibus nostris in abdita legis tuæ,neque aduersus pulsantes claudas eam. neque enim frustra scribi voluisti tot paginarum opaca secreta. aut non habent illæ syluæ ceruos suos recipientes se in eas, & resumentes,& ambulantes,& pascentes,recubantes, & ruminantes? o domine perfice me,& reuela mihi eas. ecce vox tua gaudiū meum, vox tua super affluentiam voluptatum.da quod amo:amo enim, & hoc tu dedisti. nec dona tua deseras,nec herbam tuā spernas sitientem. confitear tibi quidquid inuenero in libris tuis,& audiam vocem laudis & te bibam,& considerem mirabilia de lege tua,ab vsque principio,in quo fecisti cælum & terram vsque ad regnum tecum perpetuum sanctæ ciuitatis tuæ. domine miserere mei,& exaudi desiderium meum.puto enim quod non sit de terra, non de auro & argento,aut de lapidibus, aut decoris vestibus,aut honoribus & potestatibus,aut voluptatibus carnis,neque de necessariis corpori,& huic vitæ peregrinationis nostræ; quæ omnia nobis apponuntur quærentibus regnum & iustitiam tuam. vide domine deus meus,vnde sit desiderium meū. narrauerūt mihi iniusti delectationes suas:sed non sicut

lex tua domine. ecce vnde est desiderium meum. vade pater, aspice & vide & approba, & placeat in conspectu misericordiæ tuæ inuenire me gratiam ante te, vt aperiantur pulsanti mihi interiora sermonum tuorum. obsecro per dominũ nostrum Iesum Christum filium tuum, virum dexteræ tuæ, filiũ hominis, quem confirmasti tibi mediatorẽ tuum & nostrum, per quem nos quæsisti nõ quærentes te, quæsisti autem, vt quæreremus te verbum tuum, per quod fecisti omnia, in quibus & me vnicum tuum, per quẽ vocasti in adoptionem populum credentiũ, in quo & me: per eum te obsecro qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. ipsum quæro in libris tuis. Moyses de illo scripsit: hoc ipse ait, hoc veritas ait.

Creatio cæli & terræ. Cap. III.

AVdiam & intelligam, quo modo in principio fecisti cælum & terram. scripsit hoc Moyses, scripsit & abijt, transiuit hinc ad te. neque enim nunc ante me est: nam si esset, tenerem eum, & rogarem eum, & per te obsecrarem, vt mihi ista panderet, & præberem aures corporis mei sonis erũ-

pētibus ex ore eius.et ſi Hebræa voce loque retur,fruſtra pulſaret ſenſum meum,nec in de mentē meam quidquam tāgeret.ſi autē Latine, ſcirem quid diceret.ſed vnde ſcirē, an verum diceret?quod ſi & hoc ſcirē?nū & ab illo ſcirē intus vtiq. mihi,intus in domicilio cogitationis, nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec barbara veritas ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarū diceret; verum dicit, & ego ſtatim certus confidenter illi homini tuo dicerem : verum dicis.cum ergo illum interrogare non poſſim, te quo plenus vera dixit, veritas, rogo te deus meus,rogo parce peccatis meis, & qui illi ſeruo tuo dediſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.

Creatura clamat creatorem deum.
Cap. IV.

ECce ſunt cælum & terra,clamant quod facta ſint.mutantur enim atque variātur.quidquid autem factum nō eſt,& tamē eſt,non eſt in eo quidquam,quod ante non erat,quod eſt mutari atque variari.clamant etiam quod ſe ipſa non fecerint,ideo ſumus quia facta ſumus . non ergo eramus antequam eſſemus ; vt fieri poſſemus a nobis. Et vox dicentium eſt ipſa euidentia . tu ergo domine feciſti ea, qui pulcher es,

pulchra ſunt enim: qui bonus es,bona ſunt enim:qui es,ſunt enim.nec ita pulchra ſunt, nec ita bona ſunt, nec ita ſunt,ſicut tu conditor eorum, cui comparata, nec pulchra ſunt, nec bona ſunt, nec ſunt.ſcimus hæc, gratias tibi. et ſcientia noſtra ſcientiæ tuæ comparata,ignorantia eſt.

Ex nihilo conditus mundus.
Caput. V.

IN principio fecit Deus cælum & terrā. quo modo autem feciſti cælum & terram,& quæ machina tam grandis operationis tuæ?non enim ſicut homo artifex formans corpus de corpore arbitratu animæ valētis imponere vtcumque ſpeciem,quam cernit in ſemetipſa interno oculo. & vnde hoc valeret, niſi quia tu feciſti eam? & imponit ſpeciem iam exiſtenti & habenti vt eſſet,veluti terræ aut lapidi aut ligno aut auro,aut id genus rerum cuilibet. & vnde iſta eſſent,niſi tu feciſſes ea? tu fabro corpus,tu animum membris imperitantem feciſti, tu materiam vnde facit aliquid: tu ingenium quo artem capiat, & videat intus, quid faciat foris, tu ſenſum corporis quo interprete traijciat ab animo ad materiam id quod facit, & renunciet animo,quid factum ſit, vt ille intus conſulat præſidentem ſibi veri-

tatem an bene factum sit. te laudent, hæc omnia creatorem omnium. sed tu quomodo facis ea? quo modo fecisti deus cælum & terram? non vtique in cælo, neque in terra fecisti cælum & terram, neque in aere aut in aquis, quoniam & hæc pertinet ad cælum & terram, neque in vniuerso mundo fecisti vniuersum mundum, quia non erat, vbi fieret, antequam fieret vt esset, nec manu tenebas aliquid, vnde faceres cælum & terram. nam vnde tibi hoc quod tu non feceras, vnde aliquid faceres? quid enim est, nisi quia tu es? ergo dixisti & facta sunt, atque in verbo tuo fecisti ea.

Verbo æterno Deus condidit omnia. Caput. VI.

SEd quo modo dixisti? numquid illo modo, quo facta est vox de nube, dicens, hic est filius meus dilectus? illa enim vox acta atque transacta est, cœpta & finita. sonuerunt syllabæ atque transierunt, secunda post primam, tertia post secundam, atque index ordine, donec vltima post cæteras, silentiumque post vltimam. vnde claret atque eminet, quod creaturæ motus expressit eam, seruiens æternæ voluntati tuæ ipse temporalis. & hæc ad tēpus facta verba tua

nunciauit auris exterior menti prudenti, cuius auris interior posita est ad æternum verbum tuum. at illa comparauit hæc verba temporaliter sonantia, cum æterno in silentio verbo tuo. & dixit: aliud est longe, longe aliud est. hæc longe infra me sunt, nec sunt, quia fugiunt & prætereunt: verbũ autem domini mei supra me manet in æternum. si ergo verbis sonãtibus & prætereuntibus dixisti, vt fieret cælum & terra, atque ita fecisti cælum & terram, erat iam creatura corporalis ante cælum & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. nullum autem corpus ante cælum & terram. aut si erat id certe sine trãsitoria voce feceras, vnde transitoriam vocẽ faceres, qua diceres vt fieret cælum & terra. quidquid enim illud esset, vnde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. vt ergo fieret corpus vnde ista verba fierent, quo verbo a te dictum est.

Filius dei verbum patris coæternum. Cap. VII.

VOcas itaque nos ad intelligendum verbum Deum apud te Deũ, quod sempiterne dicitur, & eo sempiterne dicuntur omnia. neque enim finitur quod dicebatur, & dici-

dicitur aliud vt possint dici omnia, sed simul ac sempiterne omnia. alioquin iam tẽpus & mutatio & non vera æternitas, nec vera immortalitas. hoc noui deus meus, & gratias ago. noui, confiteor tibi domine, mecũque nouit & benedicet te quisquis ingratus non est certe veritati. nouimus domine, nouimus, quoniam inquantum quidquid non est quod erat, & est quod non erat, intantũ moritur & oritur. non ergo quidquam verbi tui cedit, atque succedit, quoniam vere immortale atque æternum est. et ideo verbo tibi coæterno, simul & † sempiterne dicis omnia quæ dicis, & fit quidquid dicis vt fiat. nec aliter quam dicendo facis, nec tamen & simul & sempiterna fiũt omnia quæ dicendo facis.

† sempiterna.

Verbo dei docemur in omnibus.
Cap. VIII.

CVr quæso te domine deus meus vtcũque video, sed quo modo id eloquar, nescio: nisi quia omne quod esse incipit & esse desinit, tunc esse incipit & tunc desinit, qñ debuisse incipere vel desinere in æterna ratione cognoscit, vbi nec incipiat aliquid, nec desinit? ipsũ est verbũ tuũ, quod & principiũ est, q & loquitur nobis, sic in Euãg. per

carnẽ ait,

ait, & hoc insonuit foris auribus hominum vt crederetur, & intus quæretur, & inueniretur in æterna veritate, vbi omnes discipulos bonus & solus magister docet. ibi audio domine vocem tuam dicentem mihi, quoniam ille loquitur nobis qui docet nos, qui autem non docet nos, etiam si loquitur non nobis loquitur. quis porro nos docet, nisi stabilis veritas? quia per creaturam mutabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur, vbi vere discimus cum stamus & audimus eum, & gaudio gaudemus propter vocem sponsi, reddentes nos vnde sumus. & ideo principium, quia nisi maneret cum erraremus, nō esset quo rediremus: cum autem redimus ab errore, cognoscendo vtique redimus. vt autem cognoscamus docet nos, quia principium est & loquitur nobis.

Quomodo verbum dei loquatur cordi. Caput. IX.

IN hoc principio deus fecit cælum, & terram, in verbo tuo in filio tuo, in virtute tua, in sapientia tua, in veritate tua, miro modo dicens, & miro modo faciens. quis comprehendet? quis enarrabit? quid est illud, quod inter lucet mihi, & percutit cor

meum

meũ ſine læſione, & inhorreſco & inardeſco? inhorreſco inquantum diſſimilis ei ſum, inardeſco inquantum ſimilis ei ſum. ſapientia ipſa eſt quæ interlucet mihi, diſcindens nubilum meum quod me rurſus cooperit deficientem ab ea caligine atque aggere pœnarum mearum: quoniam ſic infirmatus eſt in egeſtate vigor meus, vt non ſufferam bonum meum, donec tu domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam ſanes omnes languores meos; quia & redimes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miſeratione & miſericordia, & ſatiabis in bonis deſiderium meum, quoniam renouabitur iuuentus mea ſicut aquilæ. ſpe enim ſalui facti ſumus, & promiſſa tua per patientiam expectamus. audiat te intus ſermocinantem qui poteſt. ego fideliter ex oraculo tuo clamabo. quam magnificata ſunt opera tua, domine, omnia in ſapientia feciſti, & illa principium, & in eo principio feciſti cælum & terram.

Voluntas dei principium neſcit.
Caput. X.

NOn ne ecce pleni ſunt vetuſtatis ſuæ qui nobis dicunt: quid faciebat deus ante-

antequam faceret cælum & terram?ſi enim vacabat,inquiũt,& non operabatur aliquid cur non ſic ſemper & deinceps,quemadmo dum retro ſemper ceſſauit ab opere?ſi enim vllus motus in deo nouus extitit, & voluntas noua vt conderet creaturam,quam num quam ante condiderat,quo modo iam vera æternitas,vbi oritur voluntas,quæ non erat? neque enim volũtas dei creatura eſt,ſed ante creaturam, quia non crearetur aliquid, niſi creatoris voluntas præcederet.

Aeternitas dei neſcit tempora. Cap. XI.

AD ipſam ergo dei ſubſtantiam pertinet voluntas eius. quod ſi exortũ eſt aliquid in dei ſubſtãtia quod prius nõ erat, non veraciter dicitur æterna illa ſubſtantia. ſi autem volũtas dei ſempiterna erat, vt eſſet creatura: cur non ſempiterna creatura? qui hæc dicunt, nondum te intelligunt. o ſapientia dei, lux mentium, nondum intelligunt quo modo fiant, quæ per te atque in te fiunt, & conantur æterna ſapere, ſed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus cor eorum volitat & adhuc vanum eſt.quis tenebit illud,& affiget illud vt paululum ſtet, & paululum rapiat ſplendorem ſem-

ſemper ſtantis æternitatis, & comparet cũ temporibus numquam ſtantibus, & videat eſſe incomparabilem, & videat longum tempus niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri, non autem præterire quidquã in æterno, ſed totum eſſe præſens: nullum vero tẽpus totum eſſe præſens, & videat omne præteritum propelli ex futuro, & omne futurũ ex præterito conſequi & omne præteritum ac futurum ab eo quod ſemper eſt præſens creari & excurrere? quis tenebit cor hominis, vt ſtet, & videat quo modo ſtans diſtet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? numquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

Quid deus fecit ante mundi creationem. Cap XII.

ECce reſpondeo dicenti, quid faciebat deus antequã faceret cælum & terram, reſpondeo nõ illud, quod quidã reſpondiſſe perhibẽt iocularitur eludẽs quæſtionis violentiã. alta inquit ſcrutãtib. gehẽnas parabat. aliud eſt videre, aliud eſt ridere. hæc nõ reſpõdeo, libẽtius enim reſpõderim, neſcio qđ neſcio, q̃ illud vnde irridẽt q alta interrogauit,

rogauit,& laudatur,qui falsa respondit. sed dico te deus noster omnis creaturæ creatorem.& si cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: antequam faceret Deus cælum & terram, non faciebat aliquid. si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? et vtinam sic sciam quidquid vtiliter scire cupio, quemadmodum scio, quod nulla fiebat creatura, antequam fieret vlla creatura.

Quod antè tempora a Deo creata nulla fuerint tempora. Cap. XIII.

AT si cujusquam volatilis sensus vagatur per imagines retro temporum,& te deum omnipotentem,& omnicreantem, & omnitenentem, cæli & terræ artificem ab opere tanto antequam id faceres,per innumerabilia secula cessasse miratur, euigilet atque attendat,quia falsa miratur. nam vnde poterant innumerabilia secula præterire,quæ ipse non feceras, cum sis omnium seculorum auctor & conditor?aut quæ tempora fuissent,quæ abs te condita non essent? aut quo modo præterijssent si numquam fuissent? cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus antequã

fa-

faceres cælum & terram, cur dicitur quod ab opere cessabas? idipsum enim tempus tu eceras, nec præterire potuerunt tempora, antequam faceres tempora. si autem, ante cælum & terram nullum erat tempus, cur quæritur quid tunc faciebas? nõ enim erat tunc vbi non erat tempus, nec tu tempore tempora præcedis, alioquin non omnia tempora præcederes. sed præcedis omnia tempora præterita celsitudine semper præsentis æternitatis, & superas omnia futura, quia & illa futura sunt, & cum venerint, præterita erunt, tu autem idem ipse es, & anni tui nõ deficient. anni tui nec eunt nec veniunt: isti enim nostri & eunt, & veniunt, vt omnes veniant. anni tui omnes simul stant, quoniam stant, nec euntes a venientibus excluduntur, quia non transeunt: isti autem nostri omnes erunt, cum omnes non erunt. anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque enim succedit hesterno. hodiernus tuus æternitas, ideo coæternum genuisti, cui dixisti: ego hodie genui te. omnia tempora tu fecisti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

Temporis differentiæ tres. Cap. XIIII.

NVllo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras

& nulla tempora tibi coæterna sunt, quia tu permanes. at illa si permanerent, non essent tempora. quid enim est tempus? quis hoc facile breuiterq. explicauerit? quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione compreheńderit? quid autem familiarius & notius in loquendo commemoramus quā tempus? & intelligimus vtique, cum id loquimur, intelligimus etiam cum alio loquente id audimus. quid ergo est tempus? si nemo ex me quærat, scio: si quærenti explicare velim, nescio; fidenter tamen dico scire me, quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus, & si nihil adueniret nō esset futurum tempus, & si nihil esset, non esset præsens tempus. duo ergo illa tempora, præteritum & futurum, quo modo sunt, quando & præteritum iam non est, & futurum nondum est? præsens autem si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, iam non esset tempus, sed æternitas. si ergo præsens vt tempus sit ideo fit, quia in præteritum trāsit, quo modo & hoc esse dicimus; cui caussa vt sit illa est, quia non erit? vt scilicet nō vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit ad non esse.

Mensura temporis in quo. Cap. XV.

ET tamen dicimus longum tempus & breue tempus, neque hoc nisi de præterito

rito aut futuro dicimus. prçteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centũ annos, futurum itidem longum post centum annos: breue autem præteritum, sicut puta, dicimus ante decem dies, & breue futurum post decem dies. sed quo pacto longum est aut breue quod non est? preteritum enim iam non est, & futurum nondum est. non itaque dicamus, longum est, sed dicamus de præterito, longum fuit, & de futuro, longum erit. Domine deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? quod enim lõgum fuit præteritum tempus, cum iam esset præteritum, longum fuit, an cum adhuc præsens esset? tunc enim poterat esse longum, quando erat quod esset longum. preteritum vero iam non erat, vnde nec longum esse poterat, quod omnino non erat. non ergo dicamus, longum fuit præteritum tempus: neq. enim inueniemus quid fuerit longum, quando ex quo præteritum est, nõ est: sed dicamus, longũ fuit illud prçsens tempus quia cum præsens esset, longum erat; nondum enim præterierat, vt non esset: & ideo erat quod longum esse posset. postea vero quam præterijt: simul & longum esse destitit, quod esse destitit. videamus ergo o anima humana, vtrum & præsens tempus possit esse longum; datum enim tibi est

rnis enim &
tiquatuor ex-
uturas habet,
ero interiecta-
futuras.& ip-
lis agitatur.
itũ eit: quid-
d intelligitur
el in minutiſ-
idi poſſit, id
r.quod tamẽ
ı tranſuolat,
ſi extẽditur,
ırum.preſens
ſt ergo tẽpus
turum ? non
uia nondum
ıus, longum
& tunc cum
ngum, quia
: ſi autem
o, quod non-
æſens factum
ı ſit, iam ſu-
ræſens tem-

nunciauit auris exterior menti prudenti, cuius auris interior posita est ad æternum verbum tuum. at illa comparauit hæc verba temporaliter sonantia, cum æterno in silentio verbo tuo. & dixit: aliud est longe, longe aliud est. hæc longe infra me sunt, nec sunt, quia fugiunt & prætereunt: verbũ autem domini mei supra me manet in æternum. si ergo verbis sonãtibus & prætereuntibus dixisti, vt fieret cælum & terra, atque ita fecisti cælum & terram, erat iam creatura corporalis ante cælum & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. nullum autem corpus ante cælum & terram. aut si erat id certe sine trãsitoria voce feceras, vnde transitoriam vocẽ faceres, qua diceres vt fieret cælum & terra. quidquid enim illud esset, vnde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. vt ergo fieret corpus vnde ista verba fierent, quo verbo a te dictum est.

Filius dei verbum patris coæternum. Cap. VII.

VOcas itaque nos ad intelligendum verbum Deum apud te Deũ, quod sempiterne dicitur, & eo sempiterne dicuntur omnia. neque enim finitur quod dicebatur, &

dici-

dicitur aliud vt possint dici omnia, sed simul ac sempiterne omnia. alioquin iam tēpus & mutatio & non vera æternitas, nec vera immortalitas. hoc noui deus meus, & gratias ago. noui, confiteor tibi domine, mecūque nouit & benedicet te quisquis ingratus non est certe veritati. nouimus domine, nouimus, quoniam inquantum quidquid non est quod erat, & est quod non erat, intantū moritur & oritur. non ergo quidquam verbi tui cedit, atque succedit, quoniam vere immortale atque æternum est. et ideo verbo tibi coæterno, simul & † sempiterne dicis omnia quæ dicis, & fit quidquid dicis vt fiat. nec aliter quam dicendo facis, nec tamen & simul & sempiterna fiūt omnia quæ dicendo facis.

† sempiterna.

Verbo dei docemur in omnibus.
Cap. VIII.

CVr quæso te domine deus meus vtcūque video, sed quo modo id eloquar, nescio: nisi quia omne quod esse incipit & esse desinit, tunc esse incipit & tunc desinit, qñ debuisse incipere vel desinere in æterna ratione cognoscit, vbi nec incipiat aliquid, nec desinit? ipsū est verbū tuū, quod & principiū est, q & loquit nobis, sic in Euāg. per

carnē ait

ait, & hoc insonuit foris auribus hominum vt crederetur, & intus quæretur, & inueniretur in æterna veritate, vbi omnes discipulos bonus & solus magister docet. ibi audio domine vocem tuam dicentem mihi, quoniam ille loquitur nobis qui docet nos, qui autem non docet nos, etiam si loquitur non nobis loquitur. quis porro nos docet, nisi stabilis veritas? quia per creaturam mutabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur, vbi vere discimus cum stamus & audimus eum, & gaudio gaudemus propter vocem sponsi, reddentes nos vnde sumus. & ideo principium, quia nisi maneret cum erraremus, nõ esset quo rediremus: cum autem redimus ab errore, cognoscendo vtique redimus. vt autem cognoscamus docet nos, quia principium est & loquitur nobis.

Quomodo verbum dei loquatur cordi.
Caput. IX.

IN hoc principio deus fecit cælum, & terram, in verbo tuo in filio tuo, in virtute tua, in sapientia tua, in veritate tua, miro modo dicens, & miro modo faciens. quis comprehendet? quis enarrabit? quid est illud, quod inter lucet mihi, & percutit cor

meum

meũ ſine læſione, & inhorreſco & inardeſco? inhorreſco inquantum diſſimilis ei ſum, inardeſco inquantum ſimilis ei ſum. ſapientia ipſa eſt quæ interlucet mihi, diſcindens nubilum meum quod me rurſus cooperit deficientem ab ea caligine atque aggere pœnarum mearum: quoniam ſic infirmatus eſt in egeſtate vigor meus, vt non ſufferam bonum meum, donec tu domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam ſanes omnes languores meos; quia & redimes de corruptione vitam meam, & coronabis me in miſeratione & miſericordia, & ſatiabis in bonis deſiderium meum, quoniam renouabitur iuuentus mea ſicut aquilæ. ſpe enim ſalui facti ſumus, & promiſſa tua per patientiam expectamus. audiat te intus ſermocinantem qui poteſt. ego fideliter ex oraculo tuo clamabo: quam magnificata ſunt opera tua, domine, omnia in ſapientia feciſti, & illa principium, & in eo principio feciſti cælum & terram.

Voluntas dei principium neſcit.
Caput. X.

NOn ne ecce pleni ſunt vetuſtatis ſuæ qui nobis dicunt: quid faciebat deus ante-

antequam faceret cælum & terram?ſi enim vacabat,inquiũt,& non operabatur aliquid cur non ſic ſemper & deinceps,quemadmodum retro ſemper ceſſauit ab opere?ſi enim vllus motus in deo nouus extitit, & voluntas noua vt conderet creaturam,quam numquam ante condiderat,quo modo iam vera æternitas,vbi oritur voluntas,quæ non erat? neque enim volũtas dei creatura eſt,ſed ante creaturam, quia non crearetur aliquid, niſi creatoris voluntas præcederet.

Aeternitas dei neſcit tempora. Cap. XI.

AD ipſam ergo dei ſubſtantiam pertinet voluntas eius. quod ſi exortũ eſt aliquid in dei ſubſtãtia quod prius nõ erat, non veraciter dicitur æterna illa ſubſtantia. ſi autem volũtas dei ſempiterna erat, vt eſſet creatura: cur non ſempiterna creatura? qui hæc dicunt, nondum te intelligunt. o ſapientia dei, lux mentium, nondum intelligunt quo modo fiant, quæ per te atque in te fiunt, & conantur æterna ſapere, ſed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus cor eorum volitat & adhuc vanum eſt.quis tenebit illud,& affiget illud vt paululum ſtet, & paululum rapiat ſplendorem ſem-

ſemper ſtantis æternitatis, & comparet cũ temporibus numquam ſtantibus, & videat eſſe incomparabilem, & videat longum tempus niſi ex multis prætereuntibus motibus, qui ſimul extendi non poſſunt, longum non fieri, non autem præterire quidquã in æterno, ſed totum eſſe præſens: nullum vero tẽpus totum eſſe præſens, & videat omne præteritum propelli ex futuro, & omne futurũ ex præterito conſequi & omne præteritum ac futurum ab eo quod ſemper eſt præſens creari & excurrere? quis tenebit cor hominis, vt ſtet, & videat quo modo ſtans diſtet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? numquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

Quid deus fecit ante mundi creationem. Cap XII.

ECce reſpondeo dicenti, quid faciebat deus antequã faceret cælum & terram, reſpondeo nõ illud, quod quidã reſpondiſſe perhibet ilocaliter eludẽs quæſtionis violentiã. alta inquit ſcrutãtib. gehẽnas parabat. aliud eſt videre, aliud eſt ridere. hæc nõ reſpõdeo, libẽtius enim reſpõderim, neſcio qđ neſcio, q̃ illud vnde irridet q alta interrogauit,

rogauit,& laudatur,qui falsa respondit. sed dico te deus noster omnis creaturæ creatorem.& si cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: antequam faceret Deus cælum & terram, non faciebat aliquid. si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? et vtinam sic sciam quidquid vtiliter scire cupio, quemadmodum scio, quod nulla fiebat creatura, antequam fieret vlla creatura.

Quod antè tempora a Deo creata nulla fuerint tempora.
Cap. XIII.

AT si cujusquam volatilis sensus vagatur per imagines retro temporum,& te deum omnipotentem,& omnicreantem, & omnitenentem, cæli & terræ artificem ab opere tanto antequam id faceres,per innumerabilia secula cessasse miratur, euigilet atque attendat,quia falsa miratur. nam vnde poterant innumerabilia secula præterire,quæ ipse non feceras, cum sis omnium seculorum auctor & conditor? aut quæ tempora fuissent,quæ abs te condita non essent? aut quo modo præterijssent si numquam fuissent? cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus antequã

fa-

faceres cælum & terram, cur dicitur quod ab opere cessabas? idipsum enim tempus tu feceras, nec præterire potuerunt tempora, antequam faceres tempora. si autem, ante cælum & terram nullum erat tempus, cur quæritur quid tunc faciebas? nõ enim erat tunc vbi non erat tempus, nec tu tempore tempora præcedis, alioquin non omnia tempora præcederes. sed præcedis omnia tempora præterita celsitudine semper præsentis æternitatis, & superas omnia futura, quia & illa futura sunt, & cum venerint, præterita erunt, tu autem idem ipse es, & anni tui nõ deficient. anni tui nec eunt nec veniunt: isti enim nostri & eunt, & veniunt, vt omnes veniant. anni tui omnes simul stant, quoniam stant, nec euntes a venientibus excluduntur, quia non transeunt: isti autem nostri omnes erunt, cum omnes non erunt. anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque enim succedit hesterno. hodiernus tuus æternitas, ideo coæternum genuisti, cui dixisti: ego hodie genui te. omnia tempora tu fecisti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

Temporis differentiæ tres. Cap. XIIII.

NVllo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras

& nulla tempora tibi coæterna sunt,quia tu permanes.at illa si permanerent,non essent tempora. quid enim est tempus? quis hoc facile breuiterq. explicauerit? quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione compreheńderit? quid autem familiarius & notius in loquendo commemoramus quã têmpus? & intelligimus vtique, cum id loquimur, intelligimus etiam cum alio loquente id audimus.quid ergo est tempus? si nemo ex me quærat, scio: si quærenti explicare velim,nescio; fidenter tamen dico scire me,quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus,& si nihil adueniret nõ esset futurum tempus, & si nihil esset, non esset præsens tempus.duo ergo illa tempora,præteritum & futurum, quo modo sunt, quando & præteritum iam non est, & futurum nondum est? præsens autem si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, iam non esset tempus,sed æternitas. si ergo præsens vt tempus sit ideo fit,quia in præteritum trãsit,quo modo & hoc esse dicimus; cui caussa vt sit illa est,quia non erit? vt scilicet nõ vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit ad non esse.

Mensura temporis in quo. Cap.XV.

ET tamen dicimus longum tempus & breue tempus,neque hoc nisi de præterito

rito aut futuro dicimus. pręteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centũ annos, futurum itidem longum post centum annos·breue autem præteritum, sicut puta, dicimus ante decem dies, & breue futurum post decem dies. sed quo pacto longum est aut breue quod non est? preteritum enim iam non est, & futurum nondum est. non itaque dicamus, longum est, sed dicamus de præterito, longum fuit, & de futuro, longum erit. Domine deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? quod enim lõgum fuit præteritum tempus, cum iam esset præteritum, longum fuit, an cum adhuc præsens esset? tunc enim poterat esse longum, quando erat quod esset longum. preteritum vero iam non erat, vnde nec longum esse poterat, quod omnino non erat. non ergo dicamus, longum fuit præteritum tempus: neq; enim inueniemus quid fuerit longum, quando ex quo præteritum est, nõ est: sed dicamus, longũ fuit illud pręsens tempus quia cum præsens esset, longum erat; nondum enim præterierat, vt non esset: & ideo erat quod longum esse posset. postea vero quam præterijt: simul & longum esse destitit, quod esse destitit. videamus ergo o anima humana, vtrum & præsens tempus possit esse longum; datum enim tibi est

 sen-

ſentire moras atque metiri. quid reſponde-bis mihi?an centum anni præſentes longum tempus eſt?vide prius vtrum poſſint præſentes eſſe centum anni; ſi enim primus eorum annus agitur, ipſe preſens eſt, nonaginta vero & nouem futuri ſunt, & ideo nondum ſunt. ſi autem ſecundus annus agitur, iam vnus eſt præteritus, alter præſens, cæteri futuri: atque ita ſi mediorum quemlibet centenarij huius numeri annum præſentem poſuerimus, ante illum præteriti erunt, poſt illum futuri. quocirca centum anni præſentes eſſe non potuerunt. vide ſaltem vtrum qui agitur vnus ipſe ſit præſens, & eius enim ſi primus agitur menſis, futuri ſunt cæteri; ſi ſecundus, iam & primus prærerijt, & reliqui nondum ſunt. ergo nec annus qui agitur, totus eſt præſens. & ſi non totus eſt præſens, non eſt annus præſens. duodecim enim mẽſes annus eſt, quorum quilibet vnus menſis qui agitur, ipſe præſens eſt, cæteri autẽ preteriti aut futuri. quamquam neque menſis qui agitur, præſens eſt, ſed vnus dies. ſi primus, futuris ceteris; ſi nouiſsimus, præteritis cæteris, ſi mediorum quilibet, inter præteritos & futuros. ecce præſens tempus quod ſolum inueniebamus longum appellandum, vix ad vnius diei ſpatium contractum eſt. ſed diſcutiamus etiam ipſum, quia nec vnus

dies

dies totus est præsens; nocturnis enim & diuturnis horis omnibus vigintiquatuor expletur. quarũ prima cæteras futuras habet, nouissima præteritas, aliqua vero interiectarum ante se præteritas, post se futuras. & ipsa vna hora fugitiuis particulis agitatur. quidquid eius auolauit, præteritũ est: quidquid eius restat, futurum: si quid intelligitur temporis quod in nullas iam vel in minutissimas momentorum partes diuidi possit, id solum est quod præsens dicatur. quod tamẽ ita raptim a futuro in præteritũ transuolat, vt nulla morula extendatur, nã si extẽditur, diuiditur in præteritum & futurum. presens autẽ nullũ habet spatium. vbi est ergo tẽpus quod longum dicamus? an futurum? non quidem dicimus longum est, quia nondum est quod longum sit; sed dicimus, longum erit. quando igitur erit? si enim & tunc cum adhuc futurum erit; non erit longum, quia quid sit longum, non dum erit: si autem tunc erit longum cum ex futuro, quod nondum est, esse iam cœperit, & præsens factum erit, vt possit esse quod longum sit, iam superioribus vocibus clamat præsens tempus longum se esse non posse.

Quale tempus metiri liceat, & quale non.
Caput. XVI.

ET tamen domine sentimus interualla temporum, & comparamus sibimet, & dicimus alia longiora, & alia breuiora, metimur etiam quanto sit breuius an longius illud tempus quam illud, & respondemus duplum esse hoc vel triplum, illud autem simplum, aut tantum hoc esse quantum illud. sed prætereuntia metimur tempora cum sentiendo metimur. præterita vero quæ iam non sunt, aut futura quæ nondum sunt quis metiri potest, nisi forte audebit quis dicere metiri posse quod non est? cum ergo præterit tempus, sentiri & metiri potest, cum autem præterierit, quoniam non est, non potest.

Tempus præteritum & futurum, vbi sint. Cap. XVII.

QVæro pater, non affirmo, deus meus præside mihi & rege me, quisnam est qui dicat mihi non esse tria tempora, sicut pueri dicimus, puerosque docuimus, præteritum præsens & futurum, sed tantum præsens, quoniam illa duo non sunt

tan & ipſa ſunt, ſed ex aliquo procedit occulto, cũ ex futuro fit præſens, & in aliquod recedit occultum, cum ex præſenti fit præteritum? nam vbi ea viderunt, qui futura cecinerunt ſi nondum ſunt? neque enim poteſt videri id quod non eſt. & qui narrant præterita, non vtique vera narrarẽt, ſi animo illa non cernerent: quæ ſi nulla eſſent, cerni omnino non poſſent. ſunt ergo & futura & præterita.

Quomodo præterita & futura tempora præſentia ſunt. Cap. XVIII.

SIne me domine amplius quærere, ſpes mea non conturbetur intentio mea. ſi enim ſunt futura & præterita, volo ſcire vbi ſint. quod ſi nondum valeo; ſcio tamen vbicumque ſunt, non ibi ea futura eſſe, aut præterita, ſed præſentia. nam ſi & ibi futura ſunt, nondum ibi ſunt. ſi & ibi præterita ſunt iam nõ ibi ſunt. vbicunq. ergo ſunt quæcũq. ſunt, nõ ſunt niſi præſentia. quamquam præterita cũ vera narrantur, ex memoria proferentur, non res ipſæ, quæ præterierunt, ſed verba concepta ex magnibus earum, quę in animo velut veſtigia per ſenſus prætereundo fixerunt, pueritia quippe mea, quæ iam non eſt, in tempore præterito eſt, quod iam

non eſt:imaginem vero eius cum eam recolo & narro.in præſenti tēpore intueor, quia eſt adhuc in memoria mea. vtrum ſimilis ſit cauſſa etiam prædicēdorum futurorum, vt rerum quæ nondum ſunt, iam exiſtentes †præſentētur imagines, cōfiteor deus meus neſcio. illud ſane ſcio, nos plerumque præmeditari futuras actiones noſtras, eaſque præmeditatione eſſe præſentes, actionem autem quam præmeditamur nondum eſſe, quia futura eſt, quam cum aggreſſi fuerimus,& quod præmeditabamur,agere cœperimus; tunc erit illa actio, quia tunc non futura ſed præſens erit. quoquo modo ſe itaque habeat arcana †præſentia futurorum; videri niſi quod eſt non poteſt. quod autem iam eſt, non futurum ſed præſens eſt. cum ergo videri dicuntur futura, non ipſa quæ nondum ſunt, id eſt, quæ futura ſunt, ſed eorū cauſſæ vel ſigna forſitan vidētur, quæ iam ſunt. ideo nō futura ſed præſentia ſunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta. quæ rurſus conceptiones iam ſunt,& eas præſentes apud ſe intuētur qui illa prædicunt. loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numeroſitas. intueror auroram, oriturum ſolem pronuntio; quod intueor præſens eſt, quod pronūtio futurum. non ſol futurus qui iam eſt, ſed

ortus

† præſentiantur

† præſenſio,

ortus eius qui nondum eſt. tamen etiam ortum ipſum niſi animo imaginarer,ſicut modo cum id loquor: non eum poſſem prædicere.ſed nec illa aurora quam in cælo video ſolis ortus eſt,quamuis eum præcedat, nec illa imaginatio in animo meo,qua duo præſentia cernuntur, vt futurus ille ante dicatur. futura ergo nondum ſunt. et ſi nondum ſunt,nõ ſunt.& ſi non ſunt,videri omnino nõ poſſunt;ſed prædici poſſunt ex præſentibus, quæ iam ſunt & videntur.

Quo modo præſciantur futura.
Cap. XIX.

TV itaque regnator creaturæ tuæ, quis eſt modus,quo doces animas ea quæ futura ſunt?docuiſti enim prophetas tuos. quis nam ille modus eſt quo doces futura, cui futurum quidquam non eſt, vel potius de futuris doces præſentia? nam quod non eſt,nec doceri vtique poteſt. nimis longe eſt modus iſte ab acie mea. inualuit ex me,nõ potero ad illum, potero autem ex te, cum dederis tu dulce lumen occultorum oculorum meorum.

Differentiæ temporum quomodo nominandæ.
Cap.XX.

QVod autem nunc liquet & claret;nec fututa ſunt nec præterita. nec pro-

prie dicitur, tēpora sunt tria, præteritū, præsens, & futurū. sed fortasse proprie diceretur, tpa sunt tria: præsens de præteritis, præsens de præsentibus, præsens de futuris; sūt enim hæc in anima tria quædam, & alibi ea non video. præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio. si enim hæc permittitur dicere, tria tempora video, fateorque tria sunt. dicatur etiam, tempora sunt tria, præteritum, præsens & futurum, sicut abutitur consuetudo. dicatur. ecce non curo nec resisto, nec reprehēdo, dum tamen intelligatur quod dicitur, neque id quod futurum est esse iam, neque id quod preteritum est. pauca sunt enim quæ proprie loquimur, plura non proprie, sed agnoscitur quid velimus.

Quo modo tempus liceat metiri. Cap. XXI.

DIxi ergo paulo ante, quod prætereuntia tempora metimur, vt possimus dicere duplum esse hoc temporis ad illud simplum, aut tantum hoc quantum illud, & si quid aliud de partibus temporum possumus renūtiare metiendo. quocirca vt dicebam prætereuntia metimur tempora. & si quis mihi dicat, vnde scis, respondeam, scio

quia metimur, nec metiri quæ non sunt possumus, & non sunt præterita vel futura. præsens vero tempus quo modo metimur, quando non habet spatium? metitur ergo cum præterit: cum autem præterierit, non metitur. quod enim metiatur non erit. sed vnde & qua & quo præterit cum metitur? vnde, nisi ex futuro? qua, nisi per presens, quo nisi in præteritum? ex illo ergo quod non dum est, per illud quod spatio caret? in illud quod iam non est. quid autem metimur nisi tempus in aliquo spatio? neque enim dicimus simpla & dupla & tripla & æqualia, & si quid hoc modo in tempore dicimus, nisi inter spatia temporum. in quo ergo spatio metimur tempus præteriens? vtrum in futuro vnde præterit? sed quod nondum est, non metitur. an in præsenti qua præterit? sed nullum spatium non metimur. an in præterito quo præterit? sed quod iam non est non metimur.

Petit ænigmatis solutionem a deo. Cap. XXII

EXarsit animus meus nosse istud implicatissimum ænigma. noli claudere domine deus meus bone pater, per Christum obsecro, noli claudere desiderio meo ista, & vsitata et abdita, quo minus in ea penerret, et & dilu-

& dilucescāt allucente misericordia tua domine. quē percūctabor de his? & cui fructuo sius confitebor imperitiā meam, nisi tibi cui non sunt molesta studia mea flammantia vehemēter in scripturas tuas? da quod amo, amo enim, & hoc tu dedisti. da pater qui vere nosti data bona dare filijs tuis. da quoniam suscepi cognoscere te, & labor est ante me donec aperias. per Christum obsecro in nomine eius sancti sanctorum, nemo mihi obstrepat. & ego credidi, propter quod & loquor. hæc est spes mea, ad hanc † viuo vt contempler delectationes domini. ecce veteres posuisti dies meos & transeunt, & quo modo nescio. & dicimus tempus & tempus, tempora & tempora. quādiu dixit hoc ille, quamdiu fecit hoc ille, & quam longo tempore illud non vidi, & duplum temporis habet hæc syllaba ad illam simplam breuem. dicimus hæc, & audimus hæc, & intelligimur & intelligimus. manifestissima & vsitatissima sunt, & eadem rursus nimis latent, & noua est inuētio eorum.

† iahio.

Quid si tempus. Cap. XXIII

AVdiui a quodam domine docto, quod solis ac lunæ, ac siderum motus ipsa sint tempora & anni. cur enim non potius om-

omnium corporum motus ſint tempora? an vero ſi ceſſarent cæli lumina & moueretur rota figuli, non eſſet tempus quo metiremur eos gyros,& diceremus, aut æqualibus morulis agi,aut ſi alias tardius , alias velocius moueretur,alios magis diuturnos eſſe, alios minus? aut cum hoc diceremus, non & nos in tempore loqueremur, aut eſſent in verbis noſtris aliæ longæ ſyllabæ,alię breues niſi quia illæ longiore tempore ſonuiſſent, iſtæ breuiore? deus dona hominibus videre in paruo,communes notitias rerum paruarum atque magnarum. ſunt & ſidera & luminaria cæli in ſignis, & in temporibus, & in annis & in diebus? ſunt vero,ſed nec ego dixerim circuitum illius igneolæ rotæ diem eſſe,nec tamen ideo tempus non eſſe ille dixerit. ego ſcire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum motus, & dicimus illum motum,verbi gratia,tempore duplo eſſe diuturniorem quam iſtum: nam quæro,quoniam dies dicitur, non tantum morula ſolis ſuper terram , ſecundum quod aliud eſt dies,aliud nox;ſed etiam totus eius circuitus ab oriente vſque ad orientem,ſecundum quòd dicimus,tot dies tranſierunt: cum ſuis enim noctibus dicuntur tot dies,nec extra reputantur ſpatia noctium. quoniam ergo dies expletur motu

ſolis

ſolis atque circuitu ab oriente vſque ad orientem quæro vtrum motus ipſe ſit dies, an mora ipſa † quãta peragitur, an vtrũque; ſi enim primum, motus dies eſſet, dies ergo eſſet etiam ſi tanto ſpatio temporis ſol curſum illum peregiſſet, quantũ eſt horæ vnius. ſi ſecundum, non ergo eſſet dies ſi ab ortu ſolis vſq. in ortũ alterũ tam breuis mora eſſet, quam eſt hoc vnius. ſed vicies & quater circuiret ſol vt expleret diem. ſi vtrumque, motus & mora: nec ille appellaretur dies, ſi horæ ſpatio ſol totum ſuum gyrum circuiret, nec illa, ſi ſole ceſſante tantum temporis præteriret, quanto peragere ſol totum ambitum de mane in mane aſſolet. non itaque nunc quæram, quid ſit illud quod vocatur dies; ſed quid ſit tempus quo metientes ſolis circuitum diceremus cum dimidio ſpatio temporis peractum minus quam ſolet, ſi tãto ſpatio temporis peractus eſſet, quanto peragũtur horæ duodecim. & vtrumque tẽpus comparantes diceremus illud ſimplum, hoc duplum: etiam ſi aliquando illo ſimplo, aliquando iſto duplo ſol ab oriente vſque ad orientem circumiret. nemo ergo mihi dicat cæleſtium corporum motus eſſe tempora; quia & cuiuſdam voto cum ſol ſtetiſſet, vt victor Ioſue prælium perageret; ſol ſtabat, ſed tempus ibat. per ſuum quippe ſpatium

tempo-

temporis quod ei sufficeret, illa pugna gesta atque finita est. video igitur tempus quamdam esse distensionem, sed video an videre mihi videor? tu demonstrabis lux veritas.

Tempus est quo metimur motum corporis.
Cap. XXIIII.

IVbes vt approbem si quis dicat tempus esse motum corporis? non iubes: nam corpus nullum nisi in tempore moueri audio: tu dicis. ipsum autem corporis motum tempus esse non audio: non tu dicis. cum enim mouetur corpus, tempore metior, quãdiu moueatur, ex quo moueri incipit donec desinat. & si non vidi ex quo cœpit & perseuerat moueri, vt non videam cum desinit; non valeo metiri, nisi forte ex quo videre incipio donec desinam. quod si diu video, tãtummodo longum tempus esse renuntio, non autem quantum sit: quia & quantũ cũ dicimus, collatione dicimus, velut tantum hoc quantum illud, aut duplum hoc ad illud, & si quid aliud isto modo: si autem notare potuerimus locorũ spatia, vnde & quo veniat corpus, quod mouetur, vel partes eius si tamquam in torno mouetur, possumus

ſumus dicere quantum ſit temporis ex quo ab illo loco, vſque ad illum locum motus corporis,vel partis eius effectus eſt. cum ita que aliud ſit motus corporis,aliud quo metimur quamdiu ſit: quis non ſentiat quid horum potius tempus dicendum ſit? nam & ſi variæ corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat, nõn ſolum motum eius, ſed etiam ſtatum tempote metimur: & dicimus tantum ſtetit, quantum motum eſt, aut duplo vel triplo ſtetit ad id quod motum eſt. & ſi quid aliud noſtra dimenſio ſiue comprehenderit,ſiue exiſtimauerit, vt dici ſolet plus minus. non eſt ergo tempus corporis motus.

Rurſus orat. Cap. XXV.

ET confiteor tibi domine ignorare me adhuc quid ſit tempus, & rurſus confiteor tibi domine ſcire me in tempore iſta dicere,& diu me iam loqui de tempore.atque id ipſum diu,non eſſe niſi moram temporis.quomodo igitur hoc ſcio, quãdo quid ſit tempus neſcio? an forte neſcio quemadmõdum dicam quod ſcio? hei mihi qui neſcio ſaltem quid neſciam. ecce deus meus coram te, quia non mentior, ſicut loquor, ita eſt cor meum. tu illuminabis lucernam meam domine Deus meus, illumina tenebras meas.

Men-

Mensura pedum & syllabarum. Cap. XXVI.

NOnne tibi confitetur anima mea confessione veridica metiri me tempora? ita ne deus meus metior,& quid metiar nescio? metior motũ corporis in tempore, itẽ ipsum tempus non metior? an vero corporis motũ metirer?quamdiu sit & quamdiu hinc illuc perueniat,nisi tempus in quo mouetur metirer ipsum ergo tempusvnde metior? an tempore breuiore metimur lõgius, sicut spatio cubiti spatium transiri?sicut enim videmur spatio breuis syllabæ metiri spatium longæ syllabæ atque id duplum dicere: ita metimur spatia carminum spatijs versuum, & spatia versuum spatijs pedum, & spatia pedum spatijs syllabarum,& spatia longarũ spatijs breuium non in paginis(nam eo modo loca metimur,non tempora)sed cum voces pronunciando transeunt,& dicimus longum carmen est,nam tot versibus contexitur:longi versus,nam tot pedibus constant: longi pedes, nam tot syllabis tenduntur: longa syllaba,nam dupla est ad breuem: sed neque ita comprehenditur certa mensura temporis: quandoquidem fieri potest vt ampliori spatio temporis personet versus breuior si productius pronuntietur quam longior si correptius. ita carmen, ita pes, ita

ita syllaba.indè mihi visũ est nihil esse aliud tẽpus q̃ distensionẽ,sed cuius rei nescio, & mirũ si non ipsius animi. quid enim metior obsecro deus meus, & dico, aut indefinite, lõgius est hoc tempus quam illud, aut etiã definite,duplũ est hoc ad illud?tempus metior,scio,sed non metior futurũ,quia nondũ est:non metior præsens,quia nullo spatio tẽditur:non metior præteritum,quia iam non est. quid ergo metior? an prætereuntia tẽpora non præterita?sic enim dixeram.

Quo modo metimur tempus. Cap.XXVII.

INsiste animus meus,& attende fortiter: Deus adiutor noster,ipse fecit nos & non ipsi nos.attẽde vbi albescit veritas.ecce puta vox corporis incipit sonare & sonat,& adhuc sonat,& ecce desinit.iãq. silẽtium est,& vox illa præterita est,& nõ est iã vox futura erat antequã sonaret,& non poterat metiri, quia nõdũ erat & nũc non potest, quia iã nõ est. tũc ergo poterat cũ sonabat,quia tunc erat, quæ metiri posset. sed & tunc non stabat, ibat enim & præteribat. an ideo magis poterat? præteriens enim tendebatur in aliquod spatium temporis,quo metiri posset, quoniã m præsens nullum habet spatium.si ergo tunc poterat, ecce puta,altera cœpit sonare & adhuc sonat,continuato tempore sine vlla distinctione, metiamur eam dum

sonat

sonat.cum enim sonare cessauerit,iam præterita erit,& non erit quæ possit metiri metiamur plane & dicamus,quanta sit.sed adhuc sonat, nec metiri potest nisi ab initio sui,quo sonare cœpit, vsque ad finẽ quo desinit.ipsum quippe interuallum metimur ab aliquo initio vsque ad aliquem finem. quapropter vox quæ nondum finita est, metiri non potest, vt dicatur quam longa vel breuis sit,nec dici aut æqualis alicui aut ad aliquam simpla vel dupla,vel quid aliud : cum autem finita fuerit,iam non erit. quo pacto igitur metiri poterit ? et metimur tamen tempora,nec ea,quæ nondum sunt , nec ea quæ iam non sunt, nec ea quæ nulla mora extenduntur,nec ea quæ terminos non habẽt nec futura ergo,nec præterita,nec præsentia, nec prætereũtia tẽpora metimur, & metimur tamẽ tẽpora.deus creator omniũ, versus iste octo syllabarum breuibus & longis alternat syllabis.quattuor itaque breues, prima,tertia,quinta,septima,simplæ sunt ad quattuor longas,secundam,quartã,sextam, octauam. hæ singulæ ad illas singulas duplũ habent temporis : pronuntio & renuntio,& ita est quãtũ sentitur sensu manifesto. quãtũ sensus manifestus est, breui syllaba lõgã metior, eamq. habere bis tantũ sentio . sed cum altera post alterã sonat, si prior breuis

vt aliquid de interuallis silentiorũ in spatio tẽporis renũtiare possimus? nã & voce atq; ore cessante, peragimus cogitando carmina & versus, & quemque sermonem, motionumque dimensiones quaslibet, & de spaciis temporum quantum illud ad illud sit renunciamus, non aliter, ac si ea sonando diceremus. si voluerit aliquis edere longiusculam vocem, & constituerit præmeditando quam longa futura sit, egit vtique iste spatium temporis in silentio, memoriæque commendans cœpit edere illam vocem quæ sonat, donec ad propositum terminum perducatur: imo sonuit & sonabit. nam quod eius iam peractum est, vtique sonuit, quod autem restat sonabit, atque ita peragitur, dum præsens intentio futurum in præteritum traijcit, diminuitione futuri crescente præterito, donec consummatione futuri sit totum præteritum.

Animo metimur tempora.
Caput. XXVIII

SEd quomodo minuitur aut consumitur futurum quod nondum est? aut quomodo crescit præteritum quod iam non est, nisi quia in animo qui illud agit tria sunt? nam & expectat & attendit & meminit vt id quod expectat, per id quod attendit, trãseat in id quod meminerit. Quis igitur negat

nis,cuius partes ſunt omnes actiones hominis,hoc in toto ſeculo filiorum hominum, cuius partes ſunt omnes vitæ hominum.

Animi extenſio. Cap. XXIX.

SEd quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas, ecce diſtentio eſt vita mea,& me ſuſcepit dextera tua in domino meo mediatore filio hominis inter te vnum, & nos multos in multis per multa;vt per eũ apprehendam in quo & apprehenſus ſum,& a veteribus diebus colligar ſequens vnum, præterita oblitus: non in ea quæ futura & tranſitura ſunt,ſed in ea,quæ ante ſunt,non diſtentus,ſed intentus:non ſecundum diſtẽſionem,ſed ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis,vbi audiam vocem laudis tuæ,& contempler delectationem tuam nec venientem nec prætereuntẽ, nunc vero anni mei in gemitibus,& tu ſolatium meum domine pater meus æternus es. at ego in tempora diſſilui,quorum ordinem neſcio,& tumultuoſis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viſcera animæ meæ,donec in te confluam purgatus & liquidus igne amoris tui.

Quo extendendus animus.
Cap.XXX.

ET ſtabo atque ſolidabor in te in forma mea veritate tua, nec patiar quæſtiones hominum, qui pœnali morbo plus ſitiũt quam capiunt, & dicunt: quid faciebat deus antequam faceret cælum & terram. aut quid ei venit in mentem, vt aliquid faceret, cum antea nũquam aliquid fecerit? da illis domine bene cogitare quid dicant, & inuenire quia non dicitur numquam vbi nó eſt tempus. qui ergo dicitur nnmquã feciſſe, quid aliud dicitur niſi nullo tempore feciſſe? videant itaque nullum tempus eſſe poſſe ſine creatura tua, & deſinant iſtam vanitatem loqui. extendantur etiam in ea quę ante ſunt, & intelligant te ante omnia tempora æternum creatorem omnium témporum, neque vlla tempora tibi eſſe coæterna, nec vllam creaturam, etiam ſi eſt aliqua ſupra tempora.

Quo modo cognoſcitur deus, quo modo creatura. Cap.XXXI.

DOmine deus meus, quis ille ſinus alti ſecreti tui, & q̃ longe inde me proiecerũt cõſequẽtia delictorũ meorũ? ſana oculos

meos

meos.vt congaudeam luci tuæ. certe si est tam grãdi scientia & præscientia pollens animus, cui cuncta præterita & futura ita nota sint, sicut mihi vnum cãticum notissimũ: nimirum mirabilis est animus iste, atque ad horrorem stupendus. quippe quem ita non lateat quidquid peractum, & quidquid reliquum seculorum est, quemadmodum me non latet cantantem illud canticum, quid & quantum eius abierit ab exordio, quid & quantum restet ad finem. sed absit vt tu conditor vniuersitatis, conditor animarum & corporum, absit vt ita noueris omnia futura & præterita. longe tu, longe mirabilius lõgeque secretius; neque enim sicut nota cantantis, notumve canticum audientis expectatione vocum futurarum, & memoria præteritarum variatur affectus, sensusque distenditur: ita tibi aliquid accidit incommutabiliter ęterno, hoc est, vere ęterno creatori mentium: sicut ergo nosti in principio cælum & terram sine varietate notitiæ tuæ; ita fecisti in principio cœlum & terram sine distinctione actionis tuæ. qui intelligit confiteatur tibi: & qui non intelligit, confiteatur tibi. o quam excelsus es, & humiles corde sunt domus tua. tu enim erigis elisos, & non cadunt, quorum fortitudo tu es.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER DVODECIMVS.

Difficilis inquiſitio veri. Caput. 1.

MVlta ſatagit cor meum domine in hac inopia vitæ meæ pulſatũ verbis ſanctæ ſcripture tuæ : & ideo plerumque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ:quia plus loquitur inquiſitio quã inuentio, & longior eſt petitio quam impetrario,& operoſior eſt manus pulſans,quam ſumens.tenemus promiſſum, quis corrumpet illud?ſi Deus pro nobis,quis contra nos? petite, & accipietis : quærite, & inuenietis:pulſate, & aperietur vobis.omnis enim qui petit accipit, & quærens inuenit,& pulſanti aperietur : promiſſa tua ſunt.& quis falli timeat cum promittit veritas?

De duplici cælo & terra. Cap. II.

CONfitetur altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu fecisti cælum & terram, hoc cælum quod video, terramque quam calco, vnde est hæc terra quam porto: tu fecisti. sed vbi cælum cæli domine, de quo audiuimus in voce psalmi: cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum? vbi est cælum quod non cernimus, cui terra est hoc omne quod cernimus? hoc enim totum corporeum, non vbique totum ita cepit speciem pulchram in nouissimis, cui fundus est terra nostra; sed ad illud cælum cæli, etiam terræ nostræ cælum terra est. & hoc vtrumque magnum corpus non absurde terra est, ad illud nescio quale cælum, quod domino est non filijs hominum.

Tenebræ super faciem abyssi. Cap. III.

ET nimirum hæc terra erat inuisibilis & incomposita, & nescio quæ profunditas abyssi, super quam non erat lux; quia nulla species erat illi: vnde iussisti vt scriberetur, quod tenebræ erant super abyssum, quid aliud, quam lucis absentia?

vbi enim lux esset si esset,nisi superesset emi nendo & illustrādo?vbi ergo lux nondū erat quid erat adesse tenebras nisi abesse lucem? super itaq. erāt tenebræ,quia lux super aberat sicut sonus vbi nō est silentiū est:& quid est esse ibi silentium,nisi sonū ibi non esse? nonne tu domine docuisti hanc animā,quæ tibi confitetur? nonne tu domine docuisti me,quod priusquam istam informem materiā formares atque distingueres, non erat aliquid,non color,non figura , non corpus, non spiritus, non tamen omnino nihil? erat quædam informitas sine vlla specie.

Materia prima Hyle. Cap. IIII.

QVid ergo vocaretur,quo etiam sensu tardioribus vtcumque insinuaretur, nisi vsitato aliquo vocabulo? quid autem in omnibus mundi partibns reperiri potest propinquius informitati omnimodæ, quam terra & abyssus?minus enim speciosa pro suo gradu infimo , quā cætera superiora perlucida & luculenta omnia. cur ergo non accipiam informitatem materiæ , quam sine specie feceras,vnde speciosum mundum faceres, ita commode hominibus intimatam, vt appelaretur terra inuisibilis & incomposita?

Hyle

Hyle qualis. Caput. V.

ET cum in ea quærit cogitatio quid sensus attingat, & dicit sibi, non est intelligibilis forma sicut vita, sicut iustitia, quia materies est corporũ, neque sensibilis, quoniã qnid videatur & quid sentiatur in inuisibili & incomposita, non est dum sibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eam vel nosse ignorando, vel ignorare noscendo.

Quid senserit aliquando de materia prima & quid modo. Cap. VI.

EGo vero domine si totum confitear tibi ore meo & calamo meo, quidquid de ista materia docuisti me, cuius antea nomen audiens & non intelligens narrantibus mihi eis, qui non intelligerent eam cum speciebus innumeris & varijs cogitabam, & ideo non eam cogitabam: fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus voluebat animus, sed formas tamen: & informe appellabam, nõ quod careret forma, sed quod talem haberet, & vt si appareret insolitum & incongruum, auersaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. verum autem illud quod cogitabam, non priuatione omnis formæ, sed comparatione formosiorum

erat informe, & suadebat vera ratio, vt omnis formæ qualescumque reliquias omnino detraherem, si vellem prorsus informe cogitare, & non poteram. citius enim non esse censebam, quod omni forma priuaretur, quã cogitabam † quiddam informe & nihil formatũ, nec nihil in forme prope nihil. & cessauit mens mea interrogare hinc spiritum meum plenum imaginibus formatoré corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque variantem. & intendi in ipsa corpora, eorumque mutabilem altius inspexi, qua desinunt esse quod fuerant, & incipiunt esse quod non erãt. eumdemque transitũ de forma in formam per informe quiddam fieri suspicatus sum, non per omnino nihil; sed nosse cupiebam, non suspicari. & si totum tibi confiteatur vox & stylus meus quidquid de ista quæstione enodasti mihi, quis legentium capere durabit? nec tamen cessabit cor meum dare tibi honorem & canticum laudis de his quæ dictare non sufficit; mutabilitas enim rerum mutabilium capax ipsa est formarũ omnium, in quas mutantur res mutabiles. & hæc quid est? nũquid animus nũquid corpus? nũquid species animi vel corporis? dici posset, nihil aliquid est, & nõ est, hoc eam dicerem, & tamen iam vtcumq. erat, vt species caperet istas visibiles, & cõpositas.

† quiddã iter formam & nihil nec formatum nec &c.

Cælum terra maius.
Cap. VII.

ET vnde vtcumque erat nisi esset abs te, a quo sunt omnia in quantumcumque sunt sed tanto a te longius, quanto dissimilius. neq. enim locis ista quæ tu domine, qui non es alibi aliud & alias aliter, sed ipsum, & id ipsum & id ipsum: sanctus, sanctus, sanctus dominus deus omnipotens, in principio quod est de te, in sapientia tua, quæ nata est de substãtia tua, fecisti aliquid & de nihilo; fecisti enim cælum & terrã, non de te, nam esset æquale vnigenito tuo, ac per hoc & tibi, & nullo modo iustum esset, vt æquale tibi esset quod de te non esset. & aliud præter te non erat vnde faceres ea deus, vna trinitas, & trina vnitas, & ideo de nihilo fecisti cælum & terram, magnum quiddam, & paruum quiddam, quoniam omnipotens & bonus es ad facienda omnia bona, magnum cælum & paruam terrã. tu eras & aliud nihil vnde fecisti cælum & terram, duo quædam, vnum prope te, alterum prope nihil. vnum quo superior tu esses, alterum quo inferius nihil esset.

Materia prima ex nihilo, ex hac omnia.
Cap. VIII.

SEd illud cælum cæli tibi domine, terra autẽ quam dedisti filijs hominũ cernẽdam

dam̃ atque tangendam, non erat talis qualẽ nunc cernimus & tangimus. inuisibilis enim erat & incomposita, & abyssus erat super quam non erat lux, sed tenebræ erant super abyssum, id est, magis quam in abysso. ista quippe abyssus aquarum iam visibilium, etiam in profundis suis habet speciei suæ lucem vtcumque sensibilem piscibus, & repentibus in suo fundo animantibus. illud autem totum prope nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat: iam tamen erat quod formari poterat. tu enim domine fecisti mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re pene nullam rem, vnde faceres magna, quæ miramur filij hominum. valdé enim mirabile hoc cælum corporeũ, quod firmamentum inter aquam & aquam secundo die post conditionem lucis dixisti: fiat, & sic factum est. quod firmamentum vocasti cælum, sed cælum terræ huius & maris quæ fecisti tertio die, dando speciem visibilem informi materiæ quam fecisti ante omnem diem. iam enim feceras & cælum ante omnem diem sed cęlum cęli huius quia in principio feceras cælum & terram. terra autem ipsa quam feceras, informis materies erat, quia inuisibilis erat & incomposita, & tenebræ erãt super abyssum. de qua terra inuisibili & incomposita.

de qua

de qua informitate, de quo pene nihilo faceres hæc omnia, quibus iste mutabilis mũdus constat, & non constat, in quo ipsa mutabilitas apparet, in qua sentiri & dinumerari possunt tempora, quia rerum mutationibus fiunt tempora dum variãtur & vertũtur species, quarum materies prædicta est terra inuisibilis.

Cælum cæli quid. Cap. IX.

IDeoque spiritus doctor famuli tui, cum te commemorat fecisse in principio cælũ & terrã, tacet de temporibus, silet de diebus. nimirum enim cælũ cæli, quod in principio fecisti, creatura est aliqua intellectualis, quamquam nequaquam tibi trinitati coæterna: particeps tamen ęternitatis tuæ, valde mutabilitatem suam præ dulcedine felicissimæ contemplationis tuæ cohibet, & sine vllo lapsu, ex quo facta est inhærendo tibi, excedit omnem volubilem vicissitudinem temporum: ista vero informitas terræ inuisibilis & incompositæ nec ipsa in diebus numerata est. vbi enim nulla species nullus ordo, nec venit quidquam, nec præterit. & vbi hoc non fit, non sunt vtique dies, nec vicissitudo spatiorum temporalium.

Credere scripturis. Cap. X.

O Veritas lumen cordis mei, non tenebræ meæ loquantur mihi. defluxi ad ista & obscuratus sum, sed hinc etiam hinc adamaui te. errraui & recordatus sum tui. audiui vocem tuam post me vt redirem, & vix audiui propter tumultus † impacatorum; & nunc ecce redeo ęstuans & anhelans ad fontem tuum. nemo me prohibeat, hunc bibam & tunc viuam. nam non ego vita mea; si tamen male vixi ex me mors mihi fui, & in te reuiuisco. tu me alloquere, tu mihi sermocinare. credidi libris tuis, & verba eorum arcana valde.

† pecca-torum

Quid a deo didicerit. Caput. XI.

IAm dixisti mihi domine voce forti in aurem interiorem, quia tu ęternus es, solus habens immortalitatem, quia ex nulla specie motuue mutaris, nec temporibus variatur voluntas tua, quia non est immortalis voluntas, quæ alia & alia est. hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisq. clarescat oro te, atque in ea manifestatione persistam sobrius sub alis tuis. item dixisti mihi domine voce forti in aurem interiorem,

quod

quod omnes naturas atque substantias quę non sunt quod tu es & tamen sunt, tu fecisti & hoc solum a te non est quod nō est, motusq; voluntatis a te qui es ad id, quod minus est, quia talis motus delictū atque peccatum est: & quod nullius peccatum, aut tibi nocet, aut perturbat ordinē imperij tui vel in primo vel in imo. hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisq. clarescat oro te, atque in ea manifestatione persistā sobrius sub alis tuis. item dixisti mihi voce forti in aurem interiorē, quod nec illa creatura tibi coæterna est, cuius voluntas tu solus es, teq. perseuerantissima castitate hauriens, mutabilitatem suam numquam & nusquam exerit, & te sibi semper præsente, ad quem toto affectu se tenet, non habens futurum, quod expectet, nec in præteritum traijciens, quod meminerit, nulla vice variatur, nec in tēpora vlla distenditur. o beata si qua ista est, inhærendo beatitudini tuæ beata sempiterno inhabitatore te atque illustratore suo. nec inuenio quid libentius appellandum existimem, cælum cæli domino, quam domum tuam contemplantem delectationem tuam sine vllo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordissime vnam, stabilimēto pacis sanctorū spirituū, ciuium ciuitatis tuæ in cælestibus super

ista cælestia, vnde intelligat anima cuius peregrinatio longinqua facta est, si iam sitit tibi, si iam factæ sunt ei lachrymæ suæ panis: dũ dicitur ei per singulos dies, vbi est deus tuus: si iam petit a te vnam & hanc requirit, vt inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ suæ: & quæ vita eius nisi tu? & qui dies tui nisi æternitas tua, sicut anni tui, qui non deficiunt, quia idem ipse es? hinc ergo intelligat anima mea quæ potest, quam longe super omnia tempora sis æternus, quando tua domus quæ peregrinata non est, quamuis non sit tibi, coæterna tamen indesinenter & indeficienter tibi cohærendo nullam patitur vicissitud nem temporum. hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisq. clarescat oro te, atque in hac manifestatione persistam sobrius sub alis tuis. ecce nescio quid informe in istis mutationibus rerũ extremarum atque infimarum: & quis dicet mihi nisi quisquis per inania cordis sui cum suis phãtasmatibus vagatur & voluitur: quis nisi talis dicet mihi, quod diminuta atque consumpta omni specie, si sola remaneat informitas: per quam de specie in speciem res mutabatur & vertebatur, possit exhibere vices temporum? omnino enim non potest; quia sine varietate motionum non sunt tẽpora: & nulla varietas, vbi nulla species.

Crea-

Creatura duplex. Cap. XII.

QVibus cōſideratis; quantū donas deus meus, quantum me ad pulſandum excitas, quantumque pulſanti aperis: duo reperio quæ feciſti carentia temporibus; cum tibi neutrum coæternum ſit. vnū quod ita formatum eſt, vt ſine vllo defectu contemplationis, ſine vllo interuallo mutationis, quamuis mutabile tamen non mutatum, tua æternitate atque incommutabilitate perfruatur: alterum quod ita informe erat, vt ex qua forma, in quam formam vel motionis vel ſtationis mutaretur, quo tempori ſubderetur non haberet. ſed hoc vt informe eſſet non reliquiſti; quoniam feciſti ante omnem diem in principio cælum & terrā hæc duo, quæ dicebam. terra autē inuiſibilis erat & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. quibus verbis inſinuatur informitas, vt gradatim excipiantur, qui omnimodam ſpeciei priuationem, nec tamen ad nihil peruentionem cogitare non poſſunt; vnde fieret alterum cælum & terra viſibilis atque compoſita & aqua ſpecioſa, & quidquid deinceps in conſtitutione huius mundi nō ſine diebus factum commemoratur, quia talia ſunt, vt in eis agantur viciſſitudines

temporum propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

Creatura spiritualis qualis.
Cap. XIII.

HOc interim sentio deus meus, cũ audio loquentẽ scripturam tuã. In principio fecit deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erãt super abyssum: neque commemorantẽ, quo die feceris hæc. sic interim sentio, propter illud cælum cæli, cælum intellectuale, vbi est intellectus nosse simul, non ex parte, non in ænigmate, non per speculum, sed ex toto in manifestatione facie ad faciẽ: non modo hoc, modo illud, sed quod dictũ est, nosse simul sine vlla vicissitudine temporum, & propter inuisibilẽ atq. incompositã terram sine vlla vicissitudine temporũ, quæ solet habere modo hoc & modo illud; quia vbi nulla species, nusquam est hoc aut illud. propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cælum, sed cælum cæli, hoc vero terram, sed terram inuisibilem & incompositam; propter duo hæc interim sentio sine cõmemoratione dierũ dicere scripturam tuã: In principio fecit deus cælum & terram statim quippe subiecit quam terram

ram dixerit.& quod secundo die cómemoratur factum firmamentum, & vocatum cælum, insinuat de quo cælo prius sine diebus sermo locutus sit.

Scripturæ profunditas. Cap. XIV.

MIra profunditas eloquiorum tuorum quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis. sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. horror est intendere in eam, horror honoris & tremor amoris. odi hostes eius vehementer. o si occidas eos de gladio bis acuto,& non sint hostes eius. sic enim amo eos occidi sibi,vt viuãt tibi. ecce autem alij non reprehensores sed laudatores libri Geneseos; non inquiũt hoc voluit in his verbis intelligi spiritus dei, qui per Moysen famulum eius ista conscripsit, non hoc voluit intelligi quod tu dicis, sed aliud quod nos dicimus.quibus ego te arbitro deus omnium nostrorum ita respondeo.

Quantum intersit inter conditorem & condita. Cap.XV.

NVm dicetis falsa esse, quæ mihi veritas voce forti in aurẽ interiorem dicit de vera æternitate creatoris, quod nequaquam

quam eius ſubſtantia per tempora varietur, nec eius voluntas extra eius ſubſtantiam ſit? vnde non eum modo velle hoc, modo velle illud; ſed ſemel & ſimul & ſemper velle omnia quæ vult, non iterum & iterum, neque nunc iſta, nunc illa, nec velle poſtea quod nolebat, aut nolle quod volebat prius: quia talis volũtas mutabilis eſt, & omne mutabile æternum nõ eſt: Deus autem noſter æternus eſt. item quod mihi dicitur in aurem interiorem, expectatio rerum venturarum fit contuitus cum venerint, idemq. contuitus fit memoria cum præterierint: omnis porro intentio, quæ ita variatur mutabilis eſt, & omne mutabile æternum non eſt, deus autem noſter æternus eſt. hæc colligo atque coniungo, & inuenio deum meum deum æternum, non aliqua noua voluntate condidiſſe creaturam, nec ſcientiam eius tranſitorium aliquid pati. quid ergo dicetis contradictores? an falſa ſunt iſta? non inquiunt. quid illud? numquid falſum eſt omnem naturam formatam materiamve formabilem non eſſe niſi ab illo, qui ſumme bonus eſt, quia ſumme eſt? neque hoc negamus, inquiunt. quid igitur? an illud negatis, ſublimem quamdam eſſe creaturam tam caſto amore cohærentem deo vero & vere æterno, vt

no, vt quamuis ei coæterna non ſit, in illam tamen temporum varietatem & viciſsitudinem ab illo ſe reſoluat ac defluat, ſed in eius ſolius veraciſsima contemplatione requieſcat? quoniam tu deus diligenti te quãtum præcipis, oſtendis ei te & ſufficis ei, & ideo non declinat a te nec ád ſe. hæc eſt domus dei non terrena, neque vlla cæleſti mole corporea, ſed ſpiritualis & particeps æternitatis tuæ, quia ſine labe in ęternum. ſtatuiſti enim eam in ſeculum & in ſeculum ſeculi, præceptũ † poſuit & non præteribit. nec tamen tibi deo coæterna, quoniam non ſine initio, facta eſt enim. nam & ſi non inuenimus tempus ante illam, prior quippe omnium creata eſt ſapientia, nec vtique illa ſapientia tibi deus noſter patri ſuo plane coæterna & coæqualis, & per quam creata ſunt omnia, & in quo principium feciſti cælum & terram; ſed profecto ſapientia, quæ creata eſt, intellectualis natura ſcilicet, quæ contemplatione luminis lumẽ eſt; dicitur enim & ipſa, quamuis creata ſapientia. ſed quantum intereſt inter lumen quod illuminat & quod illuminatur; tantum inter ſapientiam quæ creat, & iſtam quę creata eſt; ſicut inter iuſtitiam iuſtificantem, & iuſtitiam quæ iuſtificatione facta eſt. nam & nos dicti ſumus iuſtitia tua. ait enim quidam ſeruus

† poſuiſti

tuus, nos simus iustitia dei in ipso. ergo quia prior omnium creata est quædam sapientia, quæ creata est mens rationalis & intellectualis castæ ciuitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum est & libera est & æterna in cælis: quibus cęlis nisi qui te laudant cæli cælorum? quia hoc est & cælum cæli domino: & si non inuenimus tempus ante illam, quia & creaturam temporis antecedit, quæ prior omnium creata est, ante illam tamen est ipsius creatoris æternitas, a quo facta sumpsit exordium, quamuis non temporis, quia nondum erat tempus, ipsius tamen conditionis suæ? vnde ita est abs te deo nostro; vt aliud sit plane quam tu & non id ipsum. quoniam & si nō solum ante illam, sed nec in illa inuenimus tempus, quia est idonea faciem tuam semper videre, nec vspiam deflectitur ab ea. quo fit, vt nulla mutatione varietur: inest ei tamen ipsa mutabilitas, vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi cohærens tamqnam semper meridies luceret & ferueret ex te. o domus luminosa & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini mei fabricatoris & possessoris tui. tibi suspiret peregrinatio mea; & dico ei qui fecit te, vt possideat & me in te, quia fecit & me. erraui sicut ouis perdita, sed in humeris pastoris

storis mei, structoris tui, spero me reportari tibi. quid dicitis mihi quos alloquebar contradictores, qui tamen & Moysen pium famulum dei, & libros eius oracula sancti spiritus creditis? est ne ista domus dei, nō quidem deo coæterna, sed tamen secundū modum suum ęterna in cælis, vbi vices temporum frustra quæritis, quia non inuenietis? supergreditur enim omnem distēsionem, & omne spatium ætatis volubile, cui semper inhærere deo bonū est; est, inquiūt. quid igitur ex his quæ clamauit cor meum ad deum meum, vt audiret interius vocem laudis eius, quid tamdem falsum esse contenditis? an quia erat informis materies, vbi propter nullam formam nullus ordo erat? vbi autem nullus ordo erat, nulla esse vicissitudo temporum poterat, & tamen hoc pene nihil, inquantum non omnino nihil erat, ab illo vtique erat a quo est quidquid est, quod vtcumque aliquid est. hoc quoque, aiunt, non negamus.

Aduersus eos qui contradicunt veritati diuinæ. Cap. XVI.

CVm his enī volo corā te aliq̄d collo qui Deus meus; qui hęc omnia quę intus in mente mea nō tacet veritas tua, esse cōcedunt.

dũt. nam qui hæc negant latrent quantum volunt & obstrepant sibi, persuadere conabor vt quiescãt, & viam præbeant ad se verbo tuo. quod si noluerint & repulerint me; obsecro te deus meus, ne tu sileas a me. tu loquere in corde meo veraciter: solus enim sic loqueris, & dimittam eos foris sufflantes in puluerem, & excitantes terram in oculos suos: & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria, gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione mea, & recordans Hierusalem extento in eam sursum corde, Hierusalem patriam meam, Hierusalem matrem meam, teque super eam regnatoré, illustratorem, patrem, tutorem, maritum, castas & fortes delicias, & solidum gaudiũ, & omnia bona ineffabilia simul omnia, quia vnum summum & verum bonum: & non auertar, donec in eius pacem matris carissimæ, vbi sunt primitiæ spiritus mei, vnde mihi ista certa sunt, colligas totum quod sum, a dispersione & deformitate hac, & cõformes atque confirmes in æternum deus meus misericordia mea. cum his autẽ qui cuncta illa quæ vera sunt, falsa esse non dicunt, honorantes & in culmine sequendæ auctoritatis nobiscum constituentes illam per sanctum Moysen editam sanctã scripturã tuã, & tamẽ nobis aliquid contradicũt, ita loquor:

loquor:tu esto deus noster:arbiter inter cõfessiones meas,& contradictiones eorum.

Quid cæli & terræ nomine significatum. Cap. XVI.

DIcunt enim,quamuis vera sint hæc,nõ ea tamen duo Moyses intuebatur, cũ spiritu reuelante diceret: In principio fecit deus cælum & terram.non cæli nomine spiritatem vel intellectualem illam creaturã, semper faciem dei contemplantem significauit,nec terræ nomine informem materiã. quid igitur? quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir sensit, hoc verbis istis elocutus est: quid illud est? nomine aiunt cæli & terræ, totum istum visibilem mundum prius vniuersaliter & breuiter significare voluit, vt postea digereret dierum enumeratione, quasi articulatim vniuersa,quæ sancto spiritui placuit sic enunciare. tales quippe homines erant rudis ille atque carnalis populus, cui loquebatur, vt eis opera dei non nisi sola visibilia commendanda † iudicaret, terrã vero inuisiailem & incompositam tenebrosamq. abyssum,vnde consequenter ostenditur per illos dies facta atque disposita esse cuncta ista visibilia,quæ nota sunt omnibus, non incongruenter informem istam mateteriem intelligendam esse consentiunt.quid si dicat alius,eamdem informitatem confusioneq.

indicaret

sionemque materiæ, cæli & terrę nomine prius insinuatam, quod ex ea mundus iste visibilis cum omnibus naturis quæ in eo manifestissime apparent, qui cęli & terræ nomine sæpe appellari solet, conditus atq. perfectus est? quid si dicat & alius cælum & terram quidem inuisibilem, visibilemq. naturam non indecenter appellatam, ac per hoc vniuersam creaturam, quam fecit in sapientia, idest, in principio deus, huiuscemodi duobus vocabulis esse comprehensam: verumtamen quia non de ipsa substantia dei, sed ex nihilo cuncta facta sunt; quia nõ sunt idipsum quod deus, & inest quædam mutabilitas omnibus; siue maneant, sicut æterna domus dei; siue mutentur, sicut anima hominis & corpus; communem omnium rerũ inuisibilium visibiliumq; materiem adhuc informem, sed certe formabilẽ, vñ fieret cælum & terra, idest, inuisibilis atque visibilis iam vtraque formata creatura, his nominibus enunciata, quibus appellaretur terra inuisibilis & incõposita, & tenebrę super abyssum ea distinctione, vt terra inuisibilis & incõposita intelligatur materies corporalis ante qualitatem formæ: tenebræ autem super abyssum, spũalis materies ante cohibitionẽ quasi fluẽtis immoderationis, & ante illuminationẽ sapientiæ? est adhuc quod dicat si
quis

quis alius velit, non scilicet iam perfectas atque formatas inuisibiles visibilesq. naturas cæli & terræ nomine significari, cũ legitur: In principio fecit deus cælum & terrã, sed ipsam adhuc informem inchoationem rerũ formabilem creabilemq. materiam his nominibus appellatam, quod in ea iã essent ista cõfusa, nondũ qualitatibus formisq. distincta, quæ nũc iã digesta suis ordinibus, vocantur cælum & terra, illa spiritualis, hæc corporalis creatura.

Quis error innoxius in scripturis. Cap. XVIII.

QVibus omnibus auditis & cõsideratis, nolo verbis contendere: ad nihil n. vtile est nisi ad subuersionẽ audiẽtium. ad ædificationẽ autem bona est lex, si quis ea legitime vtatur; quia finis eius est caritas de corde puro & conscientia bona, & fide nõ ficta. & nouit magister noster in quibus duobus præceptis totã legẽ prophetasq. suspenderit. quæ mihi ardenter confitenti, deus meus lumẽ oculorũ meorũ in occulto, quod mihi obest, cũ diuersa in his verbis intelligi possint, quæ tamẽ vera sint: q̃d inquã mihi obest, si aliud ego sensero q̃ sensit alius eũ sensisse qui scripsit? omnes quidẽ qui legimus, nitimur hoc indagare atq. cõprehẽdere

dere quod voluit ille,quem legimus.& cum eum veridicũ credimus; nihil quod falsum esse vel nouimus vel putamus, audemus eũ existimare dixisse. dũ ergo quisquis conatur id sentire in scripturis sanctis, quod in eis sensit ille, qui scripsit; quid mali est si hoc sentiat,quod tu lux omnium veridicum mẽtium ostendis verum esse; etiam si hoc non sensit ille,quem legit,cum & ille verum,nec tamen hoc senserit.

Quæ liquido vera. Cap. XIX.

VErum est enim domine fecisse te cælũ & terram; & verũ est principium esse sapientiam tuam in qua fecisti omnia. item verum est, quod mundus iste visibilis habet magnas partes suas cælum & terram breui complexione factarum omnium conditarumq. naturarum.& verum est, qnod omne mutabile insinuat notitię nostræ quamdã infirmitatẽ, qua formam capit, vel qua mutatur & vertitur. verum est nulla tempora perpeti,quod ita cohæret formæ incommutabili; vt quamuis sit mutabile nõ mutetur: verum est informitatẽ, quæ prope nihil est, vices temporum habere non posse: verum est,quod vnde fit aliquid, potest quodã genere locutionis habere iam nomen eius rei, quæ inde fit: vnde potuit vocari cælũ & terra quælibet informitas,vnde factum est cælum-

lum & terra:verum est omnium formatorũ nihil esse informi vicinius quam terram & abyssum.verum est,quod non solum creatum atque formatum, sed etiam quidquid creabile atq. formabile est, tu fecisti,ex quo sunt omnia: verũ est omne,quod ex informi formatũ,prius esse informe, deinde formatũ.

In principio creauit &c. varie intellectum. Cap. XX.

EX his omnibus veris,de quibus non dubitant,quorum interiori oculo talia videre donasti, & qui Moysen famulum tuũ in spiritu veritatis locutum esse immobiliter credunt. ex his ergo omnibus aliud sibi tollit qui dicit:in principio fecit deus cælũ & terram,idest, in verbo suo sibi coæterno fecit deus intelligibilem atque sensibilem, vel spiritalem corporalemq. creaturã: aliud qui dicit : in principio fecit Deus cælum & terram,idest, in verbo suo sibi coæterno. fecit Deus vniuersam istam molem corporei mundi huius,cum omnibus quas continet manifestis notisq. naturis: aliud qui dicit: in principio fecit deus cælum & terram, idest, in verbo suo sibi coæterno. fecit deus informem materiam creaturæ spiritualis & corporalis:aliud qui dicit:in principio fecit deus cælum & terram, idest, in

verbo

verbo suo sibi coæterno, fecit deus informẽ materiam creaturæ corporalis, vbi confusum adhuc erat cælũ & terra, quæ nunc iam distincta atque formata in istius mũdi mole sentimus. aliud qui dicit: in principio fecit deus cælũ & terram, idest in ipso exordio faciendi atq. operandi fecit Deus informem materiam confuse habentem cælũ & terram vnde formata nunc eminent & apparent cum omnibus, quæ in eis sunt.

Terra erat inanis: varie intellectum.
Caput. XXI.

ITem quod attinet ad intellectum verborum sequentium, ex illis omnibus veris, aliud sibi tollit qui dicit: Terra autẽ erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, id est incorporale illud quod fecit deus, adhuc materies erat corporearũ rerum informis sine ordine, sine luce. aliud qui dicit: terra autem erat inuisibilis & incomposita & tenebræ erant super abyssum, id est, hoc totum quod cælum & terra appellatum est, adhuc informis & tenebrosa materies erat, vnde fieret cælum corporeũ & terra corporea cum omnibus, quæ in eis sunt corporeis sensibus nota. aliud qui dicit: terra autem erat inuisibilis & incõposita, & tenebræ erant super abyssum, id est, hoc totum quod cælum & terra appellatum

factum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat, vnde fieret cælum intelligibile, quod alibi dicitur cælũ cæli, & terra ſcilicet, omnis natura corporea, ſub quo nomine intelligatur etiam hoc cælum corporeum, id eſt; vnde fieret omnis inuiſibilis viſibiliſq; creatura. aliud qui dicit: terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, non illam informitatem nomine cæli & terræ ſcriprura appellauit; ſed iam erat, inquit, ipſa informitas quam terrã inuiſibilem & incõpoſitã tenebroſamq; abyſſum nominauit, de qua cælum & terrã deum feciſſe prædixerat, ſpiritalem ſcilicet corporalemq; creaturã. aliud qui dicit: terra autẽ erat inuiſibilis & incõpoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, id eſt, informitas quędã iam materies erat, vnde cælum & terrã deum feciſſe ſcriptura prædixit, totam ſcilicet corpoream mundi molem, in duas maximas partes ſuperiorem atque inferiorem diſtributam, cum omnibus quæ in eis ſunt vſitatis notiſq; creaturis.

Et aquæ nomine cæli ac terræ ſignificantur. Cap XXII.

CVm.n. duab' iſtis, extremis sẽtentijs reſiſtere quiſquã ita tẽtauerit; ſi nõ vultis

hanc informitatem materiæ cæli & terræ nomine appellatam videri, erat ergo aliquid quod non fecerat deus, vnde cælum & terrã faceret; neq; enim ſcriptura narrauit, quod iſtam materiam deus fecerit, niſi vt intelligamus ea cæli & terræ aut ſolius terræ vocabulo ſignificatam, cum diceretur: in principio fecit deus cælum & terram & id quod ſequitur; terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, quamuis informem materiam ſic placuerit appellare, non tamen intelligamus niſi eam quam fecit deus, in eo quod ſcriptum eſt: fecit deus cælum & terram. reſpondebunt aſſertores duarum iſtarum ſententiarũ, quas extremas poſuimus aut illius aut illius, cum hæc audierint, & dicent: informem quidem iſtam materiã non negamus a deo factam, a quo ſunt omnia bona valde, quia ſicut dicimus amplius bonum eſſe, quod creatum atque formatum eſt, ita fatemur minus bonum eſſe, quod factum eſt creabile atq. formabile, ſed tamen bonum: non autẽ cõmemoraſſe ſcripturam quod hanc informitatẽ fecerit deus, ſicut alia multa non commemorauit, ſicut Cherubin & Seraphin, & quæ apoſtolus diſtincte ait: ſedes, dominationes, principatus, poteſtates, quæ tamen omnia deum feciſſe manifeſtum eſt. aut ſi in eo, quod di-

ctum est, fecit cælum & terram, comprehẽsa sunt omnia, quid de aquis dicimus, super quas ferebatur spiritus dei? si enim terra nominata simul intelliguntur, quo modo iã terræ nomine materies informis accipitur, quando tam speciosas aquas videmus? aut si ita accipitur; cur ex eadem informitate scriptum est factum firmamentum, & vocatũ cælum, neq. scriptum est factas esse aquas? non enim adhuc informes sunt & inuisæ, quas ita decora specie fluere cernimus. aut si tunc acceperunt istam speciem cum dixit deus: congregetur aqua, quæ est sub firmamento, vt cõgregatio sit ipsa formatio: quid respondebitur de aquis, quę super firmamẽtum sunt; quia neque informes tam honorabilem sedem accipere meruissent, nec scriptum est, qua voce formatæ sint? vnde si aliquid Genesis tacuit deum fecisse, quod tamen deum fecisse nec sana fides, nec certus ambigit intellectus; nec ideo vlla sobria doctrina dicere audebit istas aquas coæternas deo, quia in libro geneseos commemoratas quidem audiuimus, vbi autem factæ sint non inuenimus: cur non informem quoque illam materiem, quam scriptura hæc terram inuisibilem & incompositam, tenebrosamq. abyssum appellat, docente veritate intelligamus ex deo factã esse de nihilo;

ideoque illi non esse coæternam quamuis vbi facta sit, omiserit enūciare ista narratio?

A sensu scripturæ aberrare leuius est, quam scripturam dicere falsam. Cap. XXIII.

His ergo auditis atq; perspectis, pro captu infirmitatis meæ, quam tibi confiteor scienti deo meo, duo video dissensionum genera oboriri posse, cum aliquid a nuncijs veracibus per signa enūciatur; vnū, si de veritate rerum: alterum, si de ipsius qui annunciat voluntate dissensio est. aliter enim quærimus de creaturæ conditione quid verum sit, aliter autem quid in his verbis Moyses egregius domesticus fidei tuæ intelligere lectorem auditoremque voluerit. in illo primo genere discedant a me, omnes qui ea quæ falsa sunt, se scire arbitrantur. in hoc item altero discedant a me omnes, qui ea quæ falsa sunt Moysen dixisse arbitrantur. coniungat. autem illis domine in te, & delecter cum eis in te qui veritate tua pascuntur in latitudine caritatis, & accedamus simul ad verba libri tui, & quæramus in eis voluntatem tuam per voluntatem famuli tui, cuius calamo dispensasti ea.

Verax scriptura etiam si non intelligatur. Cap. XXIIII.

SED quis nostrum sic inueniet eam inter tam multa verba quæ in illis verbis aliter atque aliter intellectis occurrunt quærẽtibus; vt tam fidenter dicat hoc sensisse Moysen, atque hoc in illa narratione voluisse intelligi, quam fideliter dicit hoc verum esse, siue ille hoc senserit, siue aliud? ecce enim deus meus, ego seruus tuus, qui volui tibi sacrificium confessionis in his litteris, & oro vt ex misericordia tua reddam tibi vota mea: ecce ego quam fidenter dico in tuo verbo incommutabili omnia te fecisse, inuisibilia & visibilia, numquid tam fidenter dico non aliud quam hoc attendisse Moysen, cum scriberet: In principio fecit deus cælum & terram? quod non sicut in tua veritate hoc certum video, ita in eius mente video id eum cogitasse cum hæc scriberet. potuit enim cogitare in ipso faciẽdi exordio, cũ diceret: In principio, potuit cælum & terram hoc loco nullam iam formatam perfectamq; naturam siue spiritalẽ, siue corporalem, sed vtramq; inchoatam & adhuc informem velle intelligi. video quippe vere potuisse dici quidquid horum diceretur: sed quid horum in his verbis ille cogitauerit, non ita video; quamuis siue ali-

quid horum,siue aliquid aliud, quod a me commemoratum non est,tantus vir ille mẽte conspexerit, cum hæc verba promeret; verum eum vidisse apteq. id enuntiasse non dubitem. nemo mihi iam molestus sit dicendo mihi:non hoc sensit Moyses,quod tu dicis, sed hoc sensit,quod ego dico; si enim mihi diceret: vnde scis hoc sensisse Moysen,quod de his verbis eius eloqueris; æquo animo ferre deberem,& responderem fortasse,quæ superius respondi, vel aliquanto vberius,si essem durior.

Obscuritas Geneseos. Cap. XXV.

NVnc vero dicit,nõ hoc ille sensit quod tu dicis,sed quod ego,dico neque tamen negat, quod vtique nostrum dicit vtrumque verum esse.o vita pauperum deus meus,in cuius sinu non est contradictio plus mihi mitigationes in cor, vt patienter tales feram,qui non mihi hoc dicunt, quia diuini sunt, & in corde famuli tui viderunt quod dicunt;sed quia superbi sunt nec nouerunt Moysi sententiam, sed amant suam, non quia uera est,sed quia sua est. alioquin & aliam verã pariter amarent,sicut & ego amo quod dicunt,quando verũ dicunt, non quia ipsorum est,sed quia verũ est,& ideo iã nec ipsorum est,quia verũ est:si autem ideo

amant illud, quia verũ eſt, iam & ipſorũ eſt & meũ eſt: quoniã id commune omniũ eſt veritatis amatorũ illud autẽ, quod contendũt, nõ hoc ſenſiſſe Moyſen, quod ego dico ſed quod ipſi dicũt; nolo, nõ amo; quia & ſi ita eſt, tamen iſta temeritas non ſcientiæ eſt; nec viſus, ſed typhus eam peperit. ideoque domine tremẽda ſunt iudica tua; quoniam veritas tua nec mea eſt, nec illius aut illius, ſed omnium noſtrum, quos ad eius communionem publice vocas. terribiliter admonens nos, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur ea. nam quiſquis id quod tu omnibus ad fruendũ proponis, ſibi proprie vẽdicat, & ſuum vult eſſe, quod omniũ eſt, a cõmuni propellitur ad ſua, hoc eſt a veritate ad mẽdaciũ. qui enim loquitur mendaciũ, de ſuo loquitur. attẽde iudex optime deus, ipſa veritas, attẽde quid dicã cõtradictori huic, attẽde; corã te enim dico & corã fratribus meis, qui legitime vtuntur lege vſq. ed finẽ caritatis, attende & vide quid ei dicã, ſi placet tibi; hãc enim vocem huic refero fraternã & pacificã, ſi ambo videmus verũ eſſe qđ dicis, & ambo videmus verũ eſſe qđ dico, vbi queſo id videmus? nec ego vtiq. in te nec tu in me, ſed ambo in ipſa, quę ſupra mẽtes noſtras eſt, incommutabili veritate. cum ergo de ipſa domini

 dei

dei nostri luce nō contendamus,cur de proximi cogitatione contendimus,quam sic videre nō possumus,vt videtur incōmutabilis veritas; quando si ipse Moyses apparuisset nobis atque dixisset hoc cogitaui,nec sic eā videremus,sed crederemus?nō itaque supra quam scriptum est,vnus pro altero infletur aduersus alterū,diligamus dominū deū nostrū ex toto corde,& ex tota anima,& ex tota mente nostra, & proximū nostrū sicut nosmet ipsos.propter quæ duo præcepta caritatis sēsisse Moysen quidquid in illis libris sensit, nisi crediderimus; mendacem faciemus deum,cum de animo conserui aliter quā ille docuit opinamur. iam vide quam stultū sit in tāta copia verissimarū sententiarum,quę de illis verbis erui possunt,temere affirmare,quam earum Moyses potissimum senserit,& perniciosis cōtentionibus ipsam offendere caritatem, propter quam dixit omnia,cuius dicta conamur exponere.

Qui sermo deceat scripturam.
Cap. XXVI.

ET tamen ego deus meus celsitudo humilitatis meæ,& requies laboris mei, qui audis confessiones meas & dimittis peccata mea,quoniam tu mihi præcipis vt diligam proximum meum sicut meipsum, nō possū minus credere de Moyse fidelissimo famulo

tuo quam mihi optarem ac desiderarē abs te dari muneris, si tempore illo natus essē quo ille, eoq; loco me constituisses; vt per seruitutem cordis ac linguæ meæ litteræ illæ dispensarentur, quæ tāto post essent omnibus gentibns profuturæ, & per vniuersum orbem tāto auctoritatis culmine omniū fal sarū superbarūq; doctrinarum verba superaturæ. vellem quippe si tunc ego essem Moyses; ex eadem namq; massa omnes venimus & quid est homo nisi quia memor es eius? vellē ego si tunc ego essem quod ille, & mihi abs te geneseos liber scribendus adiungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi sermonis modū, vt neque illi qui nondum queunt intelligere, quemadmodum creat deus, tamquā excedentia vires suas dicta recusarent: & illi qui hoc iam possunt, in quamlibet veram sententiā cogitando venissent, eam non prætermissā in paucis verbis tui famuli reperirent: & si alius aliam vidisset in luce veritatis, nec ipsa in eisdem verbis intelligenda deesset.

Ex fonte melius haurimus. Cap. XXVII.

SIcut enim fons in paruo loco vberior est, pluribusq; riuis in ampliora spatia fluxū ministrat, quam quilibet eorum riuorū, qui per multa locorum ab eodem fonte deducitur

tur:itã narratio diſpẽſatoris tui ſermocinaturis pluribus ꝓfutura,paruo ſermonis modulo ſcatet flueta liquidæ veritatis:vnde ſibi quiſq. verũ quod de his rebus poteſt, hic illud,ille illud per longiores loquelarũ anfractus trahat.alij enim cũ hæc verba legũt vel audiũt,cogitãt deũ quaſi hominẽ, aut quaſi aliquam molẽ immenſa præditam poteſtate nouo quodam & repentino placito, extra ſe ipſam tamquã locis diſtãtibus feciſſe cælum & terrã,duo magna corpora ſupra & infra, q̃bus oĩa cõtinerent.& cũ audiũt:dixit deus fiat illud,& factũ eſt illud,cogitãt verba cœpta & finita,ſonãtia tẽpibus atq. tranſeũtia, poſt quorũ trãſitũ ſtatim exiſtere,quod iuſſũ eſt vt exiſteret, & ſi quod forte aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinantur. in quibus adhuc paruulis animalibus dum iſto humillimo genere verborum,tamquam materno ſinu eorum geſtatur infirmitas, ſalubriter ædificatur fides, qua certũ habeãt & teneãt deũ feciſſe omnes naturas,quas eorũ ſenſus mirabili varietate circũſpicit. quorũ ſi quiſpiã quaſi vilitatẽ dictorũ aſpernatur,& extra nutritorias cunas ſuperba imbecillitate ſe extẽderit;heu cadet miſere.& domine deus miſerere,ne implumem pullũ conculcẽt,qui trãſeũt viã: & mitte angelum tuum, qui eũ reponat in nido,vt viuat donec volet.

Varie

Varie intelligitur a diuersis scriptura.
Capur. XXVIII.

ALij vero quibus hęc verba non iam nidus,sed opaca fruteta sunt; vident in eis latentes fructus, & volitant lætantes, & garriunt scrutantes, & carpunt eos. vident enim cũ hæc verba legũt vel audũt,tua deus æterna & stabili permansione cuncta præterita & futura tempora superari, nec tamen quidquam esse tẽporalis creaturæ quod tu non feceris. cuius voluntas,quia id est quod tu nullo modo mutata,vel quæ antea non fuisset exorta voluntate fecisti omnia, non de te similitudinẽ tuã formã omniũ, sed de nihilo dissimilitudinẽ† informẽ,quę formaretur † p similitudinẽ tuã,recurrẽs in te vnũ pro captu ordinato quantũ cuiq.rerũ in suo genere datũ est,& fierent omnia bona valde siue maneãt circa te,siue gradatim remotiori distantia per tẽpora & loca pulchras† narrationes faciant aut patiãtur. vident hęc & gaudent in luce veritatis tuæ quantulũ hic valẽt.& alius eorum intendit,in id,quod dictũ est: in principio fecit deus, & respicit sapientiã principium, quia & loquitur ipsa nobis.alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum,& sic accipit;in principio fecit,

informemus dissimilitudinem

variationes

fecit, ac si diceretur: primo fecit, atque in eis qui intelligūt in principio, quod in sapiētia fecisti cælum & terram: alius eorum ipsum cælum & terram creabilem materiem cæli & terræ sic esse credit cognominatam: alius iam informatas, distinctasq; naturas, alius vnam formatam, eamdemque spiritalem, cæli nomine, aliam informem corporalis materiæ, terræ nomine. qui autem intelligunt in nominibus cęli & terrę adhuc informē materiem, de qua formaretur cęlum & terra, nec ipsi vno modo id intelligunt, sed alius, vnde cōsummaretur intelligibilis sensibilisq; creatura, alius tantum vnde sensibilis moles ista corporea sinu grandi continens perspicuas promptasque naturas. nec illi vno modo qui iam dispositas digestasq; creaturas cælum & terram vocari hoc loco credunt, sed alius inuisibilem atque visibilem, alius solam visibilem, in qua luminosum cælum suspicimus, & terram caliginosam, & quæque in eis sunt.

Quot modis dicitur aliquid prius.
Caput. XXIX.

AT ille qui non aliter accipit: in principio fecit, q̄ si diceretur, primo fecit, nō habet quo modo veraciter intelligat cęlū & terram, nisi materiā cæli & terræ intelligat, videlicet vniuersæ, id est, intelligibilis corporalisq;

ralisq; creaturæ. si enim iam formatam velit
vniuersam, recte ab eo quæri poterit, si hoc
primo fecit deus, quid fecerit deinceps, &
post vniuersitatem non inueniet: ac per hoc
audiet inuitus; quo modo illud primo, si
postea nihil? cum vero dicit, primo informē
deinde formatā: non est absurdum, si modo
est idoneus discernere quid præcedat æter
nitate, q d tēpore, quid electione, quid ori-
gine. ęternitate, sicut deus omnia: tēpore,
sicut flos fructū: electione, sicut fructus flo-
rē: origine, sicut sonus cantū. in his quatuor
primū & vltimū quę cōmemoraui, difficil-
lime intelliguntur, duo media facillime. nā-
que rara visio est & nimis ardua conspicere
domine æternitatem tuam incommutabili-
liter mutabilia facientē, ac per hoc priorē.
quis deinde sic acuto cernat animo, vt sine la
bore magno dignoscere valeat, quomodo sit
prior sonus quā cantus? ideo quia cantus est
formatus sonus & esse vtiq; aliquid nō for-
matū potest, formari autē quod non est, nō
potest. sic est prior materies, quam id quod
ex ea fit. non ideo prior, quia ipsa efficit;
cum potius fiat, nec prior interuallo tem-
poris. neque enim priore tempore sonos
edimus informes sine cantu, & eos posterio
re tēpōre in formā cantici coaptamus aut
fingimus, sicut ligna, quibus arca, vel argen-
tum

tum quo vasculum fabricatur. tales quippe materiæ tempore etiam præcedunt formas rerum,quæ fiunt ex eis. at in cantu non ita est; cum enim cantatur,auditur sonus eius: non prius informiter sonat, & deinde formatur in cantum.quod enim primo vtcumque sonuerit, præterit, nec ex eo quidquam reperies, quod resumptum arte componas, & ideo cantus in sono suo vertitur,qui sonus eius materies eius est. idem quippe formatur vt cantus sit; & ideo sicut dicebã, prior materies sonandi quam forma cantandi,nõ perficiendi potentia prior; neq. enim sonus est cantandi artifex, sed cantanti animæ subiacet ex corpore,de quo cãtum faciat. nec tempore prior,simul enim cum cantu editur:nec prior electione,non enim potior sonus quam cantus,quandoquidem cantus est non tantum sonus,verumetiam sonus speciosus.sed prior est origine,quia non cantus formatur vt sonus sit, sed sonus formatur vt cantus sit. hoc exemplo qui potest intelligat materiam rerum primo factam & appellatã cælum & terram, quia inde facta sunt cælũ & terra, nec tempore primo factam, quia formæ rerum exerunt tempora, illa autem erat informis; iamque in temporibus simul animaduertitur; nec tamen de illa narrari aliquid potest, nisi velut tempore prior sit, cum

cum pendatur extremior; quia perfecto me liora ſunt formata quam informia, & præcedunt æternitate creatoris, vt eſſet de nihilo, vnde aliquid fieret.

Scrutandæ ſcripturæ cum honore ſcriptoris. Cap. XXX.

IN hac diuerſitate ſententiarum verarum concordiã pariat ipſa veritas, & deus noſter miſereatur noſtri, vt legitime lege vtamur, præcepti fine, pura caritate. ac per hoc ſi quis quærit ex me, quid horum Moyſes ille tuus famulus ſenſerit, non ſunt hi ſermones confeſſionum mearum; ſi tibi non confiteor neſcio, & ſcio tamen illas veras eſſe ſententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum exiſtimaui locutus ſum. quos tamen bonæ ſpei paruulos hæc verba libri tui nõ teritant, alta humiliter, & pauca copioſe, ſed omnes quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos inuicem, pariterque diligamus te deum noſtrum fontem veritatis, ſi nõ vana, ſed ipſam ſitimus, eumdemque famulum tuum ſcripturæ huius diſpenſatorem, ſpiritu tuo plenum ita honoremus, vt hoc eum te reuelante cum hæc ſcriberet, attẽdiſſe credamus, qđ in eis maxime & luce veritatis, & fruge vtilitatis excellit.

Veritas à quocumque dicta recipienda.
Caput XXXI.

ITa cum alius dixerit hoc sensit, quod ego,& alius, imo illud quod ego; religio sius me arbitror dicere, cur non vtrumque potius si vtrumque uerum est? & si quid tertium; & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videat; cur non illa omnia vidisse credatur, per quē deus vnus sacras litteras vera & diuersa visuris multorum sensibus temperauit? ego certe quod intrepidus de corde meo pronuncio, si ad culmen auctoritatis aliquid scriberē, sic mallē scribere; vt quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent; quam vt vnā veram sententiam ad hoc apertius ponerē, vt excluderē cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. nolo itaq; deus meus tam præceps esse, vt hoc illum virum de te meruisse non credam. sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit cum ea scriberet, quidquid hic veri potuimus inuenire, & quidquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inueniri potest.

Veritas reuelata. Cap. XXXII.

POstremo domine qui deus es, & non caro & sanguis, & si quid homo minus videt,

det, numquid & spiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, latere potuit quidquid eras in eis verbis tu ipse reuelaturus legentibus posteris, etiam si ille per quẽ dicta sunt, vnam fortassis ex multis veris sententiam cogitauit? quod si ita est, sit igitur illa quam cogitauit, cæteris excellẽtior: nobis autem domine aut ipsam demõstra, aut quam placet alteram veram; vt siue nobis hoc quod etiam illi homini tuo, siue aliud ex eorumdem verborum occasione patefacias; tu tamen pascas nos, non error illudat. ecce domine deus meus, quã multa de paucis verbis, quã multa oro te, scripsimus? quæ nostræ vires, quæ tempora omnibus libris tuis ad istum modum sufficiant? sine itaque me breuius in eis cõfiteri tibi, & eligere vnũ aliquid quod tu inspiraueris verum, certum & bonum, etiam si multa occurrerint, vbi multa occurrere potuerint, ea fide cõfessionis meæ, vt si hoc dixero quod sensit minister tuus, recte atque optime; id enim conari me oportet. quod si assecutus non fuero; id tamen dicam quod mihi per eius verba veritas tua dicere voluerit, quæ illi quoque dixit quod voluit.

LIBRI XII. FINIS.

SANCTI AVRELII AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBER XIII.

Inuocat Deum. CAP. I.

INVOCO te Deus meꝰ miſericordia mea qui feciſti me; & oblitum tu non oblitus es. inuoco te in animam meam, quam præparas ad capiēdum te ex deſiderio quod inſpiras ei: nunc inuocantē te ne deſeras, qui priuſquam inuocarē præueniſti & inſtitiſti crebreſcens multimodis vocibus vt audirem de longinquo & conuerterer, & vocantem me inuocarē te. tu enim domine deleuiſti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis in ꝗbus a te defeci: & p̄ueniſti oīa bona merita mea, vt retribueres manibus tuis, ꝗbus me feciſti, quia & priuſquā eſſem tu eras. nec erā cui p̄ſtares vt eſſem, & tamē ecce ſum ex bonitate tua prȩueniēte totum hoc quod me feciſti, & vnde me feciſti. neque

que cm̃ eguisti me, aut ego tale bonũ sum, quo tu adiuueris dñe meus & deus meus: nõ vt tibi sic seruiã quasi ne fatigeris in agẽdo, aut ne minor sit potestas tua carens obsequio meo, neque vt sic te colam quasi terram, vt sis incultus si non te colam, sed vt seruiam tibi & colam te, vt de te mihi bene sit, a quo mihi est vt sim cui bene sit.

Colimus agrum, & colimus numen.
Ordo creaturarum.
Cap. II.

EX plenitudine q̃ppe bonitatis tuæ creatura tua subsistit, vt bonũ quod tibi nihil ꝓdesset, nec de te æquale tibi esset, tamẽ q̃a ex te fieri potuit nõ deesset. q̃d enim te ꝓmeruit cælũ & terra quæ fecisti in principio? dicãt quid te promeruerũt spiritalis corporalisq. natura, quas fecisti in sapiẽtia tua; vt inde penderẽt etiã inchoata & informia quęque in genere suo, vel spiritali vel corporali, eũtia in immoderationẽ, & in longinquã dissimilitudinẽ tuã. spiritale informe p̃stantius, quam si formatũ corpus esset: corporale autrm informe præstãtius, quam si omnino nihil esset: atque ita penderẽt in tuo verbo informia; nisi per idem verbũ reuocarẽtur ad vnitatem tuã, & formarentur & essent ab vno te summo bono vniuersa bona valde. q̃d te promeruerant vt essent saltẽ in-

formia, quæ neque hoc essent nisi ex te? quid te promeruit materies corporalis, vt esset saltē inuisibilis & incomposita, quia neque hoc esset nisi quia fecisti eam, ideoq. te, quia non erat, promereri vt esset, non poterat? aut quid te ꝓmeruit inchoatio creaturæ spiritalis, vt saltē tenebrosa fluitaret, similis abysso, tui dissimilis; nisi per idē verbum cōuerteretur ad idē a quo facta est, atque ab eo illuminata lux fieret, quāuis nō æqualiter, tñ cōformis formæ æquali tibi? sicut enim corporinō hoc est esse qđ pulchrum esse, alioqn deforme esse nō posset; ita etiā creato spiritui nō idest viuere qđ sapiēter viuere, alioquin incōmutabiliter saperet. bonum aūt illi est hærere tibi semper, ne quod adeptus est cōuersione, auersione lumē amittat, & relabatur in vitā tenebrosæ abysso similē: nā & nos qui secundum animā creatura spiritalis sumus, auersi a te nostro lumine in ea vita fuimus aliquādo tenebræ, & in reliquijs obscuritatis nostræ laboramus, donec simus iustitia tua in vnico tuo sicut montes Dei: nā iudicia tua fuimus sicut abyssus multa.

Ex Dei gratia omnia. Cap. III.

QVod autem in primis conditionibus dixisti: Fiat lux, & facta est lux, nō incongruenter hoc intelligo in creatura spiritali, quia erat iam qualiscumque

vita

vita quam illuminares.ſed ſicut non te promeruerat vt eſſet talis vita quæ illuminari poſſet: ita nec cum iam eſſet promeruit te vt illuminaretur. neque enim eius informitas placeret tibi ſi non lux fieret,non exiſtēdo ſed intuendo illuminantem lucem,eique cohærendo: vt & quod vtcumque viuit, & quod beate viuit nō deberet niſi gratiæ tuę, conuerſa per cōmutationem meliorem ad id quod neque in melius neque in deterius commutari poteſt,quod tu ſolus es; quia ſolus ſimpliciter es, cui non eſt aliud viuere, aliud beate viuere,quia tua beatitudo tu es.

Deus non eget rebus conditis. Cap.IV.

QVid ergo tibi deeſſet ad bonum quod tu tibi es,etiā ſi iſta vel omnino nulla eſſent,vel informia remanerent? q̄ nō ex indigentia feciſti, ſed ex plenitudine bonitatis tuæ,cohibēs atque cōuertēs ad formā,nō vt tamquā tuum gaudium cōpleatur ex eis?perfecto enim tibi diſplicet eorū imperfectio; vt ex te ꝑficiātur & tibi placeāt; nō aūt imperfecto tamquā & tu eorum ꝑfectione perficiendus ſis. ſpiritus eñ tuus bonus ſuꝑferebatur ſuper aquas, nō ferebatur ab eis tamquā in eis reqeſceret:in quibus n. reqeſcere dicitur ſpiritus tuus bonus,hos in ſe reqeſcere facit. ſed ſuperferebatur incorruptibilis & incōmutabilis voluntas tua,ipſa

in se sibi sufficiens super eam quã feceras vitam: cui nõ hoc est viuere quod beate viuere, quia viuit etiam fluitans in obscuritate sua; cui restat conuerti ad eum a quo facta est, & magis magisq; viuere apud fontem vitæ, & in lumine eius videre lumen, & perfici & illustrari & beari.

Filius principium. Cap. V.

ECce apparet mihi in ænigmate trinitas quod es deus meus, qm̃ tu pater in principio sapiẽtiæ nostræ, quod est tua sapientia de te nata æqualis tibi & coæterna, idest in filio tuo fecisti cælũ & terrã. & multa diximus de cælo cæli, & de terra inuisibili & incomposita, & de abysso tenebrosa, secundũ spiritalis informitatis vagabũda deliq; nisi conuerteretur ad eũ, a quo erat qualiscumq. vita, & illuminatione fieret speciosa vita, & esset cælũ cæli eius, quod inter aquã & aquã postea factũ est: & tenebã iam patrẽ in dei nomine qui fecit hæc, & filium in principij nomine in quo fecit hæc, & trinitatem credens deum meum sicuti credebam, quærebam in eloquijs sanctis eius, & ecce spiritus tuus superferebatur super aquas: ecce trinitas deus meus, pater & filius & spiritus sanctus, creator vniuersæ creaturę.

Spi-

Spiritus superfusus aquis. Cap.VI.

SEd quæ caussa fuerat, o lumē veridicum tibi admoueo cor meū, ne me vana doceat, discute tenebras eius, & dic mihi, obsecro te per matrē caritatem, obsecro te, dic mihi, quę caussa fuerat, vt post nominatum cælū, & terrā inuisibilem & incompositā, & tenebras super abyssum, tuum demū scriptura tua nominaret spiritū tuū? an quia oportebat eū sic insinuari vt diceretur superferri, & non posset hoc dici nisi prius illud cōmemoraretur, cui superferri spiritus tuus posset intelligi? nec patri enim nec filio superferebatur: nec superferri recte diceretur, si nulli rei superferret. prius ergo dicēdū erat cui superferretur, & deinde ille quē nō oportebat aliter cōmemorari, nisi vt superferri diceret.

Effectus spiritus. Cap. VII.

IAm hinc sequatur, qui potest, intellectu Apostolū tuum dicentē: quia caritas tua diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū qui datus est nobis, & de spiritalibus docentem & demonstrātem supereminentem viam caritatis, & flectentem genua pro nobis ad te; vt cognoscamus supereminentem scienciā caritatis Christi. ideoq. ab initio supereminēs superferebatur super aquas. cui dicam? quomodo dicā de pondere cupiditatis in abruptam abyssum, & de subleuatione

caritatis per ſpiritum tuum, qui ſuperferebatur ſuper aquas? cui dicam? quo modo dicam? mergimur & emergimus. neque enim loca ſunt quibus mergimur & emergimus. quid ſimilius & quid diſſimilius? affectus ſunt, amores ſunt, immunditia ſpiritus noſtri defluens inferius amore curarũ, & † ſanctitas tua attollens nos ſuperius amore ſecuritatis; vt ſurſum corda habeamus ad te, vbi ſpiritus tuus ſuperfertur ſuper aquas, & veniamus ad ſupereminenté requié cũ ꝑtranſierit aĩa noſtra aquas q̃ ſunt ſine ſubſtãtia.

ſanctitas ſpiritꝰ tui

Spiritus fouens animas infirmas. Cap. VIII.

DEfluxit angelus, defluxit anima hominis, & indicauerunt abyſſum vniuerſę ſpiritales creaturæ in profundo tenebroſo: niſi dixiſſes ab initio: fiat lux, & facta eſſet lux, & inhæreret tibi omnis obediés intelligétia cæleſtis ciuitatis tuæ, & requieſceret in ſpiritu tuo, qui ſuperfertur incómutabiliter ſuper omne mutabile? alioquin & ipſum cęlum cæli tenebroſa abyſſus eſſet in ſe; nunc auté lux eſt in domino. nam & in ipſa miſera inquietudine defluentium ſpirituum & indicantium tenebras ſuas nudatas veſte luminis tui, ſatis oſtendis quam magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo ſufficit ad beatam requié quidquid te minus eſt, ac per hoc nec ipſa ſibi. tu eñ deus

noſter

noſter illuminabis tenebras noſtras. ex te oriuntur veſtimenta noſtra, & tenebræ noſtræ ſicut meridies erant. da mihi te deus meus,redde mihi; te .n. amo,& ſi parum eſt amem validius.non poſſum metiri vt ſciam quantum deſit mihi amoris ad id quod ſatis eſt; vt currat vita mea in amplexus tuos, nec auertatur donec † abſcōdatur in abſcōdito vultus tui. hoc tantum ſcio, quia male mihi eſt præter te,non ſolum extra me, ſed & in me ipſo,& omnis mihi copia quæ deus meus non eſt,egeſtas eſt.

abſcondar

Cur ſolus ſpiritus feratur ſuper aquas.
Cap. IX.

NVmquid aut pater aut filius non ſuperferebatur ſuper aquas?ſi tamquā loco ſicut corpus,nec ſpiritus ſanctus: ſi autē incōmutabilis diuinitatis eminentia ſuper oē mutabile,& pater & filius & ſpiritus ſanctus ſuperferebatur ſuper aquas: cur ergo tātum de ſpiritu tuo,dictum eſt hoc?cur de illo tātum dictum eſt?quaſi locus ibi eſſet qui non eſt locus, de quo ſolo dictum eſt ꝙ ſit donū tuū,& in domo tuo requeſcimus:ibi te † fruimur requies noſtra,locus noſter. amor illuc attollit nos,& ſpiritus tuus bonus exaltat humilitatē noſtrā de portis mortis.in bona voluntate pax nobis eſt. corpus pōdere ſuo nititur

fruemur

titur ad locum suũ. pondus non ad ima tantum est, sed ad locum suũ: ignis sursum tendit, deorsum lapis: ponderibus suis aguntur, loca sua petunt. oleũ infra aquã fusum, supra aquam attollitur: aqua super oleũ fusa, infra oleũ demergitur: ponderibus suis aguntur, loca sua petũt: minus ordinata inq̃eta sunt, ordinãtur & quiescũt: pondus meum, amor meus, eo feror quocũq. feror: dono tuo accẽdimur, & sursum ferimur, inardescimus & imus, ascẽdimus ascẽsiones in corde, & cantamus canticũ graduũ. igne tuo, igne tuo bono inardescimus & imus; quoniã sursũ imus ad pacem Hierusalẽ: qm̃ iucũdatus sum in his quæ dixerũt mihi: in domũ dñi ibimus: ibi nos nos collocauit volũtas bona; vt nihil velimus aliud q̃ permanere illic in ęternum.

Ex dono Dei omnia. Cap. X.

Beata creatura, quæ nõ nouit aliud: cum esset ipsa aliud; nisi dono tuo qđ superfertur super omne mutabile, mox vt facta est, attolleretur nullo interuallo tẽporis in ea vocatione qua dixisti: Fiat lux, & facta est lux. in nobis enim distinguitur tẽpore quo tenebræ fuimus & lux efficimur. in illa vero dictum est quid esset nisi illum inare t: & ita dictum est, quasi prius fuerit fluxa & tenebrosa: vt appareret caussa qua † dictum est vt aliter esset, idest, vt ad lumẽ indeficiẽs cõuersa

factum

lux esset: qui potest intelligat, & q nõ põt, a te petat: vt q d mihi molestus est, quasi ego illuminẽ vllum hoïem venientẽ in hũc mundũ?

Symbola trinitatis in homine. Cap. XI.

TRinitatẽ omnipotentẽ quis intelligit? & quis non loquitur eã, si tamen intelligit eam: rara anima, quæ cum de illa loquitur, sciat quid loquatur, & contendunt & dimicãt, & nemo sine pace vidit istã visionẽ. vellem vt hæc tria cogitarent homines in se ipsis. longe aliud sunt ista tria quã illa trinitas; sed dico vbi se exerceant & probent, & sentiant quam lõge aliud sunt: dico aũt hæc tria, esse, nosse, velle. sum enim & noui, & volo: sum sciẽs, & volẽs: & scio esse me, & velle vt sim: & volo esse, & scire. in his igitur trib⁹ quàm sit inseparabilis vita, & vna vita, & vna mens, & vna essentia, quam deniq. inseparabilis distinctio, & tamen distinctio, videat qui potest. certe coram se est: attendat in se & videat & dicat mihi. sed cum inuenerit in his aliquid, & dixerit: non iã se putet inuenisse illud quod supra ista est incõmutabile, quod est incõmutabiliter, & scit incommutabiliter, & vult incommutabiliter, & vtrum propter tria hæc, & ibi trinitas, an in singulis hæc tria vt terna singulorũ sint; an vtrumq. miris modis simpliciter & multipliciter infinito, insensibili fine quo est, & sibi notum

est,

est,& sibi sufficit incõmutabiliter id ipsum copiosa vnitatis magnitudine, quis facile cogitauerit?quis vllo modo dixerit?quis quo libet modo temere pronuntiauerit.

Aqua baptismi per spiritum efficax. Cap. XII.

PRocede in cõfessione fides mea,dic dño deo tuo,Sancte,sancte, sancte dñe deus meus,in nomine tuo baptizati sumus,pater & fili & spiritus sancte,in nomine tuo baptizamus pater & fili & spiritus sancte: quia & apud nos in Christo suo fecit deus cælum & terrã,spirituales,& carnales ecclesiæ suæ, & terra nostra,antequã acciperet formã doctrinæ,inuisibilis erat & incõposita:& ignorãtię tenebris tegebamur, quoniã pro iniquitate erudisti hominẽ,& iudicia tua sicut abyssus multa. sed quia spũs tuus superferebatur super aquã,nõ reliquit miseriã nostrã misericordia tua,& dixisti:fiat lux. pœnitentiã agite,appropinquabit eñi regnũ cælorũ:pœnitẽtiã agite,fiat lux,& facta est lux.& qm̃ cõturbata erat ad nos ipsos aĩa nostra, cõmemorati sumus tui dñe de terra Iordanis, & de mõte æquali tibi, sed paruo propter nos: & displicuerũt nobis tenebræ nostræ & cõuersi sumus ad te,& facta est lux.& ecce fuim⁹ aliquãdo tenebrę,nunc autẽ lux in domino.

Ex spiritu remissio peccatorum. Cap. XIII.

ET tamen adhuc per fidem, nōdum per speciē; spe enim salui facti sumus. spes autē quæ videtur nō est spes. adhuc abyssus abyssum inuocat, sed iam nō in voce cataractarū tuarum. adhuc & ille qui dicit: non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, etiā ipse nōdum se arbitratur cōprehēdisse: & quæ retro oblitus in ea quæ ante sunt, extēditur, & ingemiscit grauatus, & sitit aīa eius ad deum viuū, quemadmodum ceruus ad fontes aquarū, & dicit: quando veniam? habitaculum suū quod de cælo est, superindui cupiens, & inuocat inferiorē abyssum dicēs: nolite cōformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mētis vestrę, & nolite pueri effici mētibus, sed malitia paruuli estote, vt mētibus perfecti sitis. & o stulti Galathæ, qs vos fascinauit? sed iam in voce sua: in tua enim qui misisti spiritum tuū de excelsis, per eum qui ascendit in altū. & aperuit cataractas donorum suorum, vt fluminis impetus lætificaret ciuitatē tuam. illi eñ suspirat spōsi amicus habēs iā spiritus primitias penes eū, sed adhuc in semetipso ingemiscens, adoptionē expectans redēptionem corporis sui: illi suspirat, membrum est enim spōsæ: & illi zelat, amicus est enim sponsi: illi

zelat

zelat non sibi, quia in voce cataractarũ tuarum, nõ in voce sua inuocat alterã abyssum, cui zelans timet, ne sicut serpens Euam decepit astutia sua, sic & eorum sensus corrumpantur a castitate, quæ est in spõso nostro vnico tuo. quæ est illa speciei lux, cum videbimus eum sicuti est. & transierint lachrimę, quæ mihi factæ sunt panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus?

Fide & spe corroboramur. Cap. XIV.

ET ego dico: Deus meus vbi es? respiro in te paululum, cum effundo super me animam meam in voce exultationis & confessionis soni festiuitatem celebrãtis. & adhuc tristis est, quia relabitur & fit abyssus, vel potius sentit adhuc se esse abyssum. dicit enim fides mea, quam accendisti in nocte ante pedes meos: quare tristis es anima mea & quare conturbas me? spera in domino, lucerna pedibus tuis verbum eius: spera & perseuera, donec trãseat nox mater iniquorum donec trãseat ira dñi, cuius filij & nos fuimus aliquando tenebræ, quarum residua trahimus in corpore propter peccatum mortuo donec aspiret dies, & remoueantur vmbræ. spera in domino, mane astabo tibi & contẽplabor, semper confitebor illi: mane astabo & videbo salutare vultus mei, deum meum, qui viuificauit & mortalia corpora nostra,

pro-

propter spiritum qui habitat in nobis, quia super interius nostrum tenebrosum & fluidum misericorditer superferebatur. vnde in hac peregrinatione pignus accepimus, vt iã simus lux, dum adhuc spe salui facti sumus & filij lucis, & filij diei, non filij noctis neque tenebrarum, quod tamen fuimus: inter quos & nos in isto adhuc incerto humanæ notitiæ tu solus diuidis, qui probas corda nostra, & vocas lucem diem, & tenebras noctem. quis enim nos discernit nisi tu? quid autem habemus quod non accepimus a te? ex eadẽ massa vasa in honorem, ex qua sunt & alia facta in contumeliam.

Voce firmamenti scriptura intelligitur. Cap. XV.

AVt qs nisi tu deus noster fecisti nobis firmamẽtũ auctoritatis sup nos de scriptura tua diuina? cælũ eñ plicabitur vt liber, & nunc sicut pellis extẽditur super nos. sublimioris enim auctoritatis est tua diuina scriptura, cũ iã obierũt ista morte illi mortales, per quos iã dispensasti nobis, & tn scis domine, tu scis quemadmodũ pellibus indueris homines cum peccato mortales fierẽt. vnde sicut pellem extẽdisti firmamẽtum libri tui cõcordes vtiq; sermones tuos quos per mortalium ministeriũ superposuisti nobis. nãq; ipsa eorũ morte solidamẽtũ auctoritatis in

eloquijs tuis p eos editis sublimiter extēditur super omnia quæ subter sunt. quod cum hic viuerent, nō ita sublimiter extentū erat. nondum sicut pellem cælū extenderas, nōdum mortis eorum famā vsquequaque dilataueras: videamus domine cælos opera digitorū tuorū, disserena oculis nostris nubilū, quo subtexisti eos. ibi est testimonium tuū, sapientiā præstās paruulis: perfice deus meus laudem tuam ex ore infantium & lactentium. neq; enim nouimus alios libros ita destruētes superbiam, ita destruentes inimicū & defensorem resistentē reconciliationi tuæ defendendo peccata sua. non noui domine non noui alia tam casta eloquia, quę sic mihi persuaderent confessionem, & lenirēt ceruicem meam iugo tuo, & inuitarent colere te gratis. intelligam ea pater bone, da mihi hæc subterposito, quia subterpositis solidasti ea. sunt aliæ aquæ quæ super hoc firmamentum, credo immortales, & a terrena corruptione secretæ. laudent nomen tuum, laudent te super cælestes populi angelorū tuorum, qui nō opus habent suspicere firmamē tum hoc, & legēdo cognoscere verbum tuū. vident enim faciē tuā semper, & ibi legunt sine syllabis temporum quid velit æterna voluntas tua: legunt, eligūt & diligunt, semper legunt, & nūq̄ præterit quod legunt: eligendo

do enim & diligendo legunt ipſam incõmutabilitatem conſilij tui,nõ clauditur codex eorum,nec plicabitur liber eorũ,quia tu ipſe illis hoc es,& es in æternũ,quia ſuper hoc firmamentũ ordinaſti eos,quod firmaſti ſuper infirmitatem inferiorum populorum,vbi ſuſpicerẽt & cognoſcerent miſericordiam tuã temporaliter enuntiantẽ te qui feciſti tẽpora.in cælo enim domine miſericordia tua,& veritas tua vſq;ad nubes.tranſeũt nubes,cęlum aũt manet:trãſeunt prædicatores verbi tui ex hac vita in aliã vitam; ſcriptura vero tua vſq;in finem ſeculi ſuper populos extẽditur ſed & cælũ & terra tranſibunt,ſermones autem tui non tranſibunt; quoniã & pellis plicabitur,& fœnũ ſuper quod extẽdebatur cum claritate ſua præteriet:verbum aũt tuũ manet in æternũ,quod nũc in ænigmate nubium & per ſpeculum cæli non ſicut eſt apparet nobis:quia & nos quamuis filio tuo dilecti ſim⁹,nõdũ apparuit qđ erimus † attẽdit per retia carnis, & blanditus eſt,& inflãmauit, & † currimus poſt odorẽ eius,ſed cũ apparuerit,ſimiles ei erimus,quoniã videbim⁹ eũ ſicuti eſt.ſicuti eſt domine videre noſtrũ, quod nondum eſt,da nobis.

accendit

cucurrimus

Deus immutabilis. XVI.

NAm ſicut omnino tu ęs;tu ſcis ſolus ꝙ es incommutabiliter,& ſcis incommu

tabiliter,& vis incõmutabiliter. Et essentia tua scit & vult incõmutabiliter, & scientia tua est & vult incõmutabiliter, & voluntas tua est & scit incõmutabiliter.nec videt iu- stũ esse corã te,vt quẽadmodũ se scit lumen incõmutabile,ita sciat ab illuminato cõmu tabili.ideoq;aĩa mea sicut terra sine aqua tibi;q̃a sicut se illuminare de se nõ potest, ita se satiare de se nõ potest.sic eñ apud te fons vitę quomodo ĩ lumine tuo videbim⁹lumẽ.

Quid arida,quid mare Cap. XVII.

QVis congregauit amaricãtes aquas in societatem vnã? idem namq:illis finis est tẽporalis & terrenæ fælicitatis, propter quã faciũt omnia: quãuis innumerabili varietate curarũ fluctuent.quis domine nisi tu, qui dixisti vt congregarentur aquæ in cõgregationẽ vnam,& appareret arida sitiens tibi. quoniã tuum est & mare,& tu fecisti illud & aridã terrã manus tuæ formauerunt;neq;enim amaritudo voluntatũ,sed congregatio aquarũ vocatur mare. tu enim coerces etiam malas cupiditates animarum &figis limites quousq;progredi sinãtur,atq; vt in se comminuantur fluctus earũ,atq; ita facis mare ordine imperij tui super omnia. at animas sitiẽntes tibi,& apparẽtes tibi alio fine distinctas à societate maris, occulto & dulci fonte irrigas;vt & terra det fructũ suũ

&

& te iubente domino deo suo germinet anima nostra opera misericordię, secundũ genus, diligens proximũ in subsidijs necessitatũ carnaliũ, habens in se semen secundũ similitudinẽ: quoniã ex nostra infirmitate cõpatimur ad subueniendũ indigentibus, similiter opitulantes quemadmodũ nobis vellemus opẽ ferri, si eodẽ modo indigeremus, nõ tantũ in facilibus tãquã in herba seminali; sed etiã in protectione adiutorij forti robore, sicut lignũ fructiferũ, id est beneficiũ ad eripiendũ eum, qui iniuriã patitur, de manu potentis, & præbendo protectionis vmbraculũ valido robore iusti iudicij.

Orat vt oriatur de terra veritas, & iustitia de cælo respiciat. Caput. XVIII.

ITa domine, ita oro te, oriatur sicuti facis, sicuti das hilaritatẽ & facultatẽ, oriatũ de terra veritas, & iustitia de cælo respiciat, & fiant in firmamẽto luminaria: frangamus esurienti panẽ nostrũ & egenũ sine tecto inducamus in domum nostram. nudum vestiamus, & domesticos seminis nostri nõ despiciamus. quibus in terra natis fructib9, vide quia bonum est: & erumpat temporanea lux nostra, & de ista inferiori fruge actionis in delicias contemplationis verbũ vitæ superius obtinentes, appareamus sicut luminaria in mundo cohærentes firmamẽto scripturæ

tuæ.ibi enim nobiſcum diſputas; vt diuidamus inter intelligibilia & ſenſibilia, tamquã inter diem & noctem, vel inter animas, alias intelligibilibus, alias ſenſibilibus deditas: vt iã non tu ſolus in abdito dijudicationis tuæ, ſicut antequã fieret firmamentum, diuidas inter lucem & tenebras, ſed etiam ſpiritales tui in eodem firmamento poſiti atq; diſtincti manifeſtata, per orbem gratia tua luceãt ſuper terram, & diuidant inter diẽ & noctẽ, & ſignificẽt tempora, quia vetera tranſierũt, ecce facta ſunt noua. & quia propior eſt noſtra ſalus quam cum credidimus, & quia nox præceſſit, dies autẽ appropinquauit: & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in meſſem tuam, in qua ſeminanda alijs laborauerunt, mittens etiam in aliam ſemẽtẽ, cuius meſſis in fine eſt. ita das † vota optanti, & benedicis annos iuſti: tu autem idẽ ipſe es, & in annis tuis, qui non deficiunt, horreum præparas annis tranſeuntibus: æterno quippe conſilio proprijs temporibus bona cæleſtia das ſuper terram. quoniam quidem alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ tamquã luminare maius, propter eos qui perſpicuę veritatis luce delectãtur tamquam in principio diei: alij autẽ ſermo ſcientię ſecundum eũdẽ ſpiritũ tamquã luminare minus: alij fides, alij donatio curationũ, alij operationes

vitam

nes

nes virtutum,alij prophetia, alij diiudicatio spirituum,alij genera linguarum:& hæc om nia tamquā stellę.omnia enim hęc operatur vnus atq;idem spiritus,diuidens propria vni cuiq; prout vult,& faciēs apparere sidera in manifestatione ad vtilitatē.sermo autē sciētiæ,qua continētur omnia sacramenta, quę variātur temporibus tamquā luna,& cæteræ notitiæ donorū,quæ deinceps tamquā stellæ cōmemoratæ sunt, quantū differunt ab illo cādore sapiētiæ,quo gaudet prædictus dies, tantū in principio noctis sunt. his enim sunt necessaria,quibus ille prudētissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalib⁹,ille qui sapientiā loquitur inter perfectos.animalis autē homo tamquam paruulus in Christo lactisq; potator, donec roboretur ad solidum cibum,& aciē firmet ad solis aspectū,nō habeat desertā noctē suā, sed luce lunæ stellarumq; contentus sit. hæc nobiscū disputas sapiētissime deus noster in libro tuo firmamēto tuo,vt discernam⁹ om nia cōtēplatione mirabili, quāuis adhuc in signis,& in tēporibus,& in dieb⁹& in annis.

Pectus purgandum vitijs quo capax sit virtutum. Cap. XIX.

SEd prius lauamini,mundi estote,auferte nequitiā ab animis vestris atq;a conspectu oculorum meorū,vt appareat arida: di-

ſcite bonũ facere,iudicate pupillo, & iuſtificate viduã,vt germinet terra herbã pabuli & lignum fructiferũ, & venite diſputemus, dicit dominus,vt fiant luminaria ĩ firmamẽto cæli,& luceãt ſuper terrã.quærebat diues ille à magiſtro bono,q̃d faceret vt vitã æternã cõſequeretur. dicat ei magiſter bonus, quẽ putabat hominẽ,& nihil amplius. bonus eſt autẽ,quia deus eſt:dicat ei, vt ſi vult venire ad vitã,ſeruet mandata: ſeparet a ſe amaritudinẽ malitiæ atq; nequitiæ,nõ occidat,nõ mœchetur, nõ furetur, nõ falſum teſtimoniũ dicat;vt appareat arida,& germinet honorẽ patris & matris,& dilectionẽ proximi. feci, inquit,hæc omnia. vnde ergo tãtæ ſpinæ,ſi terra fructifera eſt? vade extirpa ſiluoſa dumeta auaritiæ,vẽde quæ poſſides.&implere frugibus dando pauperibus, & habebis theſaurũ in cælis, & ſequere dominũ ſi vis eſſe perfectus,eis ſociatus inter quos loquitur ſapientiam:ille qui nouit quid diſtribuat diei & nocti vt noris & tu,vt fiãt & tibi luminaria in firmamento cæli. quod non fiet,niſi fuerit illic cor tuum: quod item non fiet,niſi fuerit illic theſaurus tuus, ſicut audiſti a magiſtro bono.ſed contriſtata eſt terra ſterilis, & ſpinæ ſuffocauerunt verbũ.vos autem genus electũ,infirma mundi, qui dimiſiſtis omnia vt ſequeremini dominũ, ite

poſt

post eum,& confundite fortia: ite post eum speciosi pedes, & lucete in firmamento, vt cæli enarrent gloriam eius, diuidentes inter lucem perfectorum sed nondum sicut ange lorum & tenebras paruulorũ,sed non despe-ctorum: lucete super omnẽ terram, & dies sole candens eructet dei verbum sapientiæ: & nox luna lucens annunciet nocti verbum scientiæ. luna & stellæ nocti lucent, sed nox non obscurat eas,quoniã illæ illuminant eã pro modulo eius.ecce enim tamquã deo di-cente,fiant luminaria in firmamẽto cæli,fa-ctus est subito de cælo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt linguæ diuisæ quasi ignis, qui & insedit super vnumquẽq; illorũ: & facta sunt luminaria in firmamẽto cæli, verbum vitæ habentia.vbiq; discurrite ignes sancti, ignes decori: vos enim estis lumen mundi,nec estis sub modio. exalta-tus est cui adhæsistis,& exaltauit vos:discur-rite & innotescite omnibus gentibus.

Creatio spiritalis virtutum Cap. XX.

CONcipiat & mare, & pariat opera ve-stra, & producãt aquæ reptilia anima-rũ viuarũ. separãtes enim præciosum a vili facti estis os dei per quod diceret: producãt aquæ nõ animã viuã,quã terra producit,sed reptilia animarũ viuarũ,& volatilia volantia super terrã.repserunt enim sacramenta tua

deus per opera seruorũ sanctorũ tuorũ inter medios fluctus tẽntationũ seculi,ad imbuendas gẽtes nomini tuo,in baptismo tuo:& inter hæc facta sunt magnalia mirabilia tamq̃ cete grãdia, & voces nuntiorũ tuorũ volitantes super terrã iuxta firmamẽtũ libri tui,pręposito illo sibi ad auctoritatẽ,sub quo volitarent,quocũq; irent. neq;enim sunt loqueiæ neq; sermones,quorũ nõ audiãtur voces eorũ,quãdo in oẽm terrã exijt sonus eorũ,& in fines orbis terræ verba eorũ,quoniã tu dñe benedicẽdo multiplicasti hęc.nũq̃d mẽtior, aut mistione misceo,neq; distinguo lucidas cognitiones harum rerũ ĩ firmamẽto cęli,& opera corporalia ĩ vndoso mari,& sub firmamẽto cæli?quarũ eñ rerũ notitiæ sũt solidę, & terminatæ sine ĩcremẽtis generationũ, tãquã lumina sapiẽtiæ & sciẽtiæ,earumdẽ rerũ sunt operationes corporales multæ ac variæ & aliud ex alio crescẽdo multiplicatur in benedictione tua deus,qui cõsolat9 es fastidia sensuũ mortaliũ,vt in cognitione animi res vna multis modis per corporis motiones figuretur atq; dicatur,aquæ produxerũt hæc, sed in verbo tuo necessitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorũ produxerunt hæc,sed in euangelio tuo: quoniã ipsæ aquæ ista eiecerunt,quarũ amar9lãguor fuit caussa,vt in tuo verbo ista procederẽt.& pulchra

chra sũt oĩa faciẽte te,& ecce tu inenarrabi liter pulchrior q̃ fecisti oĩa:a quo si nõ esset lapsus Adam,nõ diffunderetur ex vtero eius salsugo maris,gen⁹humanum ꝓfunde curiosum,& procellose tumidum , & instabiliter fluidũ:atq;ita nõ opus esset vt ĩ aquis multis corporaliter & sensibiliter operarẽtur dispẽsatores tui mystica facta & dicta.sic enim mihi nunc occurrerunt reptilia & volatilia,quibus imbuti & initiati homines corporalibus sacramentis subditi,non vltra proficerent; nisi spiritualiter viuesceret anima gradu alio & post initij verbum in consummationem respiceres.

Allegorica interpretatio auium, & piscium & cæterorum animantium. Cap. XXI

AC per hoc in verbo tuo non maris profunditas,sed ab aquarũ amaritudine terra discreta eijcit non reptilia animarum viuarum & volatilia, sed animam viuã. neq; enim iam opus habet baptismo, quo gẽtibus opus est,sicut opus habebat cum aquis tegeretur.non enim intratur aliter in regnum cælorũ ex illo,quo instituisti,vt sic intretur.nec magnalia † mirabilia quærit,quibus fiat fides neq; enim nisi signa & prodigia viderit , non credit,cum iam distincta sit terra fidelis ab aquis maris iufidelitate amaris,& linguæ in signo sunt non fidelibus,sed infidelibus.nec

† mirabilium

istę

isto igitur genere volatili, qđ verbo tuo produxerũt aquæ, opus habet terra quã fundasti super aquas. immitte in eã verbũ tuũ per nuntios tuos; opera enim eorũ narramus, sed tu es qui operaris in eis, vt operentur animã viuã: terra ꝑducit eã, quia terra caussa est vt hęc agãt in ea, sicut mare fuit caussa vt agerent reptilia animarũ viuarum, & volatilia sub firmamento cæli, quibus iam terra nõ indiget: quamuis piscem manducet leuatũ de profundo in ea mensa quã parasti in conspectu credentiũ; ideo enim de profundo leuatus est, vt alat aridam, & auis marina progenies: sed tamẽ super terrã mnltiplicatur. primarum enim vocum euãgelizantium infidelitas hominũ caussa extitit, sed & fideles exhortantur, & †benedicũtur ab eis multipliciter de die in diem. at vero anima viua de terra sumpsit exordiũ, quia non prodest iam nisi fidelib⁹ cõtinere se ab amore huius seculi, vt anima eorũ tibi viuat, quę mortua erat in delicijs viuẽs, delicijs domine mortiferis: nã tu puri cordis vitales delicię. operẽtur ergo iam in terra ministri tui, nõ sicut in aquis infidelitatis annunciando & loquẽdo per miracula & sacramẽta & voces mysticas, vbi intẽta sit ignorantia mater admirationis in timore occultorũ signorũ. talis enim est introitus ad fidẽ filijs Adã oblitis tui, dum abscõdunt

† benedicũt eis.

se a

se a facie tua, & fiunt abyssus: sed operentur etiã sicut in arida discreta a gurgitib⁹ abyssi, & sint forma fidelibus viuẽdo corã eis, & excitando ad imitationem. sic enim nõ tantũ ad audiendũ verbũ, sed etiã ad faciendũ audiunt. quærite dominum, & viuet anima vestra, vt producat terra animam viuentẽ. nolite conformari huic seculo, continete vos ab eo, euitando viuit anima, quæ appetẽdo moritur, cõtinete vos ab immani feritate superbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & a fallaci nomine scientiæ, vt sint bestiæ mansuetæ, & pecora edomita, & innoxij serpentes. motus enim animæ sunt isti in allegoria; sed fastus elationis, & delectatio libidinis, & venenũ curiositatis motus sunt animæ† morituræ: quia nõ ita moritur vt omni motu careat, quoniã discedẽdo a fonte vitę moritur: atq; ita suscipitur a prætereũte seculo, & cõformatur ei: verbũ aũt tuũ deus fons vitę ęternę est, & nõ præterit: ideoq; in verbo tuo cohibetur ille discessus, dum dicitur nobis: nolite cõformari huic seculo vt producat terra in fonte vitę animã viuentẽ, in verbo tuo per euangelistas tuos animã continẽtẽ, imitando imitatores Christi tui. hoc est enim secũdũ genus, quoniã æmulatio viri ab amico est. estote, inqt, sicut ego quia & ego sicut vos: ita erunt in anima viua bestiæ bonæ, in mãsuetudine a-

† mortuę

ctionis: mandasti enim dicens: in mansuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris: & pecora bona, neq; si mãducauerint abundãtia, neq; si nó mãducauerint, egẽtia & serpẽtes boni, nõ perniciosi ad nocẽdũ, sed astuti ad cauẽdũ, & tantũ explorãtes tẽporalẽ naturã, quantũ sufficit vt per ea quæ facta sunt, ĩtellecta cõspiciatur æternitas. seruiũt eñ rationi hæc animalia, cũ a progessu mortifero cohibita viuunt, & bona sunt.

Renascentia spiritus. Caput XXII.

ECce enim domine deus noster creator noster, cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore seculi, quib⁹ moriebamur male viuendo, & cœperit esse aĩa viuens bene viuẽdo, cõpletũq; fuerit verbũ tuũ quod per apostolũ tuũ dixisti: nolite cõformari huic seculo; cõsequitur & illud qđ adiũxisti statim, & dixisti: sed reformamini ĩ nouitate mẽtis vestræ: nõ iã secũdũ genus tanq̃ imitãtes præcedẽtẽ proximũ, nec ex hoĩs melioris auctoritate viuẽtes. neq; enim dixisti: fiat homo secundũ genus, sed facim⁹ hoĩem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. vt nos ꝓbem⁹ q̃ sit volũtas tua. ad hoc. n. ille dispẽsator tu⁹ generãs ꝑ euãgeliũ filios, ne sẽp ꝑ paruulos haberet quos lacte nutriret, & tamq̃ nutrix foueret: reformamini, inqt, in nouitate mẽtis vestræ, ad probandũ quæ sit voluntas dei, quod bonum

num & beneplacitum & perfectũ.ideoq;nõ dicis:fiat homo,ſed facimus hominem. nec dicis,ſecundum genus,ſed ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtram,mẽte quippe renouatus,& conſpiciens intellectu veritatem tuã, homine demõſtratore non indiget;vt ſuũ genus imitetur,ſed demõſtrãte te probat ipſe quæ ſit voluntas tua,quod bonũ & beneplacitum & perfectum:& † facis eum iã capacẽ videre trinitatem vnitatis,& vnitatẽ trinitatis. ideoque pluraliter dicto . faciamus hominẽ ſingulariter tamen infertur , & fecit de⁹ hominẽ:& pluraliter dicto. ad imaginẽ noſtrã,ſingulariter infertur,ad imaginẽ dei. ita homo renouatur in agnitionem dei ſecũdum imaginem eius qui creauit eum.& ſpiritalis effectus iudicat omnia,quæ vtiq;iudicanda ſunt,ipſe autem a nemine iudicatur .

† doces

Christianus de quibus iudicet. Cap.XXIII.

QVod autem iudicat omnia,hoc eſt quod habet poteſtatem piſciũ maris & volatilium cæli,& omniũ pecorum & ferarum,& omnis terræ,& omniũ repentiũ quæ repunt ſuper terram.hoc enim agit per mẽtis intellectũ, per quem percipit quę ſunt ſpititus dei,alioquin homo in honore poſitus non intellexit,cõparatus eſt iumẽtis inſenſatis,& ſimilis factus eſt illis.ergo in eccleſia tua deus noſter,ſecũdũ gratiã tuã quã

dedisti ei; quoniã tuũ sumus figmentũ creati in operibus bonis, non solũ qui spiritaliter præsunt, sed etiã hi qui spritaliter subdũtur eis qui præsunt. masculũ enim & fœminã fecisti hominẽ, hoc modo in gratia tua spiritali, vbi secundũ sexum corporis nõ est masculus & fœmina, quia neq; Iudæus neq; Græcus, neq; seruus, neq; liber. spiritales ergo, siue qui præsunt, siue qui obtemperãt spiritaliter iudicãt: nõ de cognitionib⁹ spiritalib⁹, quæ lucent in firmamento; non enim oportet de tã sublimi auctoritate iudicare, neq; de ipso libro tuo, etiam siquid ibi non lucet; quoniã submittimus ei nostrũ intellectum, certumq; habem⁹ etiã quod clausum est aspectibus nostris, recte veraciterq; dictũ esse. sic enim homo licet iam spiritalis & renouatus in agnitionem dei, secundum imaginem eius qui creauit eum, factor tamẽ legis debet esse, non iudex. neq; de illa distinctione iudicat spiritalium videlicet atq; carnaliũ hominum, qui tuis deus noster oculis noti sunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, vt ex fructibus eorum cognoscamus eos. sed tu domine iam scis eos, & diuisisti & vocasti in occulto antequam fieret firmamẽtum. neq; de turbis huius seculi populi tãquã spiritalis homo dijudicat, quid eñ de his quæ foris sunt iudicare ignorãti, q̃s inde ven-

cogitationib⁹

venturus sit in dulcedinē gratiæ tuæ, & qs ĩ ꝑpetua impietatis amaritudine remāsur⁹: ideoq; homo quē fecisti ad imaginē tuā nō accepit potestatē luminariū cæli, neq; ipsius occulti cæli, neq; diei & noctis, quæ ante cęli constitutionē vocasti, neq; congregationis aquarū quod est mare: sed accepit potestatē pisciū maris, & volatiliū cæli, & oīum pecorū, & oīs terræ, & oīum repētiū cæli, & oīum pecorum, & oīs terræ, & oīum repentiū quæ repunt suꝑ terram; iudicat eñ & approbat qđ recte, improbat aūt qđ perperā inuenerit: siue in ea solemnitate sacramentorū quibus initiantur, quos per vestigat ĩ aquis multis misericordia tua: siue in ea qua ille piscis exhibetur, quē leuatū de profundo terra pia comedit: siue in uerborū signis vocibusq. subiectis auctoritati libri tui tanq̃ sub firmamēto volitātib⁹, interpretādo, exponēdo, disserēdo, disputādo, benedicēdo, atq; innuocādo te ore erūmpentibus atq; sonātib⁹ signis, vt respōdeat populis: amen. quibus omnibus vocibus corporaliter enuntiandis, caussa est abyssus seculi, & cæcitas carnis, quæ cogitata nō possunt videri, vt opus sit instrepere in auribus: ita quamuis multiplicētur volatilia super terrā, ex aquis tamē originē ducunt. iudicat etiā spiritalis approbādo quod rectū, improbādo aūt quod perperam inuenerit in

operibus moribusq; fideliũ & eleemosynis tamquã terra fructifera,& de anima viua mã suefactis affectionib⁹,in castitate,in ieiunijs in cogitationibus pijs,de his quæ per sensũ corporis percipiuntur.de his enim iudicare nunc dicitur,in quibus & potestatem corrigendi habet.

Quare deus benedixerit homini,piscibus & volatilibus,& non alijs creaturis. Caput. XXIIII.

SEd quid est hoc,& qualem misteriũ est: ecce benedicis homines o dñe,vt crescãt & multiplicẽtur,&impleãt terrã,nihil ne nobis ex hoc innuis vt intelligamus aliqd? cur non ita benedixeris lucem quã vocasti diẽ, nec firmamentũ cæli,nec luminaria, nec sidera , nec terram, nec mare dicerem te deus noster,qui nos ad imaginẽ tuã creasti,dicerem te hoc donum benedictionis homini proprie voluisse largiri,nisi hoc modo benedixisses pisces & cetos,vt crescerent & multiplicarentur & implerẽt aquas maris, & volatilia multiplicarentur super terrã.itẽ dicerem ad ea rerũ genera pertinere benedictionẽ hanc,quæ gignendo ex semetipsis propagantur, si eã reperirẽ in arbustis & frutetis & in pecoribus terræ.nunc autẽ nec herbis & lignis dictũ est,nec bestijs & serpentibus: crescite & multiplicamini, cum hæc quoque omnia sicut pisc[illegible] & aues & homines

gignēdo augeantur,genusq; custodiāt. quid igitur dicam lumen meum,veritas?quia vacat hoc, quia inaniter ita dictū est? nequaq̄ pater pietatis:absit vt hoc dicat seruus verbi tui. & si ego non intelligo quid hoc eloquio significetur; vtātur eo meli⁹ meliores, id est,intelligentiores q̄ ego sum, vnicuiq; quātū sapere dedisti deus me⁹.placeat autē & confessio mea corā oculis tuis,qua tibicō fiteor credere me dn̄e nō incassū te ita locutū esse:neq; silebo qđ mihi lectionis huius occasio suggerit. verū est em̄, nec video quid impediat ita me sentire dicta figurata librorū tuorū. noui enim multipliciter significari per corpus, quod vno modo mēte intelligit; & multipliciter mēte intelligi qđ vno modo ꝑ corp⁹significatur.ecce simplex dilectio dei & proximi,q̄ multiplicibus sacramētis & innumerabilibus linguis, & in vnaquaq;lingua innumerabilib⁹ locutionū modis corporaliter enuntiatur.ita crescūt& multiplicātur fœtus aquarū.attende iterum quisquis hæc legis.ecce ꝙ vno modo scriptura† offert,& vox personat.In principio fecit deus cælum & terrā,nōne multipliciter intelligitur,nō errorum fallacia,sed verarum intelligentiarū generibus?ita crescūt & multiplicantur fœtus hominum.Itaque si naturas ipsas rerum nō allegorice,sed proprie co

effert

gitemus,ad omnia quæ de feminibus gignũ-
tur,cõuenit verbũ. crescite & multiplicami
ni.si aũt figurate posita ista tractemus,quod
poti⁹ arbitror intẽdisse scripturã,quæ vtiq;
non superuacue solis aquatilium & hominũ
fœtibus istã benedictionem attribuit, inue-
nim⁹ quidẽ multitudines & in creaturis spi
ritualibus atq; corporalib⁹ tamquã in cælo&
in terra : & in animis iustis & iniquis tãquã
in luce & in tenebris:& in sãctis auctoribus
per quos lex ministrata est tamq̃ in firma-
mẽto quod solidatũ est inter aquã & aquã:
& in societate amaricantiũ populorũ tamq̃
in mari:& in studio animarũ piarum tamq̃
in arida:& in operibus misericordię secun-
dum præsentem vitam tamquam in herbis
seminalibus & lignis fructiferis: & in spirita-
libus donis manifestatis ad vtilitatem sicut
in luminaribus cæli:& in affectibus forma-
tis ad temperãtiam tãquam in anima viua.
in omnibus his nãciscimur multitũdines,&
vbertates,& incremẽta·sed qđ ita crescat &
multiplicet,vt vna res multis modis enũtie-
tur, & vna enũtiatio multis modis intelliga-
tur,nõ inuenimus nisi in signis corporaliter
editis, & rebus intelligibiliter excogitatis:
signa corporaliter edita, generationes aqua
rũ propter necessarias causas carnalis ꝓfun
ditatis ; res aũt intelligibiliter excogitatas
gene-

generationes humanas, propter rationis fœcunditatem intelligimus. & ideo credimus vtriq; horũ generi dictũ esse abs te dñe: crescite & multiplicamini. in hac eñi bñedictione cõcessã nobis a te potestaté & facultaté accipio, & multis modis enũtiare q̄ vno modo intellectũ tenuerim⁹ & multis modis intelligere, quod obscure vno modo enũtiatũ legerim⁹. sic implentur aquæ maris, quæ nõ mouẽtur nisi a varijs significationibus, sic & fœtibus humanis impletur & terra, cui⁹ ariditas apparet in studio, & dominat̃ ei ratio.

Fructus terræ allegorice sunt officia pietatis. Cap. XXV

VOlo etiam dicere domine deus meus, quod me cõsequens tua scriptura commonet, & dicam, nec verebor. vera enim dicam te mihi inspirãte, quod ex eis verbis voluisti vt dicerẽ. neq; enim alio præter te inspirante credo me verum dicere, cũ tu sis veritas: omnis autẽ homo mendax. & ideo qui loquitur mendaciũ, de suo loquitur. ergo vt verũ loquar, de tuo loquar. ecce dedisti nobis in escam omne fœnum satiuũ, seminans semẽ quod est super omnẽ terram, & omne lignum quod habet in se fructũ seminis satiui. nec nobis solis, sed & omnib⁹ auibus cæli & bestijs terrę atque serpentibus: piscib⁹ aũt & cetis magnis non dedisti hæc. dicebam⁹

enim eis fructibus terræ significari & in allegoria figurari opera misericordiæ, q̃ hui⁹ vitæ necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. talis terra erat pius Onesiphor⁹, cui⁹ domui dedisti misericordiã, qui frequenter Paulũ tuũ refrigerauit, & catenã eius non erubuit. hoc fecerũt & fratres, & tali fruge fructificauerũt, qui quod ei deerat, suppleuerunt ex Macedonia. quo modo autẽ dolet quædã ligna, quæ fructũ ei debitũ nõ dederunt, vbi ait, In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed oẽs me dereliquerũt, nõ illis imputetur? ista eñ debẽtur eis q̃ ministrãt doctrinã rationalẽ p intelligẽtias diuinorũ mysteriorũ, & ita eis debent, tamq̃ hominibus. debẽtur aũt eis sicut aĩæ viuæ prębẽtib⁹ se ad imitãdũ in omni cõtinẽtia. itẽ debent eis tãquã volatilib⁹ ꝓpter benedictiones eorũ, quæ multiplicãtur super oẽm terrã, qm̃ in oẽm terram exijt sonus eorum.

Voluptas & vtilitas ex beneficio in proximum collato. Caput XXVI.

PAscuntur autẽ his escis qui lętantur eis: nec illi lætantur eis, quorum deus vẽter est. neque enim & in illis qui præbent ista ea quę dant fructus est, sed quo animo dant. itaque ille qui deo seruiebat, non suo ventri, video plane vnde gaudeat, video & cõgratulor ei valde. acceperat enim a Philippẽsibus qui

qui per Epaphroditũ miserãt.sed tamen vnde gaudeat video.vnde aũt gaudet,ĩde pascitur,quia in veritate loquẽs: Gauisus sum,inquit,magnifice in dño,quia tandẽ aliquando repullulastis sapere ꝓ me in quo & sapiebatis,tædiũ autem habuistis. isti autem diuturno tædio marcuerant,& quasi exaruerãt ab isto fructu boni operis; & gaudet eis, q̃a repullularũt,nõ sibi,q̃a eius ĩdigẽtiæ subuenerũt.ideo secutus ait: Nõ quod desit aliq̃d dico.ego enim didici in quibus sũ,sufficiens esse:scio & minꝰ habere,scio & abundare,in omnibꝰ & in omnia imbutus sum, & satiari & esurire & abũdare & penuriã pati. omnia possum in eo,qui me cõfortat.Ergo in omnibus gaudes o Paule magne? vnde gaudes vnde pasceris homo renouate in agnitionẽ dei secundum imaginem eius qui creauit te, & anima viua tãta cõtinẽtia,& lingua volatilis loquens mysteria? talibus quippe animantibus esca ista debetur. quid est ꝙ te pascit? lætitia.quod sequitur audiamus. Verũtamẽ inquit,bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. hinc gaudet,hinc pascitur, q̃a illi bene fecerunt,nõ quia eius angustia relaxata est q̃ dicit tibi: In tribulatione dilatasti mihi,quia & abundare & penuriam pati nouit in te qui cõfortas eũ.Scitis enim,inquit, & vos Philippẽses, quoniã in principio Euã-

gelij cum ex Macędonia sum profectus, nulla mihi ecclesia cõmunicauit in ratione dati & accepti nisi vos soli, quia & Thessalonicã & semel & iterũ vsibus meis misistis. ad hæc bona opera eos rediisse nunc gaudet; & repullulasse lætatur tamquam reuirescẽte fertilitate agri. nũquid ꝓpter vsus suos, quia dixit, vsib⁹ meis misistis? numq̃d ꝓpterea gaudet? nõ ꝓpterea. & hoc vnde scimus? quoniã ipse sequitur dicens: non quia quæro datum sed requiro fructum abundãtem. Didici a te deus meus inter datũ & fructũ discernere. datũ est res ipsa, quã dat qui impartitur hæc necessaria, veluti est nũmus, cibus, potus, vestimentum, tectum, adiutoriũ. fructus autẽ bona & recta voluntas datoris est; nõ enim ait magister bonus: qui susceperit prophetã tantũ, sed addidit, in nomine prophetæ. neque ait tantũ: qui susceperit iustum, sed addidit, in nomine iusti. ita quippe ille mercedẽ prophetæ, iste mercedẽ iusti accipiet. nec solũ ait: qui calicẽ aquæ frigidæ potum dederit vni ex minimis meis, sed addidit, tãtũ in nomine discipuli. & sic adiũxit: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. datum est suscipere prophetam, suscipere iustũ, porrigere calicẽ aquæ frigidæ discipulo; fructus autẽ in nomine prophetę, in nomine iusti, in nomine discipuli hoc facere. fructu pasci

cur Helias a vidua ſciente,quod hominē dei paſceret,& propter hoc paſceret. per coruū autem dato paſcebatur.nec interior Helias ſed exterior paſcebatur,qui poſſet etiam talis cibi egeſtate corrumpi.

Quid per piſces & cetos ſignificetur.
Cap. XXVII.

IDeoq; dicam quod verum eſt coram te domine, cum homines idiotæ atq; infideles, quibus initiādis atque lucrādis neceſſaria ſunt ſacramenta initiorū, & magnalia miraculorū,quæ nomine piſciū & cetorū ſignificari credimus, ſuſcipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præſentis vitæ vſu adiuuandos pueros tuos,cum id quare faciēdū ſit,& quo pertineat ignorent,nec illi iſtos paſcūt,nec iſti ab illis paſcūtur,quia nec illi hæc ſancta & recta voluntate operantur,nec iſti eorū datis, vbi fructū nōdum vidēt, lætātur. inde quippe animus paſcitur, vnde lętatur. & ideo piſces & ceti nō veſcūtur eſcis, quas nō germinat niſi iā terra ab amaritudine marinorū fluctuū diſtincta atq; diſcreta.

Valde bona, quare poſtremo additum.
Caput. XXVIII

ET vidiſti deus omnia quæ feciſti & ecce bona valde,quia & nos vidimus ea,& ecce omnia bona valde. in ſingulis generibus operum tuorum,cum dixiſſes vt fierēt & fa

cta essent,illud atq;illud vidisti quia bonũ est.septies numeraui scriptum esse te vidisse quia bonum est quod fecisti. & hoc octauũ est,quia vidisti omnia quę fecisti,& ecce nõ solum bona, sed etiã valde bona,tamquam simul omnia. nam singula tãtum bona erãt; simul autẽ omnia,& bona & valde.hoc modo dicũtur etiã quæq; pulchra corpora,quia longe multo pulchrius est corp⁹quod ex mẽbris omnibus constat, quam ipsa membra singula,quorum ordinatissimo conuentu cõpletur vniuersum;quamuis & illa etiam singulatim pulchra sint.

Dei opera bona perpetuo.
Caput. XXIX

ET attendi vt inuenirem, vtrum septies vel octies videris,quia bona sunt opera tua cum tibi placuerunt:& in tua visione nõ inueni tempora,per quæ intelligerem,quod toties videris quæ fecisti,& dixi: o domine, nõne ista scriptura tua vera est,quoniam tu verax & veritas edidisti eã? cur ergo tu mihi dicis nõ esse in tua visione tẽpora? & ecce scriptura tua mihi dicit p singulos dies ea quæ fecisti te vidisse,quia bona sunt.& cum ea numerarem,inueni quoties.ad hæc tu dicis mihi,quoniã tu es deus meus,& dicis voce forti in aurem interiorẽ seruo tuo perrũpens meam surditatem & clamans:o homo nem

nẽpe quod ſcriptura mea dicit,ego dico: & tamen illa tẽporaliter dicit, verbo aũt meo æterno tẽpus non accidit,quia æquali mecũ æternitate cõſiſtit.ſic ea quæ vos per ſpiritũ meum videtis,ego video;ſicut ea quæ vos ꝑ ſpiritũ meũ dicitis, ego dico. atq. ita cũ vos temporaliter ea videatis,nõ ego tẽporaliter video:quemadmodũ cum vos temporaliter ea dicatis,non ego temporaliter ea dico.

In eos quibus opera Dei diſplicent. C.XXX.

ET audiui dñe deus meus, & elinxi ſtillã dulcedinis ex tua veritate, & intellexi quoniã ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona, & multa eorum dicũt te feciſſe neceſſitate cõpulſum,ſicut fabricas cælorũ & cõpoſitiones ſiderum; & hæc non de tuo, ſed iã fuiſſe alibi creata & aliunde, quæ tu cõtraheres & cõpaginares atque cõtexeres, cum de hoſtibus victis mũdana mœnia molireris;vt ea cõſtructione deuicti, aduerſus te iterũ rebellare nõ poſſent.alia vero nec feciſſe te,nec omnino cõpegiſſe; ſicut omnes carnes & minutiſſima quæque animãtia,& quidquid radicibus terrã tenet:ſed hoſtilem mentẽ naturãq; aliam,nec abs te conditã tibiq; contrariam, in inferioribus mũdi locis iſta gignere atque formare. inſani dicunt hæc,quoniam non per ſpiritum tuum vidẽt opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

Pijs idem probatur quod deo placuit. Cap. XXXI.

QVi aũt per spiritum tuum vidét ea, tu vides in eis. ergo cum vidét quia bona sunt, tu vides q̃a bona sunt: & q̃cumq; propter te placent, tu in eis cõplaces; & quæ per spiritum tuum placent nobis, tibi placent in nobis. quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? sic quę dei sunt nemo scit, nisi spiritus dei. nos autem, inquit, nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. & admoneor vt dicã: certe nemo scit quæ dei sunt, nisi spirit⁹ dei. quo modo ergo scimus & nos quæ a deo donata sunt nobis? respondetur mihi, q̃m quæ ꝑ eius spiritum scimus, etiã sic nemo scit nisi spiritus dei. sicut enim recte dictũ est: non em̃ vos estis q̃ loquimini, eis qui in spiritu dei loquerentur: sic recte dicitur: nõ vos estis qui scitis, eis qui in spiritu dei sciunt. nihilominus igitur recte dicitur: nõ vos estis qui videtis, eis qui in spiritu dei vident. ita quidquid in spiritu dei vident, quia bonum est; non ipsi sed deus videt quia bonum est. aliud ergo est, vt putet quisque malũ esse qđ bonũ est, quales supra dicti sunt: aliud, vt quod bonum est, videat homo quia bonum est. sicut multis tua

crea-

creatura placet quia bona eſt, quibus tñ nõ tu places in ea; vñ frui magis ipſa quam te volunt. aliud autem, vt cum aliquid videt homo quia bonum eſt, deus in illc videat q̃a bonum eſt; vt ſcilicet ille ametur in eo, quod fecit, qui nõ amarerur niſi per ſpiritum quẽ dedit: quoniam caritas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, per quẽ videmus, quia bonũ eſt quidquid aliquo modo eſt. ab illo enim eſt, qui nõ aliquo modo eſt, ſed quod eſt, eſt.

Cõpendio enarrat opera dei. Cap. XXXII.

GRatias tibi domine; videmus cælum & terram, ſiue corporalem partem ſuperiorem atq. inferiorẽ, ſiue ſpiritalem corporalẽq. creaturam: atq. in ornatu harum partium, quibus cõſtat vel vniuerſa mundi moles, vel vniuerſa omnino creatura. videmus lucem factã diuiſamq. à tenebris: videmus firmamẽtum cæli ſiue inter ſpiritales aquas ſuperiores, & corporales inferiores, primariũ corpus mundi ſup hoc ſpatium aeris, q̃a & hoc vocatur cælum, per qđ vagãtur volatilia cæli inter aquas, quæ vaporaliter ei ſuperferuntur, & ſerenis etiã noctibus rorãt, & has quę in terris graues fluitant. videmus cõgregatarum aquarum ſpeciem per cãpos maris & aridam terrã vel nudatã vel formatã, vt eſſet viſibilis & compoſita, herbarumq. atque

arborum materiẽ.videmus luminaria fulge re desup,solẽ sufficere diei,lunã & stellas cõ solari noctẽ; atque his omnibus notari & significari tẽpora.videm⁹ humidã vsquequaque naturã piscibus & belluis & alitibus fęcundatã; quod aeris corpulẽtia,quæ volat..s auiũ portat,aquarum exaltatione cõcrescit. videmus terrenis animalibus faciẽ terræ decorari:hominẽq. ad imaginẽ & similitudinẽ tuã cunctis irrationalibus animantibus ipsa tua imagine ac similitudine,hoc est,rationis & intelligẽtiæ virtute præponi.& quẽadmodum in eius aĩa aliud est qđ cõsulẽdo dominatur, aliud quod subditur vt obtemperet: sic viro factã esse etiã corporaliter feminã, q̃ haberet quidẽ in mente rationalis intelligẽtiæ parẽ naturã, sexu tñ corporis ita masculino sexui subijceretur, quemadmodum subijcit appetitus actionis ad cõcipiendam de ratione mẽtis recte agendi solertiã. videmus hæc & singula bona, & oĩa bona valde.

Vt oĩs creatura laudet creatorẽ. Cap.XXXIII.

LAudent te opera tua vt amemus te, & amem⁹ te vt laudent te opera tua,quæ habẽt initium & finem ex tpe,ortum & occasum,profectum & defectum, speciem & priuationem. habent ergo consequentia mane & vesperam partim latenter,partim euidenter.de nihilo enim a te, non de te facta

sunt,

ſunt,non de te aliqua,non de tua vel quæ an tea fuerit,ſed deſ concreata,ideſt,ſimul a te creata materia,quia eius informitatem ſine vlla temporis interpoſitione formaſti. nã cũ ſit aliud cæli & terræ materies, aliud cæli & terræ ſpecies, materiẽ quidẽ de omnino nihilo,mundi aũt ſpeciẽ de informi materia: ſimul tamen vtrũque feciſti; vt materiã forma,nulla moræ intercapedine,ſequeretur.

concreta

De ordine & vario fructu Chriſtianæ vitæ. Cap. XXXIV.

INſpeximus etiã propter quorum figurationem iſta vel tali ordine fieri,vel tali ordine ſcribi voluiſti:& vidimusq̃ bona ſunt ſingula, & oĩa bona valde, in verbo tuo, in vnico tuo,cælũ & terrã, caput & corpus eccleſiæ in prædeſtinatione ante oĩa tp̃a, ſine mane & veſpera. vbi autẽ cœpiſti prædeſtinata tp̃aliter exequi, vt occulta manifeſtares,& incõpoſita noſtra cõponeres; quoniã ſuper nos erant peccata noſtra,& in profundũ tenebroſum abieramus abs te,& ſpiritus tuus bonus ſuperferebatur ad ſubueniendũ nobis in tempore opportuno; & iuſtificaſti impios,& diſtinxiſti eos ab iniquis:& ſolidaſti auctoritatem libri tui inter ſuperiores,q̃ tibi docibiles eſſent, & inferiores q̃ eis ſubderent:& cõgregaſti ſocietatem infidelium in vnã cõſpirationẽ,vt apparerent ſtudia fi-

deliũ,vt tibi opa misericordię parerent,distribuentes etiã pauperibus terrenas facultates ad acquirẽda cælestia:& inde accendisti quædã luminaria in firmamento, verbũ vitæ habẽtes sanctos tuos,& spiritualibus dõnis prælata sublimi auctoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gentes, sacramenta & miracula visibilia, vocesq. verborum secundũ firmamentum libri tui,quibus etiam fideles †benedicẽtur,ex materia corporali produxisti:& deinde fideliũ animam viuam per affectus ordinatos,continẽtiæ vigore formasti, atque inde tibi soli mentem subditã, & nullius auctoritatis humanæ ad imitandum indigentem renouasti ad imaginem & similitudinem tuã:præstantiq; intellectui rationabilem actionẽ tamq̃ viro feminã subdidisti,omnibusq. tuis ministerijs ad perficiẽdos fideles in hac vita necessarijs, ab eisdẽ fidelibus ad vsus tẽporales fructuosa in futurũ opera præberi voluisti.hæc omnia videmus,& bona sunt valde; quoniã tu ea vides in nobis,qui spiritũ quo ea videremus,& in eis te amaremus, dedisti nobis.

Optat pacem. Cap. XXXV.

DOmine deus pacem da nobis (omnia enim præstitisti nobis) pacem quietis, pacẽ sabbati,pacem sine vespera.omnis qp pe iste ordo pulcherrimus rerum valde bo-

narũ

narũ modis ſuis peractis tranſiturus eſt, & mane quippe in eis factum eſt & veſpera.

Diẽ ſeptimũ veſpera quare nõ ſequatur. Cap. XXXVI.

DIes autẽ ſeptimus ſine veſpera eſt, nec habet occaſum, quia ſanctificaſti eum ad permanſionem ſempiternã: vt id quod tu poſt opera tua bona valde, quamuis ea quietus feceris, requieuiſti ſeptimo die; hoc prǫloquatur nobis vox libri tui, quod & nos poſt opera noſtra, ideo bona valde, quia tu nobis ea donaſti, ſabbato vitæ æternæ requieſcamus in te etiam.

Deus in nobis quãdo quieſcet. Cap. XXXVII.

TVnc enim ſic requieſces in nobis, quẽadmodum nunc operaris in nobis: & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum ſunt iſta opera tua per nos. tu autẽ domine ſemper operaris & ſemper requieſcis; nec vides ad tempus, nec operaris ad tẽpus, nec moueris ad tempus, nec quieſcis ad tẽpus: & tamen facis, & viſiones temporales, & ipſa tempora, & quietem ex tempore.

Aliter deus, aliter homo videt creata. Cap. XXXVIII.

NOs itaque iſta quæ feciſti videmus, quia ſunt, tu autẽ quia vides ea ſunt. & nos foris videmus quia ſunt, & intus quia bona ſunt, tu autem vbi vidiſti facta, ibi vidiſti

disti facienda. & nos alio tempore moti sumus ad benefaciendum, postea quam cōcepit de spiritu tuo cor nostrum: priore autem tempore ad malefaciendū mouebamur deserentes te: tu vero deus vne bone numquā cessasti benefacere. & sunt quædā bona opera nostra ex munere quidem tuo, sed non sempiterna. post illa nos requieturos in tua grandi sanctificatione speramus: tu autē bonum nullo indigens bono, semper quietus es, quoniam tua quies tu ipse es. & hoc intelligere quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? a te petatur, in te queratur, ad te pulsetur: sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amen.

FINIS.

ROMÆ,

Apud Iacobum Ruffinellum.

M. D. LXXXIX.

disti facienda. & nos alio tempore moti sumus ad benefaciendum, postea quam cōcepit de spiritu tuo cor nostrum: priore autem tempore ad malefaciendū mouebamur deserentes te: tu vero deus vne bone numquā cessasti benefacere. & sunt quædā bona opera nostra ex munere quidem tuo, sed non sempiterna. post illa nos requieturos in tua grandi sanctificatione speramus: tu autē bonum nullo indigens bono, semper quietus es, quoniam tua quies tu ipse es. & hoc intelligere quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? a te petatur, in te queratur, ad te pulsetur: sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amen.

FINIS.

ROMÆ,

Apud Iacobum Ruffinellum.

M. D. LXXXIX.

cta essent, illud atq; illud vidisti quia bonū est. septies numeraui scriptum esse te vidisse quia bonum est quod fecisti. & hoc octauū est, quia vidisti omnia quę fecisti, & ecce nō solum bona, sed etiā valde bona, tamquam simul omnia. nam singula tātum bona erāt; simul autē omnia, & bona & valde. hoc modo dicūtur etiā quæq; pulchra corpora, quia longe multo pulchrius est corp⁹ quod ex mēbris omnibus constat, quam ipsa membra singula, quorum ordinatissimo conuentu cō pletur vniuersum; quamuis & illa etiam singulatim pu'chra sint.

Dei opera bona perpetuo.
Caput. XXIX

ET attendi vt inuenirem, vtrum septies vel octies videris, quia bona sunt opera tua cum tibi placuerunt: & in tua visione nō inueni tempora, per quæ intelligerem, quod toties videris quæ fecisti, & dixi: o domine, nōne ista scriptura tua vera est, quoniam tu verax & veritas edidisti eā? cur ergo tu mihi dicis nō esse in tua visione tēpora? & ecce scriptura tua mihi dicit p singulos dies ea quæ fecisti te vidisse, quia bona sunt. & cum ea numerarem, inueni quoties. ad hæc tu dicis mihi, quoniā tu es deus meus, & dicis voce forti in aurem interiorē seruo tuo perrūpens meam surditatem & clamans: o homo

nem

nẽpe quod ſcriptura mea dicit,ego dico: & tamen illa tẽporaliter dicit, verbo aũt meo æterno tẽpus non accidit,quia æquali mecũ æternitate cõſiſtit.ſic ea quæ vos per ſpiritũ meum videtis,ego video;ſicut ea quæ vos ꝑ ſpiritũ meũ dicitis, ego dico. atq. ita cũ vos temporaliter ea videatis,nõ ego tẽporaliter video:quemadmodũ cum vos temporaliter ea dicatis,non ego temporaliter ea dico.

In eos quibus opera Dei diſplicent. C.XXX.

ET audiui dñe deus meus, & elinxi ſtillã dulcedinis ex tua veritate, & intellexi quoniã ſunt quidam quibus diſplicent opera tua bona, & multa eorum dicũt te feciſſe neceſſitate cõpulſum,ſicut fabricas cælorũ & cõpoſitiones ſiderum; & hæc non de tuo, ſed iã fuiſſe alibi creata & aliunde, quæ tu cõtraheres & cõpaginares atque cõtexeres, cum de hoſtibus victis mũdana mœnia molireris;vt ea cõſtructione deuicti, aduerſus te iterũ rebellare nõ poſſent.alia vero nec feciſſe te,nec omnino cõpegiſſe; ſicut omnes carnes & minutiſſima quæque animãtia,& quidquid radicibus terrã tenet:ſed hoſtilem mentẽ naturãq; aliam,nec abs te conditã tibiq; contrariam, in inferioribus mũdi locis iſta gignere atque formare. inſani dicunt hæc,quoniam non per ſpiritum tuum vidẽt opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

Pijs idem probatur quod deo placuit. Cap. XXXI.

QVi aũt per ſpiritum tuum vidẽt ea, tu vides in eis. ergo cum vidẽt quia bona ſunt, tu vides q̃a bona ſunt: & q̃cumq; propter te placent, tu in eis cõplaces; & quæ per ſpiritum tuum placent nobis, tibi placent in nobis. quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? ſic quę dei ſunt nemo ſcit, niſi ſpiritus dei. nos autem, inquit, nõ ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis. & admoneor vt dicã: certe nemo ſcit quæ dei ſunt, niſi ſpirit⁹ dei. quo modo ergo ſcimus & nos quæ a deo donata ſunt nobis? reſpondetur mihi, q̃m quæ ꝑ eius ſpiritum ſcimus, etiã ſic nemo ſcit niſi ſpiritus dei. ſicut enim recte dictũ eſt: non em̃ vos eſtis q̃ loquimini, eis qui in ſpiritu dei loquerentur: ſic recte dicitur: nõ vos eſtis qui ſcitis, eis qui in ſpiritu dei ſciunt. nihilominus igitur recte dicitur: nõ vos eſtis qui videtis, eis qui in ſpiritu dei vident. ita quidquid in ſpiritu dei vident, quia bonum eſt; non ipſi ſed deus videt quia bonum eſt. aliud ergo eſt, vt putet quiſque malũ eſſe qđ bonũ eſt, quales ſupra dicti ſunt: aliud, vt quod bonum eſt, videat homo quia bonum eſt. ſicut multis tua

creatura placet quia bona est, quibus tñ nõ tu places in ea; vñ frui magis ipsa quam te volunt. aliud autem, vt cum aliquid videt homo quia bonum est, deus in illo videat q̃a bonum est; vt scilicet ille ametur in eo, quod fecit, qui nõ amaretur nisi per spiritum quẽ dedit: quoniam caritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, per quẽ videmus, quia bonũ est quidquid aliquo modo est. ab illo enim est, qui nõ aliquo modo est, sed quod est, est.

Cõpendio enarrat opera dei. Cap. XXXII.

GRatias tibi domine; videmus cælum & terram, siue corporalem partem superiorem atq. inferiorẽ, siue spiritalem corporaléq. creaturam: atq. in ornatu harum partium, quibus cõstat vel vniuersa mundi moles, vel vniuersa omnino creatura. videmus lucem factã diuisamq. à tenebris: videmus firmamẽtum cæli siue inter spiritales aquas supiores, & corporales inferiores, primariũ corpus mundi sup hoc spatium aeris, q̃a & hoc vocatur cælum, per qđ vagãtur volatilia cæli inter aquas, quæ vaporaliter ei superferuntur, & serenis etiã noctibus rorãt, & has quę in terris graues fluitant. videmus cõgregatarum aquarum speciem per cãpos maris & aridam terrã vel nudatã vel formatã, vt esset visibilis & composita, herbarumq. atque arbo-

arborum materiē. videmus luminaria fulgere desup, solē sufficere diei, lunā & stellas cōsolari noctē; atque his omnibus notari & significari tēpora. videm⁹ humidā vsquequaque naturā piscibus & belluis & alitibus fœcundatā; quod aeris corpulētia, quæ volatus auiū portat, aquarum exaltatione cōcrescit. videmus terrenis animalibus faciē terræ decorari: hominēq. ad imaginē & similitudinē tuā cunctis irrationalibus animantibus ipsa tua imagine ac similitudine, hoc est, rationis & intelligētiæ virtute præponi. & quēadmodum in eius aīa aliud est qđ cōsulēdo dominatur, aliud quod subditur vt obtemperet: sic viro factā esse etiā corporaliter feminā, q̄ haberet quidē in mente rationalis intelligētiæ parē naturā, sexu tñ corporis ita masculino sexui subijceretur, quemadmodum subijcit appetitus actionis ad cōcipiendam de ratione mētis recte agendi solertiā. videmus hæc & singula bona, & oīa bona valde.

Vt oīs creatura laudet creatorē. Cap. XXXIII.

LAudent te opera tua vt amemus te, & amem⁹ te vt laudent te opera tua, quæ habēt initium & finem ex tpe, ortum & occasum, profectum & defectum, speciem & priuationem. habent ergo consequentia mane & vesperam partim latenter, partim euidenter. de nihilo enim a te, non de te facta

sunt,

sunt,non de te aliqua,non de tua vel quæ an tea fuerit,sed de† concreata,ideſt,ſimul a te creata materia,quia eius informitatem ſine vlla temporis interpoſitione formaſti. nã cũ ſit aliud cæli & terræ materies, aliud cæli & terræ ſpecies, materiẽ quidẽ de omnino nihilo,mundi aũt ſpeciẽ de informi materia: ſimul tamen vtrũque feciſti; vt materiã forma,nulla moræ intercapedine,ſequeretur.

†cõcreta

De ordine & vario fructu Chriſtianæ vitæ. Cap. XXXIV.

INſpeximus etiã propter quorum figurationem iſta vel tali ordine fieri,vel tali ordine ſcribi voluiſti:& vidimusq̃ bona ſunt ſingula, & oĩa bona valde, in verbo tuo, in vnico tuo,cælũ & terrã, caput & corpus eccleſiæ in prædeſtinatione ante oĩa tp̃a, ſine mane & veſpera. vbi autẽ cœpiſti prædeſtinata tp̃aliter exequi, vt occulta manifeſtares,& incõpoſita noſtra cõponeres; quoniã ſuper nos erant peccata noſtra,& in profundũ tenebroſum abieramus abs te,& ſpiritus tuus bonus ſuperferebatur ad ſubueniendũ nobis in tempore opportuno; & iuſtificaſti impios,& diſtinxiſti eos ab iniquis:& ſolidaſti auctoritatem libri tui inter ſuperiores,q̃ tibi docibiles eſſent, & inferiores q̃ eis ſubderent:& cõgregaſti ſocietatem infidelium in vnã cõſpirationẽ,vt apparerent ſtudia fi-

deliũ, vt tibi opa misericordię parerent, distribuentes etiã pauperibus terrenas facultates ad acquirēda cæleſtia: & inde accendiſti quædã luminaria in firmamento, verbũ vitæ habētes ſanctos tuos, & ſpiritualibus donis prælata ſublimi auctoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gentes, ſacramenta & miracula viſibilia, vocesq. verborum ſecundũ firmamentum libri tui, quibus etiam fideles † benedicētur, ex materia corporali produxiſti: & deinde fideliũ animam viuam per affectus ordinatos, continētiæ vigore formaſti, atque inde tibi ſoli mentem ſubditã, & nullius auctoritatis humanæ ad imitandum indigentem renouaſti ad imaginem & ſimilitudinem tuã: præſtantiq; intellectui rationabilem actionē tamq̃ viro feminã ſubdidiſti, omnibusq. tuis miniſterijs ad perficiēdos fideles in hac vita neceſſarijs, ab eiſdē fidelibus ad vſus tēporales fructuoſa in futurũ opera præberi voluiſti. hæc omnia videmus, & bona ſunt valde; quoniã tu ea vides in nobis, qui ſpiritũ quo ea videremus, & in eis te amaremus, dediſti nobis.

Optat pacem. Cap. XXXV.

DOmine deus pacem da nobis (omnia enim præſtitiſti nobis) pacem quietis, pacē ſabbati, pacem ſine veſpera. omnis quippe iſte ordo pulcherrimus rerum valde bonarũ

narũ modis ſuis peractis tranſiturus eſt, & mane quippe in eis factum eſt & veſpera.

Diẽ ſeptimũ veſpera quare nõ ſequatur.
Cap. XXXVI.

DIes autẽ ſeptimus ſine veſpera eſt, nec habet occaſum, quia ſanctificaſti eum ad permanſionem ſempiternã: vt id quod tu poſt opera tua bona valde, quamuis ea quietus feceris, requieuiſti ſeptimo die; hoc prę loquatur nobis vox libri tui, quod & nos poſt opera noſtra, ideo bona valde, quia tu nobis ea donaſti, ſabbato vitæ æternæ requieſcamus in te etiam.

Deus in nobis quãdo quieſcet. Cap. XXXVII.

TVnc enim ſic requieſces in nobis, quẽadmodum nunc operaris in nobis: & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum ſunt iſta opera tua per nos. tu autẽ domine ſemper operaris & ſemper requieſcis, nec vides ad tempus, nec operaris ad tẽpus, nec moueris ad tempus, nec quieſcis ad tẽpus: & tamen facis, & viſiones temporales, & ipſa tempora, & quietem ex tempore.

Aliter deus, aliter homo videt creata.
Cap. XXXVIII.

NOs itaque iſta quæ feciſti videmus, quia ſunt, tu autẽ quia vides ea ſunt. & nos foris videmus quia ſunt, & intus quia bona ſunt, tu autem vbi vidiſti facta, ibi vidiſti

disti facienda. & nos alio tempore moti sumus ad benefaciendum, postea quam cōcepit de spiritu tuo cor nostrum: priore autem tempore ad malefaciendū mouebamur deserentes te: tu vero deus vne bone numquā cessasti benefacere. & sunt quædā bona opera nostra ex munere quidem tuo, sed non sempiterna. post illa nos requieturos in tua grandi sanctificatione speramus: tu autē bonum nullo indigens bono, semper quietus es, quoniam tua quies tu ipse es. & hoc intelligere quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? a te petatur, in te quęratur, ad te pulsetur: sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amen.

FINIS.

ROMÆ,

Apud Iacobum Ruffinellum.

M.D. LXXXIX.